INSTITUTIONUM MEDICINAE PRACTICAE QUAS AUDITORIBUS...

Giovanni Battista Borsieri

6.9.13

BIBLIOTECA

PRATICA

MEDICO-CHIRURGICO-ANATOMICA

Classe Medica

MILANO
PER GLI EDITORI
M. DCCC. XXX.

Non in humani profecto ingenii acumine sita est ars praestantissima, quam diligens, et accurata, et sagax notatio naturae, atque animadversio peperit; sed potius variis cujusque aetatis doctorum laboribus coacervata sapientia dicenda est, hominumque multorum mens in unum quasi collecta.

Baglivi. *De Praxi Medica, lib. I.*

INSTITUTIONUM
MEDICINAE PRACTICAE

QUAS
AUDITORIBUS SUIS PRAELEGEBAT

JO. BAPTISTA BURSERIUS
DE KANILFELD

VOLUMEN TERTIUM

DE PRAECIPUIS SINGULARUM CORPORIS
PARTIUM MORBIS

AC PRIMUM DE IIS

QUI AD CAPUT PERTINENT

RECUDI CURAVIT
PRAEFATA AUCTORIS BIOGRAPHIA
N. M. SORMANI
MEDICINAE UTRIUSQUE DOCTOR

MEDIOLANI
ET TYP. GASPARIS TRUFFI
M. DCCC. XXX.

LECTORI BENEVOLO

Superioribus libris et omne febrium genus et morbos exanthematicos febriles complexi sumus. Nunc morbos singularum corporis partium, in primis interiorum, explicandos aggredimur, initium ab iis, qui ad caput pertinent, facientes. Ordinem de industria, quem natura prope ipsa, quem sedes, quem functionum laesio, quem partium et locorum connexio, quem simplex et primus adspectus commonstrant, cuicunque alii, etsi ad speciem eximio et acute excogitato, multas ob causas praetulimus, nihil veriti censoriam virgulam aut eorum obiurgationes, qui id aegre admodum ferent, imo nobis etiam subirascentur, quod in tanta methodorum, quas nosologi nostri temporis in scholas invexerunt, commendatione et celebritate vulgarem antiquamque rationem sequamur. Verum, si quid in hoc culpae exsistit, facile nobis condonatum iri speramus, simulac noverint (uti ultro fatemur), nos natura sic constitutos ac factos esse, ut difficillime sola rerum novitate moveamur. Non enim quid novum, ut vulgo fit, sed, quid verum, quid rectum, quid utile commodumque sit, quaerimus et

sectamur Nosologorum labores et curas, quibus morbos in classes, ordines, genera et species botanicorum exemplo redigere annisi sunt, non modo admiramur, sed etiam sua laude, ex eo quod memoriae cum ad eos nominandos, tum ad distinguendos magno sunt adiumento, fraudari nolumus, nec patimur. At (quid dissimulem?) eorum systemata omnia hactenus cognita, quantumvis elaboratissima, eisdem propemodum vitiis ac difficultatibus laborant, eisdemque scopulis et syrtibus obiiciuntur, in quae impegerunt illa botanicorum. Atque, ut novorum nominum, quibus abutuntur, barbariem arbitrariamque veterum usuque receptorum mutationem praetermittam, quanta (dii boni!) rerum confusio, quantus a receptis doctrinis discessus, quantae demum et quot tenebrae obscuritatesque supersunt! Illud maxime ac saepissime usu venit, ut morbi summopere discrepantes genereque diversi in una eademque classe contra naturae institutum comprehendi, coacervari et vi quadam compelli cernantur; dum alii, natura affines, propinqui et veluti colligati, systematis causa ac necessitate pene divelluntur, separantur atque ineptissime disponuntur. Exemplis quibusdam res illustranda est, ut magis clara ac perspicua fiat. Jo. Baptista Michael Sagarius in altera et nuperrima sui *systematis* editione *classem XIII.* conficit ex morbis, quos Sauvagesium tanquam ducem secutus, vocat *vesanias.* In huius classis *ordine I.* collocat *hallucinationes,* novum inauditumque denominationis genus. Ad has vero varia morborum genera,

vertiginem nempe, *suffusionem* sive *cataractam*, *diplopiam* sive duplicatam obiectorum visionem, *syrigmum* sive aurium tinnitum, *hypochondriasin* sive passionem hypochondriacam et *somnambulismum* referunt. Quis non videat illico maximum intervallum, quod interest vertiginem inter et cataractam, inter aurium tinnitum et duplicatam visionem, inter hypochondriasin et somnambulismum? Tirones ipsi vel levissime morborum scientia imbuti iudicium de hisce ferant. In *ordine II.* eiusdem classis ponit *morositates*, novum id pariter et penitus antehac medicis ignotum morborum nomen. Morositatibus adnumerat *picam*, *bulimiam*, *polydipsiam*, *antipathiam* sive aversationem, *nostalgiam* sive patriae desiderium, *panophobiam* sive pavorem in somno, *satyriasin*, sive penis tentiginem cum effreni veneris cupiditate, *nymphomaniam* sive furorem uterinum, *tarantismum*, *hydrophobiam* et *rabiem*. En pavorem in somno confusum cum satyriasi, nostalgiam cum furore uterino, tarantismum cum hydrophobia, cum siti, cum appetitus aucti vitiis, cum rabie, morbis, ni fallor, toto coelo distantibus. En monstra, en profecto vesanias hallucinationesque novi systematis! Quemadmodum vero diversos alienosque morbos una coniungi systematis ratione demonstravimus, sic eorum, qui licet affines et proximi, tamen systematis eiusdem culpa disiunguntur, exemplum ex eodem auctore depromere non erit alienum. *In ordine I. class. XI.*, in qua *inflammationes* sive *phlegmasiae* congessit, recensentur *phlegmasiae* musculosae, nempe *phlegmone* sive tumor inflammatorius, *cynanche*, *myosotis*,

carditis. In *ordine II. phlegmasias membranaceas*, nempe *phrenitidem, diaphragmitidem, pleuritidem, gastritidem, enteritidem, epiploitidem, cystitidem* etc. In his duobus *ordinibus* cynanche sive angina et pleuritis tantummodo verae et legitimae, id est phlegmonodes, locum obtinent. Hinc anginarum et pleuritidum reliqua genera sive species, uti angina spuria, catarrhalis, ulcerosa, gangraenosa, convulsiva, paralytica aliaeque; itemque pleuritis rheumatica, putrida, biliosa, verminosa etc., licet ratione sedis et symptomatum similitudine morbi prope connexi, systematis vi ac violentia segregantur, et plerique ad alias classes reiiciuntur. Recte id fieri, et tironibus instituendis utile esse, aut clinicis ipsis commodum quis dixerit? Nimius essem, si eiusmodi systematum nosologicorum vitia vellem percurrere. Satis erit exemplum aliquod adhuc specierum pene innumerabilium adducere, quae a quibusdam ponuntur, et, fere dixerim, temere multiplicantur. In primis illae supervacuae videntur, quae a levi aliquo adiuncto symptomate desumuntur. Errare etiam non leviter ii videntur, qui quodlibet symptoma pro morbo accipiunt. Oscitatio, pandiculatio, horror febrilis iis pro tot morbis sunt. Quae res sane morborum non modo genera, verum etiam species sine ullo emolumento adauget in infinitum. Quapropter non nostrum sed cl. Ludwigii iudicium velim audiatur. Is enim post recensionem systematis nosologici a Sagario editi, *si vero* inquit, *nobis liceat dicere, quid nos sentiamus de hoc libello ac de cl.* Sauvages *omnibusque aliis eiusmodi libellis hac methodo conscriptis, in-*

telligimus quidem insignem huius rei difficultatem summamque in ea studii assiduitatem, potissimum in B. SAUVAGES *nosologia methodica; tamen non possumus non fateri, has nimias symptomatum divisiones plus confundere, quam erudire, atque vero divisionis fundamento talia systemata destituta nobis videri* (1). Ad LUDWIGII sententiam propemodum accedit ALBRECHTUS THAER, eos affirmans, qui divisiones morborum a symptomatibus conficiunt, utplurimum devios transversosque agi; quia idem morbus, eademque ex causa ortus pro aegrotantis, constitutionis, aetatis, vitae generis et curationis diversitate plurimum varietatis habet, et diversa itidem symptomata suscipit; et contra morbos plane diversos in multis saepe symptomatibus convenire, atque idcirco, si ob solam symptomatum convenientiam sub eadem specie et nomine comprehendantur, confundi morbos omnino diversos necesse esse (2). Quas ob causas satius visum est, morbos singularum corporis partium digerere eo prorsus ordine, quem loca ipsa praebent. Quilibet enim earum morbus non modo aegris, verum etiam medicis se ostendit imminuta, aut depravata, aut deficiente actione et functione alicuius partis. Si singuli morbi, in quibus actio et functio illa laeditur, unus post alium explicentur, signaque tradantur, quibus diversa laesionum genera patescunt, atque haec omnia medentis

---

(1) *Comment. de reb. in med. et scient. nat. gest. vol. XVIII. P. 3. p.* 451.

(2) *De actione system. nervos. in febrib.* §. 2. *p.* 5. *n. a. et n. b.*

memoria teneantur, citius, promptius faciliusque, me quidem iudice, is poterit coniicere, quo morbi genere quis laboret; quam si sparsim et passim morborum species et differentiae expositae sint, variisque et dissitis ex locis sive classibus conquiri debeant. Placuit etiam morbos potius describere, quam definire, quod eorum causae proximae plerumque ignorantur; atque ideo rectius ex phaenomenis, quam ab essentia, ut ZIMMERMANNUS (1), LOCKIUS, (2), NIETCHIUS (3) indicant, deducuntur. Species et differentias perpaucas admisimus, ne in idem vitium, quod in aliis damnavimus, incideremus, et utplurimum eas a causis evidentibus desumpsimus, quod etiam ab aliis magnae auctoritatis viris probari (4) videmus. Quanquam vero parcissimi fuerimus in constituendis generibus, speciebus et differentiis, inaudio tamen esse nonnullos male feriatos laborisque impatientes, qui alta voce fluentibusque buccis exclamant, artem nostram breviorem facilioremque reddendam esse, nec talem effici tot divisionibus, differentiis, praeceptis cautionibusque, quibus hae nostrae institutiones iis abundare videntur; imo discipulos copia et difficultate rerum a medicinae studiis deterreri, et prope ad desperandum adduci, vix fore unquam, ut ad eius acquisitionem perveniant; praeterea, cuncta haec supervacua et fere inu-

(1) ZIMMERM. *De l'expérienc. t. I. p.* 296.
(2) *De Intell. human.*
(3) *Pathologia etc.*
(4) ZIMMERM. *l. c. p.* 302.

tilia esse, cum sine his complures medici et honores et opes et nominis celebritatem sibi compararint. Sed qui ita obstrepunt, nae faciunt, ut nimis intelligendo nihil intelligant. Divisiones utique et differentias aut nimias, aut mente subtilius confictas, naturisque morborum haud respondentes, nos ipsi reiecimus; idque adeo verum est, ut si conferantur cum iis, quas nosologi quidam habent, facile calumnia appareat. Paucas vero et necessarias, quales ad clariorem rerum intelligentiam nos non modo posuimus, verum etiam in ipsis aegris demonstrare tironibus nunquam destitimus, quamdiu in nosocomio Ticinensi eos ad clinicen instituere nobis incumbuit, quis reprobet, quis missas faciat, cum sine his nulla ars, nulla disciplina existere ac doceri unquam possit? Ultro quidem fatemur, hisce multisque aliis de causis medicinam et longam esse et perdifficilem. Atqui fietne facilior et brevior omissis iis, quae cum eadem conserta et fere connata videntur? Nonne potius manca, mutila, imperfecta atque inanis? Nemo unus in reliquis artibus necessarias notiones, divisiones, subdivisiones differentiasque e rerum ipsarum sinu petitas aut praeteriit, aut praetereundas unquam duxit. Licet his uti oratoribus et physicis, licet botanicis, licet chemiae magistris; soline medicinae non liceat? Quid, si non in istarum rerum neglectu, non in praeceptorum inopia et ieiuna, quasi dixerim, delibatione consistat medicinam faciliorem reddendi ratio? Velint, nolint lepidi isti criminatores, nulla alia ratione ex longa brevior, ex difficili fa-

cilior, ex obscura planior expeditiorque medendi scientia evasura est, quam si apto, concinno, perspicuo commodoque ordine universa exponatur; si de singulis clarae, distinctae et, quod aiunt, adaequatae notiones praestituantur; si morborum historia quam fieri potest absolutissime tradatur; si hypotheses commentitiaeque opiniones devitentur; si dubia, incerta et controversa, nisi dilucidari queant, exulare iubeantur, aut a veris, certis demonstratisque separentur; si facta et observata omnis aevi memorentur, morbi a morbis distinguantur, eorumque species et differentiae variique gradus notentur; signa, quibus praesentia cognosci, futura praedici possint, nec generalia tantum, sed peculiaria et propria cuiusque aegrotationis proferantur; et demum curatio pro differentiarum, causarum, temporum, graduum, locorum, aetatum, sexuum temperamentorumque ratione accommodatissima omnium perscribatur: quod sine praeceptis, sine exceptionibus cautelisque multis fieri profecto nequit. Sic difficultates, sic impedimenta, quibus ars implicatur, difficilisque et longa redditur, utique expediuntur, et propemodum evanescunt. Equidem haec omnia praestare pro viribus studui. Num scopum attigerim, meum non est iudicare; iudicent vero velim, qui aut longa annorum serie multis aegris medicinam fecerint, aut contra ii, qui e scholis egressi primum clinicae manum admovent. Illi facile agnoscent, an naturam ubique secutus sim; et ad lydium experientiae lapidem omnia temperaverim; hi vero perspicient, utrum quae a

nobis proposita et scripta sunt cum iis, quae in aegrotantibus observant ac deprehendunt, omnino consonent, dubiisque in rebus atque obscuris aliquid lucis sibi inde affulgeat. Utrorumque igitur istorum stare malo, quam aliorum iudicio. Reliqui lucubrationes nostras deprimant, abiiciant arceantque a se, per me licet. Quaeritent, ut solent, compendia, enchiridia, spicilegia, in quibus et summa morborum genera brevibus contractisque descriptionibus adumbrata, et generales quasdam medendi rationes, persaepe empiricas inveniant, quae legi facile et addisci vel ab iis possint, qui ad medicinam nequaquam rite instituti sunt, neque ei nomen dedere. Se hinc in medicos levi negotio, et sine multo labore ac studio erigant; morbos ad pauca capita redactos e prima facie sine haesitatione et audacter definiant; de multiplici causarum varietate nec multum laborent, nec diligenti indagatione adhibita operam perdant, unam quamcunque, quae primum sese offert, arripiant; hanc mordicus, quam semel statuerint, sustineant, salutem omnibus circulatorum non dissimiles promittant, suis arcanis et antidotis confisi; verbo experimenta per mortes faciant. Quod si hac facili et plana artis brevitate fiat, ut in cognoscendis declarandisque morbis turpiter erraverint, cadaverum sectione eorum errores detegente, aut in vita et morte praesagienda temere se gesserint, exitu rem non comprobante (quod saepe iis accidere novimus), animum tamen nequaquam despondeant, pergantque sine verecundia gloriari, se breviorem facilio-

remque medendi disciplinam facere. Nos contenti erimus paucis, solertibus, veri rectique studiosis lectoribus, quibus scilicet persuasum est, non sine assiduo et pene improbo labore medicinae scientiam acquiri posse, nec ullibi eam esse, nisi ubi magna animi contentione summaque industria apud aegros exercetur et colitur.

CAPUT I.

DE DOLORE CAPITIS.

§. I.

Definitio doloris in genere. — Definitio eiusdem in specie.

De morbis, qui certas et potissimum interiores sedes habent, acturus, ut ordine quodam pertractentur, initium faciam a capite sublimi ac nobili illa veluti arce, qua mens eiusque facultates recondi videntur. Et protinus inter vitia, quibus illud obnoxium est, primum se sistit *dolor*, ad sentiendi facultatem proprie spectans. Is generatim non una ab omnibus ratione definitur; quanquam recte, ut ego arbitror, ii sentire videantur, qui eum *tristem sensationem* existiment, *quam ea ratione mens percipit, ut eam referat ad partem corporis, cui ex causa aliqua sive externa sive interna vis praeter naturam infertur* (1). Speciatim ergo qui ad caput attinet, definiri poterit molesta atque insolita quaedam gravitatis, punctionis, distentionis, compressionis, pulsationis vel similis alius ingratae sensationis totum caput aut eius partem afficientis perceptio. Haec autem respondet peculiari cuidam ignotae et sensibus imperviae mutationi, quam *sensorio communi* vis aliqua impressit, interdum adeo validae atque inhaerenti et fixae, ut post etiam cessantem aut amotam causam, doloris, quamcunque ipse tenuerit partem, idea sive imago superesse atque animo obversari queat, quod in primis mutilati aliquo membro (2) experiuntur.

(1) Caldan. *Institut. patholog. cap. XXI.* §. 304.
(2) *Id. ibid.* §. 306. *p.* 232. *et* van Swieten *in Aphor.* Boerhaav. *de cogn. et curand. morb.* §. 220.

§. II.

Differentiae ex modo. — Cephalalgia. — Cephalaea. — Hemicrania. — Continuus. — Periodicus. — Ovum. — Clavus. — Clavus hystericus.

Hinc pro ratione istiusmodi *sensationis* (§. I.) dolor capitis vel *obtusus* et *gravis* est, vel *lancinans* et *pungens*, vel *distrahens*, vel *premens*, vel *pulsans*, vel *dilacerans* et sic porro. Praeterea si dolor recens sit, aut a causis evidentibus, non tamen nimis violentis fiat κεφαλαλγία plerisque nominatur; si inveteratus et pertinacior, κεφαλαία; si unum duntaxat capitis latus affligat, ἡμικρανία; demum *continuus* vel *periodicus*, prout continenter discruciat, vel statis quibusdam horis aut temporibus accedit, aut recrudescit, et paribus intervallis desinit aut sese remittit. Est quoque qui peculiarem locum torquet, spatioque exiguo, quod ovi fere magnitudinem adaequet, continetur, et tunc *ovum* a quibusdam appellatur; *clavus* vero, cum nempe intolerabile doloris genus est, et multo minus spatium occupat, acuti veluti clavi alte defixi speciem referens. Ac quoniam hic posterior foeminas frequenter hystericas corripit, ideo *clavus hystericus* vulgo vocitatur.

§. III.

Dolor internus et externus. — Idiopathicus et symptomaticus — Aliae differentiae.

At modo interiores, modo exteriores capitis partes dolor afficit; hinc aptissime dividitur in *internum* aut *externum*, quod plurimum interest recte dignoscere. Observatio autem edocuit, non semper eius causam capiti insidere, sed quandoque aliis dissitis partibus, ex quarum consensione caput laborat. Quare, prout una aut altera ratione dolor fit, alia hinc oritur eius divisio, videlicet in *idiopathicum* aut *sympathicum*. Nec desunt qui praeter huiusmodi differentias alias excogitarunt pro originis causarumque varietate. Hinc non inepte distingui solet in *protopathicum* sive primarium, *deuteropathicum* sive secundarium, in *symptomaticum*, *febrilem*, *inflammatorium*, *sanguineum*,

biliosum, *pituitosum*, *rheumaticum*, *catarrhalem*, *arthriticum*, *scorbuticum*, *venereum*, *hypochondriacum*, *hystericum*, *convulsivum* et demum Ettmüllero duce in *calidum* et *frigidum*, quanquam plures ex his ad priores illas referri quodammodo possint.

§. IV.

Causae remotiores.

Ad causas, quae proxime dolorem capitis efficiunt, redigitur quidquid partes sive interiores sive exteriores, sentiendi facultate praeditas urget, distrahit, divellit, comprimit, erodit aut quocunque alio modo irritat ac laedit. Quo spectant vehementior sanguinis motus, aut nimia copia, aut congestio, exteriorum partium, communium velamentorum, musculorum, aponeurosium, pericranii, aut interiorum, meningum videlicet et cerebri vasa et cellularia quandoque spatiola atque alia receptacula distendens; serum accumulatum, praesertim acre, aut confertim et repente effusum, in primis intra membranas et ventriculos; inflammatio; erysipelas; cacochymia scorbutica, venerea, pituitosa, arthritica, rheumatica; acritates herpeticae, scabiosae, variolosae et alius generis; virus plicae polonicae, praesertim repulsum aut retentum (1); metastases variae; tumores; abscessus; exostoses; tophi; caries; mala cranii ipsius conformatio; dura mater indurata aut ossea facta, eiusdem processibus innatae osseae squamae, aut verrucae durae, acutae, pungentes; lapilli alicubi concreti, suturarum defectus; spasmi quicunque liberum humorum circuitum impedientes atque alia huiusmodi, quae cum proxime, tum remote comprimendo eas partes, quae nervis atque adeo sensu pollent, aut irritando et convellendo dolorem excitare multimodis possunt (2).

(1) Quanquam capilli in plica polonica maxime vitientur, et in caudas horribiles conferruminentur, non tamen huic morbo inter morbos capitis locus a nobis datur, quia ad morbos totius corporis et ad peculiare cachexiae genus spectare nobis videtur. De plica vero polonica egregie scripserunt multi, sed prae ceteris Hercules Saxonia, *Tract. de Plic.*, Daniel Sennertus, *oper. t.* 3. *p.* 849. Ephemerid. *N. C. Dec.* 1.

an. 6. *p.* 190. SAILLANT *Mém historiq. sur la maladie singulière de la Veuve Melin lû à la faculté de méd. de Paris au prima mensis de Fevrier* 1776. Sed in primis eminet cl. VICAT, scriptor recentissimus, cuius libellus *de la Plique Polonique,* Lausannae editus ann. 1775. apud *Franc. Grasset*, lectu videtur dignissimus.

(2) *Maximi dolores capitis visi sunt*, inquit illustris HALLERUS ex fide atque observationibus complurium medicorum indubiae auctoritatis, « nasci a cortice cerebri inflammato, a « sanguine in cerebro effuso, a fungosa caruncula sub cra- « nio, a grumo sanguinis corpus striatum et corpus callo- « sum comprimente, a glandula scirrhosa ad processum fal- « ciformem, a sanguine in ventriculum anteriorem congesto, « a calculo pinealis glandulae, a scirrho cerebelli, a duro « corpore, quod calloso corpori insidebat, a cerebri labe « putrida aut ichorosa, aut abscessu a sero in ventriculis « stagnante et cum corrupto cerebro aut cum tumore scir- « rhoso coniuncto, a stilo in cerebro latente, a verme in ce- « rebello abscondito, a cerebelli abscessu, a carotidibus os- « seis et calculosis, a sanguine demum unice per frigidum « balneum in caput compulso etc. » Element. Physiolog. t. IV. lib. X. sect. VII. §. XX.

§. V.

Polypi sinuum venosorum. — Cephalaea contumax unde? — Item hemicrania periodica pertinacior.

Praecipuae hae sunt causae (§. IV.), quas cadaverum diligentior anatome pluries invenit, et historiae medicae consignavit. Non pauci tamen ex medicis, qui fama doctrinae inclaruerunt, non dubitant, quin sanguis in sinubus quoque durae meningis in polypos interdum concrescat, circuitui humorum obicem ponat, per venas reditum retardet, et causam doloris praebeat. Quod sane non valde a vero abesse videtur, in iis praesertim, in quibus vitiata sinuum structura et laxata praeter naturam compages sic sanguinis motum lentescere sinit, ut fibrosa pars atque ad concrescendum proclivior a reliquis secedat, paulatimque, uti ejus natura fert, compingatur. At incertum admodum putaverim, ubi eiusmodi polypi in cadaveribus inveniuntur, an ante mortem in ipsis exstiterint, num vero a morte solum concreverint. Ubi ante mortem reapse existant, tunc dolorem secundum sinuum longitudinem et directionem protendi contendunt. A vitiis vero malae con-

formationis, et praesertim a durae matris eiusque appendicum ossea duritie derivandas non raro contumacissimas quasdam cephalaeas atque hemicranias periodicas, quae nullis remediis auscultant, suspicatur aequissimus harum rerum iudex Morgagnius (1).

(1) *De sed. et caus. morb. epist. I. n.* 11.

§. VI.

An vermes doloris capitis causa.

Inter causas doloris capitis vermes etiam in cerebro nidulantes recenseri solent. At huiusmodi opinio ut falsa reiicitur a cl. Morgagnio (1). Non enim eos in cerebro reperiri posse ipse credit, nisi in illud extrinsecus irrepserint, neque vermibus, aut *tabaci* fumo eiusve pulveri, ut vulgo opinantur, in cranii caveam ullum patere aditum, nisi ulcere naribus aut calvariae ossibus exesis via illuc paretur; quod utique rationi valde consentaneum videtur. Attamen postquam quorundam illustrium naturae scrutatorum oculi plus, quam lyncei animalcula viventia in brutorum cerebro, in hydatidibus aliisque visceribus detexerunt, prudentis hominis erit hac super re omne iudicium cohibere, donec dies certiora protulerit.

(1) *L. c. n.* 9.

§. VII.

Vermes in caveis narium et sinuum frontalium.

Id unum non inficiamur, saepe narium frontaliumque sinuum cava aliaque loca sub cute posita obsideri incolique a vermibus aut illuc clanculum illapsis, aut ex ovis ibi depositis demum natis, qui rodendo atrocissimum quandoque dolorem pariunt, quamcunque medelam spernentem nec prius desiturum plerumque, quam foras prodierint. In id prae ceteris incidunt mali genus, qui variis muscarum, praecipue tabanorum atque asilorum, et fortasse etiam papilionum speciebus obiiciuntur, nec semper sibi cavere ab eiusmodi hostibus possunt, dum sub dio in campis aut pratis humi prostrati et labore fessi somno occupantur. Nam tunc in eorum naribus aut circa proximas partes ab his

animalculis ova, unde vermiculi deinde excluduntur, aut vermes ipsi, nam quaedam vivipara vere sunt, deponuntur, aut inspiratione intro adducuntur ibique locata atque alta adolescunt. Ova etiam insectorum, quae in floribus deposita fuerunt, flores incaute olfaciendo in nares attrahi possunt, ibique excludi. Huiusmodi exempla existunt apud FERNELIUM (1), TRINCAVELLIUM (2), ROLFINCKIUM (3) aliosque admirabilium observationum collectores (4). Imo quandoque evenit, ut lumbrici ipsi sursum repentes, in cava narium perveniant, ibique consistant (5), doloremque capitis procreent.

(1) *Patholog. l. V. cap.* 7.
(2) *L.* 9. *cap. IV.*
(3) *De Dolore capit.*
(4) Videatur in primis JOHAN. AUGUST. WOHLFARTI *observatio de vermibus per nares excretis*, *Hal. Magdeb.* edita *ann.* 1768., in qua non solum vermes ab eo visi, sed ab aliis etiam notati referuntur. Ipse enim « vermes ex sinistra cavea narium senis « septem et sexaginta annorum per octiduum pertinaci ce- « phalaea et dextri capitis lateris tumore excruciati, praegres- « sa narium per triduum continuante haemorrhagia, excretos « narrat. Prodierunt vero cum levamine aegri vermes huius- « modi ad duodeviginti, albidi omnes, qui vase vitreo ter- « ram continente inclusi, paucis diebus interiectis in erucas « subnigras et duras mutati, integro mense elapso, muscas « dederunt oculis subrufis, antennis filiformibus. Vermes cor- « pus habebant undecies intersectum, in capite uncos binos, an- « guliformes, nigros, duros, mobiles, quibus dum inter re- « pendum posteriorem corporis partem attrahere contendunt, « caput firmant, eosque alias ita retrahunt, ut plane lateant. « Ultimae intersectioni depressio inerat cum duobus stigma- « tibus, totoque corpore pilis nigris, brevibus et sparsis sca- « tebant. *Auctor autem in sene hoc genitos esse existimat, quod* « muco de naso dormientis forte propendenti imposuerit sua « ovula musca quaedam, quae una cum muco retracta inque « sinubus frontalibus fota vermes excluserint. » Comment. de reb. in scient. nat. et medic. gest. vol. XVII. p. 159. et seqq. Non absimilem observationem habet cel. RAZOU, quae legi potest in eius *Tabulis nosologicis p.* 265. gallica lingua evulgatis. In *commentariis* etiam *medicis et philosophicis societatis medicae Edimburgensis. t.* 2. *P.* 3. *p.* 65. 66. *edit. Venet.* vermes scolopendris similes, sesquipollicem longi e naribus excreti ex fide cl. HILLII et MONROI referuntur. Ante aliquot annos GELMETTIUS, medicus Mantuanus longe praestantissimus, qui clinicen in nosocomio Ticinensi me duce, dum ibi eam pro-

fitebar, excoluerat, historiam cephalalgiae intolerabilis per tres vermiculos excretos tandem domitae mecum communicavit. Hi autem vermiculi non e narium cavo prodierunt, sed ex tuberculo, quod ad apicem nasi paulatim extrorsum proruperat. Frontem primum dolor torserat, deinde ad radicem nasi descenderat, atque tandem oborto ad apicem eius, ut dixi, tuberculo, erumpentibusque vermiculis penitus evanuit. Quos cum in vas vitreum demisisset, servassetque dies aliquot, ut metamorphosim, ut putabat, subirent, magno cum animi oblectamento, utpote historiae naturalis studiosissimus, eos in muscas quasdam nigras e maiorum genere, quales equos insectari solent, transformari vidit.

(5) Exstat apud Thomam Bartholinum epistola J. Langelotti, in qua describitur sequens observatio: « Foemina rustica cum per multum tempus diros sensisset capitis dolores, tandemque ii adeo increvissent, ut instar maniacae hinc inde discurreret, venit ad pastorem pagi Neukirchen, famosum tunc inter rusticos medicinae practicum, qui non ita pridem e vivis excessit, magnis clamoribus opem implorans. Is statim consuetum sibi in cephalalgiis ptarmicum miserculae adhibuit, quo caput vehementer concussum una infaustum hospitem loco movit, eque naribus exire compulit; quo facto immanis capitis dolor statim conquievit. » Hospes autem iste erat vermis *digiti medii longitudine. Epist. medicinal. cent. II. epist. LXXIV.*

De vehementi hemicrania fere per annum continua cum spastica palpebrae contractione, a verme in sinu frontali hospitante orta, quae illico post eum egressum cessavit, mentionem facit Salzmannus. *De verm. e narib. excusso* §. 5. Similem casum auditor olim meus, nunc clinicus in patria felicissimus, David Buzzius ad me perscripsit. Laborabat vehementissima hemicrania rusticus quidam, cui, cum multa incassum adhibuisset, excreto demum lumbrico terete e naribus, mox rediit perfecta sanitas.

§. VIII.

Causae remotiores.

Hactenus de his obscurioribus causis satis. Restat, ut eas, quae remotiores sunt et magis apertae, breviter enumeremus. Tales universim censentur suppressae sanguinis consuetae evacuationes, intermissa venae sectio in iis, qui ei assueverint, ulcera incaute exsiccata, graviditas, liquorum fermentatorum abusus, insolatio, calor, frigus, ventus, austrinae constitutiones, repletio, cruditates primarum viarum, lenta et difficilis ciborum digestio, lumbrici aliaeque vermium species ventriculum

aut intestina obsidentes, hypochondriaca atque hysterica affectio, odores acuti et graves, nimia nervorum, ut vocant, sensibilitas (1), vectio celeris per strata inaequalia viarum, ictus, casus, contusiones et alia huiusmodi.

(1) Hanc causam iam cognoverat BALLONIUS. Nam in 2. *epidem. p.* 162, , ut habet BONETUS in sua epitome, *capitis*, inquit, *dolores quidem oriuntur ex acuitate sensus, quemadmodum quidam facile syncopisant et resolvuntur ob acutiem sensus.*

DIAGNOSIS.

§. IX.

Signa doloris externi. — Interni

Externas affici partes cognoscimus, si capilli quasi rigent, et dolor solo eorum attactu aut cutis compressione extrinsecus facta intenditur, si rubor aut tumor aliquis oculis pateat, functionibus interim cerebri nihil aut parum omnino laesis. Contra eius sedem intra calvariam esse indicant contrariae notae, in primis tunc, cum dolore mens stupet, oculi caligant, aures tinniunt aut gravius audiunt, aut strepitum quemque molestius ferunt, imo, si GALENO credimus, dolor ad oculorum usque radices porrigitur. Vox etiam subinde sine ulla alia causa subinde intercipitur; deglutiendi facultas laborat; musculi cervicis et mandibulas adducentes contrahuntur et dolent; membra contremiscunt; caput crebra vertigine tentatur, et, si vehementior morbus est, vomitus aut vomendi conatus et delirium tandem accedunt. Interdum tanta est interiorum partium noxa, ut ad retinam et tunicam choroideam propagetur, oculi lucis impatientissimi fiant doleantque acriter, aut rubore suffusi tumeant (1) atque illacryment.

(1) Interdum oculi ita inflammantur et tument ex hac causa, ut ophthalmiam, et quidem uti primariam repraesentent, quod sequens historia comprobabit. Virgo annorum XXV., quae prope Divi Francisci fanum habitabat Faventiae, mense Novembri an. 1752. dolore acutissimo totam sinistram capitis partem affligente correpta fuit, eoque quindecim ferme continuos dies vehementer ingemuit, quin medicam opem imploraret. Tandem cum ophthalmia oculus sinister rubere et tumere in-

cepisset, nec quiete et patientia quidquam malum remitteret, imo intra paucos dies ita increvisset, ut universa exterior palpebrarum et vicinarum partium facies in ingentem tumorem rubrum et dolentem attolleretur, auxilium tunc primum quaesitum est. Gena praeterea tota intumuerat, et rubore roseo, qui digitis compressus albicaret, undique suffundebatur. Phlegmonen erysipelatodem dixisses. Febris aderat valida admodum et summa iactatio atque anxietas. Palpebrae autem ob tumorem inflammationemque ita claudebantur, ut oculi bulbus nec detegi nec inspici ullo modo posset. Protinus ea curatio adhibita, quae magnis inflammationibus convenit, extrinsecusque mitissima emollientia imposita sunt. Post aliquot tamen dies phlegmonen suppuratio excepit, et rupto sponte ad angulum oculi externum abscessu magna scaturiit vis puris foetentissimi, quod non modo ex cavo orbitae et ex circumpositis oculo locis, verum etiam ex potiore genae parte, quando comprimeretur, ubertim effundebatur. Hinc brevi detumuerunt palpebrae et proximae partes, ut oculus detegi atque inspici potuerit. Tunc tota adnata oculi membrana ruberrima et tumidissima apparuit, ut corneae planum, veluti in chemosi, superaret. Cornea nihilominus nitida et pellucida videbatur. At pupilla iusto amplior erat, ut in mydriasi, et omnis videndi facultas in eo oculo perierat. Quarto a rupto abscessu die accessit vehemens universalisque nervorum distentio, quae paulo post in resolutionem desiit, sive paralysim omnium membrorum cum sensuum omnium abolitione, respiratione languida, inaequali et stertorosa, pulsu exiguo, intermittente ac deficiente, et sic intra brevissimum tempus diem obiit extremum. Hora post mortem vigesima quarta capitis anatome inita est. Tota adiposa et cellularis tela, quae sub cute ad palpebras, orbitam et genam spectat, usque ad mandibulam inferiorem corrupta ac destructa erat, et eius loco spatium, quod inter oculi bulbum musculosque eius et orbitae ipsius fundum interiacet, pure vero et foetidissimo plenum. Oculus solus illaesus videbatur, itemque contenti in eo humores. Cornea vero lucida nitorem pelluciditatemque nonnihil amiserat. Resecto cranio, lobus anterior et sinister cerebri usque ad ventriculum eiusdem lateris suppuratione magnam partem absumptus cernebatur. Suppuratio autem totum nervum opticum circumibat, quin tamen ipse nec extrinsecus, nec intrinsecus manifesto labem ostenderet, communicabatque extrorsum cum orbitae cavo. Dissectioni, uti morbo interfuerunt Petrus Paulus Dallarmius et Laurentius Benedictus, qui tunc clinices tirocinium obibant.

§. X.

Quomodo externae etiam partes consentiant. — Signa doloris altius siti. — Sedes doloris in medulla cerebri.

Non modo ad oculos, verum etiam ad alia exteriora loca protenditur interdum dolor, quanquam interiores sedes teneat, eo quod *dura meninx*, quando ipsa potissimam doloris causam continet, etsi sensu carere videatur, per pericranium et vasa sanguifera cum exterioribus partibus connexionem habet, aut quod nervorum adminiculo exteriores quoque in consensum trahuntur. Si profundior doloris sensus percipitur, cerebrum et in primis eius medullam altius affici vexarique, plerumque significat; neque absurdum est, tunc *piam matrem*, quae laterales et reliquos cerebri ventriculos eiusque basim subtendit, maxime laborare (1), dummodo doloris sedes non ipsa, sed alba et medullaris cerebri pars ab illa pressa, distracta aut aliter irritata intelligatur. Neque hinc mirum erit, si tum ad verticem quoque dolor excurrat, quia cerebrum quaquaversum distentum ad verticem adprimi etiam potest, aut *pia mater*, quae illuc protenditur, eo scilicet loco sentientem cerebri medullam laedit, ut ibi quoque non absimilis molestiae sensus cieatur.

(1) Morgagn. *l. c. Epist.* 1. *n.* 7.

§. XI.

Singularum causarum notae. — Sanguinei doloris signa.

Sed singulas etiam causas, a quibus dolor est, internoscere oportet. Itaque signa cuiusque propria, quoad fieri potest, diligentissime nunc tradam. Ac primum a sanguine fieri cephalalgiam ostendunt plethora, venarum arteriarumque tumor, pulsus magnus, plenus, vehemens, aut quandoque suppressus, calor et fervor circa frontem, pulsatio temporum, aurium tinnitus, lucis aversatio, faciei aut oculorum rubor, temperamentum sanguineum, aetas iuvenilis, haemorrhagiae (1) et causae, quae sanguinis copiam auxerint, aut motum impetumque eius ad caput allexerint et concitarint (2).

(1) Vandermond. *Recueil d' observations etc. t. 8. p. 275.*

(2) Non hic de eo dolore, qui inflammationis comes est, verba facimus. Inflammatorii enim opportunius meminerimus, eiusque peculiaria signa afferemus, ubi de cephalitide et phrenitide disserendum erit.

§. XII.

Signa serosi et pituitosi.

Qui a seroso humore aut a pituita proficiscitur dolor, plerumque in eos cadit, qui in temperamento phlegmatico, habitu corporis cachectico et decolore, aetate senili aut puerili donantur; eum vero antecesserunt causae, quae aquei et pituitosi humoris illuviem inferunt. Pallet facies et tumet, venae subsidunt, membra flaccescunt et frigent, abest calor et pulsatio, aegri in somnum propendent, et iam antea torpore, vertigine, hebetudine et sopore plerumque laborarunt. Sed potissimum catarrhus, quo membrana pituitaria aliaeque partes afficiuntur, adesse consuevit.

§. XIII.

Dolor quando acutus, quando obtusus esse possit.

Dolaeus cum huiusmodi dolore (§. XII.) coniungi docet gravitatis sive ponderis sensum, mentis segnitiem ac stuporem; contra, si a bilioso humore gignatur, acutum valde esse, imo lancinantem insignique calore stipatum. Ad Dolaeum quodam modo accedit cl. Morgagnius (1), ubi doloris cum acuti, tum obtusi causam inquirit. Nam etsi paulo aliter rem ipse explicet, cum eo tamen consentit, dum putat, si in latere, quod dolor occupat, ventriculus aqua pura atque insipida repleatur, dolorem obtusiorem existere, licet plena sint omnia; si vero impura, acri aut salsa turgeat, acutum. Plenitudo quippe sola non videtur doctissimo viro semper sufficere ad dolorem acutum excitandum, nisi simul plenitudini acritas humoris adiungatur, aut plenitudo ea sit, quae repente facta partes vehementer et continuo divellat dilaceretque. Quare vero saltem simillimum erit, acutum pungentemque dolorem, cuicunque parti insederit, fere ab acri mordacique humore; gravem vero atque obtu-

sum ab aqueo quidem aut viscido, sed insipido procreari.

(1) *L. c.*

§. XIV.

Signa doloris a vermibus.

Vermes atque insecta animalcula (§. VI. VII.) subesse suspicabimur, si dolor fixus et pervicax, qua radix nasi fronti adnectitur, aut qua alteruter sinuum frontalium situs est, maneat, nullique remedio cedat, si frequens sternutamentum corripiat, si nares arescant, aut alterutra tantum plus iusto humectetur, si pruriant, si foetidus inde aut ex ore odor exhalet, et vertigo subinde (1) recurrat. Signum vero magis proprium et ferme peculiare doloris ab hac causa illud saepe est, quod cum rosionis et bestiolae sese intus moventis sensu coniungi consuevit.

(1) Vogel. *Acad. Praelect. de cogn. et curand. morb.* §. 420.

§. XV.

Signa doloris sympathici.

Sympathicum capitis dolorem efficiunt vitia aliarum partium. Saepissime is a ventriculo originem ducit, vel etiam ab utero. Qui a ventriculo fit, anteriorem capitis partem magis occupat, plerumque a cruditatibus, aut a pastu, aut a crapula aggreditur, eumque nausea, oris amarities, vomitus materiae viscidae, acris, acidae aut biliosae, dolores ventriculi aut intestinorum, flatus, ructus aliaeque cacochyliae in primis viis existentis notae comitantur. Quibus caput ex huiusmodi causa dolet, ii vomitu, quem dixi, aut alvi fluxu levari solent; id quod minime idiopathice laborantibus solatio est. Ieiunos utplurimum affligit, sed in his ab assumpto cibo sedatur aut etiam ex toto evanescit, ablata nimirum per cibum spastica ventriculi affectione aut temperato acri irritantique eius fomite. Lumbricos vero aliaque vermium genera, a quibus dolor capitis sympathicus non raro profluit, in intestinis latitare intelliges ex eorundem propriis signis, alibi a nobis (1) recensendis.

(1) Vid. *Volumen de morb. imi ventris cap. de vermibus.*

§. XVI.

Signa doloris ab utero.

Qui ab utero dolor capiti obvenit, verticem occiputque magis divexat, et sensum veluti frigoris ibidem parit (1). Plerumque suppressis catameniis, aut difficulter fluentibus, maloque hysterico supervenit. Vixque ab eo differt, qui ab affectis imi ventris visceribus, vel ab atra bile, vel a nimia nervorum sensibilitate aut ataxia dimanans hypochondriacos sensibilioresque homines infestat. Cum huiusmodi dolore concurrunt utplurimum spasticae aliarum partium affectiones, et speciatim extremorum inferiorumque artuum frigus. Fereque perpetuum in eo est, ab exteriore compressione mitescere, nervorum videlicet per eam sensu vel coërcito, vel plane intercepto.

(1) Bagliv. *Prax. med. l.* 1. *de dolore in genere p.* 63.

§. XVII.

Signa hemicraniae, ovi et clavi hysterici.

Saepe huc (§. XV. XVI.) spectare videntur *hemicrania, ovum* et *clavus hystericus*. Hemicranicus autem dolor plerumque periodice accedit deceditque, uti febris quotidiana tertianave intermittens. Hinc nonnulli febrem larvatam, aut topicam intermittentem vocant. Ad solis ortum plerumque incipit, vehementius desaevit ad meridiem, sole vero declinante remittitur et desinit. Idcirco *morbus* etiam *solaris* a quibusdam nuncupatur. Interdum vespertinis aut nocturnis horis suos circuitus obit; sed hoc quidem rarius contingit. Rarissimum casum vidit Petrus Salius Diversus, medicus Faventinus sui temporis celeberrimus, hemicraniam nempe quovis octavo die periodice revertentem, eamque curavit in sacerdote quodam e Divi Dominici familia, qui ea *per tres annos continuos et menses septem* atrociter excruciatus (1) fuerat. Octanae febri intermittenti diuturnae, cuius alibi (2) mentionem fecimus, quam simillimam diceres. Quandoque tamen *hemicraniam* arthritica labes aut sanguinea sinuum frontalium congestio gignit; sed tunc non adeo manifestos et con-

stantes circuitus habet, et praeterea eorum morborum indicia non deficiunt. Sic quoque *symptomaticum* aut *secundarium* capitis dolorem, uti *inflammatorium*, *febrilem*, *scorbuticum*, *venereum* a reliquis distinguere non erit arduum, si in primarii affectus, e quo veluti ex sua radice germinat, praesentiam sedulo inquisiveris, et per sua signa detexeris.

(1) *Annotation. in lib.* Altomari *cap. XII. p.* 394. *ubi cl. auctor rem ita narrat:* « Religiosus vir per tres annos conti- « nuos et menses septem passus est hemicraniam in parte ca- « pitis dextra una cum ingenti et acuto dolore circa tempora- « lem musculum, quae unoquoque die Lunae dicato semper « eadem ferme hora invadebat. Exacerbatio ad viginti octo, aut « triginta horas ad summum perseverabat, quo tempore nec « lumen adspicere, nec strepitum audire sine manifesta lae- « sione, nec etiam cibum assumere, aut gustare poterat. Hoc « tempore elapso sanissimus erat, omniaque munia tam natu- « ralia, quam animalia feliciter obibat.

(2) *Volum. I.* §. *LXV.*

§. XVIII.

Quomodo distinguatur dolor a vitiis organicis genitus. — Historiae abscessuum cerebri et cerebelli. — Observatio Fantoni.

Multo difficilius plane est cognitu, quando istiusmodi dolor a vitio aliquo organico (§. IV. V.) proficiscatur. Diuturnitas tamen morbi, nihil proficientibus artis auxiliis, cum signis (§. IX. X.) atque absentia eorum, quae a §. VIII. et XI. ad XVI. usque proposuimus, valde probabilem de eo coniecturam reddit. Cystidem pure plenam ovi columbini magnitudine, involucro satis firmo et crasso cinctam in dextro cerebri lobo sub osse parietali, qua ossi temporum adnectitur, sitam deprehendi in robustissimo viro, quem eo in loco dolor atrocissimus, subinde adeo ingravescens, ut convulsivis motibus et tremoribus totius corporis praesertim e latere adverso agitaretur, atque humi ferme concideret, menses aliquot miserrime confecerat, quin ab adhibitis valentioribus medicinae praesidiis quidquam leniretur (1). Tumorem rubentem, steatomati similem, eiusdem ferme magnitudinis, in dextro anteriori cerebri loco sub cortice ipso locatum gerebat senex quidam cisiarius, quem diuturna febris

crebro recidiva cum capitis dolore fere perpetuo ad verticem et paralysi lateris oppositi et motibus convulsivis ad quaedam intervalla inordinate recurrentibus, non sine ulcerosa pulmonum labe, post quatuor mensium lapsum tandem extinxit. Mulier consistentis aetatis post scabiem temere retropulsam incidit in cephalaeam incertae propemodum sedis, qua aliquot menses, vix interdum febricitans, ita conflictata est, ut saepe ob doloris tormentum toto corpore contremisceret, eiularet, et fere nunquam somnum capere posset, pulsibus variis, parvis, contractis et inaequalibus, raro frequentibus. Tandem morbo consumpta obiit. Dissecto eius cadavere inventus est in medullari posterioris cerebri lobi parte prope tentorium abscessus, pure plenus, in cuius cavo capi nux maior cum suo cortice potuisset. Tumorem in calloso corpore durum, ex albido rubentem Joh. Fantono (1) exhibuit sectio cadaveris viri cuiusdam provectae aetatis, qui plurium annorum spatio cephalaea, postremis mensibus acerbissima laboraverat. Is cum de loco affecto rogaretur, verticem capitis indicabat. Epilepsia quoque corripi subinde, et de maxima salivae acritate atque importuna fame conqueri solebat. Quando vehementius dolore isto angebatur, absurda plerumque effutiebat. Tandem profundo somno obrutus, simulque convulsus interiit. Neque in historia huius aegroti ulla de febre mentio facta est.

(1) Non valde differt ab hac observatione illa, quam memorat Lancisius, *de subitan. mortib. l.* 1. *cap. XI.* §. *XI. pag.* 65.

(2) *Epist. de observat. med. et anat. ad cl.* Mangetum, *epist. V.*

§. XIX.

Observatio J. Planci. — Douglassii.

Dextrum cerebelli lobum abscessu magnam partem corruptum vidit cel. Janus Plancus Ariminensis in nobili puero, qui a suppresso puris ex aure eiusdem lateris fluxu, cui a primis usque annis obnoxius fuit, inciderat in acerrimam cephalalgiam cum febre continua acuta, ex qua intra breve temporis spatium mortem oppetiit (1). Febris pluries intra diem exacer-

babatur, et horrifica erat, sic ut hemitritaeo similis videretur. Accedebat subinde aphonia et trismus, sed brevi redibat loquendi potestas. Tandem paralysi non oppositi, ut moris est, sed eiusdem lateris correptus sensibusque orbatus fato cessit (2) Memoria quoque digna sunt, quae Douglassius (3) habet de homine, qui ex cerebelli abscessu decumbebat; nam dolorem et pondus in anteriore capitis parte accusabat. Sanguinis missio, purgatio, ulcerata cantharidibus cervix nihil profuerant. Cogebatur residere capite antrorsum inclinato, quia dolor contrario positu invalescebat atrocius. Is quoque febre, quod mirum maxime est, prorsus carebat, neque ullis convellebatur spasticis affectionibus. Verum fere perpetuo nauseabat, et vix unquam somno recreabatur. Praeterea cum oculos celerius convertere vellet, dolorem duplo intensiorem illico experiebatur. Tres menses ita excruciabatur. Denique quodam vespere dolor repente evanuit, ut et coenare et dormire nocte insequente placide potuerit. At mane postero ex syncope subitanea obiit, quin ulla alterutrius lateris convulsio aut paralysis antecessisset. In medio cerebelli repertus est abscessus, qui duas uncias puris albi continebat. Aderat quoque sanguinis effusi non parva vis, qui ex rupto sinu laterali sinistro manaverat, quique fortasse tam inexspectatum malo finem imposuit. Ex symptomatis in huiusmodi aegris supra (§. XVIII. XIX.) observatis plurimum lucis affulgebit attentiori diligentiorique clinico, ut coniecturam cum veri non exigua similitudine similibus in casibus faciat. Abditiora vero vitia malae conformationis et structurae a naturali statu abludentis singillatim praenoscere humanae mentis pene limites excedit. Attamen qui historias plerarumque causarum, quae ad hoc genus (§. IV. V.) spectant, expendere cupierit, ut inde aliquid adiumenti ad diagnosim rite instituendam sibi hauriat, is consulat Bonetum (4), Fantonum (5), Morgagnium (6), Lieutaudium (7) aliosque eiusmodi observationum collectores, sed in primis diaria medica et Academiarum acta et commentarios (8).

(1) *Storia medica d'un' Apostema del lobo destro del cervelletto ec.*

(2) Non absimilis historia legitur in *Comment. med. et philosoph. Societ. med. Edimburg. vol. 2. P. 2. p. 54. edit. Venet.* de viro quodam sex et triginta annos nato, quam hic repetere non puto alienum. Huic a puero ex aure dextra puris aliquid identidem effluere consueverat, at non inde valde molestabatur. Auditum tantummodo eius auris aliquot ante annis amiserat. Demum eadem auris dolore atroci corripitur, qui brevi non solum ad caput diffundebatur, verum etiam nauseam movebat cum oris ventriculi morsu coniunctam. Die decima in somnum stuporisque speciem aegrotus prolabitur, atque inter dormiendum vana obloquitur. Die undecima omnino delirat, garrit et febricitat. Die duodecima delirium et sopor alternatim sibi succedunt, alvus resolvitur; vesperi caroticus fit. Nocte membra identidem convelluntur, tendines crebro subsiliunt. Cuncta haec diebus XIII. XIV. XV. ingravescunt. Convulsivi motus frequentiores, delirium apertius, arteriarum micatus amplius centum intra minutum, urinae stranguriosae, pupilla immobilis et dilatata, quae ne vividioris quidem lucis appulsu contrahitur. Die XVI. vera anaesthesia. Praeter crebros motus convulsivos et tendinum subsultus spiritus difficilis est, pulsus maxime varius, sed plerumque frequentissimus. Vesica urina turget. Die XVII. prima luce stertens et anhelans diem obiit postremum. Resecta calvaria deprehensus est medius posterior lobus dextri hemisphaerii arcte duorum circiter digitorum latitudine adhaerens durae matri, qua os petrosum spectat, et tentorio ipsi cerebello super extenso. Subter in ipsa cerebri substantia abscessus inventus est, qui duas prope uncias puris foetidissimi et virescentis includebat, et cerebrum ipsum arroserat. Corporis striati sinistri summa facies inflammata visa est. Ambo etiam thalami nervorum opticorum rubro et fusco colore tingebantur. Infra et posterius inerat puris aliquid subviridis. Septum lucidum, fornix et latera tertii ventriculi processusque anterior cerebelli, qui supra valvulam Vieussenii locatur, laxius quam solent, cohaerebant, virebant et teterrimum exspirabant odorem. In ventriculis lympha limpida ad duo exigua cochlearia reperta est. Dura mater, qua os petrosum subcingit, nigricabat. Os ipsum petrosum nonnihil obscurius apparebat, quam sinistrum, sed nequaquam erat cariosum. Meatus auris dextrae replebatur pure fusco, subviridi et foetido, quo pariter scatebat tota cavea tympani, cuius et membrana et ossicula penitus destructa iam pridem fuisse videbantur.

(3) *Essays de Médecine d'Edimbourg. t. VI. pag* 174.

(4) *Sepulchret. anatom. lib. I. sect. I. de dolore capitis.*

(5) *Observ. anat. III. VI. IX. XXV.* Item *Epist. ad* Manget. *V. VIII. n.* 3. 6.

(6) *De sed. et caus. morb. epist. I.* atque alibi; loca videsis in tertio operis indice ad *v. cerebrum.*

(7) *Histor. anatom.*

(8) Nempe *Transact. Anglican. hist. et Mémoir. de l'Acad.*

des Scienc. de Paris, *Journal de médecine de M.* Vandermonde, *Giornale medico di Venezia*, *Novelle Letterar. del* Lami, *Avvisi sulla salute umana del Sig. D.* Luigi Targioni, *Raccolta d' Opuscoli medico-pratici, e fisico-medici* Dello Stesso, *Giornale medico di Firenze*, *Magazzino toscano del Sig.* Manetti, *Comment. de reb. in med. et scient. natur. gestis*, *Lips.* etc.

PROGNOSIS.

§. XX.

Externus tutior interno. — Signa mali praesagii.

Iam vero quod attinet ad prognosim, generaliora quaedam non praetermittam, quae animadvertenda videntur. Dolor, qui exteriores capitis partes tenet, ut minus periculi habet, sic etiam facilior curatu est; contra qui interiores. Timendum enim est, ne posterior in coecitatem, nervorum distentionem aut rigorem, insaniam, phrenitidem, epilepsiam, memoriae iacturam, apoplexiam, sphacelismum, abscessum et mortem terminetur. Serosus et pituitosus simplex, diuturnus quidem est, sed minus plerumque periculosus, nisi internas cerebri partes laedat. Malum significat febri acutae superveniens, si cum urina tenui et pellucida, quae prius crassa et sedimentosa fuerit, copuletur; itemque si senescentibus, aut ex angina discussa, aut citius recedente repente (1) superveniat. Ad cerebrum enim morbidam ferri materiem, phrenitidemque imminere, certum indicium est. Tristia etiam minatur, si ex acuto vehementique mitior statim evadat aut cesset, nulla evacuatione critica aut imminutione reliqui morbi praegressa aut subsequente. Sentiendi enim facultatem exstingui, gangraenamque inchoari, comperimus.

(1) Auctor *Coac. Praenot. n.* 372. *edit. Lindenianae Lugd. Batav.* 1665., quam, ubi loci Hippocratici mihi indicandi sunt, plerumque sequor.

§. XXI.

Alia signa mala.

Perniciosum quoque est in capitis dolore frequenter vomere, praesertim aeruginosa, et cum surditate vigilare (1), quod de idiopathico intelligatur velim. Tum

enim vomitus sympathicus est, tracto in consensum per vagum nervorum par ventriculo atque abdomine. Ubi hoc evenit, cito et vehementer insaniunt. Malum praeterea utero gerentibus caput dolore, et somno cum gravitate obrui (2), aut convelli (3). Id enim a congesto circa cerebrum sanguine fieri videtur. Pessimum universim signum censetur capitis dolor in febre acuta cum pravis aliis notis (4), vel cum virium exsolutione ex rigore, aut cruentis urinis (5), vel cum vocis defectione, sive aphonia et rigore subinde accedente (6).

(1) *Prorrhet. I.*
(2) *Ibid.*
(3) *Coac. n.* 517. 534.
(4) *Coac. n.* 160. *Praenot. n.* 129.
(5) *Coac. n.* 22. 28.
(6) *Ibid. n.* 255.

§. XXII.

Signa lethalia.

Qui *ex rigore*, inquit auctor Coacarum praenotionum (1), *valde frigent cum capitis et cervicis dolore, aphonia et tenui sudore, ii ubi vires resumpserint, ac se veluti recollegerint, moriuntur.* Idem perniciose habere tradit eos, qui capite dolent cum levi aliqua surditate, manuum tremore, cervicis dolore, et nigras emittunt urinas ac densas, si nigra quoque vomitu effuderint. Mortiferum demum reputatur (2), in capitis dolore quaedam ante faciem obversari, frustra muscas venari, et festucas legere, et floccos de vestibus carpere, et de pariete paleas detrahere.

(1) *Coac. n.* 1.
(2) *Praen. n.* 17.

§. XXIII.

Signa boni praesagii. — Quid de convulsivo dicendum. — Quid de hemicraniis.

Teste Hippocrate, *caput laboranti et circum circa dolenti pus, aut aqua, aut sanguis effluens per nares, aut per os, aut per aures solvit morbum* (1). Nolim

tamen id perpetuum credas, et nunquam fallere. Tanta interdum interior laesio est, ut tali evacuatione tolli nequeat, quod non semel observavimus. Liberat quoque ulcerum eruptio, interdum et somnus et alvi fluxus, aut sputa crassa et inodora (2), itemque urinae crassae et vesicae difficultas (3), aut abscessus ad inferiora (4). Convulsivus capitis dolor, itemque sympathicus ex stomacho, utero aliisve partibus plerumque diuturnior est. Interdum tamen, etsi saepe per vices redeat, somno quiete et abstinentia intra viginti et quatuor horas mitescit. Qui hemicraniis frequenter obnoxii sunt, saepe aetatis mutatione, imminuta videlicet sensibilitate et firmata solidarum partium cohaerentia, quam plurimum levari consueverunt. Hemicraniae vero periodicae, matutinis praesertim horis, ut dixi, revertentes, plerumque intra octo, aut novem, vel quod longissimum est, intra quatuordecim dies sponte solvuntur.

(1) *Aphorism.* 10. *sect. VI. De iudicat. n.* 81.
(2) *Coac. n.* 172.
(3) *Coac. n.* 170. *Praedict.* 1. *n.* 152.
(4) *Praenot. n.* 129. *Coac. n.* 160.

CURATIO.

§. XXIV.

Sanguinis missio. — Iugularium sectio et arteriotomia. — Cucurbitulae. — Hirudines. — Qua ratione sanguis e naribus evocetur. — Revellentia.

Curatio causarum diversitati aptanda est. Ubi a copia sanguinis, aut eius congestione, aut a phlegmone, aut ab incitatiori febris motu morbus est, sanguinem mitti oportet liberali manu et lato vulnere ex brachiis pedibusque, habita semper temperamenti, habitus, aetatis, sexus et virium ratione. Si id non levarit, vena frontis aut iugularis (1), imo arteria temporum incidi poterit. Arteriotomen autem in contumaciori malo iam ante ducentos annos Gesnerus (2) et Dolaeus (3) tanquam usu comprobatam commendarunt, eamque nuperiorum experientia extollit. Cucurbitulae etiam dorso, scapulis, collo utiliter admoventur tam scarificatae, quam siccae,

itemque occipiti, aut hirudines temporibus et pone aures (4) aut naribus, quin etiam haemorrhoidibus, praesertim in hypochondriacis aut haemorrhoidum et menstruorum fluxu imminuto aut suppresso laborantibus. Praestantissimum vero est sanguinem e naribus evocare fotu, aut vapore aquae calentis, aut immisso calamo scriptorio in acutam aciem extenuato et multifariam inciso, ut vulneret; quod in primis convenit, si suppressa narium haemorrhagia causam dolori dederit. Depletis autem vasis alvus lenientibus medicamentis, sed iterato ducenda est, balneisque pedum tepidis, aut cataplasmatis, quae molliunt aut quae sinapis semen habent, atque irritant, sanguinis cursus a capite quam maxime avertendus.

(1) Solent chirurgorum non pauci, quando venas iugulares secare iubentur, iniecto collo vinculo sanguinis a capite reditum retardare, ut venae intumescant. Sed hoc capitis morbis nocumento est. Curandum igitur, omisso vinculo, ut manu paulo supra claviculam posita, et capite posterius reclinato, vena iugularis comprimatur; sic enim intumescet sola, et apta sectioni fiet, quin caput quidquam mali patiatur.

(2) Tissot. *Epistol. varii argument. De cephalaea p.* 185. *edit. Venet.*

(3) *Miscellan. N. C. ann. VI. observ.* 60. *p.* 90.

(4) *Ibid. observ.* 8. *et* 90.

§. XXV.

Curatio doloris a serosa causa. — Cathartica hydragoga. — Incidentia et diuretica. — Decocta sudorifera.

Quando serosa colluvies aut pituita in causa est, hanc solvere, evacuare et revellere oportet. Sanguinis missio hic locum non habet, nisi cum vasorum evidenti plenitudine, quod interdum incidit, coniuncta fuerit. Sed tum parciori manu et magna prudentia detrahendus sanguis est, ne plus damni quam emolumenti consequatur. Minus difficultatis habent cucurbitulae scarificatae scapulis appositae, utpote quae facilius feruntur, et serum simul cum pauco cruore sine noxa subducunt. Opportuniora sunt cathartica, et speciatim hydragoga, subinde iterata, cuiusmodi habentur ialapium, scammonium, sales medii et subamari, uti anglicus, mutinensis, carolinus, itemque porrectanus atque his affines, sennae

folia, agaricum, pilulae de hermodactylis, de succino Cratonis, tartareae, aut hydropicae Bontii, rhabarbarum cum manna, mercurius dulcis et huius generis alia. Incidunt, resolvunt, et per urinae vias serosi humoris copiam exturbant gummi ammoniacum, radices ari et scillae, aselli, iuniperi baccae, liquor cornu cervi succinatus, terra foliata tartari et demum vinum ex genistae cineribus medicatum. Interponi his possunt diluta plantarum cephalicarum, uti salviae, betonicae, maioranae, rorismarini, radicis valerianae sylvestris, paeoniae, angelicae atque aliarum eiusmodi. His non proficientibus, ad sudorifera demum transeundum est, quorum usum ad longum tempus producere necesse plerumque est. Inter haec excellunt decocta ligni guaiaci, iuniperi, buxi, visci quercini, sassafras, radicum sarsaeparillae, bardanae, chinae, smilacis asperae et similium. Decocto saponariae feliciter usi fuisse nonnulli summi viri dicuntur. Revellunt et simul evacuant vesicantia, setacea et fonticuli, praesertim posteriori cervici impositi (1), fricationes atque alia huius generis pluries iam memorata. Et quod attinet ad vesicantia, haec in contumaciore malo post universalia auxilia opportunasque evacuationes loco in primis dolenti, imo universo capiti deraso admovenda iubent neoterici, et prae ceteris Anglorum plerique, ut praesentissimum remedium revellens, discutiens, evacuans doloremque mirifice tollens. Quod remedii genus nec novum est, nec nobis inusitatum, cum iam Ludovicus Septalius adhibere illud et commendare solitus (2) fuerit. Haec vero nec cuncta simul coacervari, nec singula indiscriminatim, nec in omnibus sine prudenti delectu adhiberi debent. Naturam cuiusque aegrotantis, et temperiem, et habitum, et aetatem, et regionem, et morbi causam, et gradum, et multa alia indicantia aut prohibentia peculiaria et propria inspicere oportet, ut recte iis utamur. Quae sane res medicum sapientem atque exercitatum exposcit. Neque his contentus ipse fuerit; nam depulso etiam per ista morbo, interdum homo ita languet, et in cachexiam propendet, ut chalybe et cortice peruviano firmari debeat.

(1) Carol. Piso *de seros. colluv. sect. 2. P. I. cap. I. p.* 42. 43. Van Swieten. §. 396.

(2) *Animadv. et caution. medic. l. 6. p.* 141. ubi haec habet: « Sed cum cutis capitis crassior sit, quam ut liberum « humori aditum concedat, neque ulla sensu patens fiat eva- « cuatio humorum, ego saepissime expertus sum, praestare « derasis capillis vesicantia imponere aut parti dolenti, aut « toti etiam capiti; sic enim attracta ad externa materia eva- « cuatur, maxime ea, quae tenuior est, et calida et acris; vix « enim, etiam si diuturnus dolor a crassa materia fiat, fieri « potest, ut vehementia doloris adsit, nisi portio aliqua illius « humoris admixta sit. »

§. XXVI.

Dolor capitis a stomacho. — Eccoprotica. — Emetica. — Potus caffè. — *Piperis usus. — Aquae medicatae.*

Abstinentia, alvi ductione aut vomitu curandus dolor est, quem crapula aut repletio induxit. Eccoproticis, stomachicis et roborantibus uti convenit, si primae coctionis vitium morbo occasionem dederit. In hoc casu emesim etiam proponere non dubitat Antonius Felicius, medicus apud Picentinos non incelebris (1). Decoctum fabarum *caffè* ut praesentissimum remedium a Baglivio (2) praedicatur adversus capitis dolores, qui vitio stomachi male digerentis pomeridianis horis accedunt. Binos homines hemicrania ex stomachi imbecillitate laborantes liberavit Langius (3) datis ieiuno ventriculo quovis mane ad octiduum piperis integri granis duodecim, et desuper propinato aquae frigidae scypho. Ego vero non semel miros effectus a potu aquarum medicatarum, in primis acidularum martialium editos vidi in hac mali specie.

(1) *Dissertat.* 4.
(2) *De capit. affect. in acut. in eius prax.*
(3) *Miscell. veritat. fasc.* 1. *p.* 68. 69.

§. XXVII.

Curatio hemicraniae periodicae.

Cum hemicrania periodice singulis diebus ad statas horas redit abitque, febrem quotidianam larvatam, ut dixi (§. II. XVII.), propemodum aemulatur. Reapse videtur esse febris partialis et topica, ut vocatur Ballonio, quia pars dolore affecta non solum vehemen-

tissime dolet, sed etiam calet, arteriaeque temporum validius et crebrius moventur, eo ferme modo, quo in febre accidit. Nec rarum est, a levi frigore aut horrore accessionem incipere, quanquam in reliquo corpore arteriae placide suos motus obeant. Hanc post sanguinis missionem atque alvi blandam repetitamque ductionem, quae saepissime vitari nequit, si sponte non cesserit, felicissime tollit cortex peruvianus largiori manu sumptus. Non raro antequam sanguinis copia imminuta fuerit, et primae viae expiatae, immature datus effectu suo caruit. Interdum hemicrania adeo pertinax est, ut, nisi secta arteria temporali, abigi (1) nequeat. Plerumque tamen sufficit post unam vel alteram phlebotomiam in plethoricis et diathesi inflammatoria laborantibus iugularem venam incidere, cuius summam utilitatem in hoc affectu nedum antiquissimi medici, verum etiam nuperiores, et praesertim Carolus Richa Taurinensis celebrarunt (2). Hic ipse parem prope effectum ex hirudinibus temporibus applicitis se obtinuisse testatur.

(1) Prosp. Alpin. *Medicin. Aegypt. l.* 2. *cap.* 12. *et* Ludwig. *Comment. de reb. in scient. natural. et medicin. gest. vol.* 3. *p.* 535.
(2) *Constit. Taurin alter. p.* 79.

§. XXVIII.

Aperientia, emmenagoga quando conveniant. — Anthelminthica ubi? — Paregorica. — Animadversio.

Aperientia, emmenagoga, anthysterica expostulat dolor is, qui ab obstructis viscerum abdominalium uterique vasis, aut ab hysteria, aut hypochondriasi simili ex causa progenita dependet. Anthelminthicis vero ille oppugnandus est, quemadmodum suo loco docebimus, si lumbrici aliive intestinorum vermes eum promovere videantur. Nervina porro non praetermittantur et sedantia, ut quae opium habent, ubi spasmi sese prodant, et nimia sit nervorum sensibilitas. Hinc laudantur pilulae hystericae Antidotarii Bononiensis, triphera magna cum opio, diascordium Fracastorii; theriaca Andromachi, philonium romanum, mithri-

datium Damocratis, laudanum nepenthes Quercetani, liquidum Sydenhamii, extractum opii gummosum Baumaei, castoreum, moschus, camphora, sal volatile et spiritus succini, oleum eiusdem atque alia id genus. Baglivius proponit pulverem de *gutteta* Riverii ad drachmae (1) pondus cum decocto primulae veris, quem tamen a multis inanibus inutilibusque rebus expurgatum hodie cuperent medici sapientiores, ne earum causa, uti virium medicarum expers, reiiciendus esset. In universum temperatiora delicatis sensibilioribusque accommodentur, quibus etiam, si rigidiori et sicciori fibrarum natura donentur, balnea tepida et largior aquae purissimae potatio conveniunt. Contra ubi fibrarum laxitas aut languor peccat, uti in temperamentis pituitosis, habitu cachectico, paralysi, somnolentia, memoriae et sensuum imminutione, praestant ea, quae blanda aromatica virtute pollent, quae leniter exstimulant, quae roborant, imo etiam, quae extrinsecus imposita rubefaciunt et vesicas elevant (2).

(1) *De dolor. capit in genere.*
(2) Hoffmannus *Medic. systemat. t. 3. sect. I. cap. V.* § 45.

§. XXIX.

Dolor a sero acri quomodo tractandus. — Refrigerantia. — Lac. — Hippocratis monitum explicatur. — Dolor a nimia sensibilitate quid postulet.

Serosus humor, tenuis tamen atque acer, qualis est, quem veteres salsum aut biliosum vocabant (§. XIII.), si alicubi constiterit haeseritque, et *dolorem calidum* (§. III.) inferat, decocta herbarum refrigerantium, serum lactis et lac ipsum requirit, neque hoc in casu quidquam obstat Hippocratis auctoritas, lac caput dolentibus noxium asseverantis; nam hoc monitum intelligi, ut ego quidem arbitror, de eo debet capitis dolore, qui a laesa ciborum coctione ventriculique acida cruditate originem trahit. Hanc quoque medendi rationem imperandam arbitror in ea doloris specie, cui nervorum nimia sensibilitas atque ataxia ex levi quavis causa obnoxia esse consuevit. Neque tunc alie-

na habeantur opium (1), laudanum liquidum Sydenhamii, syrupus de meconio eiusdem et reliqua, quae supra (§. XXVIII.) memoravi. Quod si quae opium continent, et somnifera sunt, non bene ferantur, ut interdum (2) evenit, aut alia ibi proposita male cedant, iis substitui tuto possunt liquor anodynus mineralis Hoffmanni, aether vitrioli, spiritus antepilepticus Pezoldti, emulsa ex seminibus frigidis maioribus et papaveris albi, aqua destillata ex floribus violarum et papaveris rhoeados, vel nucum viridium cohobata, quibus blanda et mira inest vis anodyna et sedans.

(1) Cum magna suspicio est *sensus acuitatis*, ut levi de causa oriatur capitis dolor, qui ob eam *acutiem* ingens fit, ad narcotica confugiendum iubet Ballonius *Epid.* 2. *et consil.* 1. *et* 43. *lib.* 3. ex Boneti recensione.

(2) Saepissime in foeminas aut viros incidimus, quibus ob peculiarem idiosyncrasiam loco quietis et somni anxietates, aestum, vertigines, ruborem faciei, nauseam, vigilias opium procreat. His igitur danda potius sunt anodyna, cuiusmodi ea profecto sunt, de quibus supra memini. Novi virginem vestalem, cui duo vel tria moschi grana utilius dabantur, et foeminam aliam, quae somno non fruebatur, nisi sumpto singulis noctibus exiguo cochleari spiritus antepileptici Pezoldti ex haustu aquae frigidae.

§. XXX.

Symptomatici curatio.

Quaenam auxilia opem ferant dolori capitis, quando aliorum morborum symptoma (§. III.) est, non attinet dicere, cum iis apta curatione devictis ipse etiam tollatur. Ad eum tamen, qui luem veneream sequitur, profligandum decocta lignorum sudorifera passim proponuntur. Quibus si antimonium crudum addatur, eo valentiora evadere creduntur. Malpighius, ut a cl. Beccario accepimus, tanti faciebat decoctum ex lignis vulgo dictum et ex putaminibus nucum, ut eo contumacissimas lues venereas, quae mercurii vim eluserant, saepius a se curatas testari solitus (1) esset. Quod tamen non ita tenendum crediderim, ac si nunquam istiusmodi remedium spem fallere posset. Nam accidit quandoque, ut illud frustra detur; quod ubi contingit, et certa luis venereae non desint indicia, ad hy-

drargyrosim, tanquam efficacissimum praesidium, properandum profecto est.

(1) *Decoctum antivenereum M.* Malpighii.
Rec. Antimon. crud. contus. et nodulo inclus. unc. IV. Rad. sarsaparill. elect. et incis. unc. iij. Putam. nuc. virid. unc. iij. M Infund. per h. XXIV. in aq. font. lib. viij. super ciner. calidos. Deind. decoq. ad tert. part. consumpt. Col. et colat. unc: viij dentur ter in die per dies XX. aut XXX., non omisso decocto secundario pro potu ordinario.

§. XXXI.

Quae curatio conveniat dolori a vermibus sinus frontales occupantibus.

Si de vermibus suspicio oboriatur, nares aut sinus frontales aut subcutanea alia loca incolentibus, ii vapore humido atque errhinis illinc eliciendi sunt, aut suffimentis ex *tabaci* foliis et camphorae pulvere crematis enecandi. Pulvere *tabaci* in nares attracto vermis expulsus est, ut narrat ex Littrii fide Camerarius (1). In hunc finem fumus a Vogelio (2) proponitur naribus atque ore hiante excipiendus, ex foliorum absinthii, marrubii, betonicae, florum centaurii minoris, singulorum drachmis duabus, radicis angelicae, zedoariae, succini, singulorum drachma una. antimonii crudi uncia dimidia in pulverem redactis et bene commixtis, carbonumque igni inspersis.

(1) *Dissert. epistolar. XII.*
(2) *De cognoscend. et curand. morb.* §. 420.

§. XXXII.

Topica remedia.

Praeterea non hîc reticenda sunt ea, quae extrinsecus sedando dolori adinoveri solent. Epithemata ex aqua rosarum aut florum sambuci et aceto fronti applicata, sive tepida, sive frigida, calorem compescunt, discutiunt, reprimunt, et motum sanguinis quodammodo temperant. Temporibus commode, praesertim in dolore convulsivo et spastico, illinitur unguentum *populeon*, aut aliquid opii cum camphorae et croci tantillo in aqua reginae Hungariae solutum, aut ae-

ther vitriolicus, qui dolorem sopit, et calorem imminuit. Verbenae succus aut herba ipsamet contusa et dolenti loco imposita cuicunque doloris causae prodesse creditur, quasi *specifica* esset. In nares etiam indi atque attrahi cum magna levaminis spe tincturam aliquam anodynam, aut *balsamum vitae* HOFFMANNI (1), aut spiritum vini camphoratum iubent nonnulli; sic enim a nervis olfactoriis proxime delinitis reliquos quoque vim medicamenti persentire, non alienum a ratione putant. Universim utilissime dolens locus calida, aut lacte tepenti, aut cineribus saeculo inclusis foveri potest. In hemicraniis periodicis ante accessum aliquot horis, ad eum antevertendum soleo theriacam cum galbano et camphora, addito aceti momento subactam temporibus et sinui frontali superdare. Resolvit enim, discutit et sensum imminuit, unde saepe tolerabilior et mitior accessio succedit.

(1) *Balsamum vitae* HOFFMANNI.

Rec. Ol. destillat. Lavendul.
Majoran.
Caryophyll.
Macis
Cinnamom. an. scrup. j.
Rutae
Succin. alb. an. scrup. sem.
Citri e. cortic. express. scrup. j.
Ambr. griseae scrupul. sem.

Olea cum ambra et balsami peruviani scrupulo uno misceantur, atque in spiritus vini rectificatissimi unciis decem solvantur. Intern. datur a gutt. X. ad XX. ad nauseam, ad colicam, ad diarrhoeam. Extrinsecus ad roborandas firmandasque partes.

§. XXXIII.

Historia rarae curationis.

Silentio hic praeteriri non debet curatio, quam raro exemplo magnoque ausu tentavit celeberrimus TISSOTIUS saevissimae et diuturnae cephalaeae in virgine triginta annorum, alioquin sana et robusta, ut ruricolae esse solent (1). Sedes autem, qua dolor acerbius saeviebat, erat *angulus internus posticus ossis parietalis dextri*, spatiumque occupabat, quale *asse texisses*. Una vero *consentiebat totum anterius caput*. Nihil ei

profuerant venae sectiones, nihil arteriotome, nihil balnea pedum tepida, nihil immersio totius corporis in frigidam, nihil aquae gelidae stillicidium, nihil opium, nihil setaceum. Levamen tantummodo, sed breve perceperat ex *cruentis cucurbitulis dolenti applicatis parti*, *paululum diuturnius ex larga suppuratione*, *quam excitarunt cantharides capiti impositae*. Dolorem istum esse *externum* coniecit vir acutissimus, cumque nihil *infra cutim et musculos* esse cogitaret, *quod dolere posset*, *locum dolentem lato vulnere ad os usque* crucis in modum *incidi* curavit, *ut discissis nervis cutaneis aut musculosis* sensus deleretur. Ab eo momento, quo sectio peracta est, dolor evanuit, et longa suppuratione inducta, etiam qui anterius caput affligebat, paulatim cessavit (2). Verum nemo, nisi qui tanti viri acre iudicium et anatomes penitioris scientiam possederit, audebit ad eiusmodi chirurgiam se convertere. Fortasse dato intrinsecus lignorum, ut vocant, decocto, extrinsecus vero litu mercuriali prudenter adhibito haerens morbi causa dimoveri resolvique simili in casu posset, quin immiti ancipitique experimento opus sit. Saepe pertinax doloris fixi natura et loci affecti ratio sagaxque omnium rerum examen ad simplicem hanc et simul efficacem medicinam, etiam ubi nulla luis venereae suspicio subesset, non sine boni exitus laude viam clinicis aperuere.

(1) *Epist. med. var. argum. p.* 185. *ed. Venet.*

(2) Huc quodammodo referenda est observatio GAVASETTI (*De cauter. c.* 3.). Dolor capitis perpetuus et sympathicus ex contuso pollice erat. Pollice audacter inusto cessavit. Vid. HALLER. *Elem. Physiolog. t.* 4. *lib. X. sect. VII.* §. *XXIII.*

§. XXXIV.

Diaeteticum regimen.

Postremo hoc unum addam, antiquissimis medicinae proceribus opportunissimum generatim visum esse, in quovis capitis dolore abstinere a cibo, aquam bibere, caput tondere ad cutim; in eo, qui a causa calida sit, aqua frigida multa caput perfundere, vel rosam et acetum ex aqua imponere; si vero frigus nocuerit, aut tenax crassusque humor resolvi debeat, caput calida

fovere, perfricare, aut stillicidio submittere, deinde oleo calido inungere, et veste operire, pedes in balneum tepidum demittere, et nares errhinis purgare, salivam apophlegmatizantibus prolicere, alvum subducere, et sinapi, aut cantharidibus, aut ferro candenti ulcera, unde morbo exitus paretur, excitare (1). Docuit etiam magister usus in diuturno et confirmato capitis dolore interdum licere balnea frigida experiri, neque inutile esse capillos in illis, qui raso capite erant, alere et saepius pectere; quo auxilio ab assidua cephalaea liberatum vidi nobilem virum aetate florentem, habitu pituitoso et obeso praeditum, mihi amicissimum. Praeterea magni interest in doloribus capitis pedes velare, caputque attollere; quae animadversio etiam ad prophylaxim, praesertim litterarum studiosis, pernecessaria est.

(1) *Vid.* CORNEL. CELS. *L. IV. cap.* 2. *n.* 5. *p.* 160.

CAPUT II.

DE HYDROCEPHALO ET SPINA BIFIDA, SIVE AQUEO SPINAE TUMORE.

§. XXXV.

Hydrocephalon. — Definitio — Differentiae.

PROXIME venit ὑδροκέφαλον, quia saepe id cum capitis dolore coniungitur, aut a paribus causis dimanat. Sic olim appellatum fuit morbi genus, in quo caput humore aqueo turget, intumescit, et prementi digito facile cedit. Hodie vero uno hoc nomine plures morbi cum sede, tum effectis discrepantes comprehendi solent, in quorum aliquo nullus interdum exterior tumor apparet. Singulis autem commune est ab aliqua aquae sive lymphae coacervatione oriri. Haec vel inter cutem et pericranium, vel inter pericranium et calvariam, vel intra cranii cavum effusa colligitur. Postremum contin-

git duplici ratione, nimirum vel ossibus cranii diductis, quod foetibus et pueris fere accidit, vel iis minime diductis, quod consistentis aetatis praesertim proprium est; quanquam non diffiteor, exempla suppetere adultorum et senum, quibus interdum ossa cranii morbo diducta hiarunt. Id mali RAMAZZINIO atque HAMBERGERO medicinae professoribus undecunque praeclarissimis diuturno et vehementi capitis dolore discruciatis obvenisse ferunt.

§. XXXVI.

Divisio in externum et internum. — Descriptio externi.

Hinc prima hydrocephali distinctio ducta est in *externum* et *internum*. In externo, si humor primo loco (§. XXXV.) congeritur, *tumor*, inquit cl. PLATNERUS, *ad immanem magnitudinem increscit*, et per cutim *ut in vitro aut cornu* humorem translucidum oculi spectandum exhibet; si altero (§. *eod.)*, quod rarius evenit, *caput non adeo intumescit, sed pressum sicut uter impletus atque arcte constrictus renititur* (1).

(1) *Institut. chirurg.* §. 745.

§. XXXVII.

Internum duplex. — Primi descriptio.

Interni duplex genus statuitur, ut supra (§. XXXV.) iam dixi, quorum alterum ex interno et externo quasi compositum dixeris; quia in eo aqua cerebri interiora ita replet et distendit, ut ossa etiam cranii extrorsum urgeat, suturas diducat, sic ut dehiscant, et tandem exterius profusa ingenti se prodat capitis tumore; idque praecipue in foetibus factum esse videtur, qui cerebro carere visi sunt prosectoribus: visi, inquam, sunt; non enim, eos cerebro ab initio vere caruisse, cl. MORGAGNIUS putat, sed potius cerebrum ab aqua paulatim ita maceratum, dissolutum liquatumque, ut per aliquod foramen, puta occipitis, sive spinae demum effluxerit; quod sane multo probabilius videtur.

§. XXXVIII.

Descriptio alterius.

Alterum vero, cum sine ossium cranii divulsione fiat, nec ullo exteriori tumore manifestum se reddat, non apud omnes hydrocephali nomen obtinuit. Namque non desunt, qui existiment, ubi caput non tumeat, ibi hydrocephalon esse non posse. Plerique tamen, inter quos Morgagnio principem locum damus, non dubitandum (1) censent, quin huic quoque malo idem nomen apprime conveniat; nam, cum multa aqua intra cranium sensim coacervetur, et quotidie magis magisque excrescat, si huic cedere, ut in tenellis, ossa possent, evidentissimum est, tumorem capitis exterius etiam proditurum esse; quia pleraeque causae ex iis, propter quas in tenerorum infantum cranio aqua contrahitur, eaedem prorsus in adultis existunt, ob quas in horum capite cumulatur (2). Istud autem hydrocephali interni genus distingui potest in acutum et chronicum; prius illud appello, quod celeri cursu et cum febre non levi ad mortem properat; posterius, quod lento passu et sine febre, aut levissima et vix sensibili enecat.

(1) *De caus. et sedib morb. etc. Epist. XII. n.* 3.
(2) De hydrocephalo legendus Jo. Rud. Zwingerus, qui in *Actis Helvetic. vol. I. c. L* non solum illius exempla collegit, sed etiam diligenter et ordinate inter se comparavit.

§. XXXIX.

Causa proxima. — Remotae.

Ex his patet, causam hydrocephali proximam in aquei humoris lente effusi congestione sensim facta consistere, sive partes capitis externas, sive internas tantum, sive utrasque simul repleverit. Remotae vero causae non aliae videntur, quam sequentes, venarum nempe tam sanguinem, quam lympham e capite et cerebro revehentium obstructio, compressio ab uteri ore in partu, aut a funiculo umbilicali circa collum ducto, vasorum absorbentium actio deperdita, polypi, tu-

mores glandularum colli, vasorum lymphaticorum ruptio, contusiones, malus corporis habitus, cacochymia, serosa colluvies et totius corporis laxitas atque atonia, achores, tinea et scabies retropulsa, suppressa urinae et sudoris excretio, aliaque id genus.

§. XL

Quodnam hydrocephalum internum vere. — Hydatides.

Serum in ventriculos cerebri, anteriores praesertim, effusum congestumque proprie ad internum pertinet hydrocephalum: nam alibi, uti intra duram et piam matrem, aut intra has et cerebrum collectum et stagnans apoplexiam et soporosos rectius affectus, quam verum hydrocephalum videtur inferre posse. Congestioni autem istiusmodi complures peculiares causae conferre possunt, quas modo percurram. Frequentior et praecipua fortasse est hydatidum in plexu choroide aut alibi intra cerebrum genitarum disruptio.

§. XLI

Enumeratio aliarum causarum.

Vitia etiam tum *infundibuli*, tum *glandulae pituitariae* ad id apta cl. Morgagnio creduntur. Etsi enim Vieussenius, Ridleyus et Lieutaudius cavum esse *infundibulum* negaverint, ipse tamen a veterum sententia se deiici passus nequaquam est, et ratum firmumque habuit, serum ventriculorum per infundibulum deferri ad glandulam pituitariam, atque ab ea absorberi. Quoniam vero nihil certi de infundibuli cavo per experimenta atque iniectiones (1) ob tenerrimam partis structuram et tenuitatem statui potest, nec quidquam adhuc constet, Sabatierio (2) optimo iudice, de vera glandulae pituitariae fabrica et natura, cur Morgagnio summo in rebus anatomicis viro non licuerit suo de hac quaestione arbitratu uti?

(1) Nuper infundibulum cavum esse contendit cl. Murray, anatomes professor Upsaliae, ex eo quod in cerebris humanis frigore conglaciatis offenderit aquam gelu concretam, in infundibulum penetrantem. In eo etiam portionem sanguinis e ventriculis delapsam, non deest, qui observarit. At Murrayo ad-

versantur cl. Girardii anatomes in Parmensi lyceo professoris repetita experimenta et tentamina, quibus nunquam potuit concretam gelu aquam in infundibulo deprehendere. Neque satis tutum rationique consonum esse videtur ex eo, quod sanguis in infundibulo repertus sit, protinus concludere, cavum id naturaliter esse; quia sanguinis, e vasis suis licet elapsi, vis, impulsus et gravitas tanta esse potest, ut novum in mollissimo corpore sibi spatium faciat, quemadmodum in medullari cerebri reliqua parte, ubi nullum cavum secundum naturam existat, factum esse a sanguine e suis vasis egresso non semel et nos comperimus, et medicae et anatomicae observationes testantur. Adde, cum Girardii observationibus consentire etiam diligentissimas disquisitiones, quas nuperrime evulgavit Vincentius Malacarneus de cerebri anatome optime meritus. Is experimenta cl. Murrayi repetens, nullum cavum in infundibulo potuit invenire. Quare satius erit hanc quaestionem tempori adhuc decernendam relinquere. Sed demus, infundibulum cavum non esse. Attamen ex eiusdem laudati Malacarnei (*Delle osservazioni in chirurg. Part.* 2. *p.* 45.) observationibus constat, infundibulum et glandulam pituitariam venis lymphaticis quam plurimis instructam esse, ita ut ille non dubitet eam in classem glandularum lymphaticarum referre. Hinc sequitur, lympham e ventriculis cerebri per venas lymphaticas ad infundibulum et glandulam pituitariam vehi, atque inde in commune receptaculum duci. Si lymphae refluxum istum aut ab obstructo infundibuli cavo, si est, aut venis lymphaticis eius infarctis aut compressis impediri cogites, nonne infundibuli et pituitariae usus erit idem?

(2) *Traité complet. d' Anatom. t. I. p.* 489.

§. XLII.

Morgagnii aetiologia.

Itaque concedamus Morgagnio et veteribus hypothesim de infundibuli et glandulae pituitariae usu. Utriusque vitia, unde hydrocephalon nasci possit, non valde inter se differre, facile quisque intelliget. Et quod attinet ad glandulam pituitariam, primum consideranda est, inquit ipse, ea glandulae huius constitutio, ob quam nec aquam recipere, nec eam transmittere queat; nimirum si ipsa deficiat, ut quandoque accidit, si obstruatur, si scirrhosa evaserit, si destructa et consumpta sit, aut talem aqua ipsa transmittenda spissitudinem et densitatem acquisiverit, ut per glandulam traiici nequeat, aut si in eam ingrediatur, ei egredi minime liceat, aut tali acrimonia peccet, ut infundibuli extremos tu-

bulos irritet, et spasmo fortasse inducto occludat; quod tamen non facile largientur ii, qui nerveam medullaremque fibram irritabilitatis vi, sive sese ad stimulum contrahendi facultate carere, per experimenta didicerunt. Praeterea infundibuli ipsius obstructio, aut fornicis cum lateralium ventriculorum basi coalitus, aut validissima compressio efficient etiam, ne e ventriculis ad glandulam pituitariam aqua iter apertum inveniat.

§. XLIII.

Continuatio.

Atqui, animadvertente eodem cl. Morgagnio (1), non semper, quanquam glandula pituitaria vitio aliquo affecta deprehenderetur, in ventriculis cerebri plurima aquae collectio reperta est; et contra, illaesa integraque glandula, plurimum quandoque aquae eosdem replevit. Ergo aliae viae ponantur necesse est, ut idem concludit, per quas serum, quo madent ventriculi, absorbeatur. Si hae obstruantur, aut quacunque alia de causa suo munere fungi nequeant, serum coacervatur, etsi glandula pituitaria recte se habeat. Si vero pateant, et nihil eis desit, quo ad actionem absolvendam indigent, licet glandula illa vitiata fuerit, non tamen tanta fiet seri accumulatio, quanta ad hydrocephalum opus est. Itaque verisimillimum est, tum eiusmodi affectum gigni, cum serum copiosius in ventriculos per arterias exhalantes aut poros inorganicos emitittur, quam per glandulam pituitariam aliasque vias, nempe per venas lymphaticas absorbentes recipiatur (2).

(1) *De sed. et caus. morb. Epist. IV. n.* 36.
(2) *Id. ibid. Epist. XII. n.* 3.

§. XLIV.

Spina bifida sive tumor aqueus spinae.

Aliud nonnunquam vitium hydrocephalo interno supervenit, videlicet aqueus spinae tumor, quem nostri *spinam bifidam* vocant. Innascitur hic vertebris, atque ex tumente medulla spinali videtur formari. Quilibet spinae locus huiusmodi malo obnoxius est, sed magis

inferior lumborum sedes et superior ossis sacri pars. Snipius et Swagermannius, ut refert Portalius (1), tumores huiusmodi viderunt etiam in cervice, caput magnitudine aequantes, nec tamen ullam sive superiorum, sive inferiorum partium paralysim adiunctam habebant (2).

(1) *Mémoir. de l'Acad. Royal. des Scienc. de Paris ann.* 1770. 1771. *p.* 36.

(2) Huiusmodi tumorum delineationes videri possunt apud Ruyschium *annot.* 34. *fig.* 36.

§. XLV.

Notae horum tumorum.

Tumores hi extrinsecus prominent, colore sunt naturali, tactui molles, pro vario aegri positu magis, vel minus distenti, aqua pleni, atque admota ex adverso candela translucidi, quia aqua in iis collecta plerumque limpida est. Si summis digitis premantur, divisi et dehiscentes in medio inveniuntur. Eorum originem cl. Platnerus (1) explicat in hunc modum: cum in *anterioribus cerebri ventriculis* confluit et exuberat aqua haec paulatim per *aquaeductum* Sylvii *in tertium ventriculum* descendit, et ex hoc, si nullus pateat in infundibulum *exitus*, *per valvulam maiorem cerebri* prorumpit *in quartum.* Exinde demum sibi viam aperit in medullae spinalis thecam. Id in ipso partu, in quo caput ab uteri ore valentius comprimitur, persaepe contingit.

(1) *Instit. Chirurg.* §. 748.

§. XLVI.

Aqua vel a cerebro in spinam descendit, vel in spina ipsa congeritur.

In hoc ipso spinae cavo non tantum ea congeri potest aqua, quae a cranii interioribus partibus defluit, verum ea quoque, quae intra spinam secerni consuevit (1). Hinc modo utriusque hydrops simul concurrit, modo alterius solum, nempe *hydrorhachitis* tam in foetibus atque infantibus, quam in pueris adultisque observatur, sed in illis multo frequentius, utpote qui-

bus vertebrarum ossa non secus, ac cranii eiusmodi vere sunt, ut facile cedere possint, et reapse cedant.

(1) Sedem aquae in spina bifida collectae cl. PORTALIUS observationibus anatomicis confisus in eo esse contendit canali, qui per omnem spinalem medullam decurrit, quique a COLUMBO et CAROLO STEPHANO descriptus iam fuit, etsi a recentioribus ferme oblivioni traditus, vel negligenter praeteritus; putatque canalem hunc eo consilio a natura datum, ut medulla spinalis alterne attolli sive intumescere, et deprimi sive subsidere, uti cerebrum, possit. *Mémoir. de l'Acad. Roy. de Scienc. de Paris de l'ann.* 1770. 1771.

§. XLVII.

Quomodo dehiscant vertebrae.

Dehiscentibus igitur modo paucis, modo pluribus spinae vertebris, atque aqua medullae spinalis involucra urgente, modo minor, modo maior, in posteriore spinae parte tumor erumpit mollis, praesertim in medio, aqueus, plerumque pellucidus hydatidis instar, interdum semiopacus, hydrocephalo, ut dictum est, non absimilis (1). Dehiscunt vero, inquit cl. MORGAGNIUS (2), (quem, quoad possumus, libenter sequimur) ibi potissimum, ubi *sedes futura est processuum, quos spinas vocant, non tantum, ut credunt, quia ibi tunc ossa disiuncta sunt, nam etiam a lateribus seiuncta, qua ad vertebrarum corpora annectuntur, sed insuper* (ut ipse arbitratur) *quia longe minor ad spinarum sedem, quam a lateribus, resistentia est impositorum musculorum et tendinum.* In foetu enimvero pars canalis spinae, ubi posterius ossicula vertebrarum coëunt, mollissima est; nam solis ferme communibus integumentis obvolvitur, neque ossea, sed tantum cartilaginea est, eoque tenuior et mollior, quo foetus a maturitate magis distat.

(1) Varia profecto esse potest, ut tradidi, spinae bifidae magnitudo. Sed in foetibus utero contentis, aut in recens natis modo nucis iuglandis, mode rapae mediocris magnitudinem aequare dicitur.

(2) *L. c. epist. XII. n.* 9.

§. XLVIII.

Aliae opiniones.

Verum haud desunt, qui spinam bifidam derivandam existiment a compressa medullae spinalis laterali parte, unde nervi egrediuntur, eo quod interdum cum paralysi artuum coniunctam eam viderunt. At, hi falli profecto videntur, cum utplurimum, aut certe frequentius paralysis, saltem vera et perfecta absit, aut serius ipsi spinae bifidae superveniat. Imo Swagermannius (1) animadvertit, paralysim in lucem editis consequi tantum post partum, accedente aliqua causa procatarctica. Alii demum, ut Heuermannius (2) causam cum hydrocephali, tum spinae bifidae in malam et praeter modum incommodam foetus in utero positionem reiiciunt. In nimia enim dorsi lumborumque ad anteriora inflexione vertebras posterius diduci, in tumoremque protuberare sibi non sine veri specie persuadent.

(1) *De Hydrocephalo et spina bifida. Amstelod.* 1767.
(2) *Vermischte Bemerkungen und Untersuchungen etc. p.* 304. *vid.* Ludwig. *Comment. de reb. etc. vol. XV. p.* 309.

§. XLIX.

Cur inferior ossis sacri pars non frequentius tumoribus hisce obnoxia sit.

Iam (§. XLIV.) superiorem ossis sacri partem eiusmodi tumoribus interdum corripi indicavimus. At, quia inferior exteriorque eius pars, quae Ruyschio observante, secundum naturam quodammodo hiat, non tamen eisdem frequentius obnoxia est, causam quaerit Morgagnius modo laudatus, eamque esse opinatur, quod crassioris meningis tubus, equinam medullae caudam cum aliqua aquae copia, vel secundum naturam continens, ad infimam hiantemque partem non exporrigitur; fieri tamen interdum, ut morbidae aquae vi dorsum urgeatur, illucque tandem productus extrorsum protuberet, atque eiusmodi tumorem (1) faciat.

(1) *De aqueis spinae tumoribus legi merentur dissertatio* Frid. Orthii *de quibusdam Tumor. tunic. externis sub prae-*

sidio Jo. Salzmanni habita, et *Programma* cl. Platneri *morb. nov. ann.* 1754., et quae habet cl. Trewius hac super re in *Commerc. litterar. ann.* 1741. *hebdomad.* 20. *et* 21.

DIAGNOSIS.

§. L.

Notae externi et interni hydrocephali.

Externi hydrocephali notas iam supra (§. XXXV, XXXVI.) retulimus. *Interni* vero primum genus (§. XXXVII.) dignoscitur, si caput cum aliqua duritie intumuerit, frons ipsa promineat, suturae laxius nectantur (1), oculi torvi sint, prominuli humentesque. Item si *in mollibus ossium cranii commissuris, praecipue in ea, quae inter occiput et bregma est,* tumores emineant excrescantque, ut tandem e capite propendere (2) videantur.

(1) Interdum etsi in teneris pueris ab initio morbi suturae diducantur, ossaquae cranii laxius colligentur, aetate tamen provectiore ita coalescunt, ut capitis tantum magnitudo aucta cernatur. Exempla referuntur in Dissertatione de *Hydrocephalo interno ann.* 45. cl. Ekmarkii, quam infra allegabo.

(2) Platner *l. c.* §. 746. vid. Ruysch. *observ. anatom. chirur. observ. LII. p.* 69. *fig.* 45. *et* M. Aurel. Severin. *De abscess. noviss. observat. cap. IX.*

§. LI.

Secundi generis hydrocephalum internum qui cognoscatur.

At difficilius est alterum interni hydrocephali genus (§. XXXVIII.) cognoscere, cum nullis exterioribus se signis prodat. In eo autem ex Petiti (1) fide et experientia saepissime haec occurrunt: antecedunt plerumque in pueris difficilis dentium eruptio aut eorum dolor, verminosae affectiones, lymphae vitia, glandularum conglobatarum obstructiones, spasmi et nervorum distentiones. Neque valde ab his differunt, quae adultis hydrocephalo interno affectis obveniunt. Quicunque autem fuerint huiusmodi malo impediti, levibus oris, labiorum palpebrarumque spasticis motibus crebro corripiuntur, dentibus identidem strident, labia sibi commordent, nares scalpunt veluti ii, qui a vermibus

excruciantur, pallent, moerent, languent, alvum habent modo fluidam, modo adstrictam, oculos lividos pupillamque dilatatam, sive, ut vocant, mydriasim. Quod si fiant hebetes, et facile in soporem inclinent, memoria pereat, sensusque cum capitis gravitate obnubilentur, non solum de interno hydrocephalo certius iudicare, sed etiam proximam poteris perniciem praesagire.

(1) *Mémoir. de l'Acad. Royal.* 1718. *p.* 121. Similia recenset Swietenius §. *MCCXVIII.*

§. LII.

Fothergillii observationes ad diagnosim. — Confirmantur nostra experientia.

Non praetermittam hic commemorare, quae ad rem habet Jo. Fothergillius (1). Is enim iteratis multisque observationibus practicis edoctus, non dubitat affirmare, interdum hydrocephalum raro fieri ante tertium aetatis annum, utplurimum vero intra quintum et decimum, rarissime demum tardius (2), saepe in ea aetate sub dentitionis aut verminosae affectionis specie, quemadmodum paulo ante (§. LI.) ex Petiti testimonio monuimus, ludere, donec auctis symptomatibus eo perveniat, quo remediis nullum locum relinquat, aut certe non obtemperet. Signa tamen, quibus innotescere potest, esse in primis cephalalgiam, dolores crurum, somnos breves et turbulentos, pulsus inaequales et inconditos, palpebrasque oculorum ita diductas, ut albugineae magna pars detecta appareat. Nos quoque, si nostram experientiam adducere fas est, similia admodum observavimus, et praecipue quando iam malum adolevit, et summum attigit culmen, atrocissimos capitis dolores, modo universim diffusos, modo ad partem unam hemicraniae instar restrictos, coma vigil, perpetuos questus, tremores artuum, mentis emotiones et, quod maxime velim attendendum, aphoniam subinde recurrentem, sive loquendi impotentiam identidem redeuntem et decedentem; pulsus autem modo raros et magnos, modo celeres et parvos et summopere varios, modo etiam frequentes et febriles (3).

(1) *Medical observations and inquiries by a society of Phy-*

sicians in London vol. IV. p. 40. Vid. excerptum in *Comment. de reb. in scient. natural. et medic. gest. vol. XVIII. p.* 390. 392.

(2) Rarum exemplum hydrocephali interni chronici cum sectione cadaveris, quod in puella sex mensium se prodere incepit, et usque ad annum aetatis quadragesimum quintum, in quo repente ipsa obiit, perstitit, videatur in dissertatione quadam Caroli D. Ekmark, quam iste sub praesidio Samuelis Aurivillii publico examini submisit Upsaliae I. Jun. 1763. Exstat in *Thesaur. Dissertation.* Sandifortii *vol.* 2. *pag.* 325.

(3) Hydrocephali interni et acuti, ut illud a lento et chronico distinguam, historiam, etsi brevem et non absolutissimam, qualem accepi ex ore eius, qui curationi praefuit, cum sectione cadaveris hic referre non erit inutile. Puella quadriennis, caput habens magnae molis, temperamento sanguineo, et bono corporis habitu praedita, antehac tussi rheumaticae pluries obnoxia coepit de dolore capitis subinde conqueri. Quadam die repente subriguit, et post frigus et horrorem incaluit non exigua febri prehensa. Ducta ei alvus est eccoprotico antiphlogistico; sed febre adhuc prosequente, missus postea etiam e vena sanguis. Febris interdiu inaequaliter incedens saepius invalescebat, et vicissim sese remittebat, nunquam ad apyrexiam perveniens. Post missum sanguinem melius habuit, ita ut non modo paulatim febris evanescere videretur, verum e lecto etiam surgeret, cibumque et appeteret, et paulo largiorem per aliquot dies assumeret. At dolor capitis nunquam eam penitus reliquit, nec pulsus ad naturalem omnino motum rediit; inaequaliter enim et celerius micabat. Tandem quatuor ante mortem diebus febris iterum accessit, auctusque est capitis dolor sic, ut primum deliraret, deinde motibus convulsivis faciei et demum artuum subinde corriperetur. Postremo resoluta ex uno corporis latere, stertens et sensibus orbata viginti quatuor amplius horas transegit, et nequidquam iuvantibus epispasticis, antiphlogisticis et revellentibus quibuscunque medicamentis, misere vitam cum morte commutavit, die nimirum decima septima, ex qua morbus incipere visus est, quarta vero, ex qua febris et capitis dolor recruduit. Sectioni anatomicae eius cadaver opportuno ab obitu tempore traditur. En quae parentum defunctae amicissimus Kavina, strenuus militum praetorianorum chirurgus primarius in ea invenit, mihique scripto retulit: aperto cranio, dura mater densa et colore subcaeruleo, uti esse in pueris ob cerebri molem et vasorum subter positorum transparentem nigredinem solet, apparuit. Eius vasa sanguinea, itemque piae matris et cerebri ipsius turgida admodum et sanguine plena, et prae ceteris sinus omnes venosi, qui praeter modum eo tumebant. Retractis meningibus exterior sinistri anterioris cerebri lobi facies obtegebatur concreto tenui quodam humore translucido et flavo, qui gelatinam aemulabatur. Ventriculis magna vis aquae inerat, qua turgebant. Haec in capite. Thorax deinde reseratus est. In

anteriore pulmonis dextri parte mox occurrit tuberculum, ex quo secto et expresso aliquid humoris lymphatici prope ad drachmas duas prodiit. Supra eundem pulmonem concreverat mucosus humor quidam flavescens gelatinosus. In sinistro pulmone duo reperta tubercula fuere, quae pus foetidum expressa fundebant. Extrinsecus eiusdem faciem foedabat macula violacea nigricans. Vasa pulmonica vix quidquam sanguinis continebant. Auricula vero dextra polypo magno occupabatur, et eo maxime intumuerat. Abdomen non fuit dissectum. Hactenus KAVINA.

§. LIII.

HIPPOCRATIS descriptio.

Nemo autem accuratius HIPPOCRATE descripsisse hunc morbum videtur; nam hisce verbis eum expressit: « si « aqua in cerebro fuerit, dolor acutus per sinciput et « tempora emergit, alias alio loco, et rigor et febris « alias, et regiones oculorum dolet, et caecutit, et pu- « pilla finditur, et ex uno duo se videre putat, et si « surrexerit, vertigo ipsum corripit, et ventum non su- « stinet neque solem, et aures tinniunt, ac inter au- « diendum strepitu offenditur, et vomit salivam ac « pituitam, quandoque etiam cibos, et capitis cutis « extenuatur, et contactu gaudet (1). » Quae omnia fere eadem sunt cum iis, quorum ex PETITI aliorumque observationibus mentionem fecimus. Tum autem ista plerumque observanda occurrunt, quando repente morbus circa pubertatem corripit, ut saepe nos ipsi vidimus. Animadvertendum tamen est, nullum ex hisce signis (§. LI. LII. LIII.) pathognomonicum esse, neque ex iis aliquid colligere singillatim licere; sed oportere, ut, nisi omnia, plura saltem una conveniant, et antecedentia cum consequentibus exacte consentiant. Singula enim aliis atque aliis morbis et causis communia esse possunt. Interdum etiam dolorem abesse, aut sensum potius gravitatis, quam doloris excitari, magisque in veternum aegros proclives esse, interdum contra, prout lentius aqua congeritur, aut celerius effunditur, prout copia magis, aut acritudine laedit (2).

(1) *Lib. II. de morb. n.* 15. *edit. Marinell.*

(2) Exstat Jo. RUD. ZWINGERI *in Act. Helvet. vol. I. cap. I. dissertatio de hydrocephalo* lectu dignissima, in qua non solum illius exempla undique collegit in unum, sed etiam diligenter et ordinate inter se comparavit auctor.

§. LIV.

Signa spinae bifidae.

Qui aqueis spinae tumoribus laborant, his quandoque pedes resolvuntur. Sed tunc, si recens nati aut infantes fuerint, pedes sive crura incurvantur introrsum, et plerumque interiora respiciunt, quia in eo positu, quem in utero tenuerant, remanent, et simul macie ob nervorum vim deficientem tabescunt. Si serosa colluvies soli spinali medullae insideat, superiora, de quibus paulo ante retulimus, hydrocephali signa desiderantur. Si utrique loco, illa cum his concurrant necesse est. Praeterea si casu aut data opera tumores isti aperiantur, lympham effundant, sicque caput levetur, aut detumescat, aut, cicatrice obducta, iterum turgeat excrescatque, certum indicium habebis, communem esse utriusque morbi, videlicet spinae bifidae atque hydrocephali sedem et causam.

PROGNOSIS.

§. LV.

Recens aut incipiens hydrocephalum externum. — Internum. — Spina bifida. — Incisio tumoris aquei mortifera.

Hydrocephalum externum atque ex causis evidentibus ortum inter initia curatu non admodum difficile est. Ubi vero inveteravit, et cum malo corporis habitu complicatur, vix ullo potest artis auxilio tolli. Internum quoque omnem fere spem adimit curationis. Spina vero bifida non diu trahitur; ea enim impliciti brevi intereunt, eoque citius, quo magis arte eos volumus adiuvare. Incisio tumoris mortifera est, quidquid contra nonnulli in eius commendationem excogitaverint. Exitium autem ab aëre potius ingrediente, quam a nervorum laesione repetendum arbitratur SWAGERMANNIUS (1).

(1) *L. c.*

CURATIO.

§. LVI.

Excretiones omnes promovendae.

Ut hydrocephali externi curatio chirurgiae committenda est (1), sic a medicis requirenda, quae interno subveniat. FOTHERGILLIUS (2) talem ab initio esse debere ait, qualis vermibus adhiberi solet; sed ut proficua evadat, excretiones singulas provocandas esse. His enim vasa venosa, id est lymphatica, ob inanitionem bibaciora fiunt, humoremque intra cranium et intra cerebrum effusum avidius resorbent. Diuretica in primis et alvum laxantia proponit GUILELMUS WATSON, quorum praestantiam comprobant facta pericula (3).

(1) Externi curati exempla videantur apud CAROLUM PISONEM *de serosa colluvie P. I. sect. 2. cap. I. pag.* 42., apud MORGAGNIUM l. c. aliosque. Cl. CALLISENIUS paucis se expedit de externi hydrocephali chirurgica medela. « Morbus, *inquit*, « iam adultus medelam plerumque spernit; tentanda tamen « est curatio medicamentis topicis efficaciter discutientibus et « roborantibus, vinctura simul prudenter adhibita; quibus « solis, nihil efficientibus scarificatione, vel vesicatorio, vel « setaceo, subducendus est humor. » *Instit. Chirurg. hodiern. p.* 114. §. *CCXCIII.* Sed his manum addat interior curatio.
(2) *L. c.*
(3) Observationes referuntur etiam in *Comment. de reb. in scient. natur. et medic. gest. vol. XVIII. p.* 392. *et p.* 403.

§. LVII.

Quibus alvus laxanda. — Diuretica. — Mercurialia. — Tonica.

Itaque alvum ducere oportet ialapio, syrupo de spina cervina, de cichoreo cum rhabarbaro, de manna aliisque, quae serosos humores evacuant; atque ista pluries, interposito aliquot dierum intervallo, subinde iterare. Mediis autem diebus intrinsecus dare ea, quae aperiunt, urinamque movent, uti sunt oxymel, aut vinum scilliticum, aselli praeparati, liquor cornu cervi succinatus, tinctura tartari, antimonii, succini, succus petroselini, aut lupulorum, gummi ammonia-

cum, decocta ex radicibus diureticis, praesertim curcumae et rubiae tinctorum. ex ligno sassafras, iunipero, guaiaco, conserva baccarum iuniperi, fructuum cynosbati, sive rosae caninae atque alia huius generis. Nec alienum est cinnabari et mercurio ipso uti, si res postulat, imo, cum summa atonia solidarum partium inersque natura malum foveat, tonicis et roborantibus.

§. LVIII.

In eo, quod cum externo coniungitur, quae exterior curatio conferat. — Spina bifida non aperienda. — Setaceum nuper propositum.

Si tumor capitis, ubi adest, discuti his coepit, extrinsecus etiam fricatione subinde, aut fotibus aromaticis, aut emplastris impositis quod superest resolvi debet, et praesertim fascia idonea flaccescens caput firmari. Utiliter quoque occiput conciditur, aut ferro ignito aduritur, aut contortus sericeus funiculus per cutim, quae in posteriore colli parte est, traiicitur, ut diutissime pus moveatur (setaceum nostri vocant), aut cantharidibus late ulcera alicubi excitantur. Tumores autem spinae aut ossi sacro adnati ne sectione aperiantur, cavendum est. Cito enim post sectionem, aqua affatim effluente, convulsiones, deinde mors, ut monuimus, subsequuntur. Imo curandum etiam est, Ruyschio tradente, ne sponte etiam disrumpantur. Idcirco admovenda suadentur tonica et adstringentia. Ut ergo sectio adeo noxia vitari posset, et nihilominus aquam sine discrimine educeret, nuperrime in thesi quadam publica, cui titulus: *An spinae bifidae setaceum?* sectioni praeferendum *setaceum* proposuit Mattheyus (1), cautione adhibita, ut funiculus foramen pene oppleat, nec sinat, nisi guttatim, aquam exstillare. Itaque huiusmodi consilium, utpote quodammodo rationi consonum, tentandum plane videtur. Quid enim in tanta opis inopia non experiundum?

(1) *Séance publique de la Societé Royale de Médecine de Paris tenue le 9. decembre 1779. p. 32.*

§. LIX.

Hydrocephalum internum acutius nulla ope levatur.

In ea autem hydrocephali interni specie, quam (§. XXXVIII. LII.) descripsi, et acutam et vehementem vocavi, nullum artis efficacius auxilium quidquam unquam profuisse, experientia didici. Nihil, etsi febris vehemens et capitis dolor urgeret, solatio fuere sanguinis missiones, hirudinum, cucurbitularum aut cantharidum applicatio, balnea, fotus, epispastica pedum plantis admota aliisve partibus, nec ipsa resolventia, nervina, paregorica aut alia cuiusvis facultatis.

§. LX.

Diaeta.

Generatim diaetetico potius regimine confidendum est, ne morbus incipiens celerius provehatur ad ultimum gradum, vel iam provectus citissime enecet. Itaque magni interest a glutinosis, pinguibus, acidis quibuscunque abstinere, levi exsiccantique cibo uti, parcissime bibere, decoctum radicis contrayervae, vel corticis ligni sassafras, vel radicis sarsaeparillae, aut bardanae in leviori morbi pigrioris gradu, et spem aliquam adhuc salutis relinquente, potui dare, leniter exerceri, in aëre sicco, puriori, montano versari et degere (1).

(1) Non erit inutile, nec iniucundum consulere *Dissertationem de hydrocephalo, quam pro gradu doctoris defendit* Johannes Henricus Gaudelius, *Gottingae* 16. *decemb.* 1763. Exstat in *Thesaur. dissertation.* cl. Sandifortii *vol.* 2. *p.* 337.

CAPUT III.

DE AGRYPNIA SIVE PERVIGILIO

§. LXI.

Definitio agrypniae.

Longam et praeter naturae modum protractam vigiliam, ex qua vires corporis animati, et praecipue eius functiones laeduntur, ἀγρυπνίαν (agripnian), pervigilium et vigilationem vocamus, ut a naturali, brevi atque innocua distinguatur.

§. LXII.

Hypothetica explicatio.

Pendere ipsa videtur ab eo *sensorii communis* statu, qui in vigilantibus esse consuevit, sed violento magis, magisque perstanti et continuato. In re obscurissima fas erit, ut aliqua huiusmodi status imago adumbretur, effingere, cerebri fibras ita tendi, aut moveri, uti tenduntur, aut moventur, quando sensationibus recipiendis, reliquisque animi functionibus prompte et vivide obeundis paratissimae sunt, neque proinde relaxari aut conquiescere posse, prout ad somnum requiritur, nisi aegerrime (1). Itaque omne id, quod *sensorium commune* tendere, vellicare, aut quocunque modo commovere atque exagitare diu potest, poterit etiam causam afferre agrypniae.

Quanquam *irritabilitatem Hallerianam* a nervis abesse plurima experimenta cum Halleri, Caldanii, Fontanae, tum aliorum percelebrium virorum capta in vivis experimenta demonstraverint, nihilo tamen secius nervorum vis atque actio concipi haud potest, nisi in eis eorumque origine motus quidam, quicumque demum is fuerit, mente saltem, sin minus sensibus, percipiendus constituatur. Apposite admodum cl. Gaubius, (*Patholog.* §. 524) « verosimillimum, *inquit*, est, systema « nervosum, qua sensui praeest, vi quadam motrice animari, « vitali muscularique forsan aequiparanda, qua agente stamina « eius tendi, rigescere, turgere, concipiendis ad irritamenta « oscillationibus aptari queant, vicissimque remitti ac flaccesce-

« re, cum otiatur. Nec refert, utrum e spiritu, quem vocant ani-
« mali per nervos diffuso, eandem repetas, an quoquo alio
« modo ab ortu putes inditam, mecumque in re obscura opi-
« nando nihil augureris; *et reliq. usque ad* §. 526. *ubi demum prosequitur:* Quanquam igitur quae in sensoriis cien-
« tur agitationes, motibus musculorum longe minus manifestae
« sunt, facit tamen summa medullae nerveae teneritudo, ut
« haec vel gravius etiam, certe nihilo levius, ab immodica
« exercitatione affici mutarique debeat, quam musculi ab
« excessu motus animalis; nec dispares inde contrahere lae-
« siones. Mollissima nimirum stamina, quovis demum modo
« frequentius, diutius, vehementius commota, inter se attritu
« lassantur, tonum amittunt, tremores irregulares iniussos con-
« cipiunt, concitantque praeter ordinem in vicinis, spasmo
« velut obrigescunt, vis ipsa nervea elanguescit, dissipatur. Ex
« quibus, nisi tempestiva requie levantur, sensuum externorum
« internorumque hebetudo, impotentia, idearum confusio,
« somni turbulenti, pervigilium, imaginatio depravata, delirium,
« fatuitas. An et quae musculis assiduo labore evenit siccitas,
« rigiditas, in his quoque organis nasci potest, qua facile vi-
« tium in facultates mentis ante tempus invehatur? » Neque a Gaubio dissentiunt alii et in primis Bienvillius, qui, ubi causarum alteram, a qua nymphomaniam sive furorem uterinum derivet, nempe nimiam sensibilitatem commemorat, ita scribit: « *celle qui vient du vice des fièvres nerveuses des parties organiques, qui reçoivent une vibration plus vive, soit par leur délicatesse, ou leur tension, soit par la délicatesse et la tension réunies l' une à l'autre, et qui leur donne une sensibilité bien plus vive.* Nymphoman. p. 51. Amsterdam. 1772.

§. LXIII.

Causae.

Cuiusmodi sunt animi pathemata acriora, nimia nervorum sensibilitas, sanguinis insolita agitatio, in cerebrum validior impulsus, acritatum varia genera, dolores, inedia, ventriculi irritans repletio, flatus, cruditates, hypochondriaca, hysterica, melancholica passio, sanguinis densatio, siccitas aut inflammatoria diathesis, febris, viscerum quorumcunque labes et cum cerebro consensio, solidarum partium rigiditas et senectus.

§. LXIV.

Differentiae.

Saepissime igitur *secundaria* est aut *symptomatica.* Interdum tamen *primaria* occurrit, ac proinde pecu-

liari sermone egebat. Hinc variae differentiae permanant, quot nimirum causae eam efficiunt. *Secundariam* et *symptomaticam* denotant praegressi aut praesentes morbi, quos subsecuta est, vel uti symptoma comitatur. *Primaria* vero ex accurato examine eorum omnium, quae antecesserunt et una coniunguntur, facile patebit, praesertim si *secundariae* et *symptomaticae* signa deficiant. Plurimum ad id conferet causarum, quas recensuimus, praesentium aut absentium apta consideratio.

PROGNOSIS.

§. LXV.

Effecta agrypniae.

Agrypnia ex levi et fortuita causa cito et facile discutitur. *Secundaria* non ita; nec *symptomatica* utplurimum desinit, nisi morbo principe, qui eam inducit, devicto aut valde mitescente. Quae hypochondriacos aut hystericas insectatur, etsi plerumque expers periculi, diutina tamen et pertinax esse consuevit. Quacunque vero ex causa oriatur, si diu trahitur, capitis gravitatem, dolorem, anxietatem, moerorem, lassitudinem, dyspepsiam, anorexiam, maciem, delirium, maniam, phrenitidem, apoplexiam, vertiginem, nervorum distentionem aliaque pessima mala, unde exitium superveniat, post se accersit. Iure igitur et merito scripsit Hippocrates: *somnus et vigilia, utraque modum excedentia, malum* (1). *A vigilia convulsio aut delirium, malum* (2). *Pervigiles cum aliis signis in convulsionem tendunt* (3).

(1) *Aph.* 3. *sect. II.*
(2) *Aph.* 18. *sect. VII.*
(3) *Coac. n.* 20.

CURATIO.

§. LXVI.

Humectantia et refrigerantia. — Balnea. — Abstinentia a coena. — Aqua frigida.

Ut in quolibet morbo, sic in agrypnia curanda semper ad causarum diversitatem respicere oportet. Quod attinet ad *secundariam* et *symptomaticam*, de utraque nihil addam iis, quae sparsim alibi iam tradita sunt, tradenturque etiam deinceps opportunis locis. Tollitur autem mitigatis aut penitus domitis morbis, quorum ea effectus est. *Primariae* vero generatim omnia, quae humectant, refrigerant et temperant, accommodatissima perhibentur. Balnea ideo tepida, in quae aut pedes aut universum corpus demittantur, saepe contumacissimas vigilias arcent. Quibusdam remedio est a coena abstinere, aliis coena uti, nonnullis aliis, antequam cubitum eant, aquam frigidam aut emulsionem, quam vocant, aut lac aut eius serum bibere.

§. LXVII.

Sanguinis missio. — Purgatio atque alia auxilia.

Sed si plethora aut sanguinis fervor excedat, aut suppressae evacuationes antecesserint, aut timor inflammationis immineat, proficuum est sanguinem mittere. Primarum viarum cacochylia lenia eccoprotica postulat. Molestae animi curae fugantur iucundo amicorum sermone, musicis concentibus, corporis exercitio, labore, peregrinatione, vino, anodynis, opio. Neque silendum est, aliquando moderatum veneris usum vegetioribus et continentissimis profuisse.

§. LXVIII.

Paregorica. — Stomachica. — Convalescentibus quaenam remedio sint.

Nimia sensibilitate praeditis, aut animo anxiis paregorica et sedantia opitulantur, de quibus pluries iam retulimus. Praecipue in his eminent flores nymphaeae,

violarum et papaveris rhoeados, camphora, moschus, liquor anodynus mineralis HOFFMANNI, capita papaveris albi, syrupus de meconio SYDENHAMII eiusdemque laudanum liquidum. Matronam novi, cuius tanta erat sensibilitas, ut nunquam somno indulgeret, nisi guttas viginti aut triginta liquoris anodyni mineralis ex aquae frigidae haustu cubitum itura assumeret; idque iam a multis annis experiebatur. Qui e stomachi imbecillitate malaque ciborum coctione vigilant, his amaricantia et roborantia, ut vocant stomachica, somnum conciliant. E graviori morbo, in quo caput vehementer aegrotavit, convalescentes non raro permolesta vigilia tentantur. His interdum asae foetidae, aut sagapeni, aut galbani tantillum vesperi datum et ad aliquot dies prudenter repetitum somnum restituit; frequentius tamen paulo liberalior victus, quo scilicet sanguis reliquique humores novo recentique succo temperentur, et paulatim resarciantur.

§. LXIX.

Regimen diaeteticum.

Ceterum in pervigiliis eiusmodi, praesertim primariis, exulare debent omnia, quae morbi causas fovent, itemque calefacientia, liquores fermentati, decoctum *caffè*; quod tamen neque omnibus nocet, neque desunt, quibus contrarium effectum pariat. GUILELMUS PISO narrat, nobilem foeminam solo potu *caffè* ad somnum se componere fuisse solitam. Somno itidem accersendo universim conferunt aquae leniter cadentis murmur, dulcis loquentium aut legentium susurrus, aut contra summa circumquaque procurata quies et silentium.

CAPUT IV.

DE APOPLEXIA.

§. LXX.

Contrariam agrypniae affectionem aggredimur explicare, ἀποπληξίαν (apoplexiam) nimirum, variosque soporis stupiditatisque gradus. Sed, antequam ultra provehamur, animadvertendum censeo, *apoplexiam* diversis saepe nominibus comprehendi solitam esse a scriptoribus. Atque ut aliqua huiusce variationis nominum adducam exempla, praenotabo, ab Hippocrate alicubi (1) *aphoniam*, a C. Celso *nervorum resolutionem* (2), a Jod. Lommio *morbum attonitum* (3), ab aliis *apoplexin* etiam, *siderationem*, *percussionem* (4), a nostris vulgo *colpo*, *gocciola*, *accidente* eam appellitari.

(1) *Lib. IV. de vict. ratione*, et *Aph.* 51. *sect. VI.*
(2) *Lib. III. cap.* 27.
(3) *Observ. med. l. II. p.* 81.
(4) Jo. Bapt. Molinarius *de Apoplexia, sect. I.* §. 3.

§. LXXI.

Nominis significatio.

Apoplexia autem idem sonat, ac latinis *percussio*, unde fortasse profluxit *ictus sanguinis*, quo ad eam significandam usi sunt Sext. Aurelius Victor (1) atque Eutropius (2) de morbo Lucii Veri mentionem facientes. Percussi enim veluti fulmine subito concidunt et resolvuntur, qui ea correpti fuere (3). C. Celsus de ea loquens, *interdum* inquit, *tota corpora, interdum partes infestat. Veteres auctores illud* ἀποπληξίαν, *hoc* παράλυσιν (paralysin) *nominaverunt, nunc utrumque* παράλυσιν *appellari video* (4). Proxime ad C. Celsi mentem accedere videtur Aretaeus, ubi scripsit: *Apoplexia, paraplegia, paresis, paralysis omnia genere eadem sunt; aut enim motionis, aut tactus, aut utriusque defectus est, interdum et mentis, interdum et reliquorum sensuum. Sed apoplexia totius quidem corporis et sensus,*

et mentis, et motionis resolutio est (5). Verum non solum universi corporis resolutioni, sed aliquarum etiam partium paralysi nomen apoplexiae tributum est cum ab HIPPOCRATE, tum ab eius discipulis, ut videre est, ubi linguae, aut brachii, aut partium unius lateris, aut corporis, aut cruris *apoplexiam* memorat (6).

(1) *In Marco Antonin.*
(2) *Histor. Roman. l. VIII.*
(3) COEL. AURELIAN. *Acut. morb. l. III. cap. V.* NICOL. PISO *l. I. c.* 16.
(4) *Lib. III. cap.* 27.
(5) *L. I. cap.* 7.
(6) *Aph.* 40. *sect. VI. Prorreth. l.* 2. *c.* 10. *Coac. Praenot. ex* DURETI *recension. p.* 215. *n.* 13.

§. LXXII.

Definitio. — Apoplexiae legitimae et universi corporis.

Ut nomina apoplexiae, sic definitiones ab auctoribus traditae discrepant inter se. Sed neque ARETAEI (§. LXXI.), neque aliorum definitione satis eam a syncope, aut a morte ipsa discriminari animadvertunt plerique (1) ex neotericis, nisi respirationem et cordis motum superstitem adiunxeris. Quapropter *fortem* apoplexiam, sive *legitimam* atque *universi corporis* rectius sibi videntur definire *subitam sensuum cum internorum, tum externorum motuumque a voluntate pendentium abolitionem, superstite cordis micatu et respiratione, sed interdum ita brevi, ut fere in ipsa accessione desiisse videatur.* In ea enim, quam *fortissimam* seu vehementissimam vocant, nemo non novit utramque, cordis nempe et respirationis actionem supprimi atque exstingui, ac proinde eodem prope momento, quo morbus iste adoritur vitam omnem deleri, aut sic imminui ut prorsus deleta videatur. Quaecunque demum fuerit haec sensuum et motuum cessatio aut interceptio, eam cerebri nervorumque praecipua culpa fieri oportet, ut a morte aut syncope, quae ab aliis causis vitiisque praecordiorum pronascitur, opportune segregetur.

(1) SWIETEN. §. 1008.

§. LXXIII.

Definitio Morgagnii. — Hic vehemens et fortis intelligitur.

Iure igitur apoplexia visa est cl. Morgagnio *intimorum, qui in cerebro fiunt, motuum (cum videlicet movemus, sentimus, cogitamus) repentina aut certe celeris imminutio, tanta interdum, ut proxime ad cessationem accedat, aut in cessationem continuo transeat* (1). Statim enimvero ac corripit, quando exquisita et vehementissima est, vel omnem vitam adimit, vel cordis arteriarumque motum plus minusve perturbat, respirationem reddit difficilem, variam, magnam, raram, inaequalem et plerumque cum stertore et rhoncho coniunctam, sensum et motum animalem penitus aufert, vel horum levissima relinquit indicia.

(1) *De sed. et caus. morb. epist. II. n. 5.*

§. LXXIV.

Descriptio apoplectici.

Qui igitur huiusmodi morbo prosternitur, profunde dormientis stertentisque hominis speciem exhibet, membris prolabentibus ac resolutis, ore hiante et spumam interdum emittente, oculis modo apertis, languidis et saepe convulsis, modo omnino clausis, facie quandoque turgida, coloratiore, aliquandiu sanorum simili, quandoque cito subsidente et pallore suffusa, calore alias superstite, alias (1) deperdito. Animadvertendum insuper est, saepissime in uno latere corpus convelli, dum in altero resolvitur, aut resolutum iam est, sicque aliquandiu perstare, antequam universum sensu motuque privetur. Quod ita crebro incidit, ut clinicorum vix quempiam esse putem, qui centies illud non observaverit.

(1) Jo. Bapt. Molinar. *l. c.*

LXXV.

Causa proxima. — Causae, quae proximam efficiunt.

Causa proxima vel satis ex §. LXXIII. patuit, vel

in ablato consistit commercio, quod inter corticem cerebri eiusque medullam, aut inter medullam et reliquas corporis partes sensui saltem et motui voluntario dicatas intercedit; quaecunque demum credatur istius commercii obscurissima ratio. Quae vero huiusmodi commercium abrumpunt et tollunt, multae et variae esse possunt causae; at commodissime dividuntur in eas, quae sensibus imperviae sunt, et tantum coniectura et cogitatione effingi et comprehendi possunt, atque in eas, quae sub sensus cadunt, et per anatomen intra cranium deteguntur, quaeque plerumque in sanguine aut eius sero consistunt, nonnunquam in aliis, sed rarioribus vitiis (1).

(1) Morg. *l. c. ep. II. n.* 5.

§. LXXVI.

Causae per anatomen indagatae.

Ut vero ab iis exordiamur, quas apoplecticorum anatome revelavit, certissimum est ex Willisii, Wepferi, Valsalvae, Lieutaudii, Morgagnii (1) aliorumque observationibus, caput in cadaveribus eorum, quos apoplexia exstinxit, plerumque tumidum repertum esse; vasa omnia tam meningum, quam cerebri, cerebelli et medullae oblongatae sanguine congesto plena et praeter morem turgentiora; plexum choroidem varicibus distentum, aut decolorem, hydatidibusve scatentem; sanguinem, aut serum, aut utrumque simul effusum in ventriculis, in ipsamet cerebri medulla sibi interdum cavum, ubi nullum natura posuit, formans, intraque meninges et cerebrum collectum; aquam item intra calvariam vel intra duram et piam matrem, copiosiorem ad basim cranii, quae saepe in tubum spinalem penetraverit; *gelatinae* quandam speciem aquae loco omnia cerebri cava opplentem; ulcera (2), puris effusiones, abscessus; tumores varii generis cerebrum, cerebellum medullamve oblongatam occupantes; glandulam pinealem mole auctam et praeduram; velamenta cerebri nimis tensa, aut contra nimis laxa, aut aliter labefactata; cerebrum ipsum modo flaccidius, modo corruptum, aut durius solidiusque, quam par est; aërem evolutum, extricatum, cerebri vasa obstruentem.

vel intra cerebrum eiusque involucra adactum (3); et demum variam horum vitiorum complicationem, quae frequentissima esse consuevit. Inventas etiam in vasis meningum earumque finibus polyposas sanguinis concretiones referunt plerique; at cl. MORGAGNIO nimis paucae et rarae eiusmodi observationes, et saepe cum aliis vitiis coniunctae visae sunt, ut valde dubitaret, num sola pro apoplexiae causis haberi possent (4).

(1) Vid. WILLIS. *de cerebr. anatom. et morb. convulsiv. De anim. brutor. P. 2. cap. 2. de apoplexia.* JOH. JACOB. WEPFERI. *Historia apoplectic. cum alior. celebr. medic. observation., historiisque variis. Venet.* 1759. BONETI *sepulchret. anatomic. lib. I. sect.* 2. MORGAGN. *oper. citat. Ep. III. IV. et V.* LIEUTAUD. *Précis de médecin. l. I. des maladies de la tête. p.* 191, *Histor. anatomic. medic. t. II. l.* 3.

(2) In scorbuticis praecipue ulcera huiusmodi observata fuerunt a cl. BOUCHERO, *observat. de apoplex.* Vid. *Recueil d'observat. de médec. T.* 46. *p.* 544.

(3) MORGAGN. *l. c. epist. V.* MOLINAR. *l. c.*

(4) *Epist. IV. n.* 23.

§. LXXVII.

Externae causae violentae.

Ista quidem (§. LXXVI.) praecipua sunt vitia, quae in apoplecticorum capite inventa ad apoplexiam inducendam sufficere hactenus sine controversia et credita fuerunt, et rationis experientiaeque fulcimento firmantur. Reliqua porro, quae externa vis intulit, per se ita manifesta videntur, ut nemo de iis dubitare debeat; a causis enim violentis atque evidentibus permanant, et sensibiles noxas laesionesque capiti et cerebro illatas ostendunt. Ad horum igitur classem pertinent validae capitis concussiones, ictus, vulnera alte penetrantia, calvariae fracturae, comminutiones, fissurae, aliqua eius particula depressa, aliaque id genus.

§. LXXVIII.

Causae aliae internae itidem animadversae.

Nonnulla alia supersunt, quae intus genita, non tamen talia videntur, ut certo affirmari possit, per se sola unquam ad apoplexiam satis idonea fuisse. Huiusmodi dicuntur mala capitis conformatio, exostoses

interiora versus protuberantes, suturarum abolitio, durae matris aucta crassities aut rigiditas, falx messoria cartilagineam aut osseam naturam adepta (1), calculi sinibus, praesertim *longitudinali*, ingeniti, vasorum et sinuum concretio, varicosa atque aneurysmatica dilatatio, carotidum ossea aut cartilaginea durities, iugularium venarum compressio, aut imminuta et coarctata praeter naturam diametros (2).

(1) Vid. Morgagn. *Epist. anatom. medic. III. n.* 21.

(2) In actis Academiae R. scientiarum Suecicae anni 1757. *Vol. XVIII.* Petrus Zetzellus refert de quodam adolescente, qui, dum saepius deorsum et sursum caput conis ludens deprimeret et elevaret collo nimium per collare constricto, subito concidit vere apoplecticus. Laxato vero collari et vena secta ad se feliciter rediit, restitutis sensibus et motibus, quos omnino perdiderat.

§. LXXIX.

Laesio cerebri interdum non conspicua.

Itaque cum ista omnia (§. LXXVI. LXXVII.) manifestissime ostendant, in apoplexia cerebrum eiusque appendices obrui quodammodo aut labefactari, ut non amplius suis muniis paria sint, absurdum haudquaquam erit coniicere, quid simile tenerrimam mollissimamque eius substantiam esse quoque perpessam, quando in capite apoplexia defunctorum nihil vitii indagatorum oculis apparet (1); quod praesertim in iis videri solet, qui ex capitis concussione validaque cerebri commotione perierunt, aut apoplexia ex febri intermittenti perniciosa sublati sunt, in quorum cerebro plerumque nullum noxae signum deprehendi, auctor est Jo. Henricus Rahnius (2); ut nihil de iis dicam, quos nervorum distentio aut rigor sustulit, cum de his infra opportunior erit disceptandi locus.

(1) Prae ceteris cel. Anton. Vallisnerius ex historia medica constare ait, in complurium apoplecticorum cadaveribus nullam quandoque apparuisse, stupentibus interim prosectoribus, vel minimam laesionem sive in meningibus, sive in corticali aut medullari cerebri parte, sive in ventriculis, sive in vasis sanguiferis, aut lymphaticis, sive in ullo alio cerebri et capitis loco. *Dell' uso ed abuso delle bevande e bagnature calde, o fredde. p.* 57. *Modena.* 1725.

(2) *De miro capit. et abdomin. consensu p.* 78.

§. LXXX.

Coniectura de causis remotis.

Ex his vero, si quid coniectura valeo, rationi consentaneum videtur, quidquid vasa meningum aut cerebri nimium replere, distrahere, obstruere, disrumpere, dilacerare, arrodere, comprimere, atque adeo sanguinis humorumque cuiusvis generis circuitum per eas partes urgere, retardare vel penitus sufflaminare potest, aut intimam cerebri fabricam structuramque quocunque modo subvertere, posse id etiam efficere, ut apoplexia facile et cito accedat. Quo referuntur plethora, uberior sanguinis ad caput appulsus, aut vehementior eiusdem motus, nimia eius cohaerentia et segnities, quam *lentorem* dicunt, phlogistica diathesis, noxia tenuitas et multiplex acrimonia irritans et ferme dissolvens, serosae partis excessus, aut inopia, iners debilitas et laxitas, aut contrariae totius encephali affectiones, et demum vis extrinsecus illata.

§. LXXXI.

An inopia sanguinis et arteriarum ad caput tendentium interceptio apoplexiae causa esse possit. — An cerebri compressio semper praesto sit.

Praeterea doctissimis celeberrimisque medicinae magistris (1) aptissimae ad apoplexiam causae visae sunt binae aliae, videlicet inopia sanguinei laticis, at tanta, ut ad cerebrum ea, qua opus est, copia non ferri possit, et viarum ea interceptio, qua illius ad cerebrum transitus occludatur. Quod ad primam attinet, anceps haereo, num deficiens sanguinis copia, undecunque ea sit, sive a defectu alimenti, sive ab evacuationibus immodicis, sive ab haemorrhagiis aut sauciatis arteriis ad cerebrum tendentibus syncopi potius, quam apoplexiae causam praebeat. Nec satis teneo, an ex eiusmodi causis occumbentes apoplexiae definitioni (§. LXXII. LXXIII.) respondeant, eiusque phaenomena experiantur, qualia in eiusdem descriptione §. LXXIV.) exposuimus. Quod ad alteram, non videtur arteriae alicuius ad cerebrum sanguinem ferentis

obstructio aut coalitus, sive concretio impeditura, ne per reliquas apertas et liberas ad cerebrum tantum feratur, quantum ad eius functiones aliquo modo sustinendas perficiendasque necesse est. Quam quidem rem anatomicae observationes luculenter (2) demonstrarunt. Hypotheticum enim omnino censeo et ferme inauditum, arterias carotides, vertebrales et cervicales, una simul omnes obstrui et claudi; cum nulla unquam, quod sciam, hactenus sectione anatomica id perspicue compertum comprobatumque sit. Quod si istud etiam possibile unquam foret, non tamen, ut arbitror, certo constaret, hominem apoplexia correptum (3) periisse; quod facile cuilibet in pathologicis bene versato patet. Neque demum iis possum assentiri, qui, cum a compresso cerebro sensus aboleri, et remota compressione restitui viderint, mox concluserunt, omnem apoplexiam a sola cerebri compressione deducendam esse. Nimium enim varia et multiplex est causarum, a quibus proficisci eam posse ostendimus, ratio.

(1) Boerhaav. Swieten. Vogel. *etc.*
(2) Willis. *de Apoplex. et* Bayle *Tract. de Apoplex. cap.* 14.
(3) Willis. *apud* Bonet. *in not. ad observat.* Andr. Laurentii *ex controvers. anatomic. p.* 803.

§. LXXXII.

Aliae remotiores causae.

Remotioribus quoque causis accenseri debent alia quaedam corporis vitia, e quibus apoplexiam saepe ortum narrant; videlicet ossea aortae arcus rigiditas, aut eiusdem ex quacunque causa minuta amplitudo, organici praecordiorum aut abdominis morbi, asperae arteriae praefocans strangulatio, tumores magni et duri collo aut iugulo adnati, itemque morbi quidam, uti bronchia obstructa, hydrops pectoris, calculi cystidis felleae (1), affectiones hystericae, partus laboriosior et protractus, dolor acutissimus per chirurgiam alicubi excitatus, epilepsia frequens, scabies, exanthemata, arthritis, pedum oedemata sponte intro versa aut retropulsa, lochiorum et lactis in puerperis e mammis subita retrocessio, aut haemorrhoidum, mensium, evacuatio-

num criticarum vel consuetarum suppressio, emansio aut omissio, ischuria tum vera, tum spuria, ulcerum et fonticulorum exsiccatio aliaque huiusce generis.

(1) Non desunt qui cystidis felleae calculos apoplexiae auctores accusant, suis atque aliorum prolatis observationibus, qui eos in apoplecticis invenerunt. Vid. *Ephem. N. C. Cent. IV. observ.* 169. Quarum numerum auget tam propriis, quam ab aliis depromptis cl. Morgagnius *Epist. anat. med. IV. n.* 13. *V. n.* 6. 19. At Weitbrechtus (*Comm. litt. ann.* 1734. *hebd.* 9. *n.* 2.) cum in apoplectico decem lapillos cysticos, et quidem acutos, et angulares, et duros, et duos inter eos non parvos offendisset, quaesivit, an ab his apoplexia illa orta esset. Respondi tque, sibi hiatum in tanto ratiocinio relinqui, quem supplere non ausus est, neque Morgagnius ipse (*Epist. anat. medic. III. n.* 5.) supplet, convenitque cum Weitbrechti iudicio, excepto tamen casu, in quo calculi fellei dolores atrocissimos inducant, ut in casu a Frid. Hoffmanno (*Med. system. rat. t.* 4. *P.* 2. *sect.* 1. *cap.* 7. *Thes. Pathol.* §. 10.) descripto. Inductis enim spasmodicis in ventre contractionibus sanguis ad superiora propellitur, aut ibidem consistit.

§. LXXXIII.

Speciatim vero quaedam corpus quodammodo ad morbum hunc idoneum reddere observantur. Causas *proëgumenas* vocant. Sub harum censum veniunt ortus a parentibus apoplexia defunctis, infantia, sed multo saepius senium aetas, in primis a quadragesimo anno ad sexagesimum usque, caput ingens, collum breve, corporis sanguinea, vel phlegmatica temperies, obesitas (1), vita deses aut assiduis studiis dedita, somnus protractior, lautae epulae et locorum palustrium, aut etiam aëre leviori et tenui nimis fruentium habitatio.

(1) Apoplexiam a venis per adipem nimium compressis ortam refert Schwencke. *Haemat. p.* 22. *et* 23., et etiam commemorat Hallerus. *Elem. physiolog. t. IV. lib. X. sec. VII.* §. *XIV.* mihi 203.

§. LXXXIV.

Causae procatarcticae.

Homini autem sic (§. LXXXIII.) ad morbum veluti disposito occasionem sive πρόφασιν porrigunt, ut

apoplecticus concidat, validiores corporis exercitationes, immoderata, post epulas praecipue, saltatio, vini et spirituum ardentium abusus, sternutamentum, aut tussis frequens et magna, venus furens, ardentissimae febris concitatior motus, balnei aut laconici calor, ira, terror, metus, tristitia, perspiratio repente cohibita, multa spiritus in tubis inflandis, aut alvo deponenda (1), aut foetu edendo (2), aut vociferando contentio, primarum viarum cruditates, alimenta crassiora et pinguia, supinus decubitus, largior aquarum medicatarum, praesertim senibus aut pituitosis hominibus potus; ventriculi nimia repletio, uterus praegnans aut insigniter tumens, emetica fortiora (3), et graves diutinaeque animi curae. At speciatim apoplexiae favent venti austrini et boreales vicissim flantes, hiems pluviosa, coelum nubilum, calor et frigus alternatim et repente variantes sibique succedentes; quae postrema BAGLIVIO, LANCISIO aliisque testantibus in causa saepissime sunt, ut quasi epidemice interdum grassari apoplexia videatur.

(1) Virum inter alvum deponendam apoplexia fortissima abreptum narrat MORGAGNIUS. Idem vidit, et sectione comprobavit VALSALVA. *Vid.* MORG. *epist. anatom. med. XIII. n.* 19.

(2) ADULPHUS inter ceteros lethalem apoplexiam ex rupto plexu choroide vidit in muliere, quae intempestive fortioribus nisibus partum accelerabat. *Act. N. C. t. I. observ.* 241. Atque ex hac causa saepe periisse puerperas, quae repente in partu obeunt, non sine veri similitudine putaverim.

(3) Emeticorum usum in praedispositis ad apoplexiam perniciosum ostendit observatio de Antonio Tita, quam habet cl. MORGAGNIUS *Epist. anat. med. III. n.* 11. Quod ego quoque non semel (proh nimium!) observavi.

§. LXXXV.

Venena narcotica. — Venenati halitus.

Sunt quaedam etiam venena, quae vel sanissimos imparatissimosque in lethalem apoplexiam praecipitant, recondita adhuc, vel certe obscurissima intimam cerebri nervorumque texturam labefactandi potentia (1). Inter haec primas tenent opium, hyoscyamus, stramonium, utraque cicuta, nicotiana et praecipue eiusdem fumus (2) largiter suctus, crocus aliaque narcotica, item boletorum quaedam species, cloacarum, fodinarum,

puteorum, speluncarum, sepulcrorum putridi, phlogistici, inflammabiles, aut aliter mephitici halitus repente erumpentes, vapor carbonum ignitorum (3), musti et cerevisiae fermentantis in loco clauso coërcitus, aër, ut vocant, *fixus* e varia corporum effervescentium mistione extricatus, isque varius et multiplex pro varietate rerum commixtarum atque ebullientium, uti *nitrosus*, *vitriolicus*, *acetosus etc.*, et demum ipsamet fulminea ignis electrici explosio.

(1) Quibus autem placet per haec irritabilitatem cordis primo destrui, non videbitur inde enasci apoplexia, sed potius syncope cardiaca.

(2) Nicotiana sive *tabacum* est planta acris, emetica et simul narcotica. Ad hyoscyami species spectat. Qui noxas ab eius pulveris aut fumi usu inductas scire cupit, consulat Tissotium *Epist. var. argum. p.* 92 *et seq. et* Didelotium *Avis aux gens de la campagne, ou traité des maladies les plus communes. chap. XVII. p.* 119. Jo. Andr. Murrayum. *Apparat. medicamin. vol. I. n.* 180 *p.* 464. Memorabo tantum quaedam terrifica exempla ad rem nostram. A pulvere nimis copiose naribus usurpato coma somnolentum, deinde apoplexia lethalis nata refertur in *Eph. N. C. Dec.* 2. *Ann.* 10. *obs.* 131. *p.* 222. In Diariis Germaniae anni 1730. p. 179, teste Didelotio modo laudato, narratur de quodam milite, qui pulveris huius adeo cupidus erat, ut tres quotidie uncias naribus attraheret. Cum ad annum trigesimum secundum suae aetatis pervenisset, coepit vertigine frequenti laborare, deinde correptus fuit apoplexia validissima, quae eum e medio sustulit. Ibidem alius memoratur, qui ab immodico *tabaci* hispanici usu primum visum perdidit, deinde in paralysim incidit. Olaus Borrichius in epistola quadam ad Th. Bartholinum data refert de homine, cui nimius *tabaci* usus cerebrum ita exsiccaverat, ut in eius cranio post mortem loco cerebri inventus fuerit grumulus quidam nigricans ex pluribus membranis coalitus; quasi cerebrum exsuccum redditum esset nimia muci per nares prolecta excretione. Helmontius, Tulpius et medici Vratislavienses, ut habet Didelotius, testantur inde natas apoplexias. Nota est historia duorum fratrum Silesiorum, qui, cum se provocassent ad fumum *tabaci* hauriendum, praemio proposito illi, qui diutius perdurasset, ambo perierunt apoplectici, primus ad decimam septimam *tabaci* fistulam, alter ad decimam octavam.

(3) Cl. Portalius duos vidit fumo carbonum, qui ex camino cum alio cubiculo communicante irrepserat, enecatos. Erat his facies colorata, oculi lucidi, membra et mandibula inferior flexilia, cutis mollis et calens, abdomen tumidum. In cadaveribus autem ex hac causa interemptorum invenit cerebri vasa sanguine plena, ventriculos sero quodam spumoso, interdum

etiam sanguineo. Arteriam pulmonalem, auriculam et ventriculum cordis dextrum, venam cavam et iugulares sanguine spumido turgentes, saepe bronchia madida liquore seroso rubente. Venas pulmonares, sinistram auriculam, sinistrum ventriculum atque aortam aut vacuas, aut quasi vacuas. Sanguinem in plerisque spumosum, fluentem et facile in cellulosum textum transudantem. Epiglottidem elevatam, glottidem hiantem, linguam praetumidam, ut vix ore contineri posset. Oculos prominentes, non flaccidos, sed lucidos ad tertiam diem usque post mortem. Similia vidit in submersis et strangulatis. Cl. auctor putat vapore isto aërem reddi ineptum dilatandis pulmonibus, atque adeo exspiratione nimium protracta, sanguinisque refluxu impedito apoplexiam induci. *Hist. de l'Acad. de Scienc. ann.* 1775. Sed de his vid. etiam Carminat. *de mortib. etc.*

§. LXXXVI.

Differentiae.

Iam vero ad ipsas propriasque apoplexiae differentias variosque eius gradus transeamus. Prima omnium differentia, quae ab antiquissimis usque temporibus obtinuit, (§. LXXI. LXXII.) est in *universalem et particularem* (1). In illa totum corpus laeditur, in hac latus unum, vel aliquae tantum partes. Priorem *veram* atque *exquisitam* vocamus, quod omnes animales actiones in ea cessant aut intercipiuntur, alteram *spuriam* aut *leviorem*, quod in hac illae laeduntur quidem, non vero omnes, neque ex toto abolentur. (2).

(1) Vid. etiam Franc. Scardona *de cognosc. et curand. morb. lib. I. cap. I.* §. *VIII. et IX.*
(2) Platner. *art. med.*, *morb. soporos.* §. 376.

§. LXXXVII.

Hemiplegia. — Paraplegia. — Plerumque oppositum latus resolvitur, sed non semper et cur.

Particularis apoplexia (§. LXXXVI.), quando unum corporis latus resolutum est, peculiari nomine vocatur ἡμιπληγία (hemiplegia); quando vero partes, quae infra caput remanent, παραπληγία (paraplegia) aut παραπληξία (paraplexia), quae tamen multo rarior est. Non me latet, has postremas affectiones a quibusdam pro speciebus *paralyseos* considerari, non apoplexiae; quasi paralysis aliud morbi genus esset, pe-

nitus longeque ab apoplexia diversum. At hi videntur obliti esse eorum, quae C. CELSUS, ARETAEUS (§. LXXI.) et inter posteriores PITCARNIUS (1) de paralysi existimarunt, cum eam ab apoplexia non seiungant, aut eidem congenerem iudicent. Neque sane magis audiendi videntur illi, qui ideo paralysim ab apoplexia separandam volunt, quod apoplexiae causa cerebro insideat, paralyseos vero nervis extra cerebrum positis locatisque. Nam scire hi dissimulant, lateris unius vel quarumdam aliarum partium resolutionem, sive motus et sensus defectum, quae vera est paralysis, ex cerebri etiam vitio proxime enasci posse. Quis, amabo, rerum anatomicarum tam rudis esse queat hodie, ut unius lateris paralysim, nempe hemiplegiam, ignoret, plerumque tribuendam laesioni oppositae cerebri partis, videlicet illius, quae lateri resoluto ex adverso opponitur, cum id vel HIPPOCRATI, ut animadvertit HALLERUS (2), ARETAEO et CASSIO, ut refert GASPAR HOFFMANNUS (3), antiquissimis nempe auctoribus, nedum nuperioribus in anatome exercitatissimis (4) exploratissimum fuerit? Pleraeque enim fibrae medullae cerebri et cerebelli, quae a dextris oriuntur, ad sinistras, quae a sinistris, ad dextras oppositasque corporis partes duci videntur, sic ut nervi tam e cerebro, quam e medulla oblongata prodeuntes, ab oppositis plagis et originibus, quasi decussatim proficiscantur. Non tamen de omnibus paralysibus dici istud licet, cum quasdam nerveas fibras ab uno cerebri hemisphaerio profectas non ad adversum, sed ad idem corporis latus porrigi, multa suadere debeant. Hinc interdum resolutum novimus latus idem, cui respondebat cerebri laesum latus, quod ex VALSALVA ipso et MORGAGNIO decussationis nervorum strenuis alias propugnatoribus (5) evinci confirmarique potest.

(1) *De apoplexia.*
(2) *Physiolog. t. 4 p. 222. ed. Venet.*
(3) *Comment. in* GALEN. *de usu part. l. 10. c. 12.*
(4) MORGAGN. *advers. anatom. VI. animadvers.* 84, et ante eum VALSALVA, LANCISIUS, deinde MOLINELLIUS, PLATNERUS, LUDWIGIUS aliique bene multi. At prae ceteris audiendus est HALLERUS, qui *in Element. Physiolog. t. IV. p.* 221. *n.* 1. frequentissima, inquit, sunt exempla actionis decussatae vulnerum et

vitiorum cerebri. Dextra manus resoluta, cum pus sub cranio in sinistro latere effunderetur, Morgagn. *de sed. et caus. morb. II. p.* 288. Resolutio dextri lateris et brachii dextri, cum sinister thalamus mollis esset et fracidus, *I. p.* 82. Hemiplegia dextra, cum aqua in sinistro ventriculo esset et erosum cerebrum *p.* 83; et cum sanguine in ea sede effuso *p.* 21; et cum corpus alienum in plexu choroideo sinistro vitiose natum esset, *p.* 83. Paralysis partis dextrae faciei cum sero et hydatidibus in sinistro ventriculo, *Mémoires des sçavans étrang. III. p.* 452. Paralysis lateris oppositi a sanguine inter meninges effuso, Clossy, *p.* 6. Vulnus ensis per oculum, hemiplegia lateris oppositi, *Philosoph. Transact. vol. LIII.* Sed, ne nimius sim, reliqua vid. apud eundem Hallerum *t.* 4. *lib.* 10. *sect. VII.* §. *XXIX.* diligenter enumerata.

(5) *Epist. anatom. XII. n.* 19. *et* 25. *et epist. anatom. med. II. n.* 16. Multa exempla huiusmodi vid. apud Hallerum *Elem. Physiol. t.* 4. *l.* 10. *sect. VII.* §. *XXIX. p.* 223.

§. LXXXVIII.

Lateris eiusdem paralysis, quo cerebelli aut cerebri laesio. — Interdum convellitur latus, non resolvitur.

Id etiam Janus Plancus observavit in cerebelli potissimum laesionibus, in quibus propterea non oppositum, sed idem latus corporis resolvi (1) contendit. Sed praeterea animadvertendum superest, non semper alternum latus resolvi. Saepius enim non resolvitur, sed convellitur (2), ut ego ipse aliquoties vidi, quando nimirum irritatio praevalet compressioni. Interdum etiam, dum ab eadem cerebri laesione latus alterum resolvitur, respondens cerebri laesioni latus convellitur, motibusque clonicis (3) agitatur. Quod facile explicaveris, si ponas irritari eodem tempore originem nervorum, qui ad latus affectum tendunt, dum origo nervorum ad alterum latus euntium comprimitur, ex quo simul resolvantur partes, ad quas hi nervi spectant.

(1) *Lettera sopra un' apostema del cervelletto.*

(2) Hippocr. *aph. VII., et de vulner. capit.* Schouten. *gewondte hoofd. p.* 64. Scultet. *obs.* 17. Bartholin. *hist.* 2. *cent. V.* Bouvart. *Histoir. de l' Acad Royal. des scienc. de Paris* 1700 *obs.* 19. Salmuth. *l.* 1. *observ.* 17.

(3) Horst. *l. II. obs. I.* Lorry *Mémoir. de sçavans étrang. t. III. p.* 375. *ex* Hallero *l. c. t.* 4. *p.* 223.

§. LXXXIX.

Cur non semper resolvatur alterutrum latus. — Latus primo resolutum est id, in quod procubuit aeger.

Nec satis est quodlibet vitium unius cerebri hemisphaerii, ut resolvatur semper alterutrum corporis latus; nam, cum undique ex cerebri medulla ad nervos fibrae ferantur aliquae, idcirco non omnis nervorum vis, uno cerebri latere aliquomodo compresso aut labefactato, in eadem aut adversa corporis parte exstinguitur, quia haec a fibris medullaribus ex integro hemisphaerio prodeuntibus, atque ad universum corpus porrectis sustineri interdum potest, quin necessario paralysis subsequatur. Id tum maxime patet, cum utrumque hemisphaerium noxam contraxerit, et neutrum tamen latus resolutum sit. Tantus enim tunc nerveae facultatis ad partes singulas ex cerebro influxus superest adhuc, ut omnes satis vigeant, et sensu viribusque polleant. Ceterum quando evenit, ut unum latus resolvatur, neque medico, ubi accesserit, liceat amplius distinguere, quodnam primo latus fuerit affectum, quia universum iam corpus resolutum apparet, exquirat is tunc ex domesticis et famulis, in quodnam latus homo procubuerit; nam hoc erit, quod ab initio resolutum fuit, labesque in opposita cerebri parte utplurimum reperietur.

§. XC.

Certis cerebri sedibus respondent quaedam partes resolutae.

Fereque compertum videtur ex anatomicorum industria, certis in cerebro sedibus affectis certas in corpore partes paralyticas reddi. A compressis aut aliter vitiatis nervorum opticorum thalamis oritur amaurosis, sive *gutta serena*, paralysis nempe nervorum opticorum et retinae (1). Willisius notavit, si *corpora striata* aliquo modo laedantur, crura motu et sensu (2) privari. Nec rationi repugnat pro vario *corporis callosi* aut *medullae oblongatae* loco laborante, modo illud, modo aliud nervorum par, proindeque varias corporis partes potissimum pati. Quod in primis comprobari ab ea potest

hemiplegiae specie, quae non a principio ingruit, sed secundaria est, nimirum illa, in quam vera, exquisita atque universalis apoplexia interdum desinit; causa, quae callosum corpus (3) aut centrum cerebri opprimebat, ad latus magis unum conversa. Quod si causa, ut interceptio sanguinis in venis ad cerebri basim, nervos, qui inde ad linguam protenduntur, comprimat, utplurimum aphoniam et iactationes gignit, animadvertente Lancisio (4). Imo si ea ad cerebri basim cerebellumque descendat, nervosque omnes inde egredientes obruat, eoque magis si ad nervorum usque *cervicalium*, a quibus maior pars *cardiacorum* provenit, originem propagetur, vita ipsa, motu nempe cordis et thoracis penitus intercepto, protinus exstinguatur necesse est. Hinc Morgagnius (*Epist. anat. med. III. n.* 25.) iure videtur audiendus, ubi ait: *cerebellum* maxime affici in apoplexia, fortasse coniici poterit ex respirationis summa laesione, ano et vesica resolutis, excrementis sponte erumpentibus, faciei et labiorum livore. Quod si in fistulam, qua reconditur medulla spinalis, irruat, et supremas praesertim vertebras inundet atque occupet, *paraplegiam* gigni, ferme omnibus persuasum est (5).

(1) Platner. *l. c.* Ludwig. *l. c.*
(2) *De anima brutor. cap. IX. p.* 106.
(3) Peyronie *Mémoir. de l'Acad. Roy. ann.* 1741.
(4) *De subit. mortib. l.* 1. *cap. VIII.* §. *IX. X.*
(5) Platner. et Ludwig. *l. c.* Morgagn. *Epist. anat. medic. cit.* Apud Boerhaavium *Praelect. in Institut.* §. 401. describitur paraplegia primum a sanguine in principio spinae effuso, deinde in apoplexiam, ab eodem ad cerebellum usque diffuso, terminata. Similem casum narrat Duverneyus, uti videri potest in Duhamelii *B. Scient. Acad. Histor. l. III. s. V. c.* 2. *n.* 1. Tissotius veram paraplegiam vidit in vegeto homine, cui, dum terram foderet in spelunca, massa terrae concretae in cervicem deciderat. Nulla sive luxatio, sive fractura a chirurgo eo in loco inventa est. *Epist. med. var. argum. p.* 97.

§. XCI.

Particulares paralyses.

Interdum aliqui solummodo occupantur resolvunturque musculi, ut faciei, palpebrarum, brachii, lin-

guae (1), pharyngis, oesophagi, ventriculi, intestinorum, uteri, vesicae, ani, de quibus alibi dicendi erit opportunior locus; atque hinc variae *apoplexiae levioris* sive *particularis* species, vel, ut plerisque vocantur, paralyses prodeunt. Harum vero duplex genus est pro diversa causarum sede, alterum videlicet ex cerebri aut medullae spinalis (2), unde nervi omnes procedunt, pressione, suppuratione, ulcere, vulnere, infarctu aliave simili noxa; alterum ex affinibus causis involucra nervorum, ganglia vicinasque partes afficientibus, nervos ipsos aut comprimentibus, coarctantibus, obstruentibus, aut alia quacunque ratione eos in itinere laedentibus. Huc redeunt varia tumorum genera nervis adnata, cellulosi textus, quo nervi cinguntur et continentur, frequentissimus hydrops, vertebrarum aliorumque ossium fracturae, luxationes, exostoses, contusiones, vulnera, metastases, venenati halitus, praesertim metallici, veluti ex arsenico, plumbo, cinnabari et mercurio, aliaque corpuscula noxia, tenuissima, penetrantia, aut varia cacochymiae genera ad nervos aut eorum vaginas perducta.

(1) In Diario medico Parisiensi (*Juin.* 1782. *p.* 547.) exstat observatio D. Majaulti de paralysi linguae atque extremorum artuum inferiorum, quam sine plethora, aut cacochylia, aut alia causa solum frigoris tormentum excitaverat. Eam vero facile excussit intra sex dies solo di'uto florum arnicae, cui addebat duodecim guttas alkali volatilis pro qualibet *pinta*, ut vulgo vocant.

(2) Paralyses, quae laesionibus medullae spinalis superveniunt, non in opposito latere contingunt, sed in eodem, ex quo laesa medulla fuit. Vid Haller. *Elem. physiolog. t. IV. l.* 10. *sect. VII.* §. 29. *p.* 223. ubi citantur Turneri, Riolani, Saliceti, et *Act. Societ. Edimburg.* testimonia.

§. XCII.

Paralyses spuriae ex musculorum vitiis.

At quoniam ad motum muscularem praeter nervorum vim requiritur ipsa fibrarum muscularium integritas, firmitas atque insita *irritabilis* facultas, idcirco ultro fatendum est, aliquando, si non *veram*, *spuriam* certe sive *imperfectam* paralysim, quae fortasse rectius

immobilitas dici posset, observari ex sola fibrarum muscularium laxata compage aut debiliori elementorum eas componentium cohaerentia atque imminuta *irritabilitate*, aut ex cellularis contextus infarctu, oedemate, obstructione, itemque ex impedito sanguinis per arterias in musculos influxu, qui pariter ad musculorum vim excitandam aut servandam videtur exposci. Id vitii genus scorbuticis, cacochymicis, vulneratis et nimia venere exhaustis corporibus praecipue supervenire consuevit.

§. XCIII.

Paralyseos gradus varii.

In quavis autem paralysi gradus quidam notari solent; vel enim una cum motu perit omnis sensus, tuncque perfecta est *anaesthesia* (1), vel motus tantummodo cessat, superstite sensu, vel sensus deficit, non vero motus. Utraque haec *imperfecta* paralysis dicitur. Interdum in parte stupore correpta motuque privata acuti subinde dolores percipiuntur; quod phaenomenon cum eius stupore paralytico vix coniungi posse videtur. Rarissimum est illud hemiplegiae genus, in quo ex uno latere motus, manente sensu, ex altero sensus, relicta movendi potestate, aboletur. Huius tamen exemplum ab Heistero (2) posterorum memoriae consignatum legimus. Rara quoque est paralysis tertio loco exposita, cuius itidem non desiderantur apud clinicos aliquae historiae. Cl. Berdotus non ita pridem de sexagenaria meminit, dextri lateris hemiplegia cum sensus et motus iactura prehensa, cui motus quidem rediit, nunquam vero sensus (3). Ego ipse, qui istud pluries vidi, ante paucos annos accitus fui ad nobilem foeminam hemiplegicam, quae post menses tres, ex quo in huiusmodi morbum inciderat a suppressis catameniis, motum quidem recuperaverat, sensum vero nequaquam. Quando sensus in paralyticis membris remanet, deficit autem motus, nonnulli rem satis explicari putant, si dixerint ad sensum minorem nervorum vim sive influxum sufficere, maiorem vero requiri ad motum. Verum cum contra supersit motus, aut redierit, absit vero sensus, quomodo phaenomeni explicationem inibunt? Fortasse propius a vero erit, qui nervos musculis movendis di-

catos suam vim acquisivisse dixerit, non eos vero, qui ad cutem pertinent (4), sive, quod eodem recidit, nervos fortasse, qui a spinali medulla originem habent, relevatos fuisse, eos non item, qui a nervi intercostalis trunco magna ex parte suppeditantur.

(1) Anaesthesia hodie sumitur pro sensus omnis tam interni, quam externi privatione. Hinc stupor latine vertitur. Hodie haec vox adhibetur a nosologis ad morbum quemdam significandum, quem a paralysi non minus, quam a catalepsi atque ecstasi differentem volunt. Et quamvis videam, quibus rationibus huiusmodi differentiam innixam tradant, non tamen de ea genus quoddam morbi peculiare conficiendum duxi, quod casus illi, quos de anaesthesia narrant, facile ad paralysin, vel ad catalepsin aut ecstasin saltem spuriam redigi possunt, uti in capite de catalepsi et ecstasi facile ostendam.

(2) *Ephem. N. C. cent. II. observ.* 196.

(3) *Act. Helvet. t. VI. p.* 191.

(4) Cl. Rayner. Bonaventur. Martinius professor Pisanus non dissimili utitur explicatione in *Instit. med. t. I. cap. V. p.* 59.

§. XCIV.

Quid paresis?

Si stupore aut torpore solum pars aliqua elanguerit, non vero motum et sensum prorsus amiserit, haec communiter *paresi* laborare dicitur, quadam videlicet imperfectae et spuriae paralyseos specie. Multi tamen paresis nomine utuntur ad inferiorum tantum artuum significandam resolutionem. Alii id nominis adhibent vel intestinorum atoniae, quae in colica Pictonum sive *convulsiva* plerumque sponte aut narcoticorum usum consequitur, vel brachiorum paralysi eidem colicae supervenienti. Aretaeus porro *paresim* esse ait, quando vesica urinaria resolvitur, neque amplius ad emittendam aut retinendam urinam valet (1).

(1) *De caus. et not. diuturn. affect. l.* 1. *cap. VII.*

§. XCV.

Communes apoplexiae differentiae.

Hactenus de propriis apoplexiae particularis differentiis. Superest, ut de communibus utriusque cum

particularis, tum universalis dicamus. Itaque apoplexia ratione loci primario affecti dividitur in *idiopathicam* et *sympathicam*, prout nempe eius causa vel proxime in capite, vel alibi residet, unde vim porro suam in caput exerceat. Item ratione causae alia est *sanguinea*, alia *serosa*, *pituitosa* alia, *atrabilaris*, *metastatica*, in primis ex arthritide, lochiis aut lacte subito et velociter retropulsis, *traumatica*, *temulenta*, *hysterica*, *epileptica*, *convulsiva*, *scorbutica*, *venerea*, *febrilis*, *polyposa*, *praecordialis*, *mephitica*, *narcotica*, *halituosa*, *fulminea* et sic deinceps.

§. XCVI.

Gradus apoplexiae legitimae.

Praeterea in apoplexia *vera* sive *exquisita* (§. LXXII. LXXXVI.) considerari solent gradus quidam a respirationis, pulsus calorisque depravatione derivandi, quorum causa communiter ipsa distinguitur in *debilem*, *fortem*, *fortissimam*. At Galenus (1), cui adhaerere quidam malunt (2), gradus hosce ad quatuor extendit, indeque *levissimam*, *levem*, *validam* sive fortem et *validissimam* constituit; quanquam, ut libere quod sentio dicam, huiusmodi gradus subtilius excogitati et minutius fortassis divisi vix unquam distincte a clinicis percipi et deprehendi possint.

(1) *Comment. in Coac. praen. text.* 476.
(2) Jo. Bapt. Molinarius *l. c.*

§. XCVII.

Notae cuiusque gradus. — Animadversio de respirationis ratione.

Levissima ea dicitur, in qua respiratio liberior, pulsus ordinatus, color faciei et calor corporis naturali proximus deprehenduntur. *Levis*, quae respirationem et pulsum inaequalem aut intermittentem, colorem praeter naturam corpusque subfrigidum exhibet. Quando vero spiritus aegerrime ducitur, pulsus durus et longe varius micat, color deperit, et corpus friget, tunc *validam* sive *fortem* adesse scito; *validissimam* demum atque acutissimam, ubi rhonchi vehementissimi trahun-

tur, aut his absentibus nulla respiratio, pulsus nullus percipitur, facies cadaveris speciem habet, sudor frigidus undique manat, spuma circa os collecta haeret, et sphincter ani et vesicae omnino laxatur. Animadvertimus tamen cum cl. MORGAGNIO (1), respirationem laesam indicare varios quidem morbi huiusce gradus, non ita tamen eam accipi opportere, ut sine hoc signo gravissima interdum apoplexia esse non posset. Nonnunquam enim bona et ordinata visa est respiratio, quanquam validissimum malum et cito mortiferum existeret; idque VALSALVAE et VERATTI observationibus comprobari. Insuper verisimillimum videri, in *levissima* et *levi* cerebrum proprie dictum magis, in *forti* et *fortissima* cerebellum etiam aut medullam oblongatam et supremam medullae spinalis regionem offendi.

(1) *De sed. et caus. morb. Epist. II. n.* 13. *et* 14.

DIAGNOSIS.

§. XCVIII.

Signa futurae aut imminentis apoplexiae.

Apoplexiam non solum ex iis, quae supra (§. LXXXII. LXXXIII. LXXXIV. LXXXV.) exposita sunt, verum etiam ex aliis, quorum recensionem mox subiungemus, licet praevidere; quod summopere interest medicorum, quibus curae esse debet aliorum salutem tueri. Igitur eam imminere tradunt, si quis inter dormiendum alto sopore captus, incubo (1) et dentium stridore corripiatur, aut vehementer praeter consuetudinem stertat; si dolor capitis sine manifesta causa iamdiu vexet, nauseam aut vomitum moveat, nullaque re mitigetur; si memoria, quae felix tenaxque fuit, repente minuatur, obfuscetur aut deficiat, facilisque oblivio eidem succedat; si caput grave fiat, mens hebetetur, sopor facile obrepat; si maculae muscarum instar, aut scintillae oculis obversentur, quin amauroseos aut suffusionis suspicio praecesserit; si albuginea tunica rubeat, lacrymae sponte profluant, vertigo tenebricosa stanti, aut caput deorsum demittenti citra ventriculi repletionem superveniat, et saepe revertatur; si senibus, qui vitio

cerebri et nervorum opticorum visum amiserint, noctu splendor subinde ante oculos fulgere videatur. Id vero si circa hiemale solstitium contingat, lethali eos apoplexia, vere accedente, quod longissimum est, correptum iri, coniectare fas erit. Si quis nec vini nec *tabaci* abusu temulentus inter legendum a linea aberret, cum minime id prius eidem accideret; si susurrus, tinnitus, aut bombus, quem nec loca humida, nec paries recenter calce obductus, nec alia evidentior causa procrearit, auribus obstrepant; si lingua balbutire incipiat, verba tardius proferantur, responsa dentur implexa, os distorqueatur; si insolitus moeror aut angor animi accedat; si deglutiendi difficultas ingruat, aut glutire volenti tussis excitetur, nulla interim inflammatione nullove tumore fauces obsidente, nullaque affectione hysterica aut hypochondriaca intercedente; si saepius animi deliquium infestet; si alterutrum corporis latus indentidem torpeat, neque id ex compressione ulla partium, aut tumore, aut arthritidis, rheumatismi scorbutive effectibus repeti possit; si tactus obtusior evadat; si manus, quae antea velox erat, mox minus prompte scribenti obsecundet; si ex levi incessu lassitudo cita sequatur; si pedes vacillent, veluti rependo trahantur; si membra formicationis sensu afficiantur; si post capitis vulnera contusionesque rigor, aut diutini citra febrim horrores, aut *catoche* (2) invadant. Haec, inquam, aliaque id genus, si non omnia, aliqua saltem, saepiusque obveniant necesse est, ubi apoplexiae accessus praevidendi sunt. Nam sine ullo etiam praecedente indicio interdum adoritur vel optime valentes.

(1) Incubus sive ephialtes est quaedam spirandi difficultas in somno dormientibus superveniens cum sensu ponderis thoraci sub specie larvae, aut spectri, aut sagae incumbentis, a quo nisi post varios gemitus, conatus et varias luctas evigilantes aut excussi liberantur, superstite tantum cordis tremore et palpitatione, et non raro accelerato diaphragmatis motu. Pueri huic malo magis obnoxii esse consueverunt. Sed variae causae incubum sive ephialtem inferunt, nempe plethora, ventriculi repletio, vermes, pathemata animi, interdum accessiones febrium intermittentium, hydrocephalum atque aliae cerebri malae affectiones, et in primis coena lautior et decubitus in dorsum. Apoplexiam autem antecedit ille, qui a copia sanguinis, aut seri circa cerebellum aut medullam oblongatam spinalisque ini-

tium collecta originem ducit. Isque in primis medici opem exposcit. Ceterum raro sub medici considerationem cadit, ut morbus; quamobrem ad pathologiam generalem potius reiiciendum ducimus. Nam quae ex SILIMACHO HIPPOCRATIS sectatore de incubo, veluti lue, apud urbem Romam grassato populariter narrat COELIUS AURELIANUS (*Tard. passion. l.* 1. *cap.* 3.) non video ab aliis ulla observatione confirmata.

(2) De catoche sive catalepsi inferius agemus peculiari capite. Est autem affectus, in quo aegri stupidi et quasi rigidi atque ecstatici manent.

§. XCIX.

Apoplexia sanguinea, serosa et convulsiva. — Signa sanguineae.

Cum vero ea iam accesserit, perpendere sedulo oportet, utrum *sanguinea*, aut *serosa*, aut *convulsiva* sit. De his enim tribus tantum seorsum agere constituimus, experientissimorum etiam virorum adducti auctoritate (1), quod ad hasce reliquae ferme omnes reduci commode possint. Et primum *sanguineam* indicant lauta victus ratio, alimenta euchyma, vita hilaris et parum exercitata, aetas florens, temperamentum sanguineum, vernum anni tempus, tempestas calida et humida, suppressae sanguinis evacuationes. Frequentius ipsa sine ullis praecedentibus signis extemplo invadit, praesertim si ex ruptis cerebri vasis, aut ex vehementiore aliqua causa sanguinem caput versus propellente oriatur, et tum saepe acutus et subitus et vehemens capitis dolor antecedit. In hac, postquam hominem percussit (LXXIV.), facies rubet, oculorum et temporum venae tument, caput summopere calet, oculi semiaperti et veluti vitrei ferme rigent, haerent prominentque. Respiratio saepe liberior est, quandoque stertorosa; pulsus utplurimum magnus et plenus, alias vehementior et qualis in inflammationibus esse solet, morbo augescente fit languidus, lentior et rarior; respiratio paulatim minuitur, et, cum validissima est apoplexia, subeunt rhonchi gravissimi, stridor dentium, convulsivi motus, vomituritio sympathica, tandem mors. Quidam, dum corruunt, eiulatum emittunt. Alias ipso momento, quo percelluntur, *hemiplegia* sive paralysis unius lateris accedit. Caveto autem, ne ex sola facie pallida, aut ex senili aetate statim credas, non esse *sanguineam*. Non raro enim in senibus apoplexia cum facie pallida

denatis sanguis intra cerebrum effusus inventus est, tuncque pallor vitae deficientis effectus fuit, non sanguinis inopiae signum.

(1) MOLINARIUS *l. c.*

§. C.

Quid serosa apoplexia? — Seri copia. — Paucitas seri, sed acris. — Serum paucum cum aliis causis.

Ut *sanguinea* apoplexia a copia sanguinis vasa cerebri nimium urgentis, aut intra eius cava effusi nomen recipit, sic *serosa* vel a sero, sive putuita sive aqua eadem opplente aut inundante desumit. Et licet non semper aqua, serum aut pituita intra calvariam in apoplecticorum capite reperta pro causa apoplexiae haberi possit, quia interdum apoplexiam alia ab causa profectam seri effusio, ut effectus subsequitur, certis tamen ex observationibus constat, ab aquosa etiam illuvie eam quandoque (§. LXXVI.) progenitam. Neque semper necesse est, ut aqua haec sit magna copia; sed sufficere videtur, eam licet paucam, acrem tamen existere, irritandique potentia praeditam. Nam eius acritudine cerebrum si minus convelli, ut autumabat MORGAGNIUS (1), pungi saltem, irritari aut arrodi potest ita, ut inde apoplexia consequatur. Quod si acritudo ab ea abfuerit, et exigua sit aquae quantitas, haec per se vix videtur ad apoplexiam satis esse, nisi aliae causae cum internae, tum externae concurrant, et cerebrum valide et cito attingant obruantque.

(1) *L. c. Epist. IV. n.* 1. 5. 27. *et alibi.*

§. CI.

Serum, licet paucum, subito effusum.

Attamen non negaverim, serum sive aquam quandoque exigua quantitate apoplexiae inducendae parem esse posse, dummodo uno quasi ictu et subitanea effusione in ventriculis coacervetur, aut circa cerebrum sub meningibus repente effundatur. Tunc enim non quantitas, sed insueta et subita compressionis aut di-

stentionis vis non levem meretur considerationem. Contra cum lenta seri sive aquae collectio, insensibili ferme effusione fiat, novum non est cerebrum multo copiosoque liquore gravari posse quin apoplexia procreetur. Id maxime liquet in hydrocephalo, in quo cerebrum lentam et paulatim factam pressionem aut distractionem facile ferre posse, compertissimum est.

§. CII.

Signa serosae apoplexiae.

Ceterum a sero aut pituita apoplexiam esse, significant temperamentum phlegmaticum, habitus corporis cachecticus et decolor, aetas senilis, causae aquei et lenti humoris copiam augentes, accessio non ita subita, ut in *sanguinea*, facies pallida et tumida, venarum depressio, membrorum flacciditas et frigus, respiratio impeditior, stertor et sibilus maior, pulsus depressus, tardus, parvus, rarus, varius, inaequalis atque intermittens. Antecedunt saepe vertigo, praesertim pomeridiana et nocturna, torpores, hebetudines, balbuties et sopor. Praeterea qui in huiusmodi morbum incidunt, non illico vocis et linguae usu privantur, oculos atque os subinde aperiunt, ingentemque ex iis lymphae vim emittunt. Ne vero hîc quidquam dissimulem, scire licet cl. Tissotium (1), respirationem in hac apoplexiae specie minus difficilem esse, aegrumque interdum facilius atque uberius vomere, animadvertisse. Qua in re quantum ipse vero propius accedat, aliorum observationibus decernendum relinquam.

(1) *Avis au peuple sur sa santé, t. I. chap. IX. de l'apoplex.* *t.* 149.

§. CIII.

Signa apoplexiae convulsivae.

Proximum est, ut de signis apoplexiae *convulsivae* sive *spasticae*, quae nimirum a spasmis originem ducit (§. XCV.), disseramus. De ea mentionem faciunt Sydenhamius (1), Frid. Hoffmannus (2), et Jo. Baptista Molinarius municeps et amicus olim noster (3), Tisso-

TIUS (4) aliique, quanquam nonnullis praetervisa aut studio neglecta. Huic obnoxii sunt, qui spasmis abdominis aliquandiu laborarunt, qui colicis doloribus, qui hypochondriaca vel hysterica passione, qui calculis cystidis felleae, qui alvo adstricta aut vehementibus subitisque animi motibus, ira, terrore aut epilepsia vexantur, aut hemorrhoidum mensiumque consueto fluxu carent, aut ex arthritide anomala spasmis conflictantur. Solet ea praedici ab externorum sensuum imbecillitate, vertigine tenebricosa, artuum gravitate, tremore, torpore, affectibus hystericis atque hypochondriacis gravioribus diuturnioribusque. Simulac in propinquo est, extrema perfrigerantur, cutis arescit, facies oculique rubent, arteriae carotides validius celeriusque micant, reliquae magnum durumque pulsum exhibent. Quoniam igitur in mulieribus saepe ab hystericis spasticisque passionibus, aut in viris ab aliarum, et speciatim imi ventris partium incommodis incipit, ideo *hystericam* aut *sympathicam* etiam vocant. Haec porro, utpote a spasmis orta, modo levior est facilisque solutu, quia, cum primum eo pervenit, ut *sensibilitatem* exstinguere incipiat, mox *spasmi* laxentur et cessent, necesse est; modo in hemiplegiam aut alicuius partis duntaxat paralysim desinit, aut ab initio statim sub particularis paralyseos specie, quae non admodum diu persistere solet, solum ingruit, modo etiam vehemens est, quod rarius tamen evenit, et cito vitam, ut aliae apoplexiae graviores, abrumpit (5).

(1) *In Dissert. epist.*
(2) *Medic. system. Part. 2. sect. 1. cap. VII. §. X.*
(3) *L. c.*
(4) *Epist. varii argument. p.* 88.
(5) Bina *apoplexiae hystericae* sive *convulsivae* exempla profert cl. TISSOTIUS hisce verbis: « Generosa, venusta, vicennalis « virgo benignissimas, ut audivi, variolas ante aliquot menses « facillime in alia urbe superaverat, pluriesque postea purgata « fuerat. Ab illo tempore hystericos morbos experta erat, et « praesertim a duobus circiter mensibus graves cephalalgias « conquerebatur, moestaque erat. Dissito perito medico, qui « primum curaverat morbum, empirico credebatur quandam « olim famam consecuto, qui morbum variis evacuationibus « et refrigerantibus remediis sanare sperabat; at ineptum ten- « tamen, infelix successus. Omnia ruebant in peius; demum « cum immani cephalalgia loquelam subito amisit, dolorem di-

« gito monstrans. Bihorio ante mortem, nec citius illam vidi, « rubra erat facies, intermittens, irregularis, minimus, pessimus « pulsus, anxietas summa; subito obiit. Caput secari voluerunt « parentes; adfui simplex testis. Ne minimum inveniebatur « vitium. An apertum pectus aliquid morbidi obtulisset? Contra « forsan sequens observatio. Eodem anno in octodecennali vir- « gine fluentia menstrua terrore supprimebantur; hisque sup- « pressis in frequentes incidebat lipothymias, quas fugare variis « tentabat chirurgus tunc temporis hic degens. Demum post « innumeras aegritudinis larvas per sex aut septem menses lu- « dentes, profundo sopore prehendebatur, quem frustra excu- « tere satagebat. Cassis omnibus, ad me tertia somni die con- « fugiebant parentes. Dormientem inveni, nec tumultu aut ullo « irritationis genere excitandam. Quod in similibus casibus so- « leo, integram suasi quietem. Post duodecim horas evigilabat « sana, admodum debilis. Accurate perpendens omnia, omnium « locale vitium, nullam inveniens febrim, roborantia suasi anthy- « stericis nupta. Succedebat ad vota, sed ex novo terrore post « aliquot dies saevas adeo anxietates cum immani cephalalgia, « nauseis continuis, horrendis artuum convulsionibus experieba- « tur, ut tristiora videre raro contigerit. Ferociam morbi opii « dosi unica lenivi primum, tum iam dictis remediis sensim vici; « at integrae sanationis parvam spem relinquebant longo morbo, « et praesertim remediis fractae vires. Dum offam comedit, « accedit anxietas; intra minutum moritur. Cadaver aperire, « pecunia victi, permittunt parentes. Cor paulo forsan aequo « maius, mollius pallidiusque inveni. An ex frequentibus phle- « botomiis? Cetera, nullum cadaver omni labe magis vacuum « vidi. — — Anne mors ex paralysi aut convulsione cordis? « Sane facillime et saepissime resolvuntur et convelluntur om- « nes hystericarum musculi; quid ni cor? Sic ergo credam, « donec boni meliora doceant. » *Epist. med. varii argument. p.* 80, 89, 90. Mortis repentinae sine ullo vitio ullibi invento, ac proinde nervorum spasticae affectioni tribuendae historia Haëniana, quam ad hunc locum allegat Tissotius, sic habet: « Iuvencula foemina ad nosocomium nostrum accessit, multis « ab annis vehementi cordis palpitatione, anhelitu, anxietate « praecordiorum tussique vexata frequenti; artis interea opem « frustra eo usque experta. Cum alvo ab octiduo careret, ene- « ma immitti iubeo, alia interim paraturus. Sed interim mo- « ritur. In cadavere publice examinato vitales partes sanitatem « illibatam adeo referebant, ut nihil illibatius. Neque quod « toto corpore tam in solidis, quam in fluidis accusaretis, quid- « quam erat; praeter geminam, sed leviusculam pulmonis ad « pleuram adhaesionem, et tres lumbricos teretes in ileo inte- « stino. Porro et cum his lumbricis et cum longe latioribus « pulmonum adhaesionibus millenos homines sanissime vivere, « anatomicis compertum est. Ut proinde cum Boerhaavio §. 826 « concludamus: *Causa eius plerumque est ordinatus et violen- « tus spirituum vitalium in cordis villos impetus etc.* » Haen.

Rat. med. P. IV. p. 36, 37. His adiungi merito debet singularis observatio apoplexiae convulsivae, quae epilepsiae recurrenti, motibus convulsivis et demum tetano successit in puella undeviginti annorum, quaeque intra horas quatuor et viginti lethalis fuit. In eius siquidem cadavere diligentissime perlustrato nihil invenit. cl. BOUCHERUS, cui apoplexia tribui posset. *Récueil d' observat. de Médecin. etc. t.* 47. *p.* 77.

§. CIV.

Apoplexia convulsiva duplex; alia idiopathica, sympathica alia.

Quoniam vero apoplexia convulsiva sive spastica modo a causis circa nervorum principium locatis, modo in partibus aliis et longe dissitis existentibus oriri potest; idcirco duplex genus constituendum videtur, alterum *idiopathicae, sympathicae* alterum. Quae spasmos in ipso cerebro aut cerebello eorumque appendicibus causam habentes subsequitur, quum origo nervorum in ea idiopathice afficiatur, facile intelligi potest, qua ratione ipsa gignatur, ab eisdem nimirum causis, a quibus spasmi fiebant, validius cerebrum late sumptum prementibus, irritantibus, aut alio quocunque modo laedentibus. Difficillima vero explicatu ea est, in qua cerebrum sympathice tantum compatitur; nam quo modo spasmi in visceribus, puta imi ventris aliisve in partibus exorsi in nervorum principium agere, apoplexiamque creare possint, res sane obscurissima est, postquam a physiologis contenditur, duram meningem nullo sive sensu sive motu pollere nervosque *irritabilitatis Hallerianae* et contractionis cuisvis esse prorsus expertes.

§. CV.

Sympathicae varia ratio.

Si quid tamen coniecturis dandum est, non unum esse modum, quo spasmi apoplexiae causam praestant, ego quidem arbitrarer. Primum potest sanguinis motus in iis partibus, quos spasmus convellit, non solum praepediri, verum etiam illa eius portio, quae illuc progressura esset, aliorsum averti, cerebrumque versus compelli atque urgeri ita, ut maiori copia et impetu, quam convenit, in illud ruat, vasa oppleat, distrahat, imo quandoque perrumpat. Quod eo expeditius fiet,

quo difficilius a capite refluet sanguis, venis nempe maioribus per spasmos colli, diaphragmatis, thoracis et praecordiorum compressis coarctatisque. Hinc perspicuum plane fit, apoplexiam ex vasorum cerebri plenitudine nimia orituram, quae facile solvi possit, si nervorum sensu languente spasmi cito laxantur. aut contra, si vasa rumpuntur, sanguinemque effundunt, cita morte finiendam. Quod si utramque huiusmodi speciem, etsi a spasmis ortam, quis tamen ad sanguinem aut serosam apoplexiam redigendam existimet, non valde ego repugnavero.

§. CVI.

Paralysis particularis a spasmo.

Verum ad *spasticam* sive convulsivam aequiore iure spectat levior particularisque apoplexia sive paralysis, quam spasmi alicuius partis post se reliquerint. Haec enim tunc enasci videtur, cum nervi, qui ad aliquam partem feruntur, a muscularibus fibris aut musculis circumpositis et vehementer contractis premuntur. Sed paralysis ista brevi desinit. Nam nervi resolvuntur quidem, sed brevi laxato spasmo, nisi vis magna eis illata fuerit, redit tam ipsis, quam appensae parti et sensus et motus integritas, quemadmodum in affectionibus convulsivis gravioribus saepe saepius contingit. Sic nervus opticus spasmo fibrarum muscularium, quae eum prope cingunt (1), compressus visum tollit, laxato spasmo restitutus, restituit. Quod pluries in hysterismis videmus.

(1) Non ignoro, fibras huiusmodi negari a nuperis quibusdam anatomicis; sed negari non potest, musculos oculum moventes adeo nervis opticis prope adsitos esse, ut spasmo illis affectis hi quoque constringi, et veluti vinculo comprimi queant.

§. CVII.

Apoplexiae sympathicae mira species. — Haec aliam postulat explicationem.

Fereque ad huiusmodi explicationes perstringi posset omnis apoplexia, quam convulsivam aut sympathicam dicunt; nisi eius quaedam species, in qua cerebrum

ipsum ob nervorum duntaxat consensionem affici videtur, quin ullo modo ex memoratis cerebrum compatiatur, nullamque labem post mortem ostendat, obscuritatis aliquid relinqueret, aliamque interpretationem postularet. Id in primis evenit mulieribus hystericis, infantibus et pueris ex morbis convulsivis, quorum fomes alibi, quam in capite, sedem habet, apoplexia denatis, uti ex medica historia compertum est, atque a nobis ipsis supra (§. LXXV. CIII.) subindicatum. Namque neminem praeterit, a causis in ventriculo aut intestinis latitantibus sic affici cerebrum, ut totum inde corpus convellatur, aut mens deliret, aut contra stupeat, altove somno obruatur; motus vero convulsivos, delirium, stuporem aut veternum desinere et discuti, expulsa per medicamentum purgans materiali causa, aut aliter innoxia reddita. Quid ni igitur similibus ex causis vehementius agentibus et saepius revertentibus apoplexia gigni queat, quin in cerebro ulla labes relinquatur oculis prosectoris percipienda? At quanam unquam ratione spasmi nervorumque consensio vim cerebro proxime inferant, modo quaerendum superest.

§. CVIII.

Quid alii cogitarint.

Quidam malum repetunt a nimia liquoris nervei per irritamenta alicubi haerentia derivatione et iactura, ex quo cerebrum ferme exsuccum atque inanitum reddatur. Alii spasmum dicunt per nervos cum medulla cerebri communicari, quod possibile sibi persuadent, etsi nervos irritabilitate carere multa iam pericula evicerint, sicque sentiendi movendique facultatem exstingui confingunt. Sed quam parum hisce hypothesibus tribui debeat, et quo usque locus iis esse possit, partim ex physiologicis, partim etiam ex his, quae antea iam exposita sunt, facile quisque perspiciet. Nonnulli etiam, ut omnem difficultatis nodum expediant, suspicari non dubitant, in hypochondriacis atque hystericis passionibus aliquid ab imi ventris latibulis, aut ab utero, quando in his spasmorum fomes residet, in sanguinem transfundi, quo ipse crassescat cogaturque adeo, ut in

minutissimis cerebri vasculis deinde consistere atque haerere debeat. Quod etsi sine ulla contentione fieri interdum posse largiremur, tamen apoplexia inde nata rectius metastatica, quam convulsiva diceretur, et sane huiusmodi metastaseos in cerebro aut eius vasis, ut patet, indicia non deficere debuissent.

§. CIX.

Alia explicatio. — Coniectura nostra.

Quas ob res, ut a difficultate non longius discedant alii, quibus ratum fixumque est, in apoplexia convulsiva non solum cum vita deleri cerebri functiones, verum etiam nihil interdum in eo vitii sectione anatomica deprehendi, sese eo convertunt, ut credant, spasmis itinera sanguinis arctari occludique posse, ne ullus ad cerebrum eidem pateat aditus, vel saltem cordis motum spasmo penitus inhiberi et supprimi (quo Tissotius inclinare (1) videtur), vel cor idem (quae altera eius coniectura est) paralysi tactum conquiescere, et sic vitam intercipere. Verum consideratio viarum, quae sanguinem ad cerebrum mittunt, vix sinit, ut eas per spasmos omnino occludi posse existimemus. Quanquam vero et vias eiusmodi occludi, et cordis motum spasmo intercipi non inficiaremur, ut illi opinantur, non tamen ideo satis pateret, num apoplexia, an vero syncope cardiaca morbum primarium praestitisset. Etenim hac ex causa novum non est, mulieres vehementibus convulsivis affectionibus obnoxias repentina morte sive asphyxia lethali interdum occidi. Si vero cor paralysi infirmatum mortem attulisse dixeris, ut secundo loco idem vir celeberrimus suspicatus est, restat adhuc disquirendum, an haec cordis paralysis idiopathica sit, aut vero sympathica ex cerebri laesa functione. Si primum, mors a syncope, si alterum, ab apoplexia erit. In hac igitur specie tota adhuc versatur vis propositae disquisitionis, quomodo nempe in sympathica apoplexia, quae sine conspicuo et visibili cerebri vitio mortem intulit, cerebrum consensu aliarum partium affectum sit, et quid passum. Alterutrum fortasse coniectari licet, videlicet vel spasticas contractiones ad arteriolas usque minimas cerebri, nam irritabiles eas esse non incongruum (2)

est, ita propagari, ut spasmo contractis atque affectis, iis commercium inter corticem et medullam, atque inter hanc et reliquas corporis partes (§. LXXV.) interrumpatur, vel nervorum extrema a causis spasmum efficientibus intime adeo percelli et labefactari, ut eorum etiam origo, cerebrum videlicet, cerebellum et medulla oblongata similem labem in tenerrima elementari fabrica incurrant, propter quam ea fibrarum subversio, aut alia praeter naturam mutatio consequatur, quacum et sensus et motus exerceri minime queant (3). Ultra progredi vetat ignorata adhuc nervorum tum natura, tum actio, aut certe densissimis magnam partem tenebris involuta.

(1) L. c. supra §. 103. not.

(2) Videantur quae hac super in re in *Comm. de inflamm.* §. XXXVII. ad *not.* 3, 4, 5, protulimus. Nervis porro arterias non carere, post Senacium (*Du coeur t.* 2. *p.* 169), Hallerum (*t.* 2. *p.* 206. *et* 202. *et* 252. *et oper. min. t.* 1. *p.* 223 *et alib.*) et Morgagnium (*ep. anat. med.* 24. *n.* 20. 23.) affirmat Tissotius (*Tratt. de' nerv. t.* 1. *p.* 2. *art.* 6. §. 266. *et seqq.*), et nuperrime Andreas Comparetus, qui in *occurs. med.* §. *III. n.* 47. *et seqq.* nervos quamplurimos arteriis non modo circumdari, sed intime cum earum fibris commisceri vidit.

(3) Nolo hic silentio praeterire animadversionem apprime opportunam cl. Haenii, quae hisce verbis continetur: « Difficilius quidem est explicatu, cur inchoamentum apoplexiae « ab eadem causa (nimirum intercostalis nervi consensu) in « thorace premente aut vellicante fiat; sed ab altera parte facile concipimus, posse unicum nervulum alicubi tam vehementer premi et agitari, ut inde totum sensorium commune « turbetur. In ulcere rudiler agitatus nervus (quod ego aliquando vidi ab applicato ad deprimendas fungosas carnes « lapide infernali) universi corporis convulsionem facit. A mera « duntaxat applicatione venenorum ad ventriculi nervos, qui « ab intercostalibus et vago pari oriuntur, species apoplexiae nascitur, saepe, expulso cito veneno, mox evanida. In rupto « abscessu pulmonis haec apoplexia remisit, brevique post cessavit ipsa, et simul, quae ipsam comitata secutaque fuerat, « resolutio. » *Rat. medend. P. III. cap.* 2. *p.* 121.

§. CX.

Quomodo apoplexia differat a syncope. — Quomodo differat a suffocatione hysterica. — Discrimen inter epilepsiam et apoplexiam.

Nunc quemadmodum apoplexia ab aliis affinibus morbis differat, exponendum est. Differt a syncope, quod in hac facies semper pallet, respiratio vel cessat prorsus, vel omnino lenis est, nullus in arteriis pulsus percipitur, sudor e fronte plerumque manat, atque extrema algent. Negari tamen haud potest, si summus sit apoplexiae gradus, id est morti iam proximus, interdum eam vix a syncope distingui posse, nisi ad alia signa, quae antecesserint, quaeque ex familiaribus domesticisque resciri poterunt, confugiamus. Non leve quoque discrimen est inter *apoplexiam* et *suffocationem hystericam*; nam in hac nec partes penitus resolvuntur, nec sensus omnis perit, cum hystericae et punctae et vellicatae dolorem persentiant, ac praeterea, si gravior sit affectio, respiratio et pulsus deficere videntur, uti in syncope, et postquam ab accessione redierint, recordantur plerumque eorum, quae acta sunt, quaeque eis acciderunt, dum pene mortuae videbantur. Nec quidquam obstat historia, si vera est, mulieris a Vesalio dissectae; cum syncope aut apoplexia hysterica sive convulsiva, non *suffocatione*, eam correptam fuisse, verosimilius reputetur. Epilepsia vera ratione sensus animalis penitus intercepti maximam habet cum apoplexia affinitatem; candens quippe ferrum cuti impositum ab epileptico non sentitur. Ab apoplexia tamen discernitur, quod in illa, nempe epilepsia, totum corpus, si perfecta est, convellitur, inconditisque motibus exagitatur.

§. CXI.

Carus, Coma, Lethargus.

Restat modo, ut aliquid, quod ab initio recepimus de soporosis quibusdam affectibus, *caro*, *comate* et *lethargo* dicamus. Hi enim ad apoplexiam ita prope accedunt, ut Sennerto, Boerhaavio aliisque non paucis levioris apoplexiae species videantur. Cumque easdem

fere causas habeant, quas illa, in primis apostemata cerebri, lymphae mucosae aut concretae intra duram et piam matrem collectionem, seri limpidi aut crassi et turbidi circa, aut intra cerebrum effusionem, et demum ipsam vasorum eius nimiam plenitudinem, aut sanguinis in iis congestionem, pulmonum morbis et praecordiorum vitiis praesertim organicis, cordis nempe polypo, aneurysmatibus, varicibus aliisque plerumque succedentem (1); non erit idcirco alienum singulorum phaenomena hîc summatim recensere, quo facilius a vera et valida apoplexia discriminari queant.

(1) Morgagn. *l. c. Epist. VI.*

§. CXII.

Cari signa.

Summum eorum gradum constituit κάρος (caros), sive *apoplexia minor* quorundam auctorum (1). Qui eo tenentur, etsi ut apoplectici profundissimo somno obruuntur, succussi tamen, vel puncti, vel clamoribus excitati oculos aperiunt, puncta et vellicata membra retrahunt, interrogantibus, quanquam inconcinne, respondent tamen, et licet mox in somnum relabantur, non ideo stertunt, sed libera respiratione fruuntur. Contra apoplectici puncti, concussi, ustulati motu et sensu carent, perpetui somni imaginem prae se ferentes.

(2) Sauvag. *Nosolog. cl. IV. §. XXIX.*

§. CXIII.

Coma. — Signa propria. — Eius differentiae.

Cari quasi levior species videtur κῶμα (coma), quod a Galeno καταφορὰ (cataphora) etiam nominatur. Hoc prehensus homo non solum facilius excitatur, etsi iterum in somnum recidat, verum etiam apposite ad interrogata respondet. Dividitur *coma* in *somnolentum* et *vigil*. In *somnolento* profunde quidem dormitur, non ita tamen, uti in *caro*. In *vigili* vero, cui etiam nomen est τυφομανία (typhomania) et κῶμα ἄγρυπνον (coma agrypnon) vel ἀγρυπνῶδες (agrypnodes), adest quaedam

ferme insuperabilis in somnum propensio, e quo tamen aegri crebro excitantur, veluti strepitu quodam repentino perterriti, aut insomniis terrificis perpetuo exagitati, sic ut nunquam somno, quem exoptant vehementer, frui possint.

§. CXIV.

Num cum febre coniungatur. — Modo primarium, modo symptomaticum. — Quibus morbis superveniat, quos comitetur. — Comatis prognosis.

Utrumque morbi genus (§. CXII. CXIII.) nempe tum *carus*, tum *coma* ex nonnullorum auctorum sententia cum febre coniungi dicitur, iuxta alios sine febre est; prout nimirum, ut ego arbitror, casu illud cum febre, vel sine ea offenderunt. Nam si primarium fuerit malum, ab eo febris abesse solet; contra cum febri iungitur, si symptomaticum, id est, si symptoma fuerit febris alicuius, vel inflammationis, vel cephalitidis, vel phrenitidis aliusve morbi febrilis. Plerumque hemiplegiae, phrenitidi, febribus acutis atque inflammationibus supervenit. Saepissime exanthemata variolosa, morbillosa et miliaria antecedit, et fere perpetuo febres lentas nervosas malignas et gastricas acutas comitatur. Quando coma non turbulentum, sed placidum morbis acutis accedit, etsi diu persistat, non tamen malum portendit; quia delirium, dolorem capitis atque alia graviora praecavet arcet aut sedat, et in pueris etiam febrem ad iudicationem saepe felicius perducit (1).

(1) Baglivius *de capit. affectib. in acut.*

§. CXV.

Lethargus quid? — Signa. — Definitio lethargi.

Quod ad *lethargum* attinet, hunc sine febre alii, alii cum febre, et quidem lenta coniungi volunt. Cuius dissensionis causam hic quoque eandem crediderim, quam paulo ante (§. CXIV.) adduxi. Est autem ipse immodicus sopor, qui nocte dieque opprimit aegrotantem; sed is non repente et subito corripit, verum pedetentim subrepit atque invalescit in dies. Qui eo premitur, supinus iacet, oculis semiclausis atque ore hiante, excitatus oscitat, parum loquitur, de capitis gravitate aut

dolore queritur, in summa omnium rerum, etiam proximarum et paulo ante gestarum oblivione versatur, vix petentibus respondet, mox in eundem soporem incidit, pulsu interim crebro, molli, inaequali, languido et tardo, quandoque etiam undoso, respiratione vero rara et debili. Definiri igitur potest somnus profundus cum oblivione summa earum rerum, quae ad aegrum pertinent, coniunctus, talis tamen, ut eo detentus excitari adhuc facile, et responsa dare possit, quamvis obscuro saepe, brevi inordinatoque sermone.

PROGNOSIS.

§. CXVI.

Cur apoplexia periculi plena. — Quos et quando magis enecet. — Recidiva est.

Periculosissimus morbus est apoplexia vera et exquisita, utpote quae plerumque morte finitur; quia vel ob cerebrum infarctum aut impeditum vehementius humorum vis et motus ad cerebellum etiam convertitur, vel materia cerebrum laedens, rodens aut comprimens tanta est, ut omnem nervorum originem cerebellumque, quod vitae magis praeesse creditur, attingat. Senes potissimum plethoricos desidesque, atque eos, quibus cerebrum haereditaria labe aut morbo aliquo debilitatum est, saepe trium, aut quod summum est, septem dierum spatio (1) enecat. Interdum etiam uno vel altero die, imo temporis momento vitam abrumpit. Et si quis evaserit, facile recidivus fieri consuevit.

(1) *Coac. n.* 187. Coelius Aurelian. *l.* 2.

§. CXVII.

Periculosior sanguinea, deinde serosa, demum convulsiva. — Metastatica aeque periculosa. — Arthritica. — Lochialis. — Lactea.

Speciatim *sanguinea* periculosior est, quam *serosa*, utraque adhuc, quam *convulsiva*. In sanguinea, si sanguis e suis vasis effluxerit, vix sperare licet, ut discuti resorberive possit, aut eorum oscula occludantur.

Serosam saepe excipit hemiplegia aut gravior aliquarum partium paralysis, oblivio, fatuitas, languor. *Convulsiva* utplurimum post aliquot horas solvitur sponte vomitu, diarrhoea, sudore, urina aliave peculiari excretione, nulla sui relicta nota, vel tantum levissima in ore, lingua aut alia aliqua corporis parte. Si autem vasa diffregerit, ut quandoque accidit, aut aliter nervorum vitalium originem aut eorum progressum laeserit, quod in primis post epilepsiam aut vehementes convulsiones praesertim in sanguine scatentibus non rarum est, subitanea fere morte conficit. Periculi non levis plena quoque est apoplexia *metastatica*, aut *arthritica, lochialis, lactea* (§. CXV.), praesertim si non cita adhibeatur medela; nam intra paucas horas plerumque interimit.

§. CXVIII.

Secundum apoplexiae gradus varius etiam exitus.

Varius etiam apoplexiae erit exitus pro eius graduum (§. XCVI. XCVII.) diversitate. In primo enim et secundo gradu (§. XCVII.) spes aliqua salutis effulget. In tertio licet experiri, quid ars possit, quin tamen aliquid certi promittatur in summo vitae discrimine versanti. In quarto (§ *eod.*) curatio ne tentari quidem debet, nisi certa praedicta pernicie. Nam rectissime scripsit Hippocrates: *solvere apoplexiam vehementem quidem, impossibile; debilem vero non facile* (1).

(1) *Aphorism.* 42. *sect. II.*

§. CXIX.

Signa exitii.

Generatim pessimum signum exhibent rhonchi, stertor orisque spuma (1). Nec aliter sentiendum est de impedita glutiendi potentia et de potulentorum per nares reditu. Mala semper respirationis quaecunque laesio. Non tamen contra respirationi secundum naturam procedenti temere et inconsulto fidendum, quod ex Morgagnio iam supra (§. XCVII.) monuimus. Lethalis quoque esse solet apoplexia febri acutae, epilepsiae aut metastasi succedens. Mala pari-

ter censetur, in qua sudor frigidus ex universo corpore aut aliqua eius parte erumpit. Levior apoplexia sive particularis (§. LXXXVI. LXXXVII.) minus periculi portendit; sed paralysim saepe aut imbecillitatem alicuius partis relinquit.

(1) HIPP. *aph.* 51. *sect. VI. aph.* 43. *sect. II.*

§. CXX.

Signa melioris notae. — Quando febris morbum solvat.

In sideratis succedentes haemorrhoides utiles sunt, inquit auctor *Coacarum* (1). Item in sideratis, si febris accedat, solutio (2) fit. Huc quoque pertinet HIPPOCRATIS aphorismus, qui sic habet: *Quibus sanis dolores derepente fiunt in capite, et statim muti evadunt ac stertunt, in septem diebus pereunt, nisi febris prehenderit.* (3). Sed huiusmodi oraculi effatum aliqua eget interpretatione. Febris quippe, ut morbum solvat, esse debet vel ephemera, quae inter initia in sanguineo aut bilioso temperamento accedat, vel acuta, quae phlegmaticis superveniat, atque humores in utrisque adhuc intra vasa consistant et contineantur. Si vero hi extra vasa iam eruperint, aegrumque morbus diutius fregerit, febrem noxiam praedicat DURETUS in commentario, neque ei adversantur Coacae praenotiones (4). Cum DURETI expositione consentit cl. PUJATUS (5), monetque febrem, ut salutaris sit, maturius accedere debere et validam quidem, ut ephemera est, at non inflammatoriam. Additque vir expertissimus, febrim, quam totis triginta annis, quibus clinicen exercuit, supervenire vidit, aut inflammatoriam fuisse, adeoque perniciem accelerantem, aut exiguam nimis, aut nimis seram, proindeque inutilem. Quod frequentissime a nobis quoque animadversum esse testamur.

(1) *N.* 478.
(2) *N.* 479. *sect.* 2.
(3) *Aph.* 5. *sect VI.*
(4) *N.* 480. *sect.* 2.
(5) *Letter. al Figlio inserita nella Raccolta d'opuscol. del* CALOGERÀ, *t.* 50.

§. CXXI.

Signa prognostica paralysium particularium.

Paralyses autem particulares, imo ipsa hemiplegia, si superstes sensus, calor et nutritio in parte resoluta sit, neque in ea arteriarum motus valde subsederit, magnam spem curae faciunt. Si vero cum motu sensus perierit, arteriaeque languidissime moveantur. et stupor talis sit, ut pars ad corpus non pertinere videatur, et quasi ligno ad obstacula porrecto eadem utatur aegrotans, peior tunc longe mali conditio est. Si demum frigus et marcor, sive macies partem occupet, incurabilis ferme semper est ea paralysis. Id in paralysi, quae colicam Pictonum subsequitur, evenire maxime notat Swietenius (1). Nec rarum est, ob diuturnam musculi paralysim eius antagonistam praevalere, et membrum, cui affigitur, suam originem versus retrahere, unde *contractura* et *rigor* (2) oboritur. Sed non omnis contractura membri ex hac causa statim reputanda est. Resolutae interdum partes atrophia ita arescunt, ut musculi, tendines et ligamenta ossium decurtata rigeant.

(1) *L. c.* §. 162.
(2) *Id. ib.* §. 326.

CURATIO.

§. CXXII.

Quomodo collocandus aeger.

Simul ac medicus ad apoplecticum accersitus accedit, primum curare debet, ut aeger in conclavi lucido et temperato collocetur, corporis trunco supra lectulum paululum erecto, et capite nudato, pedibus vero probe tectis et demissis, laxatisque circa collum, pectus, ventrem aliasve partes vestimentis. Perpendat interea, si commode fieri potest, qua temperie, qua aetate habituque sit, quo vitae genere, dum valebat, uteretur, tum quae causae morbum anteiverint, quae eidem occasionem dederint, quae demum fuerint antea, quaeque

sint eius vires, et recte hisce omnibus cognitis et perpensis apoplexiae speciem et gradum definiat, aptamque eidem properet adhibere curationem.

§. CXXIII.

Cura apoplexiae sanguineae. — Sanguinis missio.

In sanguinea apoplexia per sua signa (§. XCIX.) recognita sanguis vel copia, vel impetu, vel mora cerebrum premit, urget, impellit. Ergo eum mitti illico oportet. Quo fit, ut copia imminuta, impetuque retuso atque avocato, qui reliquus in vasis superest sanguis, liberius et facilius circumagatur, sicque cerebrum relevetur. At liberali manu latoque vulnere mittatur, praesertim si valde plethoricus sit aeger, aut aetate et viribus vigeat. Quantitas eius non facile decerni potest; a viribus enim, aetate, habitu, regione, sexu et potissimum a pulsus magnitudine et robore, itemque faciei rubore estimanda est. Negant aliqui mittendum esse in phlegmaticis, melancholicis, senibus (1), pueris atque utero gerentibus. Verum eos experientia refellit Hippocratis (2), Aretaei (3), Coelii Aureliani (4) et medicorum fere omnium, qui medendi longo usu inclaruerunt.

(1) Utilitatem ut demonstret largioris sanguinis missionis etiam in senili aetate Lancisius (*De subit. mortib. l.* 2. *cap.* 51. *n.* 8.) narrat, mercatorem grandaevum, cui impendebat apoplexia, ab huiusmodi instanti periculo subductum et levatum esse per sanguinem sponte e naribus ad undecim libras profusum, deinde omnino liberatum, quatuor aliis libris post quindecim dies rursus erumpentibus.

(2) *De vict. ration. in acut.*

(3) *De curat. acutor. cap. IV.*

(4) *Lib.* 2. *cap.* 10.

§. CXXIV.

Quo loco et quantum sanguinis detrahi debeat.

Itaque si vires non deficiant, vel oppressae tantummodo videantur ob nimiam vasorum plenitudinem, et reliqua consentiant, adulto statim vena brachii, et quidem resoluto oppositi, si hemiplegiacus fuerit, quod,

monente Aretaeo (1) et post Valsalvam Morgagnio (2), utilius esse docent (3) observationes, tundatur, sanguinisque unciae duodecim, aut etiam in maiori plethora octodecim detrahantur. Non desunt etiam, qui multo largiorem effusionem sine syncopes periculo ferant. Nec ab eo mittendo nos deterreat pulsuum intermissio aut inaequalitas, nisi alia signa virium vitalium defectum atque exsolutionem evincant, donec satis praesenti periculo prospectum videatur. Nonnulli etiam suadent, in summa vasorum plenitudine et cerebri oppressione venas utriusque brachii, imo pedis una aperiendas, ut citissime fiat a cerebro revulsio. Verum id auxilii exercitatissimum prudentissimumque medicum expostulat, ne lethalis syncope tragoediam absolvat.

(1) *De morb. acut. curat. l. 1. cap. IV.*
(2) *Epist. anat. XIII. n. 17, et anatom. med. III. n. 17.*
(3) Maynardus Simon du Pui in dissertatione de *homine dextro et sinistro* laudat venae sectionem in hemiplegia ex cerebri laesione orta instituendam in parte lateri affecto opposita; etsi neget auctor iste nervorum decussationem.

§. CXXV.

Quando iteranda V. S. — Quando ex pede. — Sectio iugularium et arteriotome. — Vena frontis et sublinguales an secandae. — Cautio in sectione iugularium et raninarum.

Si quod prima venae sectione detractum sanguinis est, non satis profuerit, tribus post horis, imo etiam citius, prout res postulabit, iterum detrahetur. Nonnulli id ex pede faciendum, alii ex brachio iubent. Sed locum opportuniorem indicabit sagax et propera circumstantiarum consideratio. Menstrua, haemorrhoides et lochia fluentia aut retenta sanguinis e pede missionem utplurimum anteferendam praecipiunt. Ex pede quoque, et quidem eo, qui resolutus sit, in hemiplegia detrahi saepius utilissime sanguinem experientissimus vir observavit, quod *facilius ac fortius dimoveri possunt obstacula convulsionum et obstructionum, quae in vasis laesae partis spinalis medullae vel cerebri basis pertinaciter haerent* (1). Deinde ad venarum iugularium sectionem, quam Freindius (2), Lancisius (3) aliique quamplurimi (4) extollunt, aut ad arteriotomen in temporibus,

quod etiam proponit Heisterus (5), deveniendum est, si nondum sensus et motus redierint, aut capitis dolor alicubi defixus et perstans non satis cerebrum levatum significet. Venam pariter frontis, ubi iugulares non appareant, aut incidi nequeant, imo sublinguales aperiendas nonnulli existimant; at plerumque non sine gravi id incommodo fieri potest, nec satis proficuum atque expeditum, secus quam Petrus a Castro. P. Salius Diversus et Lancisius in morbis capitis contendunt, auxilii genus a Platnero reputatur. Sed in sectione iugularium aliarumque, quas memoravi, venarum, si tentanda videatur, cavendum, ut alibi (§. XXIV.) animadverti, est, ne vinculo collo iniecto, ut intumescant, sanguinis e capite reditus magis magisque retardatus congestionem in cerebri sinibus vasisque adaugeat. Sola digiti applicatione venae iugulares, aut aquae ore detentae fotu raninae, ut tumeant, incidique possint, curandum est.

(1) Lancisius *de sub. mort. l.* 2. *cap. V.* §. 3.
(2) *Opp. omn. in* Hipp. *epid. comment. II. de sang. missione etc. p.* 32.
(3) *De subitan. mortib. l.* 2. *cap. V.* §. 3. *et* 4.
(4) Trallianus *lib.* 4. Actuarius *l.* 3. *cap.* 1. Fabric. Hildanus *Cent.* 4. 14. Alpinus *Med. Aegypt.* et post hosce plerique recentissimi scriptores.
(5) *Compend. med. cap. XIV.* §. *XXXII. p.* 296.

§. CXXVI.

Cucurbitula occipiti admota laudatur.

Occipiti cucurbitulam, incisa altius prius cute, apponi, atque hinc sanguinem extrahi, praesertim ubi iam largiter aliunde effusus est, aut vires e venis effundi eum prohibeant, utilissimum quoque est; non sic tamen, ut cum missione sanguinis ex brachio aut vena iugulari, Morgagnio etiam iudice (1), comparari possit. Venae enim occipitales, ut alii externae iugularis surculi, communicant in iuvenili praesertim aetate cum venosis meningum sinibus. Hac sola bis in occipite profunde scarificata Zacutus Lusitanus (2) iuvenem *resoluto* iam *pulsu, ut in horas moriturus* videretur, ad ferenda alia auxilia imparem, restituit. Magnam quo-

que opem id praesidii genus attulit *laboranti olim contumaci quadam ac perdifficili soporosa affectione* M. ANTONIO CICOGNINO, celeberrimo tunc Aemiliae medico (3). Laudanti MORGAGNIO se comitem adiungit MEADIUS (4), qui *permagnum* hoc *auxilium* esse confirmat *in maxime periclitantibus apoplecticis, et magnopere iuvisse non semel expertus.* Sed ante hos a priscis etiam temporibus eiusmodi chirurgiam tanti fecit ARETAEUS, ut in haec verba (5) prorumperet: *Quum morbus diu trahitur, et caput in causa est, cucurbitula occipitio affigenda est, et sanguis largiter hauriendus; plus enim quam venae sectio proficit, et vires nequaquam labefactat* (6).

(1) *Epistol. anat. medic. II. art.* 10.
(2) *De med. Princ. Histor. l.* 1. *hist.* 33.
(3) MORGAGN. *Advers. anatom. VI. animadvers.* 83.
(4) *Monit. et praecept. medic. cap.* 2. §. 1.
(5) *De morb. acut. curat. l.* 1. *cap.* 4.
(6) Nemo autem fusius diligentiusque scripsit de hoc praesidio, MORGAGNIO teste, quam AUG. FRID. WALTHERUS, qui dissertationem edidit *De scarificatione occipitis, plurium capitis morborum auxilio*, et tam aliorum, quam suis observationibus id comprobavit.

§. CXXVII.

Etiam vertici et colli lateribus utiliter affigitur. — Quae cautio esse debeat, si dorso defigantur.

Alii vero eandem cucurbitulam non occipiti, sed vertici sive sincipiti imponendam (1) iubent, quo praesidio utilissime in quadam virgine vestali apoplectica usus fuisse FRACASTORIUS fertur, licet ipse apoplexia tactus, et ab adstantibus non intellectus eo carere debuerit, incassum manu loco, quo defigenda erat cucurbitula, pluries indicato (2). Ad latera etiam colli defigendas scarificandasque cucurbitulas esse monet MEADIUS (3), uti HALY (4), FORESTUS (5) et SCHENCKIUS (6) ante eum proposuerunt. Nec inutile aut alienum est, eas tam siccas, quam scarificatas reliquis etiam corporis partibus admovere, dummodo posteriori thoracis regioni sive dorso parcatur, ne motum respirationi inservientem, iam languidum praepostere intercipiamus; quanquam id a DODONAEO (7) non videatur satis ani-

madversum, cum eas dorso admotas plurimum celebraverit. Solent vero qui eas dorso admovent, aegrum non pronum in pectus collocare, sed in latus reclinare, quo respirationi minus officiatur.

(1) Petr. Aponens. *in complem. Mes. de morb. cerebr. c.* 17., Crato *consil.* 36. *et* 37; Sennert. *l.* 1. *Pract. P.* 2. *c.* 33. *fol.* 680. *b.*, Gr. Nymann *de apopl. c.* 39. *p.* 229.

(2) *In vita* Fracastorii *vers. fin.* Heurnius *cap.* 24. *de affect. capit. p.* 270.

(3) *Monit. et praecept. med. cap.* 2. *sect.* 1.

(4) *L.* 3. *aphor.*

(5) *L.* 10. *observat.* 76. *in scholio.*

(6) *L.* 1. *observat.* 149.

(7) *L.* 2. *Prax. cap.* 15.

§. CXXVIII.

Hirudinum applicatio.

Imminuendi revellendique sanguinis consilio hirudines etiam, non solum temporibus et pone aures, quod supra adversus dolorem capitis proposuimus, verum etiam ano applicentur, praesertim, si ab haemorrhoidibus aut catameniis suppressis, aut ab hypochondriorum affectibus permanaverit apoplexia. Proderunt quoque, ubi aliam causam habuerit; cum in primis venae aliae commode et tuto aperiri haud potuerint. Sed tunc universo corpori aut pluribus saltem partibus, ut largius sanguis effluat, admovendae sunt. In pueris, obesis, foeminis, debilibus phlebotomiam formidantibus interior cubiti pars ad id aptissima omnium esse censetur.

§. CXXIX.

De revulsionis ratione. — Corn. Celsi de sanguinis missione iudicium.

In universum illud apud plerosque in more positum est, ut post missum e partibus capiti propioribus sanguinem, venae inferiorum reserentur ad revellendum. At sanguinem missuro magnum saepe negotium facessit illud Corn. Celsi documentum: *si omnia membra vehementer resoluta sunt, sanguinis detractio vel occidit, vel liberat* (1). Verum, si quid ego interpretor, sanguinis de-

tractio *occidit*, ubi ab effuso intra cranium aut cerebrum cruore, aut ab hydropica colluvie morbus fiat. *Liberat* vero, ubi copia et congestio sanguinis intra vasa adhuc est, sic, ut et vasa et cerebrum depleri et relevari queant. Quam ob rem appositissime nitidissimus scriptor subiicit: *post sanguinis missionem si non redit et motus et mens, nihil spei superest; si redit, sanitas quoque prospicitur.*

(1) *Lib. III. cap.* 27. *n.* 20.

§. CXXX.

Clystere alvus laxanda. — Eccoprotica mitiora conveniunt. Quando balneis utendum. — Cautio circa fumum tabaci.

Detracto sanguine, alvum ducere oportet clysmate, non admodum acri, nec calido, ne spasmi in imo ventre excitentur, qui sanguinem caput versus magis magisque propellerent; in quo plerumque nimium temere peccari solet. Subductis sic crassioribus excrementis, si aegro deglutiendi facultas manserit, danda intrinsecus sunt eccoprotica antiphlogistica, ut lenis alvi fluxus cieatur, qui omnibus capitis morbis saluberrimus esse consuevit. Quoniam vero in vehementiore apoplexia ani sphincter saepe resolvitur, et deglutiendi actio amittitur, eo in casu balanis sive *suppositoriis* alvus ad egerendum sollicitanda est. Si id in irritum cadat, *tabaci* sive *nicotianae* fumus in anum insufflari etiam potest, ut eo peristalticus intestinorum motus incitetur; sed ab eiusmodi remedii usu cane peius et angue cavendum in apoplexia, quam carbonum fumus, aut nicotianae abusus, aut noxii alii halitus (§. LXXXV.) induxerint. Ceterum si eo necessitas uti cogat, prudentissime se gerere medicum decet, ne languida nervorum vis mephiti narcotica istiusmodi penitus exstinguatur (1). Fumo tutius videtur leve foliorum nicotianae decoctum aut dilutum.

(1) Vid. Bassian. Carminat. *De animal. ex mephit. et nox. halit. interitu etc. l.* 3. *cap.* 2. *p.* 174. 175. 176.

§. CXXXI.

Animadversiones circa emetica. — Emeticorum usum quae vetent. — Nocumenta ab emeticis. — Exempla exitii.

Nullo in morbo animosius, quam in apoplexia, se gerunt utplurimum medici, ut quovis artis adiumento aegrum multo stupore detentum excutiant. Non paucos videre est, qui Riverii atque Helmontii in primis experientia confisi emeticis promiscue et temere ad id utuntur, seque C. Celsi auctoritate strenue tuentur, dicentis, *melius* esse *anceps experiri remedium*, *quam nullum*, ubi res fere ad desperationem adducta est. Sed animadverterent velim, multa emeticorum usum vetare, obesum videlicet corpus, collum breve et crassum, angustiorem thoracis caveam, ventris amplitudinem, plethoram, proclivitatem ad sanguinis vomitum aut sputum, organica pulmonum praecordiorumque vitia, oculorum gravem aliquam affectionem, capitis imbecillitatem, tumores magnos colli, praesertim glandulae thyreoideae, enterocelen, hydromphalon, gravidum uterum (1), ventriculi ulcus aut scirrhum, peculiarem idiosyncrasiam ad vomendum adversam, aetatem senilem et decrepitam, regionem et anni tempus hiemale (2). Praeterea nemo sanae mentis negabit, periculosum maxime esse emeticum propinare, vomitumque ciere in ea apoplexia, quam vasa cerebri aut praeter modum sanguine distenta, aut rupta, aut corrosa effecerint. Quis enim non videat, vomitu sanguinem uberius validiusque ad caput propelli, eiusque inde refluxum impediri, sic ut vasa ipsa magis magisque turgescant, ruptionemque, si forte adhuc illaesa essent, facilius citiusque subeant, si vero iam dilacerata sint, ampliore facto vulnere copiosiorem sanguinem effundant? Inter vomendi porro conatus diaphragma, cor, pulmo iam fere paralyticis proxima opprimuntur, atque aeger respiratione sublata extemplo suffocetur, necesse plane est. Non semel meis ipse oculis vidi datum ab aliis emeticum, et vehementer dolui, hemiplegiam, vel levem et particularem apoplexiam illico in validam et universalem transiisse, fortem vero atque exquisitam intra paucas horas in mortem. Scio equidem a medicinae activioris

laudatoribus, qui in hac praesertim regione frequentissimi sunt, iactari observationes, ex quibus utilitas dati emetici in apoplecticis ostendatur. Sed a paucis felicioribus exemplis, quae naturae robustioris beneficio plus, quam artis operi tribuenda fortasse fuerunt, inferri haud potest, emetica ex se, quod aliunde semel iterumque constitit, perniciosa non esse (3).

(1) Non dubitant nuperiores quidam medici, in transalpinis praesertim scholis instituti, etiam foeminis utero gerentibus emetica proponere, quod putant, ut opinor, eas ut vomitum ex graviditate ortum, sic arte excitum commodissime ferre posse. Sed recordentur isti, quaeso, non paucas mulieres utero gerentes ob frequentem et molestiorem vomitum, quo vexabantur, in abortum incidisse. Quamobrem eorum auctoritate atque audacia non ita permoveor, ut satius tutiusque non iudicem, illos se gerere, qui ab emeticis proprie dictis mulieres praegnantes arceant.

(2) Hippocrat. *aphor.* 4. *sect. IV.* ubi ait: *Purgandum aestate quidem magis superiores ventres, hieme vero inferiores.*

(3) Non dissimulaverim tamen in ea constitutione, quam descripsit Lancisius, non modo purgantia bene cessisse, quia tunc *non massa duntaxat sanguinis, sed ipsa quoque hypochondria apud aegros multitudine bilioso acrium particularum redundabant,* verum etiam emetica, ut ipse testatur sic inquiens; *profecit etiam vomitus apud illos, qui vel huic assueti fuerunt egestioni, vel ex crudioris adhuc coenae pondere laborabant. L. c. l. 2. cap. V. §. XIII.* Verum certiora nocumenta videntur, dubium vero levamen.

§. CXXXII.

Auctoritates reiiciuntur. — Emetica in sanguinea et convulsiva reprobantur. — Reiiciuntur quoque in aliis casibus, paucissimis exceptis. — Vomitus sympathicus perperam reputatur indicans emetici.

Quod attinet ad Riverii Helmontiique (1) experientiam, ea sane non videtur huiusmodi, ut cuilibet tum generi, tum gradui apoplexiae emetica convenire ostendat. Neque Cornelii Celsi effatum ita extendendum est, ut quotiescunque rationi repugnat, illud reprobare et refellere non simus parati. Itaque exulent ab apoplexia sanguinea, praesertim exquisita omnia emetica utpote non indicata et noxia atque a sanioribus clinicis, et prae primis Morgagnio ipso explosa. Exulent

quoque ab ea apoplexia, quam diximus *convulsivam*, et praesertim in sensibiliori irritabiliorique nervorum et fibrarum systemate praeditis, ne spasmi magis magisque invalescant. Quod si unquam eis locus aliquis relinquatur, in ea fortasse cum Baglivio atque Heistero dari poterunt, quam nimia ventriculi repletio, intemperantia et venenata alimenta aut opium paulo ante sumpta advocarint. Quanquam in apoplexia cum ventriculi repletione, ut est ea, quae a pastu corripit, suspecta emetica habeat etiam idem sapientissimus Morgagnius, exemplum afferens hominis hemiplegiaci, qui ab emetico dato in apoplexiam universalem et cito lethiferam (1) praecipitatus fuit; nec nisi imminuita prius sanguinis copia, si excedat, tententur. Saepe etiam accidit, ut a vomitu aut vomituritione, quae apoplexiam saepe antecedit, aut concomitatur, indicationem emetici propinandi desumant medici minus periti; cum tamen eiusmodi vomitus aut ad vomendum proclivitas, sympathica sit a cerebro male affecto (2), non idiopathica, quae distinctionis ratio pernecessaria omnino est. Nam in priore casu ab emeticis omnino abstinere oportet, ut summinopere perniciosis.

(1) *Epist. anat. med. III. n. 4.*

(2) Huc apprime faciunt binae observationes, quas duabus epistolis, altera ad cl. Archiatror. Caes. Comitem Antonium Störckium, altera ad Jo. Michaelum Menghinium R. Prof. Oenipontanum datis perscripsit Felix Pergerus Tridentinus, amicus meus singularis, et medendi usu et scientia excellentissimus; nam in his et vomitum a cerebri labe pronatum, et emetici in apoplexia nocumenta ostendit.

§ CXXXIII.

Revellentia et excitantia, et qualia. — Ferrum ignitum. — Quaenam suspecta, quaenam probanda.

Nec intentatum relinqui solet omne revellentium atque excitantium genus, ut apoplecticus ad se redeat. Revellunt praestantissime a cerebro et capite balnea tepida, in quae pedes demittuntur. Revellunt itidem, et simul sensum et motum acuunt membrorum ligaturae, frictiones, epispastica, sinapismi et vesicantia (1). Nonnullis placet ferramentis ignitis plantas pedum aduri,

aut acubus volas manuum pungi, aut aciculas sub unguibus adigi, quo tormenti genere excitatos interdum fuisse apoplecticos narrant, qui aliter excitari nequiverant. Verum vix adduci possum, ut credam hoc cruciatu quidquam boni effectum iri, neque causam sic proximam apoplexiae removeri, ubi cetera auxilia eam tollere haud potuere. Quae enim eiusmodi remedii, sive potius tormenti bona effecta ex Misticheellio, Claudino, Fortun. Fideli atque Henrico ab Heers adducit Lancisius (1), vel non sunt eius generis, quae certam utilitatem commonstrent, vel in soporosis affectibus, falso pro apoplexia habitis, praestita fuisse crediderim, vel sine hisce cruciatibus, si medici patienter exspectassent, per alia minus saeva auxilia consecuti fuissent. Ceterum in sanguinea apoplexia vix locum inveniunt ea, quae humores exagitant, aut nimium motum cient; hinc errhina etiam, sternutamenta et volatilia acria ita suspecta habentur, ut, nisi inito omnium prudenti examine atque summa adhibita cautione, in usum vocari non debeant (2). Si quid naribus admoveri liceat, esto id acetum vini, vel oleum succini, vel eius sal volatile, vel spiritus melissae, quibus et lingua et os et torpentia membra perfricari poterunt. Intrinsecus vero, si fieri potest, ea danda sunt, quae diluunt, quae temperant et leniter resolvunt; uti serum lactis, decoctum hordei, dilutum florum tiliae cum nitro atque oxymelle aliaque his affinia.

(1) *L. c. cap. V. §. XII.*

(2) Adeo abhorret ab omni acriori stimulo et sanguinem exagitante medicamento in apoplexia sanguinea curanda celeberrimus Tissotius, ut vesicantia ipsa minus tuta appellet, atque utiliora praedicet post fotus molles cataplasmata ex fermento panis et semine sinapios suris applicita revellendi scopo. *Epist. var. argument. ad* Haller. *p.* 65. *ed. Venet.*

§. CXXXIV.

Alterantia. — Resolventia mitiora.

Si his aeger reviviscat, et simul respiratio, pulsus, calor colorque pristinus redeat, bono animo esse oportet. Tuncque iura dilutiora porrigantur, quibus incoctae fuerint temperatiores herbae cephalicae, uti melissa et

flores primulae veris, liliorum convallium, punicae, tiliae, et aliquid etiam detur eorum, quae paulo valentius attenuant, solvunt, excitant, excretionesque per cutim et renes prolicere solent, uti succinum eiusque sal volatile verum, stibium diaphoreticum non ablutum, nitrum stibiatum, camphora cum nitro, cinnabaris diligenter lota et super porphyritim laevigata aliaque huius generis.

§. CXXXV.

Curatio apoplexiae serosae. — Quando sanguis in ea mitti possit, quando nequaquam.

In serosa apoplexia suis notis (§. C. CI. CII.) cognoscenda, an sanguis mitti debeat, non levis inter medicos disceptatio saepe exoritur, ad quam dirimendam cum praeclarissimis clinicis hac uti soleo distinctione; nimirum si aeger bono adhuc habitu sit, si vasorum plenitudo et sanguinis rubri aliqua copia simul concurrere videatur, quod ex pulsuum magnitudine, victus ratione et vitae genere innotescat, venam prudenter et caute secari posse Morgagnio aliisque non improbantibus (1), existimo, ut una saltem ex causis cerebrum opprimentibus cito amoveatur. E contrario si apoplexia cum malo corporis habitu coniuncta sit, aut ei supervenerit vera cachexia, et nulla appareat sanguinis vasorumque plenitudo, phlebotomiam vitandam (2) esse; itemque si cerebrum hydrope laboret, in eoque plurimum aquae (§. L. LI. LII. LIII.) suspicari liceat, in vasis autem parum sanguinis effoeti, ab ea abstinendum esse; quia ab emisso sanguine hydrops non modo confirmatur, verum etiam saepe accersitur; potiusque ad corroborantia tam externa, quam interna properandum. Nocet quoque venam incidere debilibus, senio confectis, diutino capitis morbo iam diu vexatis et prope consumptis, aut ex aquarum medicatarum largiori potu in apoplexiam prolapsis (3).

(1) *Epist. anat. med. IV. n.* 10.
(2) *Ib. n.* 15.
(3) *Ib.*

§. CXXXVI.

Cucurbitulae et hirudines tutiores. — Purgatio magis opportuna. — De emeticis iterum iudicium. — Cathartica utilius adhibentur.

Tutius adhibentur cucurbitulae scarificatae atque hirudines, etsi non pari celeritate et vi morbo medeantur. Minus adhuc discriminis plusque adiumenti habet purgatio. Plerique hîc emetica sine ulla ferme controversia proponunt, et laudibus efferunt; quae etsi non ita, ut in sanguinea apoplexia, a nobis in serosa reformidentur, non tamen omni noxa carere ea putantur, ut indiscriminatim praecipitique consilio ingerenda sint. Neque ex eo, quod vomitus aut vomendi conatus saepe antecedat aut comitetur apoplexiam, erui debet, hosce naturae motus esse salutares, ideoque ab arte promovendos; plerumque enim hi ab affecto, ut supra dictum est, et vellicato cerebro, non a primarum viarum saburra proficiscuntur. Quare praestat catharticis, et quidem ex hydragogorum classe, illud moliri, quod passim emeticis efficere alii nituntur. Agaricus, ialappa, diagrydium, folia sennae, manna, sal anglicum, cremor tartari, pulvis Cornacchini, pilulae de succino Cratonis, de tribus cum rhabarbaro, mercurius dulcis, atque id genus alia egregiam saepe afferunt opem. Item eodem nomine commendantur enemata acriora (quibus vinum emeticum adiiciunt nonnulli) atque ea omnia medicamenta, quae serosos humores per alvum aut urinae vias valentius educunt.

§. CXXXVII.

Irritantia calidà et nova seri emissaria laudantur. — Cautione in eorum usu opus est.

Opportunissima quoque sunt, quae irritando dolorem inferunt, solidasque partes torpentes permovent (§. CXXXIII.), aut novum sero exuberanti exitum parant, uti ulcera cantharidum applicatione aperta, setacea, fonticuli. Eo etiam respiciunt volatilia calida, acria tam interius, quam exterius adhibita, uti sales volatiles alcalini, spiritus salis ammoniaci urinosus, fuliginis,

cornu cervi, sanguinis humani, folliculorum serici et similia, quibus superbibi possunt diluta calida aut decocta maioranae, salviae, betonicae, lavendulae rorisque marini. Cauto tamen opus est, ne nimio et audaciori calefacientium usu non ephemeram, sed vehementiorem ardentemque febrem, aut *alcalescentem* humorum dissolutionem conquiramus, unde aeger citius, quam par esset, e medio tollatur. Omnia igitur et temperamento, et corporis habitui, et peculiari sanguinis constitutioni, atque acrimoniae, aetati, sexui, viribus, morbis praecedentibus prudenti manu maturoque consilio accommodanda sunt.

§. CXXXVIII.

Curatio apoplexiae convulsivae.

Nec minori studio indigemus, cum ad curandum apoplexiam convulsivam (§. XCV. CIII. CIV. ad CIX.) progredimur. In ea, in qua idiopathice cerebrum afficitur, pro varia causarum ratione nervorum principium irritantium prementiumque adhibenda plane sunt praesidia, quorum in curatione apoplexiae sanguineae et serosae meminimus, eisque cautionibus et praeceptis insistendum est, quae ibidem alibique saepius inculcavimus. In sympathica vero, detracto, quantum expedire videbitur in temperamentis sanguineis et cholericis hominibusque consuetas evacuationes non habentibus, sanguine, generatim vitanda tam intrinsecus, quam extrinsecus ducimus quaecunque acrius irritant, praesertim in exquisita nervorum sensibilitate. Contra balnea pedum tepida, fomenta atque enemata emollientia, mitiora eccoprotica, sive alvum lenientia, uti oleum amygdalarum dulcium, olivarum, seminum lini, ricini americani, magnesia alba, flores cassiae, serum lactis, utpote quae laxant spasmos, et sensibilitatem irritabilitatemque demulcent, humores acres temperant, saburramque lenissime deturbant, pro re nata adhiberi possunt. Nec sua carent utilitate *antispasmodica* temperatiora, in quibus eminent sal volatile succini, liquor cornu cervi succinatus, tinctura succini. croci, castorei, liquor anodynus mineralis Hoffmanni, flores zinci a GAUBIO aliisque neotericis ob vim sedantem atque antispasticam

celebrati, sal sedativum HOMBERGII, aqua florum aurantii, nucum viridium cohobata, menthae piperitae, cerasorum nigrorum, epileptica LANGII, hysterica QUERCETANI, moschus, camphora atque alia, quae temperamenti, aetati, constitutioni, tempori et causis sagaciter aptanda sunt. In primis autem inquirere oportet, unde morbus inceperit, eoque curatio omnis dirigenda est.

§. CXXXIX.

Reliquae apoplexiae differentiae quomodo curandae. — Curatio symptomatica earum. — Metastaticae. — Apoplexiae a causis externis violentis. — A tophis exostosibusque genitae.

Ex triplici hac curandi ratione tribus apoplexiae insignioribus differentiis praescripta facile elicitur, quid auxilii singulis aliis quoque conveniat; quidque praestari expediat in varia earundem complicatione. Raro enim simplices morbi, quales a pathologis nosologisque delineantur, clinicen exercentibus se exhibent, sed plerumque compositi complicatique vario modo sistuntur; quo ut clinicis acri iudicio et magna saepe mentis contentione ad diagnosim curationemque recte instituendam opus sit. In universum causarum ratio habenda est, omnique ope enitendum, ut morbi origo tollatur. Sic apoplexia *symptomatica*, uti *febrilis*, *scorbutica*, *praecordialis*, *venerea* aliaeque (§. LXXXII. XCI. XCIV. XCV.) curationem a morbi primarii, a quo dimanavit, cognitione et medela exspectare debet. *Metastatica* omne revulsionum atque evacuationum genus, in primis diuresim diaphoresimque exposcit. Quae ab ictu, contusione, vulnere, lapsu originem duxit, chirurgi potissimum ope ac manu eget. Os depressum terebra elevandum est, fractum vero vel fissum auferendum, ut cerebrum a pressione liberetur, aut effusus collectusque sanguis extrahatur. Terebrationi etiam locus est, si probabili coniectura suspicari licet, vasa interiora, illaesa quamvis calvaria, disrupta fuisse, aut subter abscessum aut tumorem latitare. Sed tunc res chirurgiae prudentissimis exercitatissimisque tota omnino tradenda est. Supervacaneum quoque est, si apoplexiam tophi exostosesque venereae pepererint, quid tum agendum medico supersit pluribus explanare. Sola enim *hydrargyrosis*

salutem promittit, aut quibusdam in casibus saturatissima sarsaeparillae aut guaiaci decocta.

§. CXL.

Ex mephiticis vaporibus.

Apoplexia demum ex vapore carbonum et mephiticis halitibus orta postulat, ut continuo ea correptus in aërem liberum, apertum et frigidum deferatur; deinde, facie aqua frigida saepius adspersa, mox sanguis abunde ex alterutra iugularium mittatur, clysteres ex aqua cum aceto remixta frigidi subter dentur, naribus volatilia admoveantur, aceti aliquid in os et fauces, sed prudenter, ne in glottidem illabatur, instilletur; idque etiam potui, ubi homo reviviscit, cum aqua subinde detur, totumque corpus frictionibus assiduis diuque continuatis excitetur. Utilissimam hic aëris insufflationem in pulmones ope tubuli recurvi in alterutram narem immissi, altera digitis compressa, commendat cl. Portalius (1), et tandem tracheotomiam proponit, uti extremum remedium. Illam autem insufflandi aëris rationem praeferendam existimat; quod observarit, si in os immittatur, aut deprimi epiglottidem, sicque aëris ingressum in laryngem impediri, aut in oesophagum aërem protrudi. Hic palam ut perniciosa reiicit emetica, nec minus timet a *tabaci* fumo in intestina per clysterem immisso. Putat enim ipse, intestina eo inflata diaphragmatis motui, quem excitare contendimus, vehementer obsistere. Sed noxium ex eo etiam eiusmodi auxilium esse supra monuimus, quod narcotica facultate morbum augere, perniciemque accelerare potest.

(1) *Hist. de l'Acad. Roy. an.* 1775. *vid. etiam Giornale di Pisa t.* 39.

§. CXLI.

Apoplexiae ab assumptis quae curatio. — Narcosim corrigentia. — Alcali volatile.

Quod si venena, in primis narcotica fortuito ingesta, aut errore assumpta, aut comesta (§. LXXXV.)

apoplexiam exciverint, protinus vomitu provocato ea expelli debent. Sed nihil praestantius post vomitum censetur ad cuiusvis veneni *narcosim* inducentis correctionem aceto acidisque vegetabilium fructuum succis. His quoque uti convenit in eo casu, in quo boleti comesti morbum fecerint. In apoplexiis vero et morte apparenti, quas fermentantium rerum vapor aut tetra cloacarum mephitis genuit, alcali volatile summopere commendatur ab Academico Parisino Le Sage; cuius experimenta collegit Le Noir, atque in lucem edidit, ut eius praestantissimam facultatem confirmaret. Nec mirum, cum omnia, quae sensibilitatem irritabilitatemque revocant, vitalitatem pene exstinctam etiam exsuscitant, non quidem quod alcali volatile, ut ipse sibi persuadet, aciditati ex illis evectae opponatur, nam acidi etiam vapores et spiritus idem beneficium praestant, sed quod stimulo atque irritatione vim nerveam irritabilitatemque cordis torpentem excitet excutiatque.

§. CXLII.

Relicta ab apoplexia quomodo curentur.

Remittente morbo, quod reliquum eius est, opportunis remediis superare conabimur, et *paralysim particularem*, quae plerumque remanet et perstat, causarum eam foventium emendatione tollere tentabimus. Quare in attenuantium, resolventium atque evacuantium usu diutius oportebit insistere. Huc spectant gummi ferulacea, extracta purgantia, ut panchymagogum Crollii, aut hellebori nigri, mercurius dulcis, decocta ex lignis sudoriferis sic dictis, guaiaco, iunipero, sassafras, visco quercino, lentisco, radicibus sarsaeparillae, bardanae, chinae orientalis, rubiae tinctorum, iura viperina (1), serum lactis cum cichoreaceis, cephalicis aut antiscorbuticis plantis incoctis, aquae thermales praesertim balnei et stillicidii forma adhibitae, earum luta medicata, linimenta nervina, penetrantia, volatilia, (inter quae oleum formicarum non incelebre est) mercurius (2), electrici machinamenti concelebrata virtus (3), prudenter et caute tentanda (4), exercitatio, vectio, aëris mutatio. Non pridem opera cl. Collinii inclaruerunt

quam maxime flores *arnicae montanae Linnaei*, quibus mira inesse vis resolvens et excitans adversus paralysim (5) perhibetur. Non praetermittam hîc animadvertere, quod passim clinici crebro videre solent, pedes et crura in hemiplegiacis et resolutis citius et facilius motum recuperare, quam brachia et manus, quanquam cerebro et cordi propiora. Causam HIPPOCRATES (6) *in venarum rectitudine* sibi confingit. Verum verosimilius est, eos nervos citius restitui, qui ab ea spinalis medullae parte prodeunt, quae longius distat ab sede causae morbi, uti sunt, ni fallor, *crurales*.

(1) Dum varia medicamentorum genera singillatim hîc recenseo, nolim quis credat, altera alteris succedanea haec esse, atque indiscriminatim et sine delectu usurpanda. Notas ex materia medicamentaria eorum naturas et facultates iam puto, nec lectorem ignarum legum, praeceptorum et cautionum, quas ex therapeutica generali didicit ad recte, apte et salubriter iis utendum. Sic, cum viperarum iura commemoro, non ea cuicunque paralysi ex qualicunque causa idoneum remedium praedico, sed postulo, ut habito causarum examine, considerataque aegrotantis constitutione atque indicantium praestantia, decernatur utrum indicationibus adimplendis valere queant. Quod de viperarum iuribus dixi, id ipsum de quovis alio medicamine dictum velim. Sed quaenam viperis medicatae vires insint, quosnam effectus edant in corpore humano, non convenit inter auctores. Alii enim eas volatili sale scatere ac proinde sanguinem exagitare, calefacere, vim vitae incitare, motum augere, humores attenuare atque ad alcalescendum disponere opinantur, dum alii haec omnia negantes, nihil ex viperis volatilis activique principii elici, sed multum mucaginis viscidae et glutinis animalis, ideoque fatua, mucosa atque inertia ex iis iura confieri, anguillarum omnino iuri aequalia. Quamobrem priores illi remedium istud ob excitantem calefacientemque facultatem inter valentiora referunt, sibique non parum ab eius usu et volatilitate metuunt; contra hi posteriores illos acriter derident, vanum, inutile et supervacaneum id auxilii genus reputantes, ita ut dignum omnino censeant, quod a medicis penitus despiciatur. Interea tamen non apud omnes nationes, in primis italicas, apud quas magno ab antiquissimis usque temporibus in pretio fuit, de praeconcepta bonitatis opinione deiici unquam potuit, felici procul dubio clinicorum probatum usu ac periclitatione. Adde, cl. BECCARII periculis omnigenis (*Instit. Scient. Bonon. Comm. t.* 2. *P.* 1. *p.* 95.) compertum esse, nihil viperis inesse sive volatilis salis, sive alius principii calefacientis, quod earum usum suspectum faciat, sed succum quendam

mitissimum, gelatinosum, tenuissimum, valde alibilem, fibras rigidas mollientem, motu et calore corporis nostri attenuari aptum, atque hinc omnia vel minima vascula pervadentem, serum viscidum lentamque lympham leniter et sine stimulo dissolventem, obstructa reserantem, excretiones omnes, et praeprimis cutaneam exspirationem promoventem; quo fit, ut corpora gracilia et macilenta plenitudinem, iucundiorem speciem et colorem, virium robur, maiorem agilitatem acquirant, atque a pravis, salsis, acribus recrementis per cutis spiracula atque urinae vias sese repurgent. Quidni ergo et paralyticis prosint? Concedit porro idem vir perspicacissimus, iuribus viperinis interdum moveri febrim, calorem et sitim augeri, vigilias induci, sed haec omnia non medicamenti insitis proprietatibus, verum peculiari solidarum partium aut rigiditati, aut sensibilitati exquisitiori, aut fluidarum acrimoniae, quae cum gelatinoso viperarum liquore commixta, et in penitiora loca, sensibiliora atque mobiliora perlata omnes illas turbas excitet, tantummodo deberi. At demus vim esse viperis moventem, excitantem, solventem calefacientemque. Nonne hoc nomine in paralysi cum motuum vitalium languore, partium laxitate atque inertia, cachectico prope habitu, aut corpore humoribus exhausto, lympha, quae nervos alluit, frigida, lenta, viscida coniuncta multum emolumenti ab earum usu exspectari liceat? Tissotius ipse, qui ita se adversum huic remedio ostendit, ut *ablegandum sine damno e medicina* putet, *prodesse tamen* posse ultro fatetur (*Epist. var argum. p.* 105. 106.) *in morbis a defectu bonorum humorum, et ubi mucosus, vapidus et acescens sanguis vasa decurrit.*

(2) Waldschmidius, ut habet Allenius in *Synopsi* §. 347., in curatione paralyseos tam internum, quam externum mercurii usum proposuit. Hunc ipsum commendavit Barbetta, hac tamen conditione, ut ptyalismum excitaret, quod apoplexiam curari posse pollicetur (*De apoplex. cap.* 3. *not. c. p.* 31.). Tanti vero id remedii genus fiebat a Xaverio Bertinio (*Dell'uso del mercur.*), ut non modo curandam apoplexiam et paralysim, verum etiam ad praecavendam uteretur. Nec ab eo dissentit eius olim discipulus, nunc percelebris clinicus Cremonensis, Martinus Ghisius, cum eodem duplici fine pilulas catharticas mercuriales, quibus ipse uti consuevit, adhibendas praecipiat, prudentior tamen aliis, quod earum laudes ad apoplexiam et paralysim duntaxat serosam pituitosamque perstringat; contra ac Rotarius ille mercurii immodicus laudator, qui eum in quavis apoplexia et paralysi proponere non dubitavit.

(3) *Comment. de reb. in scient. naturali et medicin. gest. vol. II. pag.* 636. 637. *vol. III. pag.* 467. *vol. IV. pag.* 69. et *pag* 299. *vol. VI. part.* 2. *p.* 316. *atque alibi*, etsi Nollettius non multum consentiat.

(4) Effecta electricitatis in corpore humano a cl. Tissotio observata, sunt haec: 1. pulsus citatior; 2. calor auctus et pletora; 3. exspiratio maior, interdum alvi laxitas, urinae co-

pia; 4. haemorrhagiae variae, in primis narium; 5. dolor partis attactae, cutis laesio, invita musculi contractio; 6. concussio convulsiva, capitis subsequens debilitas, vertigo, somnus anxius, turbatus; 7. lassitudo; 8. pectoris anxietas; 9. interdum paralysis universalis et mors; 10. fulguris instar etiam necat; 11. vasa cerebri turgida, dilatata in cadaveribus reperta; 12. eadem et graviora in animalibus electricitate enecatis cum sanguinis effusione in cerebro, et pectore. *Epist. var. argum.* 107. 108. *et seqq:* Hinc cl. vir quaerit, quinam erit in paralysi electricitatis usus. Respondet sibimet ipse: profuit in paralysi deauratorum. Proderit in paralysi ex colica saturnina; nam in utroque casu abest febris, plethora, cerebri vitia, quae conditiones ei videntur necessariae recto utilique eius usui. *Ib. p.* 109. Verum scire oportet variari electricitatis medicae effecta pro varia ratione, qua ipsa adhibetur. Triplici autem ratione adhiberi potest, nimirum vel omnino simplex, vel cum scintillarum extractione, vel cum explosione phialae Leydensis. Plerumque primo alterove modo eam adhibere soleo, contentus onerare, quod aiunt, electricitate aegrotantem, idque diutissime facere. Rarissime tertio modo utor, et tunc summa quidem prudentia et cautione. Pivatus, Verattius aliique Itali non absimili ratione utebantur, nec quidquam noxae, saltem gravioris, unquam experti inde sunt. Cl. quoque Beccarius sententiam hac super re rogatus suadebat (*Consult. medic. t.* 1. *consult.* 63. *p.* 161.) leniorem methodum. Hanc ipsissimam methodum, quae Italorum propria dici potest, magna cum voluptate et laetitia video nuperrime ceteris praeferri ab homine Gallo et medico nobili Mauduyto in Epistola sanae doctrinae et medicae prudentiae plenissima, quae reperitur in Diario medico Parisiensi *t.* 49 *Mens. Iun. p.* 509. *et seqq.*

(5) Vid. Joseph. Collin. *P. IV. observat. morb. acut. et chronic. etc.*

(6) *Lib. de morb. virgin. n.* 2.

§. CXLIII.

Paralyses particulares qua ratione curentur.

Paralysim palpebrarum oculi quavis nocte revertentem stillicidio ex aqua Ballerucana ad cervicem et occiput adhibito curatam referunt *Transactiones philosophicae* (1). Apud nos thermae Aponitanae, Lucenses, Pisanae, Cassianenses, Viterbienses, Aquenses aliaeque ad id commendantur. Ad paralysim linguae reliquis omnibus anteponit Langeus (2) oleum cinnamomi stillatitium, eiusque aliquot guttas sacharo exceptas linguae imponendas iubet. Eundem in finem M. Ant.

Laurentius apud Bononienses medicus praestantissimus meusque in clinica exercenda dux atque antecessor, qui Archiatri munere Bened. XIV. P. M. functus est, spiritu cerasorum nigrorum linguam perfricandam curabat. Sanguine etiam e raninis venis educto saepe loquendi potentiam rediisse, complures alii testantur (3). Flagris item urticisque contumaciori paralysi correptae partes utiliter verberantur, aut vapori spiritus vini flagrantis, quo sudor, in obesis praesertim, evocetur non sine emolumento (4) obiiciuntur. Laudibus etiam non levibus celebrantur vinacea recentia, in quae membra paralytica demergi solent, et quasi balneo foveri. Calore enim fermentantis musti, et vapore acri exhalante vasa omnia fibraeque omnes leniter exstimulantur. Horum opem, etsi crebro irritam dicat Tissotius, remedio interdum fuisse, experientia victus (5) fateri cogitur. Crura et pedes saepe in scorbuticis *paresi*, sive peculiari imperfectaeque paralysi subiiciuntur, ut praeteream eam, quae ex casu, ictu, vulnere, luxatione vertebrarum oritur. In illa omnis curatio ab antiscorbuticis praesidiis, ut quisque facile novit, petenda est. Sic artuum inferiorum paralysis, quae venereis morbis succedit, quaeque non infrequens est, cum morbo principe, cuius symptoma tunc certe videtur, oppugnari debet. Non semel mihi huismodi paralysis curanda obtigit, et lenibus inunctionibus mercurialibus decoctisque sudoriferis eam sustuli. Litu mercuriali quoque vesicae, ani et crurum resolutionem, cui virus venereum causam dederat, fugavit cl. Houstetus (6). Quin imo exstant historiae curatarum ope mercurii paralysium, ubi nulla erat luis venereae suspicio, inter quas notatu dignissima videtur illa, quam cl. Cavallius paucis ante annis evulgavit (7).

(1) *N.* 449. §. 4.

(2) *Miscell. veritat. Fascic.* 1. *p.* 8.

(3) Inter eos est Lancisius, qui (*De mortib. subit.* 199. *observ. I.*) de hemiplegiaco, cum aphonus persisteret, sic scribit: « aphoniam, quam sane cum iniecti clysteres, exhibiti sales « volatiles adnotaque femoribus, brachiis et nuchae vesicantia tollere nequirent, profecto mirabiliter, quod repente « acciderit, una solvere potuit missio sanguinis ex sublingualibus venis. »

(4) Barbeirac. *Formul. medicam.* p. 362.
(5) *Epist. var. argum.* p. 104.
(6) *Mémoir. de l'Académ. Roy. de chirurg.* t. 4. p. 141.
(7) *Storia d' una reumatica paralisia curata coll' unzione mercuriale. Venezia* 1769.

§. CXLIV.

Nec silentio praeteriri licet duos paralyticos, qui ex noxiis argenti vivi halitibus in morbum incidisse videbantur, *auro fulminante* (1) persanatos narrari. *Spuriae* demum *paralysi* (§. XCII. XCIII.) non melius mederi possumus quam pro causarum diversitate delectis adhibitisque medicamentis. Hinc deobstruentia, antiscorbutica, resolventia, purificantia, antiseptica, volatilia, instaurantia, nutrientia, roborantia, cardiaca et similia iis, quae (§. CXXXVII. CXLII. CXLIII.) iam exposita sunt, locum habebunt; dummodo pathologiae et therapeuticae generalis notionibus dogmatibusque opportune accommodentur.

(1) *Gazzett. medic. di Venez.* n. 11. *ann.* 1763. *di* P. Orteschi.

§. CXLV.

Contractura et rigiditas membrorum quid postulent.

Saepe post devictam paralysim digiti manuum aliaeque partes, ut alibi (§. XCII.) dictum est, extendi non possunt, quod ligamenta articulorum musculique flexores tamdiu non elongati et breviores facti obriguerint ita, ut extensorum vis illorum contractionem nequeat superare. Tunc mitissimis emollientissimisque remediis opus est. In primis vero, ut huiusmodi contractae rigentesque partes molliantur elongenturque, immitti in ventrem animalium recens mactatorum debent, ibique, quamdiu eorum calor permanet, detineri et morari; postea linimentis mitissimis ex adipe et ossium medulla perungi, atque assidue foveri et perfricari. Nihil enim efficacius penetrat et relaxat quam vapor aqueus animalis atque olea subtilissima, quae in ossium cavis colliguntur. Post haec vapor aquae calentis primas tenet, a quo saepe mira in laxandis molliendisque fibris praestantur.

§. CXLVI.

Curatio soporosorum affectuum.

Soporosis affectibus (§. CXI. ad CXV.) ubi medicina facienda sit, non aliam ferme viam insistere oportet, quam quae ad curandam ipsam apoplexiam praemonstrata est (§. CXXIII. ad CXLIII.), cum hi sane eisdem ex causis (§. LXXV. LXXVI. LXXVII. LXXVIII. *usque ad* LXXXV.), quae apoplexiam gignunt, propemodum oriantur. Illinc igitur eorum curatio petenda est.

§. CXLVII.

Diaeta.

Tandem summopere interest, quaenam victus regiminisque ratio apoplecticis convenientior sit. In vigore morbi praestat quam maxime tenuissimo uti victu; deinde aliquid indulgere, sic tamen, ut omnia viscida, glutinosa, acria et calefacientia evitentur, cavere item a cunctis, quae sanguinis copiam augent, aut effervescere cogunt, aut eum ad caput nimium propellunt. Hinc summa animi et corporis quies imperanda, cubiculi calor sic temperandus, ut ad frigidum potius inclinet, aërisque procuranda frequens renovatio. Quoniam vero morbus recidivus facile est, ad eum antevertendum oportet hominem, qui eo laboravit, sibi cavere a frigore repentino, a sole meridiano, a nubilo coelo, ab ira, ab igne, ab aestu, circa solstitia atque aequinoctia sanguinis copiam, si abundet, vena secta minuere, vesci quoque vegetabilibus rebusque acescentibus, aquam potare, coenam omittere, aut parcissima uti, somnum praesertim a pastu vitare, purgari subinde, bis vel ter in hebdomade cremoris tartari drachmam unam vel alteram sumere, et causas omnes, ex quibus in apoplexiam implicitus est, diligentissime effugere (1).

(1) Tiss. *epist. var. arg. p.* 73. 74. 75. *et seqq.*

CAPUT V.

DE CATALEPSI, ECSTASI ET SOMNAMBULISMO.

§. CXLVIII.

Quid catalepsis?

Magnam affinitatem cum soporosis affectibus (1) habet morbus rarissimus, et, si quis alius, longe admirabilis, quem κατάληψιν (catalepsin) et κατοχὴν (catochen) Graeci nominant. Is latine verti posset *interceptio*, *comprehensio*, *detentio*, *occupatio;* nam qui eo comprehenduntur, continuo sensibus interioribus atque exterioribus, praesertim tactu et motu voluntati subiecto privantur. Non tamen hi concidunt, uti in apoplexia aut syncope, sed in eo statu et positu consistunt, in quo erant, cum eos morbus invasit, et mirifice se habent ad quasvis inflexiones recipiendas servandasque paratissimos. Hos Galenus (2) κατόχους, Cornelius vero Celsus, ut Morgagnio et Swietenio (3) videtur, *attonitos* (4) vocat, additque, nisi codex ibi mendosus sit, morbum a Graecis etiam *apoplexiam* dici (5). Synonyma reliqua, quae a veteribus usurpata sunt, videri possunt apud Coelium Aurelianum, qui diligentissime, ut assolet, de *catalepsi* (6) retulit. Praecipua tamen sunt haec: *aphonia* Dioclis atque Hippocratis, *anaudia* Antigenis Cleophantini, *lethargia* et *sopor aliorum*, *congelatio* Arabum, *stupor cum rigiditate* Plateri (7).

(1) Lieutadius hanc affectionem adnumerat morbis convulsivis. *Précis de Médec. malad. intern. de la tête l.* 1. *p.* 212. Sed nullus rigor, nullus spasmus, nulla nervorum distentio sive convulsio cernitur in vera et simplici catalepsi. Alii mixtum affectum putant esse ex soporoso et convulsivo. Nos vero perpensa *insensibilitate* atque *immobilitate*, quae in ea spectantur, eum Vogelio ad morbos *adynamicos* referendam censemus.

(2) *Ex* Galen. *de caus. puls. P. IV. cap.* 16. Castellius.

(3) Morgagn. *Epist. anat. med. II. n.* 2. Swieten. *Comm. in* Boerhaav. *vol. III.* §. 1007.

(4) *L. III. cap.* 26.

(5) *L. c.*

(6) *Acut. morb. L. II. cap.* 10. 11. 12. *et Tard. Passion. l. II. c.* 5.

(7) Cl. Tissotius catalepsim Coelii Aureliani a nostra differre omnino asserit. *Traité des nerfs et de leurs maladies. t.* 3. *p.* 2. *chap. XXI.* Revera *catalepsis* sive *catoche* Coelii Aureliani ad ecstasim potius aut ad catalepsim spuriam, de qua paulo post dicam, pertinere videtur.

§. CXLIX.

Quid proprium et peculiare catalepticorum. — Catalepsis vera et perfecta.

Sed illud praecipue in huiusmodi affectione peculiare propriumque est, quod qui in eam incidunt, si stabant, eodem omnino loco consistant; si sedebant, sedeant; oculis sint apertis, si apertos habebant; incedentis speciem referant, qui in incessu correpti sunt, et membra eo positu teneant, quo quis collocaverit; non tamen sentiant, nec loquantur, nec moveantur, nisi vi quadam impulsi. Haec autem (§. CXLVIII. CXLIX.) est *verae* et *legitimae* sive *perfectae catalepseos* imago (1), qualis a medicis hodie ferme universim delineatur. Nam, utrum a veteribus isto nomine una eademque affectio semper intellecta atque indicata sit, an alia atque alia (2), iure et merito dubitatur. Admodum veri etiam simile est, nisi certum plane exploratumque malueris, non omnes morbos, quibus id nominis a nuperis observatoribus inditum fuit, vere atque adamussim ad catalepsin perfectam respondisse (3). Quod facile patebit cuicunque, si vel leviter in observationum compilationem aliquam oculos tantum coniecerit.

(1) Catalepsis a Sauvagesio sic definitur: « subita sensuum « motuumque muscularium suspensio, superstite pulsu et re- « spiratione plerumque obscurissimis, et mira ad quosvis si- « tus retinendos et suscipiendos artuum flexilitate. » *Nosolog. cl. VI. or. V. G. XXV.* Nec valde absimilis est Homii definitio catalepseos, quam adesse scribit, « quando fixus remanet « aeger in eodem statu, in quo prehensus fuit, sensibus in- « ternis et externis abolitis. » *Princip. Medicin. de morb. non febrilib. P.* 2. *sec.* 7.

(2) Vid. *Journal. Britannique M. de Juin.* 1751. aut *Comment. de reb. in scient. nat. et medic. gest.* Ludwigii *vol. P. I. III. p.* 114. *et seqq.*, ubi ostenditur catalepsin Coelii Aureliani ad varias alias affectiones extendi.

(3) Vogel. *in not. ad* §. 572. *De morb. cognosc. et curand.*

cap. de catalepsi p. 473., ubi non pauci falso pro catalepticis ab auctoribus habiti memorantur, quibus multo plures addi possem, si locus ferret. Tissotio eandem nobiscum video esse sententiam l. c.

§. CL.

Quae catalepsis spuria et imperfecta.

Cum vero non omnia illa (CXLVIII. CXLIX.), neque semper, neque eodem gradu in omnibus eveniant, necesse fuit aliam catalepseos speciem constitui, quae *imperfecta* et *spuria* nominatur. Alii enim cataleptici sentiunt, sed muti omnino sunt et motu, qui voluntatis imperio obediat, nequaquam gaudent. Aliis aliquis sensus et memoria aliqua illorum, quae acta fuere, remanet; vel membra inflexa non retinent, saltem firmiter et constanter, figuram et locum, sed sensim et gradatim, in pristinum relabuntur (1). Alii manum aut membrum aliquod movent quidem, sed reliquo corpore veluti rigent, non tamen ita, ut in tetano. Alii demum tametsi nec audiant, nec videant, nec puncti sentiant, mortuis similes, si quid tamen in eorum os ingeratur, cito deglutiunt. Quocunque horum modo aut simili cataleptici fiunt, *imperfecta* et *spuria catalepsi* laborare dicuntur.

(1) Vogel. *l. c.* §. 569.

§. CLI.

Vera et spuria. — Simplex et complicata. — Symptomatica et secundaria.

Utraque vero (§. CXLIX. CL.), nempe tam *vera*, quam *spuria*, vel solitaria et sine ulla implicatione aegros infestat, vel cum aliis morbis, uti *hysteria*, *furore*, *melancholia*, *somnambulismo*, *epilepsia* etc. implicatur, vel in eosdem facile transit. Hinc alia profluit distinctio, in *simplicem* nimirum et *complicatam*. Quandoque etiam observata fuisse dicitur, ut symptoma febrium acutarum aut intermittentium, praesertim tertianae et quartanae, et tunc, ut manifesto patet, *symptomaticae* aut *secundariae* nomen accipit. A causis porro deductae differentiae a nobis

omittuntur, ne in divisionibus subdivisionibusque minime necessariis nimii propemodum simus.

§. CLII.

Signa reliqua. — Catalepsis periodica.

Raro accessionem quaedam notae praenuntiant. Interdum antecedit mentis et corporis torpor quidam vel cephalalgia, in aliis obtusus in posteriore capitis parte dolor (1), in aliis colli rigor (2). Subito deinde invadit malum, sensu et motu, ut supra expositum est, hominem privans. Post aliquot temporis minuta, raro post horas, rarissime maiori intervallo aegri veluti e somno excitantur, suspiria emittunt, atque ad sua munia redeunt, omnium, quae acciderunt, aut gesta sunt, plane inscii aut immemores. Eadem calamitas per intervalla et quandoque ad longissimum tempus revertitur, imo certam saepe periodum tenet, ut tunc *catalepsis periodica* dici debeat. Singulare quoque notatuque dignum maxime est, faciem naturali colore et rubore nitere; pulsum saepius magnum et rarum, quam parvum atque exilem esse, contra ac Sauvagesius docuit (4); respirationem plerumque lenissimam obscurissimamque; oculos fixo obtutu apertos atque immobiles, omnemque febrem a *simplici* et *primaria* abesse.

(1) Forest. *l. X. obs.* 42.
(2) Henr. ab Heers *observ.* 3.
(3) Haen. *Rat. medend. P. IV. Cap. V.* §. *III. p.* 185.
(4) *Nosolog. l. c.*

§. CLIII.

Causa proxima quaenam.

Causa huiusce morbi proxima ignota esse adhucdum videtur. Cerebrum et nervi peculiari quidem modo afficiuntur, sed in quo haec affectio contineatur, nemo hactenus recte, quod sciam, definivit. Vis aliqua nervorum in musculos sane exercetur, quoniam corpus sustinetur, nec resolvitur, ut in paralysi aut apoplexia. Sed nullus ab externis organis ad *sensorium commune* patet aditus, aut si patet, a mente non percipitur obiectorum

impressio sive *sensatio* quam vocant. Ubinam ergo nervorum *sensibilitas*? Neque *sensorium commune* animae potest quidquam repraesentare aut obiicere, nec anima quidquam cogitare, velle, aut iubere, intercepta nimirum inter animam et cerebrum naturali communicatione. Nulla igitur musculorum *paralysis est*, inquit cl. Haenius (1), *sed etiam non est motus. Quid ergo est? Est continuatio eius, quod ultimo sanitatis momento ad motum bonum requisitum aderat; id nempe in ea, quae olim movebatur, se sustinet parte. Imo si adstantium quis situm hunc permutaverit, et in alium direxerit, ut iam cogat alios prorsus musculos, ut agant, est fere idem, ac si sensorium commune novis his musculis novas vires largiretur, ad hunc situm, idque pertinacissime, conservandum. Porro quod in corpore observamus, idem de mente cogitemus. Quoties enim observatum non est, ideam ultimam verbis expressam, ante paroxysmum, ita eandem manere, ita esse immutabilem, ut denuo prima sit, quam homo habeat, verbisque enuntiet, catalepsi, quantumvis diuturna* (2), *soluta?*

(1) *L. c. p.* 189.

(2) Id pluries vidi etiam in violentissimis, quod magis mirum est, hysterismis, sed praecipue in puella nobili, quae singulis fere mensibus in hysterismum vehementissimum incidebat. In eo sibi mutuo succedebant risus, cantus et clonicae universales cuiusque generis convulsiones et spasmi. Saepe inter loquendum aut cantandum repentinis clonicis motibus cum sensuum abolitione corripiebatur. Postquam totum corpus aliquandiu, atque interdum ad horae dimidiae spatium convulsum fuerat, et quandoque pernicissime in utramque partem caput circum actum esset, repente sedatis omnibus motibus, iterum loquacitas aut cantus in scenam redibat, a verbis sermonis aut cantilenae ultimo abruptis incipiens, et de more adamussim ordinem rerum aut cantiunculae prosequens atque absolvens; phaenomenon sane post adeo magnas turbas et agitationes vix credibile, nedum explicabile.

§. CLIV.

Haenii conclusio. — Delatourii opinio.

Ex his vero quid, amabo, luminis ad causam proximam decernendam? Parum profecto, respondet idem

ipse Haenius, ultro lubenterque inquiens: *Latent miri animi nostri cum corpore commercii leges. Ignoramus prorsum eas, quarum ope commercium hoc peragatur, partes; ignoramus qua se lege et tangant, et moveant, et iterum sistant* (1). At nequidquam rei difficultate deterritus Delatourius (2), dum veterum sententiam de intemperie frigida et conglaciante deridet, in aliam ipse descendit, quae ab illa si non proficisci, certe non valde abesse videtur. Ex arteriarum venarumque repletione, quae Boerhaavio referente inventa fuit in cerebro catalepsi defunctorum, non dubitat causam eius esse nimiam sanguinis et liquoris nervei copiam, ex qua praecipua morbi symptomata intelligi explicarique posse sibi persuadet. Ita enim turgere omnes nervos inde putat, ut ob plethorae quandam speciem torpeant, et nullam actionem edere queant, contra quam accidit in paralysi, quae defectum eius liquoris potius ponit, aut in convulsione, quae maiorem aut inaequalem istiusmodi humoris motum et distributionem pro causa videtur habere. Ab huiusmodi igitur nervorum ob plethoram inertia nerveique succi tarditate et lentore consequente sibi blanditur, facile explicari posse aequilibrium et veluti rigorem totius corporis, anaesthesiam sive perfectam insensilitatem et promptam ad quamcunque positionem aut inflexionem recipiendam tenendamque habilitatem.

(1) L. c. p. 191.

(2) *Recueil périodique d'observat. de méd. par M.* Vandermonde *t. V. pag.* 45. *et seqq.*

§. CLV.

Quae Delatourii opinioni adversentur.

Ne vero propere nimis Delatourii sententiam amplectamur probemusque, faciunt aliae anatomicae catalepticorum sectiones, in quibus praeter sanguinem, serum etiam effusum, et posteriora cerebri magis occupans, vel aquosa duntaxat colluvies, vel serum subrubrum in postica cerebri parte collectum, et polyposae concretiones in sinu longitudinali, et pulmones simul heparque corruptum reperta fuerunt (1). Deinde obstat pru-

dens et cauta dubitatio, num vasorum illa plenitudo causa catalepseos, an vero effectus habenda sit. Obstat celerrimus interdum post brevissimam accessionem catalepticorum ad se reditus, et vicissim facilis et repentinus ex sola animi subita vehementiori commotione in catalepsim relapsus; cum mente concipi vix possit, tantam vasorum omnium cerebri et nervorum plethoram intra brevissimum tempus tolli et iterum reverti ictu ferme oculi, quod aiunt, per animi pathema solum. Obstant demum causae procatarcticae, quae catalepsim quandoque inducunt, uti vermes, terror, tristis nuntius, nec sanguinis nec aliorum humorum copiam aut excessum commonstrantes. Praeterea, si sanguinis et succi nervei copia morbum faceret, cur phlebotomiis, abstinentia aliisque evacuantibus ipse cito non solvitur arceturve, dum contra observationibus constat, illa omnia utplurimum irrita, ni noxia, fuisse? Cur, si nervea quaedam facultas in musculis superest, haec ipsa sensationibus atque ideis tum formandis, tum percipiendis non aeque subservit?

(1) Lieutaud. *l. c.* Schenck. *observ. med. l.* 1. *de Catoche obs.* 2. Holler. *de morb. intern. l.* 1. *cap.* 9. *in schol.*

§. CLVI.

Homii coniectura probabilis.

Fortasse proximius vero accessit Fr. Homius, dum fluxum *liquidi nervosi in nonnullos nervos* et quietem *in omnibus aliis* ponit pro causa proxima huiusce morbi, sive, ut ego interpretor, secum reputat, actionem aliquam in nervis, qui musculis voluntario motui addictis inseruntur, uti sunt plerique e spinali medulla prodeuntes, permanere; conquiescere vero et quasi consopiri *sensorium commune* eosque fortasse nervos, qui sensuum ministerio famulantur, ut fere sunt illi, qui a cerebro, aut ab intercostali pari sive sympathico magno derivantur. Sed quis unquam demonstravit, nervos, qui ad musculos spectant voluntarios, sensibus quoque non inservire posse? Verum esto, ut Homius sibi confingit; qui tamen illud ipsum fiat, superest indagandum, nec satis adhuc liquet.

(1) *Princ. med. P.* 2. *De morb. non febrilib. sect. VII.*

§. CLVII.

Causae remotae.

Nec feliciores in constituenda causa proxima catalepseos fuisse videntur nuperrimi scriptores, qui ad eam perscrutandam toto pectore incubuerunt. Hac igitur praetermissa, de causis remotis et manifestis satius erit verba facere. Hae autem, prout ex accuratioribus observationibus comperimus, rediguntur ad diutinas animi curas mentisque contentiones, profundas meditationes, moerorem gravem, terrorem, nuncium tristem et repentinum, amorem inauditum, frigus susceptum, evacuationes mensium, haemorrhoidum aliarumque excretionum suppressas, hysteriam, hypochondriasim, diathesim sanguinis crassam et glutinosam, temperiem melancholicam, mucosam et flaccidam, scabiem retropulsam, primarum viarum cocochyliam, vermes, fumum carbonum vini abusum, ebrietatem, iram, somnambulismum, febres quartanas reliquasque intermittentes diuturniores, quarum interdum syptoma est catalepsis, fulminis ictum, ut ex Corn. Celso habemus, serum intra calvariam effusum, aut sanguinem in cerebri vasis, praesertim posterioribus, crassum, nigrum, stagnantem (§. CLIV.) congestumque.

DIAGNOSIS.

§. CLVIII.

Quid ecstasis? — Ecstasis pertinet ad catalepsim spuriam.

Diagnosis ex §§. CXLVIII. CXLIX. CL. peti debet. Neque arduum hinc erit cognoscere, quibus signis a reliquis similibus affectibus catalepsis discernatur. Ceterum cum catalepsi una eademque a nonnullis habetur ἔκστασις (ecstasis), ab aliis vero non item. In his Sauvagesius *ecstasim* differre a catalepsi docet, *quod artus non retineant situm quemvis ab adstantibus impressum, sed aeger eam, quam ab initio insultus habuit, posituram constanter servet, et omni sensu motuque artuum orbetur* (1). Quid vero? Nonne sic definita *ecstasis* eam catalepseos differentiam, quam *spuriam* aut

imperfectam (§. CL.) vocant, nobis ob oculos sistit? At VOGELIUS *ecstaticos* fieri tum opinatur, cum catalepsi correpti *mira phantasmata, visiones divinas, consortium angelorum* sibi habere videntur, aut *linguas, quas non didicerunt*, *loquuntur, si fabula vera*, *quin* et futura praenuntiare (2) dicuntur. Verum non inde sequitur, eos a catalepticis sic discrepare, ut ad *spurios* atque imperfectos (§. CL.) non pertineant et ipsi. *Ecstasis catochus*, sive catalepsis HENRICI AB HEERS et TULPII, *ecstasis cataleptica, ecstasis resoluta* a SAUVAGESIO descriptae (3) videntur esse varietates *catalepseos spuriae* aut *imperfectae*, aut ad summum *implicatae* et implexae. Atque idcirco nulla egent peculiari expositione.

(1) *Nosolog Cl. VI. ord. V. Gen.* 24.
(2) *L. c.* §. 569.
(3) *L. c. gen.* 25.

§. CLIX.

Somnambulismi descriptio.

Aequiori iure cum a catalepsi differat *somnambulismus*, seorsum a nobis exponendus ipse est. In hoc uti in profundissimo somno sensationes omnes deficere videntur, excepto fortasse tactu, quo somnambuli obiecta obstacula evitare possunt. At imaginatio vividissima est, et motus voluntatis imperio (1) subditi facile ordinateque exercentur; quanquam non desint etiam exempla eorum, qui in somnambulismo non vident certe, sed audiunt, respondent aliaque praestant de more, ac si vigilarent; quin imo historiae exstant quorundam somnambulorum, qui non solum respondent et loquuntur, verum etiam disceptant, legunt, scribunt et chartis lusoriis cum aliis facili et apta ratione sese oblectant. Quod vix fieri potest sine aliqua saltem visionis usura, nisi dixeris in huiusmodi casibus aliquam fraudem aut malitiam subesse. Nullus enimvero morbus frequentius a sycophantis confingitur, quam somnambulismus, ecstasis et catalepsis, uti multi admonent, atque ego ipse non semel deprehendi et cognovi. Ceterum affines admodum huiusmodi affectiones credi-

derim, quia catalepsis, ecstasis et somnambulismus mutatis vicibus sibi mutuo succedunt, aut una saepe copulantur. Imo scire oportet, interdum eos cum epilepsia, convulsionibus, delirio aliisque morbis complicari, unde difficilis tum diagnosis morbi complicati, anomali atque innominati.

(1) SAUVAGES. *Nosol. Cl. VII. ord. II. G. VI.*

§. CLX.

Differentiae. — Vulgaris somnambulismus.

Multiplex autem est somnambulismus pro graduum ipsius differentia. Commode distinguitur in *vulgarem*, et in *furentem* sive complicatum. Vulgaris ille dicitur, in quo *homo sopore excitabili detinetur*, contra quam in *furente* et *complicato*. In vulgari autem duo gradus a SAUVAGESIO agnoscuntur, unus levior, gravior alter. In leviori somnambuli plerumque noctu post consuetum somnum fiunt, *e lecto non exeunt*, *se tamen movent*, *loquuntur*, rixantur, arma distringunt et vibrant, prout hostes aut latrones repellendos sibi confingunt magno tum sui, tum vicinorum discrimine et metu. In graviore vero *e lecto exsiliunt*, *se vestibus induunt*, *lampadem accendunt*, *claves inquirunt*, *fores reserant*, *vinum e dolio extrahunt*, *aut quid simile patrant*, quin expergiscantur. *Alii fenestrae insident*, *et calcare equum*, *cui se impositos putant*, *exagitant*. *Sunt qui flumen tranant*. *Alii ea omnia oculis apertis faciunt*, *nec tamen expergefiunt* (1). Verbo singuli pro diversa consuetudine et vitae ratione sua munia ut vigilantes peragunt. Animadversione dignum est, eos sine damno summis se periculis et praecipitiis exponere, nisi improvide excitentur; tum enim metu perculsi in praeceps ruunt (2). Alii si incaute aut temere excitentur, in furoris speciem adiguntur.

(1) SAUVAG. *l. l.*
(2) Vid. HILDAN. *cent.* 2. *obs.* 84. *et* 85.

§. CLXI.

Somnambulismus furens sive complicatus.

Furentem eum dicimus, in quo post brevem somni aut stuporis speciem, homo statim non consueta munia obit, sed insolita, et quasi praeter consuetudinem et furentis in modum aggreditur facere. *Complicatum* vero, quia saepe aliis morbis commiscetur, aut iis succedit. Hunc speciatim *catalepticum* vocavit Sauvagesius (1), quia ab initio a catalepsi eum exorsum legerit, deinde in somnambulismum huiusmodi terminatum. Exemplum unicum ex *Actis Academiae Upsaliensis*, ubi *catalepsis delirans* ei nomen (2) tribuitur, atque ex *Commentariis Academiae Parisinae* (3) adducit. Rectius dicendum esse admonet *catalepsim somnambulantem* (4). In hac specie profecto aegri furore et delirio quasi perciti canunt, sibilant, exultant, saltant, plorant, discurrunt, quin etiam ludrica, obscoena aut turpia narrant, visu, tactu, auditu, olfactu et gustu omnino destituti. At huiusmodi somnambulismus non unice catalepsim subsequitur, ideoque generatim *cataleptici* nomen ei non convenit. Nam subsequitur etiam hysterismum, convulsiones, epilepsiam aliosque morbos. Hinc distinguetur in *catalepticum*, *hystericum*, *epilepticum* et sic porro, prout ab uno vel alio morbo dependere dignoscetur. Illud autem de hac specie uti perpetuum et proprium affirmari potest, quod aegrotantes nulla ratione, ut in *vulgari*, excitari queant, sed sponte duntaxat, post certum definitumque tempus, modo longius, modo brevius solvatur.

(1) *Nosol. class. VIII. ord. I. G. VI. spec.* 2.
(2) *Act. Acad. Upsaliens. ad ann.* 1732. *p.* 41.
(3) *Ann.* 1742.
(4) *Nosol. Cl. VI. ord. V. gen. XXIV. spec.* 6.

§. CLXII.

Quae vulgari somnambulismo obveniant. — Quae furenti. — Causae.

In vulgari somnambulismo tam leviori, quam graviori (§. CLX.) multa obveniunt, quae vehementer

somniantium propria sunt. Feriantur fere sensus externi, dum imaginationis vis per causas internas ita afficitur, ut viva idearum phantasmata menti quidem repraesententur, non vero talia sint, quae somnum excutiant. Pro diversa vero idearum ratione voluntas adigitur ad hoc vel illud faciendum, eiusque imperio instrumenta motus quasi vi, uti in convulsionibus et spasmis, coacta obtemperant, quin tamen sensus externi expergefiant. Quo vero modo haec, quibusque causis intimis fiant, non minus obscurum est, quam in catalepsi atque ecstasi dictum. In furenti ac complicato somnambulismo, ut maior mentis agitatio, sic vehementiores tum animi, tum corporis affectus et motus oriuntur. Quoniam vero non ordinaria nec ordinata rerum phantasmata menti obversantur, sed insolita, inusitata et sine ordine, ideo nil mirum, si furentis ac prope insanientis speciem referat eo malo prehensus. Accedit, quod in *vulgari somnambulismo* causae somnum inducentes, etsi graves, non tamen adeo sensus sopiant, ut excitari obviis rationibus, etsi aliquanto difficilius, non possint; dum contrarium accidit in *somnambulismo furenti*, in quo causae eum efficientes validius pertinaciusque operantur, sic, ut sensus pene obruti revocari nequeant, nisi post certum temporis intervallum, quo nimirum sponte ipsae desinant et cessent. Probabile igitur est, cerebrum ab iis propemodum causis occupari atque impelli, quas in catalepticis aliisque soporosis affectionibus repertas esse retulimus, neque hic reticendam esse nativam interdum atque hereditariam cerebri nervorumque constitutionem. Manifestiores vero sunt causae, quas procatarcticas vocant. Nam saepe somnambulismus cieri visus est ab ebrietate aut vini meracioris usu, a coena largiore, a cibis flatulentis et concoctu difficilioribus, a nimio stragulorum pondere, a decubitu supino cum capite depressiore, ab opio similibusque narcoticis et soporiferis, a studiis post coenam, atque a somno illico post cibum capto, a cerebri morbis praegressis, in primis catalepsi, epilepsia, lethargia, convulsionibus hystericis aliisque.

PROGNOSIS.

§. CLXIII.

Periculi ratio. — Quando periculosa. — Prognosis ecstaseos et somnambulismi.

Catalepsis in universum periculosus morbus esse creditur, quo, nisi cito curetur, stupidi et quasi gelu rigentes aegri interire dicuntur. Cl. Postelius in apoplexiam aut carum lethalem saepe terminari eiusmodi malum tribus allatis observationibus (1) ostendit. Periculi magnitudinem confirmat Allenius, cum inquit: *in universum paucissimi restituuntur, nemo liberatur, cui secundo catochus supervenit* (2). Verum non paucae ab aliis auctoribus memorantur historiae, et quaedam etiam a nobis proferri possent catalepsium perfectarum, imperfectarum complicatarumque, quae etsi diuturnae fuerint, et crebro accederent, nullum tamen vitae discrimen attulerunt, et feliciter tandem solutae sunt. Periculum vero maius impendet, quo graviora symptomata morbus accersit, in primis spirandi difficultatem aut interceptionem, oculorum strabismum, excrementorum suppressionem viriumve exsolutionem. Quod etiam ab Hippocrate (3) innuitur hisce verbis; *quae cum exsolutione fiunt catoche et aphoniae, periculosae sunt.* Catalepsis lethargo periculosior habetur. Item difficilius curatur, quae a melancholico humore provenit, quam quae a sanguineo, et curata in melancholiam fere degenerat. Diuturna utplurimum et recidiva esse consuevit, et facile in epilepsiam aut alios capitis gravissimos affectus terminatur. Quandoque solvitur larga narium haemorrhagia, aut menstruorum fluxu, aut longa diarrhoea biliosa (4), aut simili alia critica evacuatione, aut mutato vitae genere, aut peregrinatione, aut connubio. Multa ex his communia sunt ecstaticis et somnambulis; sed hi minus periclitantur, praesertim pueri, adolescentes et virgines.

(1) *Journal de Médec. t. XX. p.* 407.
(2) *Synops. medic. practic. artic.* 867.
(3) *Prorrhetic. l.* 3. *sect.* 4.
(4) Vid. *Avvisi sulla salute umana del* 1776. *p.* 393.

CURATIO.

§. CLXIV.

Curatio paroxysmi.

Curatio praesertim ex iis, quae ad curandam apoplexiam et soporosos affectus tradita sunt, erui quam maxime poterit. Ceterum duplex ea communiter habetur, altera, quae in paroxysmo, ut loquuntur, ineunda est, altera, quae extra eum. In paroxysmo cavendum arbitror ab acrioribus calidioribusque medicamentis, praesertim si ab hysterica passione, aut a sanguinis nimia copia tam vera, quam apparenti, aut a vehementi animi affectu accessio orta sit, mecum consentiente Friderico Hoffmanno (1), qui omnia ista, etiam extrinsecus adhibita reiicienda ducit. Prodest in plethoricis sanguis missus tum e communibus venis, tum e iugularibus, tum etiam e naribus. Nam per largam narium haemorrhagiam catalepticum puerum, si tamen vere talis ille fuit, extemplo sanatum vidit Aetius (2). Acida, anodyna et nervina tam interius, quam exterius tum praecipue laudantur (3). Curavi olim virginem maturam viro et valde sanguineam, longis recurrentibusque catalepseos imperfectae, et modo vehementissimis convulsivis motibus, modo cum somnambulismo furenti complicatae accessionibus obnoxiam, quam interdum binae aut ternae sanguinis e pedibus et brachiis phlebotomiae vix quidquam levabant, e vestigio vero liberabat vena iugularis aut frontalis secta. Errhina plerumque sine effectu adhibita narrantur. Emetica, si mali fomes in ventriculo vicinisque partibus insideat, post sanguinem opportune detractum utiliora putantur. Non reprobantur enemata atque alvum lenientia, inunctiones spinae dorsi, fomenta inferiorum partium, lenes fricationes itemque blanda epispastica, si administrari possint, temporisque brevitas non impediat.

(1) *Medic. ration. system. t. IV. P. 3. cap. 4. in cautel. et monit. practic.* §. 1.
(2) *Tetrabibl. 2. serm. 2. cap. 4.*
(3) Hoffmann. *ibid. l. c.*

§. CLXV.

Curatio extra paroxysmum. — Historia curatae catalepseos verminosae. — Historia curationis catalepseos ecstaticae. — Alia observatio. — Observatio catalepseos somnambulantis. — Observatio catalepseos verae, deinde complicatae. — Observatio Delatourii.

Extra paroxysmum iis uti omnino convenit, quae causam, ex qua malum prodiit, emendant, aut tollunt, aut antevertunt. Hinc catalepsi, quae a vermibus nomen habet, remedio sunt anthelminthica atque alvum lenientia. Puellam octennem morbo catalepsi persimili septem iam dies laborantem, multis eductis sordibus vermibusque ope glandis ex melle in anum demissae illico restitutam memorat Benedictus (1). Puellae itidem catalepsi ecstatica, sive imperfecta et cum hystericis convulsivis motibus complicata detentae, in quem morbum ex menstruorum defectu et vermibus intestinalibus inciderat, profuerunt anthelminthica, blanda emmenagoga et antispastica, sed in primis enemata oleosa, deambulationes et vectio in curru sub coelo sereno (2). Alia virgo annum vigesimum quartum vix praetergressa, et catalepsi ecstatica post diutinas de ante actae vitae genere meditationes correpta, nequidquam iuvantibus sanguinis missionibus, topicis excitantibusque compluribus remediis, tandem sola aëris mutatione et peregrinationibus sensim convaluit (3). *Magdalenam Valettam* ex animi moerore catalepsi primum verae, deinde cum delirio et somnambulismo complicatae, sive, ut Sauvagesius vocat, *somnambulanti* diu obnoxiam referunt *Acta Academiae Upsaliensis* (4), quae post multas sanguinis missiones, atque omne antepilepticorum alterantiumque genus diu frustra tentatum, sibi demum relicta, naturae tantummodo providentia ad pristinam valetudinem paulatim rediit. Ex moerore item et catameniorum defectu puella annum vigesimum primum agens incidit in catalepsim veram, quam deinde subsecutae sunt vehementes artuum omnium convulsiones et rigores itemque delirium; diuque his incommodis identidem vexata fuit. Eam Richardus Reynellius curare tentavit emeticis, catharticis, venaesectionibus, vesicantibus, medicamentis nervinis, calidis

et volatilibus, sed pene frustraneo effectu. Tandem usu tincturae hellebori nigri, quae menstrua ciet, et spiritu cornu cervi, qui leniter resolvit et aperit, melius habuit; quod fortasse tempori et omissioni validiorum medicaminum, quibus ante vexata fuerat, tribui debet (5). Frustra etiam Delatourius catalepticae tredecim annorum curationem vesicantibus, hirudinibus, balneis atque anthystericis (6) aggressus est. Nam quanquam his auxiliis mitiores accessiones redderentur, fieri tamen haud potuit, ut penitus desisterent, nisi postquam sponte menstrua eruperunt, quod biennio post solum contigit.

(1) *De curand. morb l.* 1. §. 26.
(2) Hoffmann. *l. I. observ.* 1.
(3) *Id. ib. observ.* 2.
(4) Sauvages. *cl. VI. gen.* 24. *spec.* 6.
(5) *Transact. philosoph. ann.* 1735. *p.* 47. *ex versione* Bremondii.
(6) *Recueil périodique d'observat. par M.* Vandermond. *t. V. p.* 41.

§. CLXVI.

Observatio Michelii. — Observatio Mazarsii. — Observationes Ballonii.

Mira curatio illa videtur, quam in virgine catalepsi et sopore a duobus mensibus pene oppressa perfecit Michelius balneo pedum et mercurialibus inunctionibus (1). Speciatim catalepsis a terrore inducta exigit praeter phlebotomiam cardiaca, antispastica, nervis amica, hypnotica, imo etiam opium ipsum. At ex hac causa genitam Mazarsius (2) dispulit usu aperientium, cephalicorum et purgantium, et non dissimili medendi ratione prospere usum esse accepimus Postellium (3), cui ter morbum hunc curandi oblata est occasio. Quae catalepsis tertianis, quartanis aliisque febribus intermittentibus supervenit, aut potius singulas accessiones ut symptomata comitatur, cortice peruviano citissime fugatur ut ipsa febris. Si Ballonii tempore nota fuisset efficacissima huiusmodi medicina, atque ad eam ipse confugisset, nihil dubito, quin servasset quartanarium, catalepticum, cui tertia accessio exitio fuit (4). Quae

vero a diuturnitate morbi, ut interdum accidit, originem ducit catalepsis, procul dubio analeptica atque instaurantia expostulat. Cum autem hanc ipsam Ballonius a colluvie serosa luxuriante, quam facies pallida atque oedematosa indicare consuevit, proficisci opinetur, ideo catharticis hydragogis et diureticis oppugnandam praecipit (3). Sed caveto, ne corpus iam fractum hisce evacuationibus penitus dissolvatur.

(1) *Recueil. périodique d'observat. par M.* Vandermond. *t. IX. p.* 109.
(2) *Journal de médecin. (le même) t. XVI. p.* 131.
(3) *Ibid. T. XX. p.* 407.
(4) Sauvag. *l. c. gen.* 24. *spec.* 7.
(5) *Id. ib.*

§. CLXVII.

Historia somnambulismi furentis, sive cataleptici.

Crebris atque inordinatis, pleiumque brevibus catalepseos *verae* et *perfectae* insultibus, et demum *somnambulismo furenti*, sive *cataleptico*, qualem describit Sauvagesius, bis vel ter in dies singulos puer annorum decem iamdiu misere infestabatur, ut a plerisque non sapientibus pro daemoniaco haberetur. Nihil ei profuerant sanguinis missiones, nihil antepileptica, nihil anthelminthica, nihil purgantia, nihil cortex peruvianus, radix valerianae sylvestris et ferrum. Tandem a parentibus mihi in nosocomium delatum, cum nullam aliam causam, praeter vividissimum sensum et sensorii communis, ut ita dicam, nimiam mobilitatem in eo detegere potuissem, solius camphorae continuato diu et sensim aucto usu extra multorum spem atque exspectationem perfecte intra bimestre restitui, et deinde binos annos in eius valetudinem inquirens scivi, eum optime ab eo tempore semper valuisse. De catalepseos curatione, quam fumus carbonum, aut noxius vapor aut fulminea vis inferre potest, nihil attinet dicere, cum in capite de apoplexia et soporosis affectibus satis iam locuti simus (1). *Ecstasi* porro et *somnambulismo* quaenam conveniat curatio, facile ex iis, quae ad catalepsim curandam proposita sunt, elici poterit, cum non admodum differre videatur.

(1) Historiae catalepseos tam *verae*, quam *spuriae* aut *complicatae* a cl. VOGELIO (*De cognosc. et curand. morb.* §. 572.) citantur ex suis singulae locis, ibique admonemur, non omnes, quae apud auctores exstant catalepseos descriptiones, vere tales esse, sed multas ad tetanum, ad coma, aut stuporem pertinere. Catalogo huic Vogeliano addite eum, quem cl. TISSOTIUS diligentissime compilavit, *cap. XXI. de la catalepsie, de l'ecstase, et de l'anaesthésie* in tom. III. Part. II. Tractatus *Des nerfs et de leurs maladies.* Duae pariter observationes, una catalepseos verae cum spasmo totius corporis complicatae, altera spuriae et cum rigiditate quadam coniunctae, utriusque ex terrore ortae exstant apud TARGIONIUM TOZZETTIUM *Prim. Raccolt. d' osservaz. p.* 97., et quaedam aliae cum inexcitabili veterno apud cl. MANETTUM, *Magazz. Toscan. t.* 1. *P.* 3. *p.* 24. His adnumeranda est catalepseos verae historia ab ALOYSIO FIORILLO descripta, atque in diario *Avvisi sulla salute umana p.* 150. *ann.* 1775. *et p.* 393. *ann.* 1776. inserta, cuius absoluta curatio spontaneo alvi fluxui bilioso videtur tribuenda; uti pariter alia in eodem diario *n.* 5. *et* 6. *ann.* 1783. exposita, quae partim veram catalepsim et simplicem, partim spuriam et complicatam ob oculos ponit. De catalepsi prodiit in lucem Halae 1780. *Tractatus pathologicus*, *auctore* GOTLIEB LEBERECHT FABRI *Med. Doct.*

CAPUT VI.

DE SPHACELISMO CEREBRI HIPPOCRATIS SIVE CEPHALITIDE.

§. CLXVIII.

Antiquissimis notus morbus.

Diu equidem multumque mecum cogitavi, quonam potissimum loco, utrum videlicet hoc, quo sensuum mentisque hebetudines ac stupores persequor, an alibi, et praesertim, postquam de phrenitide egissem, cerebri σφακελισμόν (sphacelismon) recenserem; sed demum vicit magna symptomatum, quae in hoc affectu apparent, cum superioribus similitudo et consensio. Rarissime de eo factam mentionem apud medicos nemo sane inficiabitur; quanquam ab HIPPOCRATE iam (1) eiusque discipulis (2)

adumbratus quodammodo videatur, et deinde a Riverio (3), Petro Salio (4) et Boneto (5) ante nostra tempora luculenter expressus descriptusque sit. Nunc vero post edita Sauvagesii (6), Sagarii (7), Carrerii (8) aliorumque opera ita innotuit, ut qui eum praeterire vellet, iure veluti hospes in pathologicis nosologicisque rebus (9) argueretur.

(1) *Aphor.* 50. *sect. VII.*

(2) *Auct. de morb. l.* 2. *n.* 20. *et l.* 3. *n.* 4. *et Coac. Praenotion. l.* 2. *cap.* 2. *n.* 11.

(3) *Prax. med. l.* 1. *cap. XII.*

(4) *De morb. particul. cap.* 1.

(5) *Sepulchret. anatom. l.* 1. *sect.* 1. *obs.* 76 77. 78. 79. ubi ex Ballonio, Rolfinckio, Henrico ab Heers et Brasavola depromuntur observationes, scholiisque illustrantur.

(6) *Nosol. method. cl.* 3. *ord.* 3. *gen* 18.

(7) *System. morb. symptom. cl. X. ord. I. gen. XIII.* Recusum vero 1776. Vienn. *cl. XI. ord.* 3. *gen. XII.*

(8) *Malad. inflammat. P.* 3. *sect.* 1. *chap.* 2.

(9) Hieronymus Mercurialis (*var. lect. l. V. cap. III.*) quid sit *morbus solstitialis* apud Plautum in *Trinummo* inquirens, haec habet: *Forsan autem et pro morbo solstitiali non absonum est intelligere eum, qui a Graecis* εὐρίασις (euriasis) *ab* Alexandro (1. *Pro.* 98.) καῦμα κεφαλῆς (cauma cephales), *a* Plinio *ardor capitis*, *ab* Avicenna *erysipelas*, *a* Raze *sekakilos*, *ab* Hippocrate *sphacelos cerebri nuncupatur, qui licet potissimum in infantibus oriatur, attamen fit etiam in adultioribus, et trium dierum spatio unumquemque perimere solet in aestate, quando, ut scribit* Alexander, *potissimum inducitur.*

§. CLXIX.

Descriptio morbi.

Quantum quidem cum ex aliorum observationibus, tum ex meis ipsis cognovi, his se potissimum notis prodit morbus iste. Acutus protinus capitis dolor accedit, qui occiput praesertim excruciat, non raro aurium alterutram, nec vertici parcit, porrigiturque ad colli vertebras atque ad universam pene dorsi spinam, comitante semper ardentissima febre, quae utut aegrum adurat et torreat, sensum tamen ita obruit, ut saepe nec potus nec cibi quidquam cupiat, sed ne gustare aut sumere eius aut medicamenti ullius aliquid quidem tentet, si ei praebeatur. Accessionibus febris sub-

inde invalescit, et tum refrigerantur extrema; sed postea recalescunt, increscente febris impetu.

§. CLXX.

Continuatio descriptionis.

Ad haec facies tumet rubetque, oculi venis sanguine turgidis distenti, ac fere defixi immobilesque prominent, mens veluti stupida torpet, aeger ab imo pectore trahit suspiria, ingemiscit subinde, obsurdescit, aut certe difficilius audit, interrogatus respicit quidem alloquentem, sed vix respondet unis plerumque, intercisisque voculis, deinde mox alto silentio premitur, sensusque prope amittit, solo motu superstite, quo adeo irrequieto plerumque agitatur, ut locum, quo conquiescat, in cubili invenire non posse videatur. Exsilit etiam quandoque, inordinate modo huc, modo illuc se revolvit, modo crura pedesque dimovet, modo brachia proiicit, modo manus ad caput convertit, modo capillos, modo barbam avellere, modo faciem unguibus sibi dilacerare aggreditur. Morbo autem iam provecto, sensibusque prorsus exstinctis sedatur, languet, ex toto obmutescit, oculos interdum alta voce excitatus aperit, sed nihil respondet, imo ne annuit quidem, et quandoque vel acriter punctus membra non retrahit, nec eiulatum emittit, apoplectico tum haud dissimilis, atque inter funestissima haec symptomata citissime interimitur. In pueris saepe vidi resolutionem unius lateris, aut opisthotonum, aut motus convulsivos aliqua in parte, in primis circa faciem mortem praecedere.

PROGNOSIS.

§. CLXXI.

Mortis tempus.

Exitium vero istud adeo frequens est, ut vix, etiamsi ars naturae quam citissime opem ferat, quisquam evadat. Ut plurimum in tres aut quatuor dies mors consequitur. Rarissime ultra hosce terminos vita producitur. Interdum tamen ad septimum (1), aut ad decimum quartum diem (2) aeger resistit, quo tandem occumbit,

sic, ut fallax incertumque haberi debeat HIPPOCRATIS effatum, quod est huiusmodi: *Quibus cerebrum sphacelatum est, in tribus diebus pereunt; si vero hos evaserint, sani fiunt* (3). Nam eorum vitam in tuto minime adhuc esse, ne post tertiam quidem diem, experientia pluries demonstravit. Si quid spei superest, id totum a larga narium haemorrhagia exspectari licet, nam haec salutem, notante CARRERIO (4), pollicetur; contra stillae sanguinis e naribus prosilientes perniciem portendunt.

(1) *Coac. Praenot. l. c.*
(2) AMAT. LUSITAN. *cent.* 1. *curat.* 9.
(3) *Aphorism.* 50. *sect. VII.*
(4) *L. c.*

§. CLXXII.

Qui sani fiunt, non recordantur eorum, quae acciderunt. — Cadaverum sectiones.

Si qui vero servantur, omnium fere, quae evenerunt, inscii atque immemores remanent, si RIVERIO fides habeatur. Sectione cadaverum, quorum morte finitum est malum, corruptionem, sphacelum, aut suppurationem abscessumque in cerebri aut cerebelli modo corticali, modo medullari substantia patefaciunt; non igitur mirum si aliquibus paulo ante mortem, aut post eam pus, exesis ruptisque repagulis, e naribus, ore auribusve prorumpere visum est. Puellae sexennis, quae ex sphacelismo cerebri intra quinque dies obiit, cadaver sectum est. Dura mater cranio ita adhaerebat, ut difficillime divelleretur. Eius vasa, ablato cranio, sanguine plurimum distenta et praeter modum turgida apparuere. Pia mater aliquanto durior solito inventa est, sic ut aegre discindi posset. Remotis meningibus, superior loborum cerebri corticalis pars plane corrupta et putrida coloris plumbei reperta est sine ulla puris effusione. Medullaris substantia, quoad discerni potuit, intacta erat. Credibile tamen est, cortice cerebri inflammato et turgenti medullam quoque compressam fuisse. Nihil in ventriculis, nihil in cerebello praeter naturam visum est, si seri aliquantum excipias, quod sub cerebello effusum ad medullam oblongatam et initium spi-

nalis usque protendebatur, fortasse opisthotoni, qui postremo supervenit, vera causa (1).

(1) Huic aegrotanti ego quoque praesto fui. Sectionem cadaveris instituit CAIETANUS VIDEMARIUS auditor olim meus, nunc praestans medicus ordinarius in magno Vindobonensi nosocomio, a quo etiam morbi historia conscripta est, quam hic inseruisse non erit, ut puto, supervacaneum, cum egregie omnia symptomata, quae maxime diagnosim continent, in ea diligentissime referantur. « Puella sexennis aliquantum cacochymica et facie pallidiuscula, acrimoniae acidae, quam indicabant faciei, labiorum, oris, gingivarum fauciumque non admodum rubens color, sitis exigua, voracitas, digestio celerrima, faecum alvinarum et sudoris acidus odor, et demum mollis et laxus habitus, acrimoniae, inquam, acidae non expers, mense Iunio ann. 1779. variolis, quae tum epidemicae erant, et quidem confluentibus correpta fuit. His exsiccatis, febris secundaria quotidianae in modum exacerbans perstitit, ad quam depellendam pluries eccoprotica, multum seri lactis et corticis peruviani aliaque antiseptica data fuere. Tandem in variis corporis partibus rubri dolentesque parvi tumores prodiere, quorum alii resoluti sunt, alii vero suppurationem subiere, et pus bonum secti effuderunt. Hinc febricula devicta, et abscessibus satis diu repurgatis, et ad cicatricem demum perductis, cum aegre convalesceret, in rus translata est, ut aëris purioris beneficio et continuato tonicorum atque antisepticorum usu pristinas vires et valetudinem acquireret. Autumno satis valens urbem repetit. Per hiemem, quae varia admodum atque inconstans fuit, crebro coryza et tussi rheumatica non parum molesta conflictata est. Vere adventante, atque subitis mutationibus temporum obnoxio, parum sibi cavit ab insolatione, ab aëre frigido tam nocte, quam die, a ventis aliisque vicissitudinibus tempestatis, eo perniciosioribus, quo magis excalefactum erat cubiculum, e quo egrediebatur ad aërem frigidiorem. »

« At die 17. Maii 1780. circa vesperam repente de acuto capitis dolore conquesta est, qui a vertice ad aures usque porrigebatur, sed ad dextram magis, quae etiam externe videbatur ab eo affici. Dolori successit febris cum vomitu bilioso coniuncta. Nox irrequieta fuit. »

« Die 18. idem plane dolor; urina alba, tenuis, cruda, pulsus celer, durus, intermittens; pauca loquitur, utplurimum desipit. Purgata est leni eccoprotico, quo deiecta sunt pauca excrementa. Circa meridiem subriguit, toto corpore doluit; postea subsecuta est febris ardentissima cum sensuum omnium stupore. Respuebat quaecunque ei offerebantur praeter aquam cum syrupo de acido succo mali citrei, quam avidissime hauriebat. »

« Vespere sanguis primum e vena brachii eductus est, qui « crusta pleuritica obtegebatur. Post venae sectionem illico » pone aures utrinque emplastrum ex cantharidibus applicatum. « Non tamen hinc remittebantur symptomata. Imo nocte pro- « xima facies intumuit, sed sine rubore, oculi fere immoti « prominebant, respiratio suspiriis interdum interrumpeba- « tur, ingemiscebat subinde, et veluti surda et stupida vi- « debatur. »

« Die 19. iterum mittitur sanguis hirudinibus temporibus « applicitis. Latum vesicans vertici impositum, cruribus vero « et plantis pedum epispastica. Post meridiem extrema refrige- « rantur, vespere vero ardentissima febre sese expandente re- « calefiunt. Interrogata respicit alloquentem, non respondet, « obscura tamen et submissa voce conqueritur. Identidem e « lectu exsilit, modo huc, modo illuc se iactat, modo crura « modo brachia dimovet, interdum etiam capillos vellere, et « faciem dilacerare tentat manibus. Noctu rursus hirudines « admoventur, sed naribus. »

« Die 20. eadem. Clysmata, quae subduntur nutriendi con- « silio, vix retinentur. Post meridiem extrema perfrigerantur, « at caput magis incaluit; pulsus frequens, celer, debilis, « inaequalis, intermittens, respiratio difficilis et pene ster- « torosa, coma somnolentum. Nocte provecta summo cum « calore febris exardescit. Hinc pedes aqua calida foventur, « et fronti lintea ex posca expressa apponuntur. »

« Die 21. eadem, sed adhuc peiora. Iamiam moritura vide- « batur. Circa meridiem alvus sponte laxata est. Hinc quasi « sublevata, et ab orci faucibus revocata videbatur. Nocte « opisthotono accedente omnia in peius ruunt. »

« Die 22. nihil mutabatur, et viribus fatiscentibus post « meridiem e vivis excessit. » Quae in cadavere deprehensa fue- runt, iam supra memoravimus.

§. CLXXIII.

Quid sit iste morbus.

Ex morbi hactenus descripti diligenti, quoad fieri potest, historia liquet, eum esse repentinum et acutum capitis, modo universi, modo aliquarum eius partium, sed in primis occipitis aut verticis, dolorem, febri vehementi continua comitatum cum sensuum mentisque primum stupore, deinde etiam abolitione, salvo interim corporis motu irrequieto, et manuum erratica agitatione, quam carphologiam vocant; qui intra paucos dies in carum aut apoplexiam desinens vitam cum morte ut plurimum commutat.

§. CLXXIV.

Causa proxima.

Liquet praeterea, causam eius proximam gravissimam esse debere, et quae ἐγκέφαλον (encephalon) pernicissime labefactet, eiusque functiones penitus destruat. Universi cerebri late sumpti inflammationem esse putant, et quidem eiusmodi, ut brevi tenerrimam eius compagem corrumpat, et in putridum tabum convertat. Quamobrem plerique ex nuperis scriptoribus *cephalitidem*, veteres vero *sphacelismum, sphacelum, siderationem*, itemque *abscessum* cerebri vocarunt; illi nomen a causa, hi ab effectis, quae eam subsequuntur, deducentes. Nam credi nequaquam potest, verum sphacelum et veram cerebri corruptionem ab initio in huiusmodi morbo Hippocratem posuisse, cum nonnullos interdum evadere et sanos fieri cognoverit et affirmarit. Quis autem cerebro corrupto et vere sphacelato servari possit? Verba igitur Hippocratis sano modo accipienda sunt, quemadmodum Galenus (1), Duretus (2) aliique interpretes animadvertunt.

(1) *Aph.* 51. *sect. VII. et l.* 2. *de loc. affect.*
(2) *L. cit. et* Ballonius *Definit. medic.*

§. CLXXV.

Quae sedes patiantur.

Verum non modo cerebrum proprie dictum partesque eius penitiores, sed etiam cerebellum et oblongatam spinalemque medullam pessime hac inflammatione plus minus affici, multa cum magna veri specie suadere videntur. Intimum enim *commune sensorium* ab ea opprimi oportet, ut sensus primum stupeant atque hallucinentur, deinde penitus intercipiantur; cerebellum vero atque oblongatam spinalemque medullam, unde potissimum nervos habent praecordia et musculi ad artus spectantes, ita irritari necesse est, ut anxietas, inquies, membrorum iactatio motusque inordinati consequantur, donec his perfecta insensibilitas sive *anaesthesia* finem imponat.

§. CLXXVI.

Causae remotae.

In causarum remotarum censum veniunt sanguinis acrioris et biliosioris copia et fervor, eius concitatior caput versus impulsus, insolationis vis, aëris constitutiones calidae et humidae, acre epidemicum, putridae febres, contusiones, vulnera aliaque exteriora, a quibus non solum generatim inflammationes cientur, sed speciatim phrenitidis ea species, quae inflammatoria (§. CLXXXIX.) dicitur, confieri consuevit.

§. CLXXVII.

Discrimen inter sphacelismum et phrenitidem atque alios morbos capitis.

Non tamen cum phrenitide inflammatoria unum eundemque morbum esse cerebri sphacelismum putes velim, quanquam utrique communis causa esse possit. Nam non leve discrimen est inter utriusque naturam et phaenomena. Phrenitis enim quacunque ex causa fiat, delirium acutum et assiduum est, et quando ab inflammatione pendet, plerumque ferox et audax cum perpetuis vigiliis. Contra sphacelismus, ut dictum, repentinus et acutus capitis dolor est cum stupore et quadam sensilitatis diminutione, brevi in anaesthesiam desinente. Fortasse loci etiam affecti ratio differentiam facit. In phrenitide magis exteriora, in sphacelismo interiora cerebri et cerebelli occupari probabile est. Sed qua ratione unus ab altera differat, opportunius dicam alibi, ubi phrenitidis (§. CLXXXIV. ad CXC.) historia tradetur. Nunc ostendam, quae differentia inter eum intercedat atque apoplexiam, epilepsiam reliquosque soporosos affectus. In apoplexia mox ab initio et motus et sensus omnino feriantur, et nulla, si purus morbus sit, febris adest; contra in sphacelismo et febris acuta perpetuo tenet, et sub finem tantum sensus omnis exstinguitur. Eadem ferme de causa sphacelismus discrepat ab epilepsia, in qua, etsi movendi facultas supersit, tamen motus vehementes, inordinati, involuntarii, aegro nempe nec sciente, nec volente, fiunt.

In sphacelismo animi nutum voluntatemque sequi, atque ad certas actiones dirigi videntur; nec demum spuma ulla ex ore profluit. Febris praeterea indivisibilis eum comitatur, non vero epilepsiam. Carotici porro et lethargici profundo somno opprimuntur, fereque immobiles iacent, nisi vi extrinseca excitentur. Febrisque vel ab iis abest, si primario morbo laborant, vel ea soporem iam antecessit ut princeps morbus et causa, vel sopori supervenit, non vero una, ut in sphacelismo, exorditur.

CURATIO.

§. CLXXVIII.

V. S. — Hirudinum applicatio internis naribus.

Si unquam, hic certe quam citissime ad ea properandum est, quae valentissime inflammationem solvunt, ne corruptio, gangraena, suppuratio aut abscessus cerebri et cerebelli hominem interficiat. Itaque sanguinem larga manu tam e venis, quam arteriis, prout alibi iam pluries (§. XXIV CXXIII. CXXIV. CXXV.) praeceptum est, mox ab incipiente malo detrahere oportet. Quod si neque iterata phlebotomia, neque arteriotome quidquam profecerit, e naribus sanguis ut erumpat, danda est opera; nam hac via sponte solutum quandoque morbum clinici testantur. Inter ea, quae ad sanguinem e naribus proliciendum adhiberi a medicis solent, Petrus Salius (1) Diversus expeditissimum omnium auxilium, nempe hirudines, deligit, quas interioribus narium partibus admovendas suadet, ut repetita etiam applicatione, et spongia ex aqua calida expressa et cerebro admota ubertim sanguis emanet. Hoc enim auxilii genere aliquos a se restitutos ac servatos vir expertissimus asseverat.

(1) *L. c.*

§. CLXXIX.

Revellentia.

Revellendum quoque efficacissime a capite est cucurbitulis tam siccis, quam scarificatis, quas plurimas

admoveri, atque altius defigi oportet, frictionibus item et ligaturis dolorificis extremarum partium, quas balneo etiam tepido et mollienti fovere expedit, et demum cantharidibus emplastro exceptis, quae humeris et scapulis apponi possunt, ut exulcerent. Interest praeterea alvum leniter, sed satis bene ducere, abdomen exterius interiusque mollire, et capiti ea, quae reprimunt, et refrigerant, et simul resolvunt, imponere. Relevato deinde cerebro ptarmica a nonnullis proponuntur; sed tutius consilium videtur gratis odoramentis et mitioribus spiritibus et suave olentibus cerebrum recreare, quam acrioribus stimulis concutere aut irritare.

§. CLXXX.

Cibi dandi tempus. — Usus vini quamdiu omittendus.

Raro accidit, ut ante quartam diem cibus dari possit; tribus enim primis vel nihil alimenti aegri capiunt, vel et iam eos alendi occasio adimitur, quia praeceps morbus est, et saepe eo spatio pereunt. Interea, si fieri possit, plurimum aquae cum oxymele et nitro bibere cogantur, quo et resolvendae inflammationi, et viribus sustinendis satis prospicitur. Transacto vero triduo, si res ex voto cessura sit, aliquantum relevari incipiunt, et sensuum usum recuperare; tuncque ali possunt, sed tenuiori victu et partitis vicibus paulatim. Vinum, donec morbus manifeste totus discussus sit, omnino circumcidendum est. Postea vero et vino, sed pauco et aqua diluto, pauloque liberiori cibo uti liceat.

CAPUT VII.

DE DELIRIO VARIISQUE EIUS GENERIBUS.

§. CLXXXI.

Omnis imaginationis mentisque a recta ratione aberratio in universum παραφροσύνη (paraphrosyne), πα-

ῥακοπὴ (paracope) (1), vel παραφρόνησις (paraphronesis) a Graecis nominatur, a Latinis vero delirium, insania, vel desipientia. Fere illud delirantibus accidit, quod dormientibus, dum somniant, sic ut non inepte *somnia* deliria dormientium, *deliria* vero vigilantium somnia dici possint.

(1) Fernel. *Patholog. l. V. cap. 2. et Lexic. med. Castello-Brunon. v. Delirium.*

§. CLXXXII.

Differentiae.

Complura sane existunt deliriorum genera, neque una est eorum natura. At praecipua solum, *phrenitidem* videlicet, *paraphrenitidem, maniam* et *melancholiam*, in quibus modo imaginatio, modo ratio, modo utraque simul depravatur, hîc explicanda suscipiam, quod ad haec quatuor reliquae omnes species commode reducuntur, reiectis ad finem paucis verbis de *fatuitate*, tametsi haec vix ad medicum unquam pertineat.

§. CLXXXIII.

A primo genere ut exordiamur, scire licet, φρενῖτιν (phrenitin) sive φρενιτίασιν, (phrenitiasin) a voce φρένες, (phrenes) id est diaphragma aut etiam *praecordia* derivatam fuisse, quod in his partibus mentis et prudentiae sedem vetustissimi medicorum (1) collocabant. Hinc omnes insanientes, cum ex praecordiorum culpa desipere crederentur, phrenitici antiquitus appellabantur; a qua sententia non longe abfuisse videtur Hippocrates ipse, cum phrenitidis signa tam in *tertio de morbis* (2), quam in eo, qui inscribitur *de affectionibus* (3), libro (quanquam hic discipulo eius Polybo a Galeno tribuatur) enumerans, speciatim de dolore praecordia et septum transversum divexante mentionem faciat.

(1) Auctor. *de morbo sacro N.* 18. *et de virgin. morb. n.* 2.
(2) *N.* 9.
(3) *N.* 10. *et* 12. *ed. Marinell.*

§. CLXXXIV.

Phrenitis qualis HIPPOCRATI *et* C. CELSO.

At postea, ut recte notat VOGELIUS (1), cum ab HIPPOCRATE, tum a CORNELIO CELSO, qui plurima ex eo in latinum sermonem transtulit (2), phrenitis ea insania dici coepit, *quae et acuta et continua et in febre est.* Huius autem ingens erat apud eos varietas. *Siquidem*, inquit idem C. CELSUS (3), *ex phreniticis alii hilares, alii tristes sunt, alii facilius continentur, et intra verba desipiunt, alii insurgunt, et violenter quaedam manu faciunt, atque ex his ipsis alii nihil, nisi impetu, peccant, alii etiam artes adhibent, summamque speciem sanitatis in captandis malorum operum occasionibus praebent, sed exitu deprehenduntur.*

(1) *Praelect. de cogn. et curand. morb.* §. 57. *in* not.
(2) *De Medicin. l.* 3. *cap.* 18.
(3) *Ibid.*

§. CLXXXV.

Phrenitis quid deinde sibi voluerit.

Paulatim vero ab illorum doctrina non nihil descitum est, idque nominis non delirio solum acuto et continuo cumque febri coniuncto, sed ei speciatim, quod ferox et audax esset, tributum (1); ex eo, ni valde erraverim, quod ab inflammatione meningum et cerebri, quam proximam phrenitidis causam iamdiu credere coeperant (2), non nisi vehementem audacemque furorem et desipientiam exciri posse opinarentur (3).

(1) BOERHAAV. *De cogn. et curand. morb.* §. 771. LUDWIG. *Instit. med. clinic. P. I. cap.* 2 *sect.* 1. §. 288. QUARIN. *Method. medend. febr. cap.* 2. *de phrenitid. p.* 19.
(2) Vid. GALEN. *in praediction. l.* 1. *text.* 38. RIVER. *Prax. med. l.* 1. *cap. XI. de phrenitid.* NIC. PISO *de morb. cogn. et curand. l.* 1. *cap. X.* FERNEL. *Patholog. l. V. cap.* 2. LOMM. *Medic. observ. l.* 2. *p.* 66. et alii bene multi.
(3) Qui phrenitidem esse docuerunt membranarum cerebri inflammationem, distinguendamque idcirco a cerebri ipsius

inflammatione, fortasse ita senserunt, quod crederent illas sensu exquisito pollere, hoc vere nequaquam. Inter eos, qui huiusmodi sententiam tulerunt, merentur primum locum Baglivius, Frid. Hoffmannus, Bellinius et demum Sauvagesius, qui propterea cerebri inflammationem peculiari *cephalitidis* nomine donavit, ut a *phrenitide*, sive meningum inflammatione eam seiungeret distingueretque. Sed fallaci opinione decepti profecto videntur; nam Hallerianorum periclitationes et clinicae observationes evicerunt, rem contrario modo se habere, nimirum sensu meninges carere, non vero cerebrum. Compertissimum praeterea est, in phrenitide ipsa, quando ab inflammatione pendet, non solum meninges inflammari, sed etiam cerebrum saepissime. Nec aliter sane fieri potest, cum summa vicinitate et communicatione nectantur. Neque reticeri licet, phrenitidem interdum, id est ferox et audax cum febre delirium, observatam, illaesis omnino meningibus, quemadmodum ex sectis cadaveribus patuit. Qua de re videatur etiam Carrerius in Tractatu *Des Maladies inflammatoires P.* 3. *sect.* 1. *chap.* 1. *et* 2.

§. CLXXXVI.

Phrenitides etiam tacitae et non feroces.

Verum iam Galenus in commentario ad illa Hippocratis verba: *tremulae, obscurae desipientiae, et ubi aegri continuo quasi attrectando aliquid palpant, valde phreniticae* (1): palam erroris eos damnavit, qui phreniticum crederent esse neminem, nisi exsiliret e lecto furens, et vociferaretur, impetumque faceret. Taciturnas autem eiusmodi mentis emotiones in phreniticis, ut supra (§. CLXXXIV.) ostensum est, ante Galenum ipsum Cornelius Celsus commemoravit. Nostra vero aetate idem prae ceteris praestitit cl. Swietenius, utpote qui non solum eas ex Hippocratis monumentis (2) depromptas, verum etiam a semet ipso visas recenset, atque hisce omnibus adductam Galeni sententiam (3) confirmat.

(1) *Praedict. l.* 1. *text. citat.*
(2) *Coac. n.* 68.
(3) *Comment. in* Boerhaav. *aphorism.* §. 770. *et* 771.

§. CLXXXVII.

Phrenitis non a sola inflammatione meningum.

Praeterea illud accedit contra eos, qui phrenitidem ab inflammatione meningum repetunt, quod saepe constitit ex anatomicis observationibus Willisii, Morgagnii Carrerii aliorumque prosectorum non indiligentium, non modo meninges, sed etiam (1) cerebrum ipsum inflammatum apparuisse, quin tamen ullum delirium, nedum ferox ac vehemens subsecutum (2) sit. Id praesertim in sphacelismo cerebri (§. CLXVIII.) persaepe manifestissimum est. Imo ab eisdem observatoribus certo evincitur, frequentius cum meningum et cerebri inflammatione soporosos copulari affectus, atque adeo lenes potius et tacitas desipientias, quam ferox et audax delirium.

(1) Carrer. *l. c. P.* 3. *sect.* 1. *chap.* 1. *p.* 312.
(2) Bonet. *Sepulchret. anatom. l.* 1. *sect. VIII. obs.* 1. 13. 16. *et* Morgagn. *l. c. epist. VII. N.* 2. 6. 9. 11. 13. 15.

§. CLXXXVIII.

In phreniticorum cadaveribus reperta.

Demum quamvis in dissectis phreniticorum cadaveribus graves illarum partium (§. CLXXXVII.) inflammationes (1), suppurationes, corruptiones aut abscessus interdum inventae fuerint (2), sic ut inde phrenitidem originem habuisse negari nequeat; attamen sine vera etiam inflammatione delirium ferox continuum et febre acuta stipatum, quale nempe volunt phreniticum, ab aliis saepe caussis plane diversis dissimilibusque natum extispicia pariter ostenderunt, ut nullum dubium hac de re superesse possit. Nam in phreniticorum capite alias sola gelatinosa sive mucosa materies, concreta nimirum lympha interstitiis vasorum piae matris intercepta, atque aliqua seri effusi portio se exhibuit (3); alias paucum serum sub meningibus, et concretiones polyposae, albae, durae, exiles in singulis durae matris sinibus (4), aut serum mucosum, aut subrubrum inter meninges, aut intra ventriculos dispersum (5);

alias in plexibus choroidibus hydatides non parvae (6), et non raro in ipsa cerebri medulla complura vasa conspicua, nulla vero in eius cortice; interdum etiam tumores, fungosae excrescentiae, pustulae in summa meninge dura, osseae in ea concretiones, et tandem membranarum et cerebri ariditas (7) magna.

(1) Morg. epist. cit. n. 13. et alibi; ubi etiam minima vasa praeter modum sanguine turgida in meningibus atque in cerebro reperta dicuntur.

(2) *Id. ib. n.* 2. Bonet. *l. c. obs.* 3. 4. 5. 7. *etc.* Eller. *observ. de cogn. et curand. morb. sect. VII. mihi. p.* 128. Lieutaud. *Précis. de médec. malad. intern. de la tête. l.* 1. *p.* 209. Lanzoni. *Eph. N. C. Dec.* 3. *an.* 9. *obs.* 113. Moegling. *ib. cent. VI. obs.* 22. Tissot. *Avis au Peupl. chap. X. p.* 183. 184. Morgagn. *l. c. Ep. VII. n.* 7. 13. *et alibi.*

(3) Morgagn. *ib. n.* 4.

(4) *Id ib. n.* 11. 13.

(5) *Id. ib.*

(6) *Id. ib.*

(7) Lieutaud. *l. c.*

§. CLXXXIX.

Multiplex phrenitidis causa.

Ex quibus patere arbitror, phrenitidem in quibusdam tantummodo fieri a cerebri, in aliis a meningum aut utriusque loci inflammatione, aut certe a quadam vasorum sanguiferorum distentione (1), quae tamen tanta non sit, ut cerebrum valde premat, sed irritet solum et commoveat; in aliis vero ab effusa lympha aut sero, sed acri et mordaci, aut salso, aut a mucosa pituita in cellulosum textum exsudante, aut a polyposis concretionibus sinus venosos obstruentibus humorumque refluxum retardantibus, aut ab reliquis causis paulo ante (CLXXXVIII.) recensitis, aut a pluribus earum una conspirantibus (2).

(1) Mirabitur, et quidem non iniuria, quispiam ab una eademque causa, inflammatione videlicet meningum, et cerebri modo *sphacelismum* (§. CLXXV.), modo soporosos affectus (§. CXI.), modo delirium ferox et audax, modo placidum et taciturnum, sive utramque phrenitidem (§ CLXXXV. CLXXXVI.), dissimiles adeo morbos, modo etiam delirium nullum proficisci. Si causam is quaerat, hanc in loci affecti diversitate,

in vario inflammationis gradu, variaque eiusdem agendi ratione ac potentia sitam esse, verisimillimum reputarem. Quando enim inflammatio cerebri medullam, quae idearum et cogitationum sedes perhibetur, sive proxime, sive remote magis irritat agitatque, quam comprimit, idque sine ulla remissione aut intermissione fit, delirium ferox, perpetuum insurgat necesse est, sive *phrenitis* ex sententia recentiorum. Contra si irritatio inaequaliter remissiusque eam afficit, tunc *phrenitis* quidem, sed *spuria*, delirium nempe nec perpetuum, nec ferox, sed interruptum et placidum. Si vero ad medullam non propagetur, nullum delirium consequitur. Quod si inflammationis ea sit vehementia, ut cerebri medullam urgeat, sensusque interiores veluti obruat, en *soporosos affectus.* Cum vero cerebellum et medulla oblongata et spinalis praecipue irritentur, dum cerebri interiora potius comprimuntur, cumque sanguinis ea sit conditio, qua ad corruptionem et sphacelum inclinet, facile evenit, ut anxietas, inquies, iactatio et simul sensuum stupor, aphonia atque alia, quae in sphacelismo cerebri fieri diximus, consocientur.

(2) Varias esse phrenitidis causas etiam cl. STOLLIUS ponit, idque comprobat compluribus phreniticorum anatomicis sectionibus. Vid. eius *Ratio medend. in Nosoc. practic. Vindobon. P. 3. sect. 3. Dissert. de caus. et sed. phrenitid. p.* 175.

§. CXC.

Quomodo a tam diversis causis delirium efficiatur.

Cum igitur tam variae et multae phrenitici delirii causae videantur esse, pro varia videlicet sanguinis et reliquorum humorum congestione, alterata natura aut motu, pro varia affecti cerebri parte et ratione, aut mala eiusdem et meningum constitutione, necessario sequitur, ut non una cerebri aut meningum inflammatio phrenitidis effectrix habenda sit. Illarum vero omnium, quaecunque demum fuerint, vis atque actio eo spectat, ut sanguinis motum vel retardando, vel intercipiendo, vel incitando, vel vasa cerebri meningumque obstruendo, replendo, irritando, distrahendo sic cerebrum ipsum intime exagitent acriterque afficiant, ut inordinati et plus minus vehementes in medullaribus eius fibris motus (unde etiam nervorum appensorum vis intendatur) suscitentur, et quaedam idearum veluti monstra mentem rationemque subvertentia et depravantia enascantur. Qui motus si valde increscant, motus etiam convulsivi totius corporis insequuntur.

§. CXCI.

Definitio phrenitidis.

Phrenitis ergo duplici modo spectari potest, nempe vel ex parte causarum, vel ex parte singularium eius symptomatum. Atqui causae adeo obscurae plerumque sunt, incertae multiplicesque, ut minime planum expeditumque sit ex his certam veramque eius naturam attingere. Quare consultius iudico, quod etiam aliis in morbis tenendum esset, eam per peculiares et proprias affectiones, quae sensibus obviae sunt, describere et repraesentare, nulla videlicet causae, quae dubia aut fictitia esse possit, facta mentione. Esto igitur phrenitis *delirium continuum, universale, plerumque audax et ferox cum febre acuta* (1) *coniunctum.*

(1) Similem huic definitionem praetulerunt aliis Carrerius et Swietenius. Posita huiusmodi definitione, quae naturae magis consona videtur, reliquum est, ut corruant eorum definitiones, *qui phrenitidem* dixerunt *delirium vehemens et furiosum ex inflammatione meningum cerebrique ortum*, aliaeque eiusdem generis. Neque firmiori niti fundamento fortasse videbitur illa, quam tradidit Vogelius, phrenitidem in universum appellans eam febrem malignam, in qua constans insania cernitur. Nam hac ratione excluditur phrenitis, quam meningum et cerebri inflammatio simplex aliaeque causae malignitatis minime participes efficiunt, quamque certae observationes possibilem commonstrarunt, ut supra dictum est.

§. CXCII.

Causae proëgumenae et procatarcticae.

Huic viam quodammodo praeparant, occasionemque porrigunt aetas iuvenilis; temperamentum sanguineum aut cholericum; regio et tempestas praefervida; liquores fermentati spiritusque ardentes; vigiliae protractae; vehementiores animi affectus, curae et studia intensiora; alimenta et medicamenta acria ingesta; haemorrhagiae narium aut cuiusque alius consuetae excretionis retentio; inflammatoria diathesis; serosa colluvies, iners, lentus acerque humor, putrida et biliosa cacochylia, dyscrasia scorbutica, sanguinis dissolutio putris, altiusque in cerebri penitiora adyta penetrans; metastasis

anginae, pleuritidis, peripneumoniae, variolarum, morbillorum, miliarium aut petechialium exanthematum, arthritidis, podagrae, erysipelatis, lochiorum, lactis in puerperis, in primis non lactantibus; scabiei aliorumque ab acri lympha morborum; miasma epidemicum; febris acuta, vehemens, ardens, maligna, petechialis, miliaris, lenta nervosa et perniciosa quaevis; dolores capitis atrociores; frigida nimis aut nimis calida capiti imposita; ictus, contusio, vulnus, cranii fracturae, et demum morsus venenati, imo venena quaedam, uti belladonna sive solanum furiosum, hyoscyamus, stramonium, cicuta aquatica et reliqua.

§. CXCIII.

Insolatio frequens phrenitidis causa.

His (§. CXCII.) tanquam frequentissimam phrenitidis evidentem causam adiungunt plerique, sed in primis cl. Tissotius (1) incautam insolationem, potissimum verno atque aestivo tempore. Radiis enim solaribus, quibus caput diutius obiectum fuerit, vasa primum dilatantur, cruor rarescit atque ebullit, in aliena spatia irrumpit, ignea materies in motum cietur, fortasse aër insitus et coërcitus exsolvitur, et elasticam formam acquirit, liquidissima deinde exhalant ac difflantur, reliqua densantur, siccescunt, acria redduntur; hinc magna in vasis aestuatio, tensio, irritatio, uno verbo ea cuncta fiunt, quae sanguini in ἐγκέφαλον (encephalon) valentius provocando atque congestioni inflammatoriae inducendae aptissima universim habentur.

(1) *Avis au Peupl. t. 1. chap. X. Du coup de soleil.*

§. CXCIV.

Differentiae ex scriptorum placitis.

Communiter phrenitis dividi solet in *primariam* et *secundariam*. Primaria dicitur illa, in qua cerebrum primario afficitur, febrisque eodem tempore, aut paulo post accedit; secundaria, in qua cerebrum quidem laborat, non tamen primario atque ab ipso initio, sed secundario sive morbi progressu, veluti quando aliis

morbis acutis aut febribus supervenit. Febris in hac vel iam antea ut primarius morbus aderat, vel ut comitans aliunde orta cum ipsa complicatur, vel etiam ut symptoma adiungitur. Interdum haec phrenitis appellatur *symptomatica*, quando nimirum alterius morbi adhuc praesentis, uti febris acutae, malignae aut epidemicae, pleuritidis, peripneumoniae, variolarum, morbillorum, ilei etc. symptoma est. Nolim tamen, ut secundaria et symptomatica, in quibus cerebrum idiopathice affectum ponimus, confundantur cum illo delirii genere, quod a causa alibi existente cerebrumque sympathice tantummodo perturbante excitatur, quodque, ea remota, illico cessat; nam id potius ad *paraphrenitidem* (1) attinere videtur, ut deinceps exponam. Rursus *primaria* plerisque eadem est cum phrenitide vera, *secundaria* vero cum symptomatica. At ex aliorum sententia *phrenitis vera* ea haberi consuevit, quam inflammatio meningum et cerebri parit; *spuria*, quam aliae causae, cerebro tamen eiusque tunicis inhaerentes. Verum quaeri adhuc potest, *vera* ne phrenitis ab aliis etiam causis, quam ab inflammatione, quandoque exstiterit.

(1) Non paucae phrenitides a cl. STOLLIO (l. c.) descriptae verius ad paraphrenitidem spectant.

§. CXCV.

Quae vera nobis, quae spuria phrenitis. — Subdivisio in sanguineam, serosam, mixtam, metastaticam, purulentam. — Sanguinea duplex. — Duplex etiam serosa.

Quare in hac discrepantium sententiarum varietate, ut omnis evitetur altercationis occasio, rectius fortasse *phrenitis vera* dicetur ea, in qua delirium perpetuum, audax, ferox garrulumque cum febre acuta excandescit; contra *spuria*, in qua delirium neque adeo continuum, neque audax, sed placidum aut taciturnum est, neque febris adeo urget. Utramque sive veram, sive spuriam, tum primariam, tum secundariam in medentium commodum, ratione a causis ducta, distingui licet in *sanguineam*, in *serosam*, in *mixtam*, in *metastaticam*, in *purulentam* et sic porro. Rursus *sangui-*

neam praestat subdividere in *phlegmonodem* et in *erysipelatodem*. Nec absonum est, *serosam* quoque in duas tribuere, alteram videlicet a viscido, crasso ac mucoso humore vasa cerebri meningumque hinc illinc obstruente, alteram a lympha tenuiori et magis acritate, quam spissitudine peccante, atque alienis noxiisque recrementis infecta, cerebrum meningesque irritante progenitam. Atque ad hasce differentias universae fere causae phrenitidis commode perstringi posse videntur. Ad eas igitur medicus animum advertat necesse est, si secundum rationalis medicinae praecepta suis aegris opitulari velit.

§. CXCVI.

Distinguitur a phrenitide delirium febrile, quod in accessionibus intermittentium fit.

Scire etiam magni interest, diversum esse a phrenitide delirium illud, quod vehementiores intermittentium febrium accessiones comitatur, quodque tum solum ingruit atque manifestatur, quando febris exacerbatur atque increscit, remittit vero et cessat, quando febris inclinat et decedit. Hanc delirii speciem alii *delirium febrile*, alii, uti Lommius, *paraphrenesim*, alii simpliciter, uti Carrerius, *paraphrosynen*, id est delirium, vocant. Differt enim a phrenitide, quod intermissionem habeat, et per circuitus redeat, dum contra in phrenitide ex superioribus cognovimus perpetuam esse desipientiam et minime interruptam. Qua demum ratione a phrenitide discernantur paraphrenitis, mania, melancholia aliaeque insaniae, patebit ex iis, quae infra tradentur.

DIAGNOSIS.

§. CXCVII.

Signa phrenitidis speciatim sanguineae.

Phrenitidem *sanguineam* (CXCVI.) antecedunt vigiliae continuae, acutus capitis dolor et calor ingens, quaedamque insolita ad iram furoremque animi proclivitas, imo interdum ipsa mania. Ad haec accedit febris acuta et vehemens; pulsatio arteriarum in universo capite valde molesta, in primis temporalium;

oculorum insueta mobilitas, eorum et faciei totius rubor, tumor ac torvus adspectus; mentis perturbatio subita aut sensim oborta, plerumque in somno incipiens, deinde perpetuus eius error, modo cum audacia et furore, modo sine his; rerum, etiam praesentium, oblivio facilis; pulsus frequens, velox ab initio saepe magnus, postea parvus, inaequalis, contractus, valde tamen durus et chordae instar tensae renitens; respiratio magna et rara, aut inaequalis; oris et linguae siccitas atque asperitudo; nullus plerumque sitis sensus, tametsi valde lingua et fauces arescant; urina pauca, flammea, modo tenuis et aquea, modo turbida; nullus somnus, aut si quis obrepat, interruptus et spectris somniisque perturbatus.

§. CXCVIII.

Quibus notis confirmetur diagnosis. — Signa sanguineae phlegmonodis. — Signa sanguineae erysipelatodis.

Causae etiam, quae morbo occasionem dedere, plurimum eius naturam illustrant. Dispiciendum igitur est, utrum eae fuerint tales, quae sanguini accumulando inflammationique exsuscitandae idoneae censentur; temperamentum an sanguineum, aetas, habitus corporis, vitae ratio respondeant; an evacuationes sanguineae defecerint; an metastasis inflammationis alicuius partis praecesserit. Ista enim probe indagata iudicium de phrenitide sanguinea atque inflammatoria multo probabilius efficient. Si simul soporosa affectio aut potius coma vigil concurrat, tumeatque facies et collum, sanguis e vena missus densior sit, spissior, et tenaci alba crusta, quam dicunt pleuriticam, tectus, *phrenitidem phlegmonodem* indicabunt. Si vero vigiliae magis, quam somnus, furor, quam taciturnitas, dolor capitis lancinans magis, quam pulsans, flavescens cutis color potius, quam ruber, sanguis detractus tenuis, rutilus, flavo sero innatans, et lente aut difficulter concrescens, temperamentum cholericum, aestivum tempus, febres biliosae, ardentes, putridae stationariae fuerint, coniecturam ex his facere licebit, *phrenitidem erysipelatodem esse.*

§. CXCIX.

Secundariae et symptomaticae. — Serosae utriusque. — Mixtae ex utraque. — Metastaticae.

Similia superioribus (§. CXCVII.), sed plerumque minus vehementia eveniunt, ubi *phrenitis secundaria* est alteriusque morbi symptoma; multo etiam mitiora, si *serosa* potius fuerit, quae praesertim ex temperamento phlegmatico, habitu pituitoso, aetate puerili aut senili, victu humido, regione palustri, vita deside, vultu decolore, pulsu molli, exiguo ad frontem calore, non magna temporalium arteriarum pulsatione, minore tum linguae, tum faucium ariditate aliisque, quae supra (§. CII.) notavimus, apparebit. Gravitatis potius, quam acuti doloris sensus, maior ad somnum proclivitas *lentorem*; punctionis perceptio atque agrypnia *acritatem* et *tenuitatem* seri et lymphae patefaciunt, ut nihil memorem antecedentia, ex quibus maximum lumen affulgebit. *Mixtam* ex utraque causa, sanguinea nimirum et serosa, significabunt notae utriusque propriae una consociatae. Sola anamnesis *metastaticam* aut *purulentam* indicabit. Rariores vero occultioresque eius alias causas (§. CLXXXVIII. CLXXXIX.) ex prima morbi origine sedulo indagata, peculiarique atque insueto symptomatum genere divinare oportebit. Sed arduum sane opus hoc est, et perspicacissimum solertissimumque investigatorem requirit.

§. CC.

Signa quaedam cuilibet phrenitidi prope communia.

Ceterum cuicunque phrenitidi commune est multa sine sensu atque ordine effutire, ridere, plorare, irasci, prosilire, et fugam tentare; ingravescente deinde malo manibus tremere, floccos carpere, festucas colligere, muscas venari, stragula complicare, dentibus stridere, et demum in soporem vel *carum* summa cum virium et pulsuum imbecillitate delabi, vel nervorum distentione corripi, morte paulo post tragoediam claudente.

PROGNOSIS.

§. CCI.

Signa exitii futuri.

Hoc genus dementiae est longe acutissimum, quippe quod intra brevissimum tempus enecare solet. Apud Aegyptios saepe intra paucas horas, ut refert Prosper Alpinus (1), homines perdit. Narrat enim phreniticos se complures vidisse, qui tribus quatuorve horis perierint; contra quam Galeno contigit (2) observare. Utplurimum tamen intra tres, quatuor, aut septem dies occidit. Id autem futurum prope declarant continua tum insania, tum vigilia, alvus atque urina pertinaciter compressa, aut huius color albidus ex saturata, aut tenuitas ex crassa quae erat, subito accedens, degluttiendi difficultas aut impotentia sine ullo interiorum faucium visibili vitio, aut gutturis cervicisque sine tumore dolor, difficilis crurum extensio, syncope aut nervorum distentio.

(1) *Medic. Aegypt. l.* 1. *cap.* 13 *p.* 23.
(2) *In l.* 3. *epidem.*

§. CCII.

Alia signa exitii impendentis.

Exitiosum quoque est, sudorem frigidum supervenire, extrema perfrigerari, et non recalescere, aut delirium in lethargum aut soporem sine bona causa commutari. Gangrenae enim, aut abscessus, aut infarctus ad summum perducti indicium est. Idque certius fiet, si febris se remittere visa sit, si vomitu aeruginosa exprimantur, faciem pallor occupet, pulsus langueant, inaequaliter subsiliant, et mentis aliqua, licet brevis, quemadmodum paulo ante mortem interdum accidit, redeat tranquillitas.

§. CCIII.

Signa mala stillae sanguinis, urina cruda aut nigricans.

Mala praeterea ominantur sanguinis e naribus prodire nitentis exiguae et paucae stillae, itemque urina semper aquosa et tenuis, aut post quaedam coctionis indicia in crudam et percolatam conversa, aut ἐναιώρημα (eneorema) nigrum exhibens. Quorum alterum morbidae ad caput materiae translationem, alterum humorum corruptionem et quasi necrosim indicat. Nulla aut plane exigua spes relinquitur in phrenitide ex metastasi orta, aut labantibus iam viribus, longoque morbo exhaustis superveniens. Hinc fortasse est, cur metuenda magis ea censeatur a Platnero, quae paulatim ingruit insurgitque, quam quae repente adoritur; quanquam utraque periculi plena nobis videatur. Generatim delirium cum risu discriminis minus habere creditur, quam illud, quod cum moerore, anxietate, silentio aut metu est.

§. CCIV.

Signa boni exitus.

Quando vero leviori gradu morbus incedit, et mature medicina ei adhibetur, non raro solvitur narium haemorrhagia, vel sudore multo, calido undique manante, vel alvi fluxu, vel haemorrhoidibus, vel catameniis, vel varicibus in cruribus reclusis, vel aliqua alia evacuatione, cuius utilitatem ostendit mitigatio symptomatum et functionum omnium successiva redintegratio. Pus interdum per aures aut alia loca cum salutis spe effluere visum est; quod tamen rarissime usu venit. Bonum insuper esse consuevit, multam aquam ex ore aut naribus ferri, aut aures diebus criticis et signis coctionis apparentibus obsurdescere, aut pectus aut artus doloribus corripi cum capitis levamine. Nam ab interioribus ad exteriora mali vim transferri, indicium est.

§. CCV.

Varia morborum successio.

Post devictam febrim non rarum est aliquandiu adhuc delirium produci; imo interdum in *maniam* aut *amaurosin* desinere, quando nimirum, ut aliqui explicant, vasa cerebri dilatata atque oppleta, postquam febris cessaverit, nequeunt se a materia obstruente expedire, sed cum eadem veluti concrescunt, intercipiuntque sanguinis aliorumque humorum circuitum, aut quando materies morbida ab interioribus cerebri sedibus ad nervos opticos aut acusticos transfertur, vel demum quando (id quod etiam probabile est) intima cerebri medullaris structura sic labefactata est, ut ad pristinam ubique integritatem restitui amplius non possit. *Maniam* et *fatuitatem* perpetuam relinqui saepissime a phrenitide, in quam puerperae ex lochiis retentis incidunt, auctor est Swietenius (1). Mihi ipsi mentis imbecillitatem ex hac causa profectam videre adhuc iuveni contigit in venusta, alioquin sana, optimique habitus et temperamenti muliere, quam lochia ob adspectum infantis mortui improvide eidem obiecti compressa phreniticam reddiderant.

(1) *Comment. in* Boerhaav. §. 774. *pag.* mihi 149.

CURATIO.

§. CCVI.

Phrenitidi *phlegmonodi* (§. CXCV. CXCVIII.), praesertim primariae, ea omnia conveniunt, quae ceteris inflammationibus, in primis largissimae sanguinis missiones e venis brachii, pedis, colli et frontis. Nec temporali arteriae parcendum quandoque est, a cuius sectione saepe plurimum boni exspectari licet (1). Haemorrhoides quoque hirudinibus pro re nata aperiri debent; nam raro earum fluxum fallere, et saepe delirium sanguine ex illis stillante compesci, multorum et praesertim Swietenii auctoritate atque experientia compertum comprobatumque est (2). Narium item haemor-

rhagia, aut hirudinum ope, aut stilo immisso, aut alia idonea ratione prolecta plurimum conferre visa est. Imo pone aures hirudines apponi utilissime solent, tantique eas facit Fr. Casimirus Medicus (3), ut nullam in phrenitide secundaria, morbis acutis videlicet accedente, sanguinis detractionem putet ea praestantiorem, quae fit sex hirudinibus pone aures admotis.

(1) Cl. Simsius plus in libra sanguinis ex arteria temporali educti confidit ad curandam phrenitidem, quam in tringinta unciis e vena quacunque emissis. Vidit ipse unciis decem vel duodecim sanguinis sic extracti sedatum delirium, ferocem minacemque intuitum atque oculorum ruborem sublatum, et somnum tranquillum subsecutum, a quo aeger experrectus omni periculo vacabat. *Malad. épid. p.* 12.

(2) *In* Boerhaav. §. 702.

(3) *Collect. observ. med. pract. t.* 2. *p.* 469.

§. CCVII.

Antiphlogistica. — Pedum balnea. — Enemata. — Eccoprotica. — Aegri positus quinam. — Regimen. — Hypnotica quando.

Insuper dari intrinsecus debent antiphlogistica potusque largior, qui diluat et temperet, et nimiam cordis atque arteriarum irritabilitatem inhibeat, manus et pedes in calidam demergi, in alvum iniici enemata, quae laxent et refrigerent, eccoproticis intestinorum excretio sollicitari, ut revulsivo fiat, capiti deraso imponi ea, quae humectent, molliant, avocent, aestum coërceant, aut leniter reprimant. Praestat quoque aegrotantem erecto capite decumbere, interdum residere, aërem frigidiusculum captare, leviter tegi, a luce prohiberi, ad silentium quietemque componi. Fracto iam vero febris impetu, resolutaque ferme inflammatione, si nimia *sensibilitas* atque nervorum *ataxia* videatur adhuc delirium vigiliasque protrahere, hypnoticis, vel opio ipso, refracta tamen et cauta dosi uti, interdum innocuum non modo est, sed utile ac necessarium.

§ CCVIII.

Cucurbitulae. — Hirudines. — Vesicans capiti deraso. — Revellentia mitiora.

Cum vero satis iam sanguinis detractum videtur,

vel vires largiori evacuationi ferendae impares sunt, et nihilominus deliriuni et cetera inflammationis effecta in eodem gradu persistunt, nec mitigantur, tunc optimum tutissimumque praesidium est, cucurbitulas, nisi prius adhibitae fuerint, occipiti, pone aures, dorso aut cruribus, incisa profundius cute defigere, aut hirudines locis iam alibi saepius indicatis, aut epispastica plantis pedum crurumque suris admovere. Hodie non pauci capillatam capitis partem, resectis crinibus, emplastro, quod vesicas excitet, ex cantharidibus tegendam iubent, eventu felici pluries obtento confisi. Sed caute id fieri debet, tumque in primis, ut mihi videtur, cum sopor et stupor delirio adiungitur, et quodammodo urgentior est, neque temperamentum aut habitus corporis, neque nimia nervorum sensibilitas sive peculiaris ad spasmos proclivitas adversantur. In his enim casibus convenientius est revellentibus mitioribus, veluti cucurbitulis siccis, fricationibus, sinapismis et balneis pedum et crurum uti, eoque libentius, quod Baglivius (1) in phrenitide inflammatoria vesicantia plus nocere, quam prodesse arbitratur.

(1) *Praefat. de fibr. motric. et l. 1. cap.* 6. Vid. *Comment. de reb. in Med. et Scient. nat. gest. vol. 2. p.* 400.

§. CCIX.

Sanguinis missio in cura erysipelatodis. — Alvi ductio. — Refrigerantia. — Quae capiti imponenda. — Simsii observatio.

In phrenitide porro, quam *erysipelatodem* (§.CXCVIII.) nominavimus, sanguis mittendus utique est, sed non urgenda valde, uti in phlegmonode, eius profusio. Minori igitur copia, nec pluries extrahere eum licet, quod inde delirium invalescere, convulsionesque acciri, saepe (1) observatum est. Id in primis in quibusdam aëris constitutionibus febribusque epidemicis malignis aut putridis, itemque in febribus nosocomicis non raro evenit. Imo interdum satis erit per cucurbitulas aut hirudines missionem eius moliri, aliaque adhibere, quae a capite quam lenissime revellunt. Utilissimum vero est alvum tum enematibus, tum cremore tartari, aut

sero lactis, cui tamarindi incocti fuerint, subducere, fervorem sanguinis subacidis succis vegetabilium, aut ubi valentius agendum est, spiritibus vitrioli, sulphuris aut nitri restinguere, acritudinem biliosam atque *alcalescentem* diluere, demulcere, corrigere non solum illis, verum etiam potu largo, farinaceo, acescente, frigido, et si aetas, temperamentum, tempestas, regio aut aegri assuetudo consentiat, etiam nivato. Caput, si unquam, hîc certe deradi, atque aceto aqua diluto sive posca frigida aut egelida tantum, perfundi et foveri, pedibus interim in calidam demissis, aut pannis laneis ex calida expressis involutis, necesse omnino est.

(1) Fortasse ad hanc speciem spectabat ea phrenitis, cui venae sectio, referente Simsio (*Malad. épid. p.* 13.), vires prosternebat, et mortem post horam afferebat; panni vero lanei ex calida expressi, et pedibus circumducti summopere advocato sudore leni profuerunt. Hisce phreniticis oculi erant rubri, inflammati et furentes, lingua sicca, cutis ardens, delirium magnum, pulsus durissimus. Moriebantur plerique die tertio. Qui diem quartum superabant, servabantur atque evadebant. Abusus liquorum calefacientium et frigus susceptum morbo occasionem praebebant. Tempus autem erat vernum.

§. CCX.

Quae curatio symptomaticae et serosae. — Quae mixtae. — Febrili. — Sympathicae ex saburra gastrica.

Nec valde ab hac curationis methodo (§. CCVIII. CCIX.) discrepare debet ea, quae phrenitidi *symptomaticae* aut *secundariae* (§. CXCIV.) adhibenda est. Serosae vero pro diversa causae natura (§. CXCV.) modo volatilia remedia, et vesicatoria, et quae acrius irritant revelluntque, accommodantur; modo ab his abstinendum est, et potius acritas diluentibus, temperantibus et diaphoreticis oppugnanda. Ex utroque vero genere curationis, quod sanguinea et serosa postulant, componi debet ea, qua *mixtae* (CXCIX.) occurrendum est. Generatim autem, si *spuria* fuerit, opus est non iteratis adeo sanguinis missionibus, nec tanto antiphlogisticorum apparatu, aut certe pro causarum, unde fit, varia ratione alia atque alia curatio requiritur. Delirium vero, quod in febrium augmento incidit, iis discutitur, quae febrem ipsam tollunt. Illud autem, quod

a saburra primarum viarum fovetur, emetica et cathartica exigit, nec sanguinis eget missione, utpote quae noxia omnino (1) foret.

(1) Boerhaav. et Swieten. §. 85. 620. 701. 702.

§. CCXI.

Diaeta.

Aëris etiam, in quo aeger versatur, temperies ad frigidam humidamque inclinet, oportet; nec alio est, quam tenuissimo utendum victu. Retuso deinde et febris et phrenitidis impetu, si leve delirium, aut coma, aut alia cerebri affectio adhuc permaneat, viresque sint imbecillae, non amplius sanguinis missione aut purgatione corpus vexandum, sed quiete, exspectatione et blando potius cibo absolvendum est reliquum (1) curationis.

(1) Swieten. l. c.

PARAPHRENITIS

§. CCXII.

Quotuplex paraphrenitis?

Nunc ad *paraphrenitidem* me convertam. Haec vox non uno apud omnes sensu usurpatur, sed ab aliis laxius, ab aliis pressius. Illi voce hac comprehendunt quodcunque delirium cum febre, quod ab aliqua viscerum sive pectoris, sive abdominis inflammatione sympathice infertur. *Paraphrenitidis* autem huius tot species constitui possunt, quot morbi, quorum symptoma ea est. Huc a nonnullis deliria etiam referuntur, quae ab otitide, aut a paronychia extremi digitorum articuli atque a vehementiore cuiusvis partis dolore et cruciatu ob nervorum consentientem vim pronascuntur. Huc pariter redigi possent eae desipientiae, quae febribus acutis superveniunt, sive cerebrum idiopathice, sive sympathice e vermibus, bile, sordibus primarum viarum compatiatur. Ex qua postrema causa ita crebro desipere homines solent, ut Jo. Henric. Rahnius (1),

cum Tissotio putet, ex viginti deliriis tam acutis, quam chronicis, octodecim hypochondriorum vitiis tribuenda esse; idque confirmat adductis in medium observationibus, quibus ostenditur, cerebrum in illis labem prorsus habuisse (2) nullam, quanquam non semper huiusmodi apparens cerebri integritas certo significet, delirium sympathicum fuisse. Sunt demum qui paraphrenitidis nomine illud delirium intelligant, quod aliae causae, quam inflammatio, cerebro insidentes pariunt, quandoque *phrenitidem spuriam* ab aliquibus dici, supra (§. CXCV.) significatum est.

(1) *Comment. de reb. in scient. nat. et med. gest. vol. XVIII. P. III. p.* 456.

(2) Tot modis cerebrum laedi potest, tamque obscuris atque inconspicuis, ut, ubi in eo nulla labes oculis dissectorum se ostendit, dubitari adhuc possit, an sympathica, nec ne, fuerit phrenitis. Non enim protinus cerebrum illaesum licet pronunciari, atque aliunde delirium ortum, quando in eo vitium patens ac manifestum non detegitur. Ceterum Rahnii et Tissotii sententiam confirmat suis observationibus Stollius, *Rat. medend. t.* 3.

§. CCXIII.

Quid stricte paraphrenitis Boerhaavianis?

Qui vero pressius paraphrenitidis vocabulo et magis proprie se uti dicunt, non aliud eam esse cum Boerhaavio contendunt, quam veram diaphragmatis inflammationem, quacum perpetuum delirium coniungi Hippocratem iam et Galenum docuisse perhibent (1). Diaphragma enim, cum valde nervosum spasmisque ob musculosam fabricam maxime obnoxium habeatur, ubi inflammationem contraxerit, facile in consensionem adducere cerebrum, atque ita commovere creditur, ut non levis inde et continua insania consequatur.

(1) Swieten. *in* Boerh. §. 907. 909.

§. CCXIV.

Delirium saepe abest ab inflammatione diaphragmatis.

Negari quidem haud potest, mentem interdum diaphragmate inflammato, praesertim cum morbus ingravescit (1), moveri et desipere; sed illud quoque certis-

simum est, sicut ex multorum fide et sectionum cadaverum indubia demonstratione (2) constat, delirium ab inflammatione tam tendineae, quam carnosae diaphragmatis partis persaepe abfuisse; ac proinde non esse delirium huiusce morbi proprium atque inseparabile symptoma. Quod nosmet ipsi non semel cadaverum sectionibus comprobavimus alias, sed praecipue non pridem in quodam viro, amico nostro, ex inflammatione convexae diaphragmatis partis, quam herpeticus acer humor retentus illucque delatus conciverat, intra paucos dies denato. Hunc perpetuus quidem singultus, at nequaquam delirium ullum, ad vitae usque extremum anxit discruciavitque.

(1) Ettmüll. *oper. t.* 2. *p.* 565. P. Salius *de affect. partic. cap.* 8. Carrer. *oper. citat. sect.* 2. *chap.* 6. *p.* 492.

(2) Willis *De Anim. brut. part.* 2. *cap.* 10 Morgagn. *epist. anat. med. VII. n.* 14. Carrer. *l. c.* Michele Sarconi *Istor. ragionat. de' mali etc. P.* 1. *p.* 209.

DIAGNOSIS.

§. CCXV.

Signa.

Paraphrenitis primo loco (§. CCXII.) exposita, quoniam symptoma aliorum morborum fere est, ex horum praesentia et comitatu dignosci debet. Quae vero diaphragmatis inflammationem subsequitur (§. CCXIII), ea in primis ex respirationis laesione et loci dolore (1) innotescit, distinguiturque a phrenitide. Namque in phrenitide dolor pulsans caput afficit, in paraphrenitide diaphragmatica dolor acutus praecordia torquet, et costas spurias inter et imas dorsi vertebras concluditur. In illa respiratio magna est et rara, praesertim inter initia; in hac celeris, parva, inaequalis, dolorem adaugens. Praeterea dolent hypochondria, tenduntur sursum veluti retracta, abdomen inspiratione vix quidquam movetur, adeo enim eam dolor cohibet, saepe anxietas, tussis sicca, singultus atque alia, quae pleuritici patiuntur, hic quoque superadduntur.

(1) Sed melius hoc innotescet, ut arbitror, in *capite de pulmonum inflammationibus morbisque affinibus.*

PROGNOSIS ET CURATIO.

§. CCXVI.

Quocunque modo paraphrenitidis vox accipiatur, semper morbi gravitatem et periculum aliquod portendit. Sed omnium dirissima et maxime metuenda est, quam septi transversi inflammatio efficit. Haec uti a causis, quae pleuritidem movent, cieri solet, eundemque fere exitum habet, ac saevissima pleuritis; sic quoque curationem eandem exigit, quae pleuritidi ceterisque inflammationibus adhiberi consuevit.

MANIA ET MELANCHOLIA.

§. CCXVII.

Hactenus de deliriis, quae febris comitatur. Restat modo, ut ea quae sine febre fiunt, brevissime explicentur. Primum venit *μανία* (mania), quae communi omnium sententia definitur delirium sine febre, sed furiosum et audax. Febris igitur defectu a *vera phrenitide* discriminatur. Attamen non infrequens est, *maniae* praesertim adultae et confirmatae febrim tanquam epigenomenon supervenire. In hac autem insania plures simul ideae et cogitationes perturbantur, et mentem exagitant cum aucto virium robore, audacia, furore; quo fit, ut longe differens videatur a *μελαγχολία* (melancholia), in qua *uni aut alteri ideae* aut obiecto *tantum mens pertinaciter adhaerens* hallucinatur aberratque *cum metu et tristitia; in reliquis vero praeclare sana et rationis optime compos.*

§. CCXVIII.

Ad melancholiam, tanquam ad genus, spectant *λυκανθρωπία* (lycanthropia) et *κυνανθρωπία*, (cynantropia), in quibus melancholici se lupos aut canes putant, horumque animalium mores vivendique rationem studiosissime imitari conantur. Neque hinc seiungenda est *νοσταλγία* (nostalgia), sive ingens moeror et dolor, quo quis conficitur, dum a patria invitus abesse cogitur, summoque desiderio ad suos redeundi unice tenetur et angitur. In hanc animi aegritudinem omnium

pronissimi sunt Helvetii (1), Germani et quicunque editioribus in locis degere soliti se in alienas humilioresque regiones vident translatos, novosque mores novumque vitae et victus genus inire debent. Tanta est eiusmodi melancholiae vis, ut milites, si quando ea corripiuntur, corripiuntur autem saepissime, nullo discrimine vitae nulloque mortis suppliciive timere a defectione et fuga deterreantur, et mori malint, quam diutius patriis laribus carere. Quam ob rem, nisi compotes voti fiant, agrypnia, moerore, apepsia, languore, anxietate, stupore, cordis palpitatione, febre lenta et macie confecti brevissimo tempore e vita decedunt.

(1) Nostalgia fortasse a νοςτέω, redeo, et ἄλγος, dolor. Melius *nostomaniam* vocavit Harderus, quasi redeundi desiderium sive furorem. Aliis, ut Zwingero, placuit eam vocare *pothopatridalgiam*, a πόθος, desiderium, et πατρίς, patria, quasi diceres moerorem aut dolorem ex desiderio patriae. item *philopatridomaniam, nostopatridalgiam, nostopatridomaniam*; quorum cuique facilis etymologia. Jo. Jacobus Scheuzerus, ut de suis civibus etiam hoc nomine bene mereret, conscripsit dissertationem de *nostalgia* lectu dignam, quae exstat in *t.* 1. *pag.* 307. *Comment. Acad. Instit. Bononiensis.* De eodem morbo typis Basileae prodiit quoque Jacobi Harderi dissertatio absolutissima, quam consulere plurimum refert. In diario medico, quod Venetiis edebat Petrus Orteschius, medicus perdoctus et amicus noster singularis, (*t.* 4. *p.* 372.) reperitur *de Nostalgia brevis tractatio*, quam cl. Pellegrinius Venetus in Helvetiorum utilitatem et commodum evulgavit, dignaque est, quae legatur, quanquam a Scheuzeri opinionibus aliquantum dissentiat.

§. CCXIX.

Reliquae melancholicorum varietates, quando se aut deos, aut reges, aut proceres, aut praesules iactant, aut mortuos se, aut in vasa fictilia, aut dolia conversos credunt, aut aliquam partem sibi esse confingunt ex alia materia, quam ex ossibus et carnibus conflatam, aut cancros, ranas, serpentes intus gerere queruntur, aut alio pertinaci et singulari mentis errore insaniunt, non habent peculiare et distinctum quoddam nomen, sed genericum tantummodo retinent melancholiae (1). Verum prout ab hypochondriorum vitio, aut ab uteri affectibus originem traxerit melancholia, *hypochondria-*

ca aut *hysterica* nominatur. Quarum haec si cum effreni concubitus cupiditate et tentigine coniungitur ita, ut obvius quisque ad coëundum provocetur, *nymphomania* aut *metromania* (2), sive *furor uterinus* dici solet. Furori demum ex amore, qui a *nymphomania* interdum omnino differt, et virorum magis proprius est, quanquam foeminae ei obnoxiae etiam sunt, *erotomania* nomen est (3). Melancholicis etiam affectionibus adnumerant nonnulli *tarantismum* sive *morbum saltatorium*, quia qui eo corripiuntur, saltandi cupidine exardent, atque ad sonum quendam, Apuliae populis familiarem, *tarantellam* dicunt, ad choreas incitantur, saltantque tamdiu, donec sudoribus profusissimis langueant. Sic eos curari fama est. A tarantulae morsu morbum nasci et nomen habere volunt cum Baglivio multi. Alii cum Serao etiam sine eiusmodi morsu morbum huncce in Apulia aliisque regionibus calidioribus endemium observari, et melancholiae hystericae aut hypochondriacae speciem esse contendunt. Atsi a venenato tarantulae morsu vere induceretur, de eo agendum esset alibi, ubi de morbis a morsibus venenatis genitis sermo habebitur. Quo etiam spectabit *hydrophobia*, sive aquae horror et metus, qui morsum animalium rabidorum subsequitur, quanquam ad deliria atque hallucinationes a plerisque referri soleat (4).

(1) Nosologi tamen hodierni singulis hisce speciebus nomina peculiaria tribuunt. Sic Sagarius conficit quindecim species, nempe 1. melancholiam vulgarem, 2. amatoriam, 3. religiosam, 4. argantis, 5. moriam, 6. attonitam, 7. errabundam, 8. saltantem, 9. hippanthropicam, 10. scytharum, 11 anglicam, 12. beatificam, 13. zoanthropicam, 14. enthusiasmum, 15. phrontis. Vid. explicationes apud Sagarium. *System. morb. symptomat. cl. XIII. ord. III. Gen. XX. p.* 743.

(2) Nymphomania deducitur a νυμφή, sponsa, vel rectius a νυμφὼν, thalamus nuptialis, et μανία, furor. Significatio est: furor sponsarum, sive recens nuptarum, vel desiderium thalami, sive viri furiosum. Sed fusius de ea et opportunius ubi de morbis mulierum. *Metromania* vero a μήτρα, id est matrix sive uterus, et μανία, furor ducitur.

(3) Erotomania est ab ἔρως et μανία, videlicet insania ex amore.

(4) De *Tarantismo* vid. Jo. Frid. Cartheuserus (*de morbis endemiis pag.* 44.) apud quem cuncta ad hunc morbum spe-

ctantia invenies summatim exposita. Hydrophobia sive pavor aquae non videtur mihi spectare ad *hallucinationes*. Est enim oesophagi et ventriculi affectio spasmodica, qua a potu arcentur. Neque semper cum ea delirium et rabies coniungitur. Vidi hydrophobos usque ad extremum mente constantes. De morsu canis rabidi consuli possunt ex nuperrimis sequentia: *Benigni Canellae De Vigani Ripensis Tyrolensis dissertatio de hydrophobia. Oenipont.* 1774. *Observations sur la nature, et sur le traitement de la rage etc. par M.* PORTAL. *Yverdon* 1779. *Compendio di notizie interessanti circa il veleno de' rabbiosi animali di* FELICE ASTI *in Mantova* 1778. Quibus addi potest ornatissimi viri, nunc *Protomedici Urbinatis* Jo. BAPT. FALETHI *epistola ad cl.* PAULLUM BAPTISTAM BALBUM *Bononiensem: De immani quadam passione hysterica et aquifuga, ubi nonnulla quoque ad hydrophobiam spectantia disputantur.* Diar. Med. P. ORTESCHI ann. 1766. p. 196.

§. CCXX.

Melancholia et mania saepe se mutuo excipiunt.

Etsi vero melancholiam et maniam delirii modo et gradu differre inter se (§. CCXVII.) non inepte scripserim, haud tamen dissimulandum est, affines inter se natura esse hosce affectus, ut WILLISIO, MORGAGNIO (1) aliisque adnotantibus, saepe vices commutent, atque alteruter in alterutrum transeat. Quae vicissitudines in causa saepe sunt, ut medicus ob taciturnitatem et metum, aut loquacitatem et audaciam in eodem aegro identidem alterantem, dubius ancepsque haereat, utrum melancholicum an maniacum declarare eum debeat. Utraque aegrotatio dividitur in *primariam*, quae scilicet sine ullo corporis morbo, sed cerebri tantum vitio fit, et in *secundariam*, quae a sanguinis totius depravata diathesi, aut a viscerum quorundam laesa functione proficiscitur.

(1) Vid. *Epist. anatom. med. VIII. n.* 1.

§. CCXXI.

Causae maniae et melancholiae.

Causae etiam utrique malo fere communes esse solent. *Mania* proxime oriri videtur ex ea cerebri constitutione, in qua tanta idearum perturbatio contingit, ut furor et audacia et virium muscularium augmentum

consequatur. *Melancholia* vero ab eo cerebri statu, qui unam vel alteram ideam animo pertinaciter exhibeat, quam removere pro libito haud liceat, quaeque iudicandi recte facultatem laedat, imo metum moeroremque plerumque incutiat. Paulo remotius huiusmodi mentis perturbationes efficiunt vel vitia solidis cerebri partibus innata aut adsita, vel toti corpori, et in primis universae humorum massae inhaerentia, vel in aliquo a capite quamvis dissito viscere aliave sede locata. Ad priora, ut ex anatome maniacorum aut melancholicorum didicimus, pertinent corticalis vel medullaris cerebri substantiae siccitas, durities, vel contra laxitas, mollities atque humiditas nimia, corporis callosi, vel medullae oblongatae, vel glandulae pinealis vitiata compages, ventriculi aqua repleti, vasa atro cruore turgida et distenta, meninges tensae aut laxae, aut corruptae, aut sero sanguineo suffusae, polypi in sinibus durae matris, aut lapilli aliaque laesionum genera; quanquam horum pleraque in aliis etiam capitis morbis saepe deprehensa sint, neque in quavis mania et melancholia reperiri soleant. Quo mala etiam cranii conformatio, aut tumores quicunque, etiam externi (1), et prava cerebri dispositio nativa, hereditaria aut acquisita ictusque spectare videntur. Posteriorum classem constituunt omnia, quae humores condensant et cogunt, quae subtiliorem eorum partem disperdunt, aut crasim ipsam corrumpunt et resolvunt, uti liquorum fermentatorum aut spirituum ardentium abusus, frequens ebrietas, venus nimia, aër calidus et siccus, insolatio, studia immodica, graviora animi pathemata, ira in primis et moeror, profundae meditationes, amor insanus, ambitio honorum et dignitatum immoderata aut spes frustrata, terror ingens et subitaneus (2), funesti et repentini nuntii, quorum multa etiam sine alia humorum labe ita sensorium commune subvertere possunt aut nervos nervorumque principium sic labefactare, ut huiusmodi morbi facile enascantur. Itemque ea, quae plethoram inducunt, et cerebrum versus humores provocant aut acrem sanguini imprimunt dyscrasiam, uti evacuationes sanguinis, ichoris, scabiei, haemorrhoidum, mensium suppressae; scorbutica, venerea, arthritica, podagrica aut febrilis et morbida (3) materies ad ce-

rebrum traducta; diuturna hypochondriaca aut hysterica affectio; atra bilis in visceribus abdominis defixa atque irritans, vel inde dimota, soluta et in circuitum rapta; saburra biliosa, melancholica diathesis, obstructiones imi ventris, acria quaecunque retenta; temperamentum sanguineum, cholericum aut atrabilare, et similia.

(1) Maniam a tumore externo *super sinistro bregmatis osse in confiniis suturae lambdoidis et sagittalis* nato probabiliter profectam memorat Fridericus Gabriel Gottlieb Siebenus (*Collect. Societ. medic. Havniens. vol. I. p.* 86, eoque ad suppurationem perducto atque inciso sanatam.

(2) Interdum ita vehementi terrore afficitur sensorium commune, ut talis in eo excitetur idea, quae nullo postea modo deleri possit; ideoque nihil cogitetur, nisi hoc unicum ab invitis etiam et reluctantibus, in quo pessima melancholiae species sita videtur. Swieten. §. 1108.

(3) Non solum materia febrilis non satis emendata, aut imperfecte expulsa maniam procreat, nam saepe diuturnas febres intermittentes hoc malum subsequitur, verum etiam quaecunque morbida materia, quae excernenda fuisset, retenta et relicta. Imo idem praestat fortasse secretio ipsa lactis quandoque impedita, nedum lac ipsum corruptum et repressum.

§. CCXXII.

Maniae frequentior causa. — Plantae venenatae ut causae.

Maniam vero frequentius ortam ex scabie, herpetibus, impetigine aliisque cutaneis morbis exsiccatis aut improvide repressis, ex plica polonica recisa, ex tempestate nimium calente, aut contra perfrigida, ex copia, stagnatione et corruptione seminis seminaliumque humorum, quos *aphrodisios* vocant, docent medicae historiae. Sed prae hisce omnibus subitam acutamque maniam inferunt hyoscyami et stramonii sive daturae semina et radices, baccae solani furiosi sive belladonnae, cicuta aquatica Wepferi aliaeque fortasse plantae venenatae bene multae, et praecipue quaedam fungorum sive boletorum genera. His nonnulli addunt morsus venenatos quorundam animalium, in primis rabidorum.

DIAGNOSIS.

§. CCXXIII.

Melancholiae quinam magis obnoxii. — Signa imminentis melancholiae. — Praesentis iam melancholiae. — Maniae futurae indicia. — Signa utriusque delirii communia. — Signa eius, quod ab hypochondriis est. — Signa eius, quod ab utero fit. — Reliquarum specierum diagnosis.

Diagnosis delirii utriusque, tam maniaci, quam melancholici, eiusque specierum et varietatum ex illis, quae iam (§. CCXVII. ad CCXX.) exposita fuere, facili negotio eruitur. Sed potissimum ad ea, quae antecesserunt, animum advertere oportet, quorum paulo ante causas recensentes, mentionem fecimus. Hinc scire oportet melancholiae magis obnoxios esse, ut supra (§. CCXXI. CCXXII.) indicavimus, eos, qui malo hypochondriaco aut hysterico diu conflictantur, qui viscerum abdominalium vitiis, praesertim scirrhosis laborant, qui salutaribus sanguinis fluxibus consuetis carent, qui curis molestis anguntur, qui immodicis desideriis indulgent, qui ex parentibus nati sunt melancholicis, quique sanguine crasso et viscido abundant, et ad cerebrum variis ex causis uberius, quam par est, eum alliciunt et congerunt. Melancholiam vero ipsam appropinquare commonstrant tristitia, metus et diutinae vigiliae atque hominum consuetudinis odium. Paulatim increscit luctus, et lacrymae saepe funduntur, quanquam nonnullis etiam perpetuus aut facilis risus accedat. Omnes autem vanis intentisque cogitationibus distinentur, adeo ut persaepe defixis humi oculis veluti stupidi haereant, vel subito falsis imaginibus quodammodo excitati celeriter, suspiriis emissis, procedant et moveantur. Invalescente vero iam morbo hominum conspectum et conventus fugiunt, solitaria loca quaeritant, ibi quasi occultati et suis phantasmatibus occupati, taciturni et desidiosi vitam transigunt. Qui gravius laborant, se vel pecudes, vel deos, vel defunctos, vel fragili ex materia constantes credunt; quare alii canum latratum, aut luporum eiulatum, aut gallinarum cantum voce imitantur, vel, utpote mortui,

cibos et potus recusant; alii occurrentibus cedunt, veriti, ne diffringantur. Alii praeterea in iram levi ex causa propendent, valde instabiles, et saepe de minimis ridiculisque rebus solliciti, modo liberales et prodigi, modo tenaces et avari, et modo mortem vehementer pertimescunt, modo, quod mirum, in desperationem delapsi violentas sibi manus inferunt. Contra maniam imminere praesagiunt pervigilium contumax, cephalalgia, aurium tinnitus, risus insolitus, aut insolita et praeter consuetudinem ad irascendum proclivitas et morositas. Ubi iam mania se exserit, oculi rubent, palpebrae creberrimis motibus agitantur, et sic affecti loquaces, litigiosi, furentes omnia clamoribus complent, torvo adspectu ac truci minantur, aucto virium robore praepollentes in quosvis adstantes impetum facile faciunt. Utrique sive melancholici, sive maniaci, anxii esse solent, vigilant, frigoris, aëris, tempestatis inclementiam innoxie sustinent, et, nisi vi contineantur, e fenestris se praecipites dant, aut in puteos, flumina lacusve demergunt, aut aliter sibi mortem consciscere tentant. Quum ab hypochondriis malum sit, facies pallet, extrema frigent, cordis palpitatio frequens et praecordiorum anxietas crebro accedit; respiratio profunda atque intercisa est; caput dolet; venter segnescit, intestina obmurmurant, flatus attolluntur, ructu aut vomitu aliquid eiicitur, quod sapore acido aut amaro mordicat; appetitus modo viget, modo deficit; pulsus rari, tardi, aut inaequales et languidi, aut mirifice varii deprehenduntur. Ubi vero ab utero, aut ab hysterica passione fiat, praefocationes, mensium inordinata aut deficiens excretio, fluor albus, urinae aqueae, copiosae, tenesmus vesicae, stranguriae, ischuriae, pollutiones, tentigo, hypogastrii, ovariorum uterive tumores multiformes, dolores inflationesque se produnt. Similia autem contingunt quoque hypochondriacis, interdum ex sola nervorum sensibiliori mobilitate. Reliquarum cognitio differentiarum itemque causarum, quae eas gignunt, partim ex signis supra recensitis, partim ex anamnesi petatur.

PROGNOSIS.

§. CCXXIV.

Hereditaria vix curabilis. — Item primaria. — Secundaria curabilior. — Tutior quae cum risu, quam cum moerore. — Quae evacuationes salutares. — HIPPOCRATIS praesagia.

In universum omnes insaniae difficulter curantur. *Hereditaria* aut a vitiosa cerebri constitutione orta vix spem aliquam relinquit, et si quando conquiescit, facile recidiva fit. Difficilis pariter curationis est *primaria*, quae nimirum a phantasiae mentisque errore sine alio corporis vitio pendet, nam labem intimae cerebri fabricae aliquam significat; contra *secundaria*, quam suppressae evacuationes, errata in victus ratione, aut morbidus corporis status intulerunt, frequentius arte et temporis ope resipiscit. Tutior ea est, quae cum risu et laetitia, quam quae cum studio et moerore coniungitur; recens item curatur interdum, vix unquam inveterata. Plerumque sanitatem exspectare licet a narium haemorrhagia, ab haemorrhoidum, aut catameniorum fluxu redeunte aut revocato, ab alvi profluvio, a varicibus crurum, ab aqua intercute, a scabie, a quartana aliisque intermittentibus febribus, abscessu, ab aëris, tempestatis, regionis aetatisque mutatione. Huc pertinent nonnulla HIPPOCRATIS praesagia: *Insanientibus si varices aut haemorrhoides supervenerint, insaniae solutio fit* (1). *Ab insania dysenteria, aut hydrops, aut mentis emotio, bonum* (2). *Dolor ad pedes, vel ad pectus subiens, aut vehemens tussis oborta, insaniam solvit* (3). *Si insania solvatur absque dolore ad pedes, vel ad pectus, aut tussi vehementi, caecitas sequitur.* (4). Ulcera vero in facie aut pedibus orta vix aliquid boni, nihil vero amissa prorsus appetentia pollicetur. Contra bene sperare iubent herpetes et serpigines alicubi efflorescentes; nihil enim magis cerebri morbos levat, quam huiusmodi acrimoniae ad exteriora translatio.

(1) *Aph.* 21. *sect. VI.*
(2) *Aph.* 5. *sect. VII.*
(3) *De Iudicat.* 65.
(4) *Ibid.*

§. CCXXV.

Hypochondriaca et hysterica facilior. — Successiones. — Signa prava. — Somnus quando boni ominis.

Melancholia hypochondriaca aut hysterica reliquis longe facilior curatu esse consuevit. Hac affectis saepe *nigra per alvum ad iudicationem prodeunt* (1). Saepius viros et praecipue seniores affligit, rarius foeminas, sed in his pertinacior deteriorque est. Interdum melancholia in epilepsiam, et rursus epilepsia in melancholiam vertitur. Interdum excipitur a continua amentia, a convulsionibus, ab apoplexia. *In vehementi et furiosa mentis emotione, accedentes tremores exitio sunt*, inquit auctor Coacarum (2); item *dentium collisio aut stridor praeter consuetudinem* (3), aut *dentium resiccatio perniciem denotat* (4). Mors instat, si coma, epilepsia, aut virium lapsus supervenerit. Somnus, sed placidus, plerumque insanientibus quibuscunque remedio aut solatio est. Non vero cuilibet morbi remissioni fidere convenit; nam cito et opinato exasperatur.

(1) *Coac. N.* 486.
(2) *Num.* 93. *et Praed.* 1. 14.
(3) *Coac. N.* 235.
(4) *Ibid.*

CURATIO.

§. CCXXVI.

Regimen diaeteticum. — Nostalgiae in primis.

In omni mania et melancholia, et praecipue in ea, quae ab ideis perturbatis *sensoriique communis* depravatione magis, quam corporis vitio dependet, loci et vitae mutatio pernecessaria est. Peregrinatione enim, corporis motu et nova obiectorum subinde exhibitione novisque successive rerum imaginibus atque impressionibus falsae inordinataeque aut fixae idearum species paulatim delentur, aut in ordinem, quo par est, rediguntur. Removenda quippe ea omnia sunt, quibus aegrotans ad amorem, vel iram, vel odium, vel moerorem fuit antea concitatus, imo ludis, cantu, concen-

tibus musicis iucundisque amicorum colloquiis ad hilaritatem alliciatur. Idque in primis melancholicis salutiferum est. *Nostalgia* praeterea aërem puriorem, loca editiora, victus rationem ad morem patrium conformatam et demum in patriam reditum, qui omnia reliqua auxilia vincit, expostulat.

§. CCXXVII.

Sanguinis missio. — Cathartica.

Sanguinis missio saepius maniacis, quam melancholicis opportuna est, tumque potissimum, cum plethora aut suppressa aliqua sanguinis evacuatio, aut aëris fervor, aut vini potus causam morbo dederit. Venae iugulares, aut vena frontis, imo arteriae temporum hîc utilissime incidi solent. Praestat insuper alvum solvere medicamentis ad certa intervalla repetitis, in sanguineo biliosoque temperamento mitioribus, acrioribus validioribusque in pituitoso aut melancholico, inter quae helleborus niger eiusque extractum celebratur.

§. CCXXVIII.

Quae Mutzellio bene cessit curatio.

Cl. Mutzellius (1) melancholiam ex moerore, vita deside et vitio viscerum in hypochondriis sitorum pluries feliciter expugnavit, data singulis diebus potione, quae habet tartari tartarisati semunciam, extracti centaurei minoris drachmas binas, aquae fontanae uncias octo. Quando amara respuebantur, extracti loco tantum mellis despumati, quantum opus esse videretur, substituebat. His autem omnibus interponebat subinde laxantia alvum. Non modo melancholiam hac methodo, sed maniam ipsam radicitus pluries exstirpatam narrat. Sic enimvero humor atrabilaris solvitur, emendatur eiiciturque.

(1) *Comm. de reb. in M. et Sc. nat. gest. vol. 4. pag.* 92. *et seqq.*

§. CCXXIX.

Quando acida conveniant. — Aquae frigidae potus. — Camphorae eximia virtus. — Melancholicis utilior. — Camphorae aptior usus.

In maniacis temperamento fervidiore, aetate iuvenili, bono habitu, exercitatis et rebus calefacientibus deditis acescentia quaeque, quin acida etiam ipsa fortiora, quibus sanguinis aestus, tenuitas, alcalina acritas, nimius nervorum sensus nimiaque fibrarum irritabilitas refrenantur, usui sunt praestantissimo. Quo nomine etiam frigidae potus summopere commendatur. Acetum destillatum, in quo calente soluta sit ad drachmam dimidiam sacchari et gummi arabici ope, deinde aqua florum sambuci diluta camphora, multis verbis celebravit Locherus, et post eum alii (1). Et sola camphora, sed aucta sensim eius dosi ad drachmam ultraque in die curatas manias, quae cetera remedia eluserant, commemorant medicae historiae (2). At repetitis periculis comperi, interdum ab eius usu maniacos, qui videbantur aliquantum pacati, quotiescunque camphoram resumerent, iterum excanduisse, atque in furorem actos fuisse; fortasse quia vim cordis sanguinisque motum incitat, et calorem atque humorum omnium expansionem adauget. Hoc casu fortasse tolerabilior eius usus reddetur, si cum aceto permixta et soluta propinetur. Quare eam potius melancholicis adiumento esse et torpore quasi stupentibus, cum pulsu parvo, raro et debili, quam contra, non infimae notae medici arbitrantur. At Mutzellius stupore melancholico laboranti camphorae semunciam quotidie per duas hebdomadas (3) dedit frustra. Tanta saepe est causarum invincibilium complicatio et circumstantiarum varietas, ut remedia vel praestantiora haud semper respondeant, imo contrarios quandoque effectus pariant. Si quid vero hac super re licet proferre, camphoram tum prodesse equidem crediderim, cum *sensibilitas nervea* tantummodo videtur excedere, non autem irritabilitas: nocere aut irritam esse, ubi illa languet et torpet, aut haec nimia est, et vasa non satis depleta. Camphora enim *sensibilitatem* certo imminuit, auget vero *irritabilitatem* et sanguinis (4) fervorem.

(1) Locher. *Observat. practic. circa Luem vener., epileps., et maniam etc. Vienn.* 1762. *p.* 57. et seqq. Ortr.schi *Giornal. med.* 1765. *p.* 10. Utebatur autem Locherus hac formula: Rec. *Camphor. drachm. semis, sacchar. canar., mucilag. gumm. arabic. an. drachm. j. His invicem in mortar. marmor. trit. add. acet. calid. unc. semis, aq. flor. sambuc. unc. vj. syr. flor. pap. rhoead. unc. j M.*

(2) David. Kinneir in libro inscripto: *Saggio delle Transazioni Filosofiche di* Tommaso Derham *vol.* 4. *p.* 90. *et seqq.* Crarn *Prax. med. reformat. p.* 132. Hoffmann. *Med. system. t. IV. part. IV. cap. VIII. observ.* 8 Ortreschi *Giorn. med. t.* 2. *ann.* 1763. *p.* 373. Dell' Armi *Sagg. di Medic. pratic. P.* 2. *osserv.* 13. *c.* 14. Boennecken *in Collect. Francon. ect. vol.* 5. *P.* 28. *p.* 294. *et in Comment. de reb. in M. et Sc. nat. gest. vol. XI. p.* 525.

(3) *Comment. cit. vol IV. part. I. pag.* 93.

(4) Vid. *Theses de Camphora eiusque virib. a* Sebast. Severio *in Gymnas. Ticinens. propugn. ann.* 1776. *et* Bassian. Carminati *De animalium ex mephitib. et nox. halitib. interitu etc. l.* 3. *cap.* 3. *p.* 191.

§. CCXXX.

Balnea tepida. — Stillicidium aquae frigidae in caput. — Frigida capiti applicata. — Frigidissimae potus.

Maniacorum furor et audax temeritas persaepe balneis tepidis, quae humectant, laxant, perspirationem adiuvant, atque efficacissime a capite revellunt, domatur et cohibetur. Neque id auxilii melancholicis minus prospere cedit, quod eo totum corpus ita mutatur, ut etiam in sensorio communi pertinax illa et fixa fibrarum inflexio, a qua peculiaria quaedam idearum simulacra animo repraesentantur, tandem, ut ita dicam, relaxata quodammodo complanetur deleaturque. Id autem citius et certius praestatur, si, dum totum corpus tepore balnei remollescit, et meabile redditur, aqua frigida desuper in caput derasum destillet. Legenda est historia maniae cum priapismo, quam eiusmodi ratione curavit D. De Monchau (1). De maniae hystericae pari curatione per balneum octo horas singulis diebus iteratum, et per assiduam linteorum aqua frigida madentium capiti applicationem, quae res pene incredibilis videtur, a cl. Pommio peracta, ut rara et mirabili mentionem faciendam in suo Diario medico (2) censuit Ortreschius, doctus sane vir et nuper immatura morte nobis ereptus. Sed multo prius per largum aquae geli-

dissimae potum et capitis bis, vel ter in die iteratas adspersiones curatos maniacos legimus a docto expertoque medico Cremonensi, nobis amicissimo, MARTINO GHISIO (3).

(1) ORTESCHI *Giornal. med. t.* 4. *p.* 105.
(2) *Id. ib. t.* 2. *p.* 412.
(3) *Lettere mediche, Lett. I. p.* 24. *et seqq.*

§. CCXXXI.

Balnea frigida.

Non modo autem frigidissima caput irrorari maniacis maximo est emolumento, verum etiam universum corpus in balneum frigidum demergi (1), idque in primis fuit illis, qui robore et aetate florentes, plethorici, fervidissima aestate, post immodicum vini meracioris potum in maniam inciderunt. Exempla, quae id satis comprobent, exstant apud SWIETENIUM (2) aliosque, quos quisque pro libito poterit consulere. Sed memoratu dignum est illud, quod medicus et geometra longe clarus, PETRUS MICHELLOTTIUS conterraneus meus de quodam iuvene reliquit, qui, cum iter mari faciens caput solis ardori diu obiecisset, seque vino intemperanter replevisset, acutissima mania correptus est, atque ab ea largis sanguinis missionibus, tenuissimo victu, potu aquae gelidae, eiusdem etiam in caput proiectione et simul frigidis balneis, suadente et iubente ita eodem doctissimo viro, felicissime liber (3) evasit.

(1) MEAD. *De venen. p.* 139. *et* 140
(2) *Comment in* BOERHAAV. §. 1127. Vid. etiam ORTESCHI, *Giornal. med. t.* 4. *p.* 124. WILLIS. *Pathol. cap. X.*
(3) *Hist. de l'Acad. des Scienc. ann.* 1734.

§. CCXXXII.

Opii usus. — Cautelae in usu somniferorum.

De opii effectibus in mania et melancholia non convenit inter auctores. Quidam opium summae utilitatis esse praedicant, alii narcotica quaeque vituperant, et maxime noxia affirmant. Non dubito, quin utrique experientia duce loquantur; sed quam difficilis et rara est verae experientiae ratio! Celeber maniacorum curationibus medicus, sicut apposite animadvertit SWIETE-

nius (1), opii duo grana mane et totidem vesperi maniacis dabat, et, si somnus non sequeretur, augebat paulatim dosim, donec optato effectu potiretur. Et reapse nihil utilius praestantiusque inveni post necessarias evacuationes refractasque aliquantum aegri vires, ad vigilias arcendas et nimiam sensibilitatem mentisque perturbationem sedandam componendamque, quam opium, cuius etsi magnas etiam doses a maniacis sine noxa interdum ferri, magister usus pluries demonstravit, nolim tamen, nisi prudenti experimento et iustis primum dosibus tentatis, ad largiores atque insolitas quis progredi audeat. Ut enim interdum in peculiari idiosyncrasia, quibusdamque aegrotantium constitutionibus calorem, motum sanguinis, faciei ruborem, vigilias et corporis iactationes adauget, sic quandoque in aliquibus praeter exspectationem et consuetudinem exigua etiam dosi veternum inducit mortiferum. Non ergo inconsulto et temere hoc, alioquin utilissimo, adiumento uti licet. Quare nonnullis mos est a papaveris albi nostratis praeparationibus primum incipere, et, prout res postulaverit, deinde ad cautum et prudentem opii usum transire. Tutius eius extractum gummosum (2) a virosa et noxia resina segregatum recentioribus habetur. Ceterum Meadius ipse (3), quanquam non valde somniferis amicus, his tamen utendum esse concedit, quando aegri aut ingenti terrore agitantur, aut pervigilio consumuntur.

(1) L. c. §. 1127.

(2) Opium constat ex duabus partibus, gummosa una, resinosa altera. In resinosa insidet vis quaedam virosa, stupefaciens et nervis noxia, in gummosa facultas anodyna et sedans et blande somnifera. Beaumaeus excogitavit enchiresim, qua gummosam resinosa exueret, opiumque sic haberet multo praestantius; sed eius processus cum longissimo tempore egeat, vix ullus est, qui huiusmodi extractum, ut vocant, paratum in officinis apud nos habeat. Quare gratiae habendae sunt cl. Bucquetо, qui (*Mémoir. de la Société Royal. de Médecine vol. 1. p. 403.*) rationem longe faciliorem, quam illa Beaumaei est, parandi extractum opii gummosum tradidit. Inditur in mortario opium, et teritur leviter. Tum affunditur aqua frigidissima, et iterum conteritur, ut aqua colore imbuatur. Colorata sic aqua, ut chimici loquuntur, decanthatur. Residuo opio nova affunditur, idque iteratur, donec aqua non amplius coloretur. Aquae sic eductae et percolatae

leni calore evaporentur. Quod in fundo remanet, est extractum gummosum parte virosa et narcotica exutum.

(3) *Monit. et Praecept. med. cap.* 3. *p.* 51. *ed. Londin.*

§. CCXXXIII.

Extractum hyoscyami.

Inter sedantia somnumque inducentia nostra' aetate celebrari coeptum est hyoscyami extractum, sive rectius succus leni igne condensatus et concretus, tanquam efficax excellensque remedium in maniacis melancholicisque deliriis. Sed Gredingius sex et viginti de eo accuratissime factis periclitationibus, et scripto fideliter traditis non modo sibi, verum aliis etiam bene multis persuasit, *hyoscyamum nec tuto posse exhiberi usu interno hominibus, nec remedium esse in melancholicis et maniacis morbis, ut quibusdam videtur,* salutiferum (1).

(1) *Advers. med. practic.* Ludwig. *P.* 1. *p.* 71.

§. CCXXXIV.

Moschus. — Pulvis Tunquinensis.

Quibus opii usus non arridet, aut non satis bene respondet, aut extractum hyoscyami suspectae ancipitisque facultatis est, hi moscho eundem in finem uti poterunt. Diaphoresim enim blandissime movet, et somnum accersit; hinc in mania tanquam resolvens atque anodynum pharmacum (1) adhibetur utiliter. Homini *erotomania* laboranti moschum cinnabari iunctum magno adiumento fuisse, ex Wallii et Locheri observationibus (2) accepimus. Maniacum annum agentem quadragesimum pulvere Tunquinensi, qui ex granis sedecim optimi moschi et cinnabaris nativae atque antimonialis, cuiusque granis duodecim constat, bis dato curavit cl. Sebastianus (3). Nec minori cum fructu maniaco cuidam moschi quinque et viginti grana *pro una dosi* data narrantur a Brookesio in suo *Dispensatorio generali* (4). Duo autem in moscho adhibendo sunt probe observanda, ut nimirum liberaliori manu detur, et nitro aliisque temperantibus vis eius calefaciens mitigetur. Alias aut nihil boni praestat, aut permolestam agitationem aestuationemque inducit.

(1) Lange *Miscell. verit. fasc.* 1. *p.* 98.
(2) *Transact. philosoph. n.* 474. Locher. *Oper. cit. p.* 62. Haartmann. *Act. Acad. Reg. Scient. Suecic. vol. XXIII. p.* 267.
(3) *Act. Acad. Elect. Mogunt. t.* 2. *p.* 483.
(4) Ludwig. *Comm. de reb. in med. et scient. nat. gestis. vol. V. pag.* 425.

§. CCXXXV.

Nymphomania et satyriasis.

Nymphomania, sicut etiam in viris furor cum satyriasi (1), oppugnari solet sanguinis missione iterata, catharticis, potu aqueo cum nitro, balneis potissimum frigidis, fotibus eiusdem naturae assidue applicitis, victu herbaceo et parco, et tandem, ubi licuerit, connubio, quod valentius sane et certius praesidium est; quanquam furorem uterinum viderim etiam in foeminis viro strenuo nuptis, qui per aliquot hebdomadas, imo menses pertinax easdem vehementer torsit, nec destitit, donec utero tandem conceperint. Interdum vero veneris stimulo furentes oportuit inedia, obiurgationibus flagrisque ad verecundiam continentiamque reducere.

(1) Tentigo, sive erectio veretri sine rei venereae appetitu dicitur proprie *priapismus*, cum rei venereae desiderio ardenti, *satyriasis*.

§. CCXXXVI.

Aethiops antimoniatus. — Ptyalismus per mercuriales litus. — Inoculatio scabiei.

Adolescentem maniacum sanguinis missionibus repetitis, catharticis, balneis tepidis, frigida capitis irroratione, sero lactis, camphora, qua tamen in maiorem furorem, iteratis experimentis, eum agi comperi, nitro, lacte ex seminibus frigidis expresso et remediis opium habentibus diu frustra vexatum tandem pristinae restitui integritati, postquam detexi causam, ex qua morbus ortus erat, nempe impetiginem, cui iamdiu obnoxius fuerat, retropulsam. Tum autem ei dedi *aethiopem antimoniatum* bis quotidie ad quadraginta et ultra dies, quo non modo ipse paulatim resipuit, sed impetigo etiam ad veterem metacarpi unius manus sedem

revocata est, valetque perbelle in hanc usque diem, septimo iam anno labente. Memoranda quoque hic est curatio maniae chronicae, quam Schlichtingius excogitavit, atque ad optimum finem (1) perduxit. Rasum caput linimento mercuriali bis in dies singulos perfricandum curavit, donec ptyalismus moveretur, quo aegrotans perfecte sanatus fuit. Et Mutzelius melancholiam, quae in stuporem summum degeneraverat, nulli cedentem remedio, scabiei inoculatione, raro sane exemplo, feliciter tandem (2) sustulit et propulsavit.

(1) *Nov. Act. physic. med. Acad. N. C. t. 1. p.* 346.
(2) Orteschi *Giornale med. ann.* 1762. *N.* 28.

§. CCXXXVII.

Sanguis asininus. — Abscissio testiculorum. — Saccharum saturni.

Quae iactantur de sanguine asinino e venis colli aut aurium extracto et linteis excepto, deinde aqua florum hyperici soluto, et expresso cum aceti tantillo, aut sine eo etiam, maniacis propinando, veluti specifico antidoto, vetularum magis, quam medicorum rationalium (venia Frid. Hoffmanni (1) et Boenneckenii (2) dixerim) fidem videntur mereri. Abscissionem vero testiculorum, quam Lieutaudius (3) proponit, saccharique saturni a duobus ad octo grana usum, ut furor compescatur, quem idem cl. vir magni facit, alteram ut crudelem et periculi non expertem, alteram ut venenum lente interficiens proscribimus.

(1) *Med. syst. t. IV. P.* 4. *cap. VIII.* §. 23.
(2) *Bigae casuum medic. etc.* 1744., *et* Orteschi *Giorn. med. t.* 2. *p.* 158.
(3) *Précis de méd. l.* 1. *sect.* 2. *p.* 206. *edit.* 1761. *Paris.*

§. CCXXXVIII.

Emetica et oleosa quando conveniant. — Acida venenatam vegetabilium vim temperant.

Quando ub ingestis venenatis (§. CCXXII.) furor inductus est, et cito eius causa cognoscitur, properandum est ad emetica, ad oleosa et pinguia cum aqua tepida

remixta, ut celerrime sursum deorsumque excutiatur. Enemata etiam laxantia iterato subter data, ut quidquid intestinis altius inhaeserit, subtrahatur, plurimum boni praestabunt. Lac item affatim potum veneni, praesertim caustici, acritatem egregie demulcere aptum est. Sed nihil efficacius ad hoc veneni, praesertim si e vegetabilibus sit, genus infringendum contemperandumque ubi iam in sanguinem irrepere inceperit, novimus, quam acida vegetabilia, et praesertim acetum purum, aut aqua dilutum.

§. CCXXXIX.

Diaeta.

Victus ratio omnibus insanientibus esse debet exquisita, maniacis paulo tenuior, melancholicis non ita. His vero vini aliquid identidem permitti potest, quo timor et moeror propulsetur. Sed illud maxime curandum est, ne furor aut desperatio aegros perdat. Quare diligentissime eos custodire, et vinculis etiam, si res urgeat, continere oportet; imo et nunc humaniter monere, et hortari, et verbis delinire, nunc increpare, et severius ad obedientiam officiumque compellere. Melancholicis saepe remedio fuit subita vehementior animi commotio, qua delebatur pertinax et fixa idea sive cogitatio, circa quam mens oberrabat. Hinc modo fraude aliqua error mentis emendandus, modo uno, modo alio stratagemate, prout e re videbitur, sic utendum, ut resipiscant (1).

(1) Apud Gallos magno in pretio habetur liber *De Melancholia et morbis melancholicis* a cl. ANNAEO CAROLO LORRYO Parisiis ann. 1765. editus, quem etiam consulere non erit inutile.

FATUITAS.

§. CCXL.

Superest, quemadmodum supra polliciti sumus, ut aliquid de *fatuitate* dicatur, quam Graeci μώρωσιν (morosin) aut μωρίαν (morian) vocant. In hac homo nec furit, nec moeret, nec pavet, nec angitur, nec

agrypnia consumitur; sed imbecilla est tum mente, tum memoria, sic ut hebes et rationis expers nugis iocisque ut infans delectetur, inania et ludicra insectetur, neque sibi, neque aliis infensus sit. A reliquis igitur insaniis, quas hactenus explanavimus, distinguitur, quod sit ex communi medicorum sententia *debilitas aut abolitio operationum intellectus et memoriae absque ullo furore et motu corporis inordinato* (1), *aut metu, aut moerore, aut febre.* Nonnullis *fatuitas* et *amentia* synonyma sunt. Videtur tamen amentia, sive ἄνοια (anoia), summus fatuitatis gradus, in quo nimirum omne rationis lumen omnisque imaginationis vis deleta, aut prorsus obruta (2) appareat. Quoniam vero huiusmodi mentis imbecillitas a causa, quae auferri plerumque nequit, puta capitis mala conformatione, cerebri labefactata aut indurata compage, aut alio quopiam invincibili eiusdem vitio, saepe ab ortu ipso, non raro a morbis praegressis derivante, dimanat, idcirco vix locum in morbis, qui sub medicinae potestatem cadunt, invenire potest. Fatuos enim atque amentes sanare quis speret?

(1) Caldan. *Instit. pathol.* §. 303.
(2) Vogel. *op. cit.* §. 750.

INSTITUTIONUM

MEDICINAE

PRACTICAE

VOL. III. PARS ALTERA.

PARS ALTERA

CAPUT VIII.

DE NERVORUM DISTENTIONE ET RIGORE.

§. CCXLI.

A κλόνος, graeca voce, quae motum inordinatum sonat. — A τόνος, nempe contentio.

Ab animalium functionum atque interiorum sensuum laesionibus motusque voluntarii vitiis, de quibus hactenus actum est, ad morbos, qui in aucto animali motu continentur, gradum facimus. Itaque si pars aliqua aut universum corpus modo contrahitur, modo laxatur, motibusque alternis atque insolitis, praeter voluntatis assensum naturaeque ordinem concutitur, *motu clonico* sive *convulsivo*, aut, ut verbis latinissimi C. Celsi utar, *nervorum distentione* (1) laborare dicitur. Si vero tendatur et rigeat, nulla intercedente relaxatione, idque constanti et vehementi musculorum flectentium aut extendentium, aut aliorum quorumque actione fiat, *motum tonicum* et *σπασμον* (spasmon), ut Graeci vocant, vel, ut Latini, *conductionem* et *nervorum rigorem* (2) esse tradunt pathologi.

(1) *L.* 3. *cap.* 23. *p.* 172. *ed. Comin.*
(2) *Id. L.* 4. *cap.* 3. *n.* 25. *ed. Comin.* Coel. Aurelian. *Acut. morb. L.* 3. *cap. VI.*

§. CCXLII.

Ad primum genus qui spectent morbi.

Ad primum genus (§. CCXLI.) referri debent epi-

lepsia, de qua infra aliquanto fusius, motus convulsivi vagi, convulsiones tam hystericae, quam hypochondriacae et chorea sancti Viti, sive scelotyrbe Sauvagesii, quae alterna est atque inordinata crurum, pedum et quandoque manuum simul commotio et quasi resilitio, sive potius tremulum contra voluntatem inconcinnumque saltationis aut gesticulationis quoddam genus, quandoque cum mentis obfuscatione et vocis et loquelae impedimento coniunctum, demum tremor, frigus, horror rigorque febrilis. His nonnulli adiiciunt (1) *tarantismum*, qui verius, ut supra (§. CCXIX.) dictum est, summa videtur esse ad saltandum proclivitas, et plerumque cum aliqua mentis perturbatione coniuncta. Ad alterum (§. CCXLI.) tetanus, emprosthotonos, opisthotonos, spasmus cynicus, risus sardonicus, strabismum, obstipitas, spasmus physodes sive flatulentus, vulgo crampus, satyriasis, priapismus aliique spasmi singularem aliquam partem affligentes, de quibus speciatim suis locis.

(1) Platner. *Art. med.* §. 644.

§. CCXLIII.

Tetani variae species. — Pleurothotonos, sive tetanus lateralis.

In *tetano* ita contrahuntur musculi antagonistae totius corporis, ut totus homo immobilis et rigidus factus in neutram inclinet partem, et trunci lignei speciem referat, sola sensuum integritate superstite. Quod si aliquae tantum partes eiusmodi rigore afficiantur, tunc *tetanus particularis* nominatur, ad quem spectat speciatim emprosthotonos, opisthotonos aliique peculiares spasmi. In *emprosthotono* musculi ad anteriora corpus flectentes tenduntur, obrigescunt, atque adeo illud antrorsum incurvant (1). *Opisthotonos* demum est, quando corpus ad posteriora contrariam ob causam revolvitur inflectiturque (2). His tribus potissimum modis spasmo obrigescere corpus humanum, docent medici, negantque aliter incurvari posse aut solere. Exemplum tamen adducit ex Valsalva Morgagnius (3) spasmi cuiusdam, quo in latus corpus (4) flectebatur. Ante Valsalvam vero aliqua eius indicia vidit Fernelius (5)

in aegroto quodam, qui *quotannis*, *hieme duntaxat*, *sed bis terve quotidie* spasmis affligebatur variis. Eius *caput primum* in accessu *vibratione quadam ex intervallis contorquebatur; hinc sensim malum per cervicem frigoris sensu devolvebatur*, *cumque inter scapulas* irrueret, *illaesa mente integrisque sensibus opisthotono corpus rigebat*. At cum *in alterutrum latus*, *aut in brachium*, *aut in crus* decurreret, *ita arcte id protinus contrahebatur, ut nulla adstantium vi exporrigi* extendique *posset*. Haenio vero obtigit observare virum *tetano* (6) laborantem, qui *aliquoties sinistrum in latus contractus fuit*, itemque *mulierem*, *quae a violenta colli contorsione obstipo capite laborans per intervalla in laevum latus sic incurvabatur*, *ut romanam literam C referret*. Hanc tetani speciem vocavit ipse *pleurothotonon*, quartoque loco ponendam contra Mercurialis et Sorbaitii opinionem iure concludit. Alii hanc speciem *tetanum lateralem* appellant.

(1) Caput antrorsum flectunt musculi *sterno-mastoideus*, *cleido-mastoideus*, *rectus anticus maior*, *rectus anticus minor*; collum *longus colli*; spinam *psoas parvus*; femur *psoas magnus* et *iliacus internus*. Quorum utrinque unus est.

(2) Caput retrorsum flectunt *splenius capitis*, *biventer cervicis*, *complexus*, *trachelo-mastoideus*, *obliquus superior*, *rectus posticus maior*, *rectus posticus minor*. Hi quoque duplices sunt, utrinque unus. Collum tria paria, *splenius colli*, *spinalis cervicis*, *interspinales cervicis*. Spinam *sacrolumbalis*, seu *lumbocostalis*, *multifidus spinae*, *longissimus dorsi*, *spinalis dorsi*, *interspinales dorsi*, *interspinales lumborum*.

(3) *De sed. et caus. morb. Epist. X. n.* 2. an eiusmodi inflexio, quia die quinto, quo obiit aeger, incidit, a resoluto opposito latere repetenda?

(4) Ad latus flectitur caput a *recto laterali*; collum *ab intercostalibus prioribus* et *posterioribus*, a *scaleno quadruplici*, *antico*, *postico*, *tertio et quarto*; spina *a quadrato lumborum*, *intertransversalibus dorsi et lumborum etc.* Vid. Plenck. *Prim. Lin. Anatom.*

(5) *De Part. morb. et sympt. l. V. cap.* 3. *p.* 135. *n.* 30.

(6) *Rat. med. t. X. cap. IV. p.* 135.

§. CCXLIV.

Spasmus cynicus. — Risus sardonicus.

Spasmus *cynicus* labiorum morbus est. Si enim labia,

musculis faciei contractis ex uno latere, vel etiam ex utroque, aures versus adducantur, osque canis ringentis quodammodo exhibeant, *spasmo cynico*, quem alii *oris distortionem* vocant, teneri ea dicuntur. A spasmo cynico haudquaquam differre quibusdam videtur *risus sardonicus*, cum hunc quoque in eadem oris distortione consistere ii putent, aut si quam intercedere differentiam largiuntur, in eo tantummodo sitam volunt, quod in risu sardonico aegri etiam delirent. Morbus quippe est, quem *sardonia* herba, sive *apium risus*, (*ranunculum sceleratum* quidam ex botanicis vocant) inferre creditur. Utcunque sit, eorum nobis opinio magis probatur, qui risum sardonicum tum fieri existimant, quando maxilla inferior una cum linguae laryngisque musculis voci et loquelae famulantibus convellitur, succutiturque in ridentis modum. Saepe ab hac causa in hystericis affectionibus, concurrente etiam thoracis ac diaphragmatis spasmodico motu, risus immodicos cachinnosque effusos videre est, quin *sardonia* herba comesta incusari possit.

§. CCXLV.

Strabismus.

Strabismus ea est oculi spastica inversio, qua axis opticus, ut ait Sauvagesius (1), divergere cogitur. Fit autem id mali genus, si musculi oculum moventes inaequaliter tendantur, vel eorum aliquis vehementius convellatur. Trahitur enim ad eam partem oculus, quae convulso musculo respondet. *Strabismus* ea est etiam oculorum prava directio, quam, aliquo ex eorum musculis paralysi tacto, antagonista praevalens efficit; verum haec strabismi species rectius ad paralyticos, quam ad spasticos et convulsivos morbos pertinet.

(1) *Nosol. cl. IV. Ord.* 1. *Gen. I.*

§. CCXLVI.

Obstipum caput. — Spasmus physodes. — Satyriasis et priapismus.

Obstipum caput, sive *obstipitas* adesse dicitur, cum

colli spasmus caput immobile reddit, aut praeter naturam flectit, ut in eo positu obrigescat. *Spasmum* vero *physodem* efficit subitanea, fugax, dolorifica unius aut plurium musculorum in aliqua parte contractio, quae frequentius in manibus et pedibus aut cruribus cum molestissimo cruciatu contingit. In ea prout extensores aut flexores musculi afficiuntur, membrum vel tenditur, vel contrahitur vehementer. A flatibus nomen accepit, quod eum ab his gigni veteres putabant. Penis demum rigida, pertinax, involuntaria, incommoda et molesta tentigo, *satyriasim* et *priapismum* constituit. Illa cum concubitus desiderio coniungitur; hic sine eo esse potest, ut supra iam indicavimus.

§. CCXLVII.

Suffocatio hysterica. — Globus hystericus. — Singultus. — Vomitus. — Tussis. — Angina. — Aphonia. — Asthma. — Cordis palpitatio. — Incubus. — Trismus. — Nictatio. — Oscitatio. — Pandiculatio.

Ad spasticos convulsivosque motus (§. CCXLI.) pertinere quoque possunt *suffocatio hysterica*, *globus* ad guttur in foeminis et viris hypochondriacis adscendens, *hystericus* ideo aut *hypochondriacus* dictus, *singultus*, *vomitus*, *tussis*, *angina* et *aphonia convulsivae*, interdum *asthma*, interdum cordis *palpitatio*, interdum *incubus*, sive *ephialtes*, *trismus*, sive stridor dentium, sive etiam valida maxillae inferioris ad superiorem adductio, et (1), ut ita dicam, adpressio; nam utrique symptomati denotando adhiberi id nominis video; palpebrarum oculorumque clonici motus, uti *nictatio*, itemque *oscitatio*, *pandiculatio* atque aliae affectiones huiusmodi, quae plerumque aliorum morborum symptomata esse solent.

(1) Morbus est neonatis atque infantibus non infrequens saepeque mortalis.

§. CCXLVIII.

Divisio. — Simplex nervorum distentio quaenam.

Itaque spastici ac convulsivi morbi dividantur necesse est in *universales* et *particulares*, in *internos* et *exter-*

nos, in *primarios* et *secundarios*, in *idiopathicos* et *sympathicos* et *symptomaticos*, et sic porro. Interiores autem partes aeque ac exteriores convelli frequentissime, atque inde innumeras affectiones, quas flatibus olim, vaporibus atque utero tribuebant, profluere, nemo unus, qui corporis humani fabricam et functiones noverit, unquam inficiabitur. Corpus demum universum motibus *clonicis* sive *convulsivis* quando ita premitur, ut sensus et loquendi potentia illaesi maneant, *simplex* tum *nervorum distentio* sive *convulsio* esse dicitur; distinguique haec a vera debet ac perfecta epilepsia, in qua totum utique corpus convellitur, sed interni externique sensus omnino feriantur et cessant, ut infra patebit.

C A U S A E.

§. CCXLIX.

Causa proxima.

Princeps atque, ut loquuntur, proxima horum omnium morborum causa (r) est violenta atque involuntaria contractio musculosarum partium aut omnium, aut quarundam tantummodo, prout universum corpus, aut partes quaedam afficiuntur; quam induci ab *aucta* praeter naturam *irritabilitate Halleriana*, verisimillimum est. Haec autem vis in clonicis motibus vel inaequaliter et per intervalla musculos quosque, vel alternatim antagonistas solum; in tonicis vero vel assidue et continenter omnes, vel alterutros duntaxat ad sese contrahendum impellit. Animadvertendum tamen est, non semper requiri, ut vis irritabilis supra naturae modum increscat; sed interdum sufficere, eam in antagonistis sic imminui, ut integri musculi languentibus ac quodammodo laxatis robore et nisu suo praestent.

(r) Ex Boerhaavii eiusque discipulorum sententia, in quibus eminet Antonius Cocchius doctrina et nominis celebritate spectatissimus (*Bagni di Pisa* cap. 4. p. 202.), spasmorum et convulsionum causa proxima statuitur in inaequali liquoris cerebrosi distributione vel ex cerebri ipsius vitio organico, vel ex irritatione per nervos aliunde ad cerebrum propagata, vel copia et diathesi aliorum humorum turbata.

§. CCL.

Quot modis irritabilitas augeatur. — Causae remotae.

Augetur autem *irritabilitas* sive vis muscularis vel nutu voluntatis, vel sensorii communis conditione, quae ad naturale sensuum et motuum exercitium requiritur, subversa, vel sanguinis aliorumque liquorum per cerebri, nervorum aut musculorum vasa circuitu hinc illinc deficiente, aut inaequali reddito, vel demum irritatione nervis aut musculis illata. Quidquid igitur cerebrum, nervos musculosve praeter naturae leges commovere, vellicare, vel quovis alio modo percellere potest, ut omnes aut aliquae partes ad motum contractionemque citra voluntatis imperium concitentur, erit quoque causa remota motus aucti, atque adeo convulsionum cuiusvis generis.

§. CCLI.

Remotarum aliae proëgumenae, aliae procatarcticae.

Ex remotis vero causis aliae sunt proëgumenae, procatarcticae aliae. Ad proëgumenas refero primum nativam aut acquisitam irritabilitatem maiorem, quam esse communiter soleat, sensibilitatem maximam, temperamentum sanguineum et biliosum, habitum corporis tenuem, teneramque fibrarum omnium constitutionem, capitis malam conformationem, peculiarem a parentibus ductam ad nervorum affectiones proclivitatem, graviores animi affectus diuturnasque sollicitudines, veneris, vini, rerum salitarum, acrium aut acidarum abusum. Sed ita constituta haec sunt et comparata, ut non modo proëgumenarum causarum, verum etiam procatarcticarum interdum vice fungi queant.

§. CCLII.

Procatarcticae.

In procatarcticarum censum potissime veniunt ira, terror, tristis nuntius, hypochondriorum, uteri aliorumque abdominis viscerum labes, odoramenta acuta, halitus venenati, acres aut putridi humores intra calvariam

aut vertebrarum thecam congesti, effusi, stagnantes, qui cerebrum, cerebellum, medullam oblongatam spinalemque irritant, atque id omne tandem, quod peculiari modo sensibilissimam medullae cerebri nervorumque fibrillas pungere, vellicare, urgere, distrahere aut intime labefactare, aut sanguinis, lymphae succique nervos alluentis circuitum in cerebri, spinalis medullae, gangliorum, nervorum et musculosarum partium vasis incitare, aut retardare, aut inordinate inaequaliterque promovere potest (1).

(1) Cl. HALLERUS (*Elem. Physiol. t.* 4. *l.* 10. *sect. VII.* §. 27.) haec apposite scripsit: *Cerebri medulla certe aliquanto profundius irritata per universum corpus horridae convulsiones cientur, uti dudum excitavimus. Experimenta citavimus, sed morbi similia faciunt. Convulsiones supervenisse visae sunt a cerebro compresso* (BLANCARD. op. chirurg. p. 556.) *et vulnerato* (KAAUW. n. 325) *a cerebri ventriculis aqua plenis* (SAVIARD. observ. 89. APPERLEY observ. p. 118. BONET. Prodrom. anat. pract. c. 76. de convuls. observ. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. BARTHOLIN. cent. III. hist. 80. RHOD. cent. I. observ. 49. HARDER. APIAR. obs. 33.). *cum scirrhis. plexus choroid.*, (WILLIS. p. 131. 114.) *et coniuncta repletione vasorum meningum* (Idem Convuls. p. 174. 175., BONET. obs. 11. 12. 22. addit. obs. 1.), *etiam* solis (Idem FORST. de. sens. intern.); *ab hydrocephalo* (SEVERIN. Chirurg. effic. P. 2. p. 125. CONRING. Herm. med. p. 12. BARTHOL. hist. 80. cent. 3. CORVIN. hern. cerebr. p. 12.); *a sanguine mero, sed nimio in cerebrum compulso* (KLOEKHOF. de frig. nerv. inim. Mem. pres. t. 3. p. 452.); *a grumoso in ventriculo quarto sanguine* (TURNER. Case of surg. p. 42); *a pure in cerebro* (WILL. l. c. p. 52.) *eiusque ventriculis, a sanie et muco in iisdem ventriculis* (BONET. l. c. obs. 13. 33.); *a cerebri parte consumpta* (ARCAEUS p. 50. TULPIUS l. IV. c. 1. BONET. obs. 19. 21. MANOCHAL. Mém. de l'Acad. de Chir. t. 1. P. 2. p. 154. 155.), *aut scirrhosa.* (FANTON. observ. 20.)

§. CCLIII.

Huc spectant arthritica, rheumatica, scorbutica, venerea, atrabilaris, exanthematica, ulcerosa, febrilis aut cuiusque similis alterius indolis materies acritasque; pleraque ex venenis medicamenta, ex hydrargyro aut stibio deprompta; exspirationis, sudoris, scabiei, crustae lacteae, tineae, herpetis, impetiginis, ulcerum, fonticulorum aliarumque consuetarum excretionum retro-

cessus, retentio, exsiccatio, liquores seminales exuberantes, acres facti, corrupti, pus, sanies, lotium, serum atque alia his affinia, quocunque modo sive per vasa, sive per cellulares telas, sive per membranas quascunque proxime nervis, musculis, spinali medullae aut cerebro ipsi admoveantur incumbantque.

§. CCLIV.

His addendae.

His (§. CCLII. CCLIII.) addendae quoque sunt vigiliae nimis protractae, quaecunque affectiones dolorem acerbiorem inferentes; febres malignae, exanthematicae, putridae; vulnera, nervorum puncturae; fibrarum sensu praeditarum ex parte tantummodo sectio, reliquis integris distractis, nec satis vim pondusque aliarum sustinere sine cruciatu potentibus; exostoses, caries, ossa diffracta, horum acuta spicula; aliena innata, immissa, illapsa; aëris subitae et graves mutationes, acre frigus susceptum, atmosphaera aestuans, tetris noxiisque halitibus onusta; ebrietas; ciborum insalubrium, puta fungorum, esus; plethora quaecunque, et huic contraria vacuitas et ingens humorum iactura; cacochymia, prava primarum viarum saburra, praesertim in pueris infantibusque; alvus adstricta, meconium restitans; lac nutricis victu aut animi motibus vehementibus vitiatum, aut acescens succum, aut in ventriculo atque intestinis acidum factum; vermes; dentitio; variolosum, morbillosum, miliare, scarlatinum aliudve malignum miasma. Non paucis opinio insidet, risum sardonicum aliasque faciei convulsiones potissimum a diaphragmatis inflammatione aut aliis eius laesionibus oriri. Sed apud J. Henric. Rahnium (1) videre est observationes, quibus demonstratur, spasmos eiusmodi a cuiusvis etiam alius visceris, quod nervos ab intercostali pari recipiat, vitiis et laesionibus gigni posse.

(1) *Comment. Lips. Vol. XVIII. p. 454.*

§. CCLV.

Causae tetani magis propriae.

Hactenus de communibus omnium et spasmorum et convulsionum causis. Nunc eas persequar, quae tetani eiusque differentiarum et graduum sunt magis propriae. In his frequentiores censentur asperrimum frigus, potus gelidus aestuanti corpori ingestus; subitus e loco calido in frigidum transitus; somnus sub dio et corpore humi protenso captus, in primis humidiore in loco et post largiorem liquorum fermentatorum potationem; febres acutae; vulnera capitis, ictus vehementes, contorsiones contusionesque cervicis; punctura aut laceratio partis nervosae, tendineae, musculosae; ossium luxationes et fracturae; membrorum amputationes; vini amplior usus in sauciatis; ichor, sanies, pus retentum vulneribus exsiccatis, aut iusto citius cicatrice obductis; abortus; serosa, acris colluvies, putrida cacochylia primarum viarum; vermes multi, magni, teretes ventriculum et duodenum occupantes; diaphragmatis vulnera similesque causae (1).

(1) Tetani species omnes sunt populis calidiorum regionum familiares. Causae manifestae in infantibus plerumque censentur meconium retentum, saburra gastrica, vermes; in adultis incauta post calorem aestumque refrigeratio, sed saepissime exiguum vulnus, vel punctura; ex qua decimo vel decimo quarto die post accedit spasmus, vulnusculo utplurimum iam sanato. William Hillary *Observat. on the changes of the air. Lond.* 1759.

§. CCLVI.

Sedes morbi ex anatome.

Anatome detexit, praecipuam sedem morbi, quando primarius atque idiopathicus est, cerebrum esse et spinalem medullam, sed frequentius et certius hanc postremam. Id iam cognovit Fernelius, deinde confirmaverunt plures alii. Lieutaudius in spasmis ac convulsionibus, in quibus sensus et linguae usus servatur, medullam spinalem affici non dubitat, atque inter eius involucra utplurimum humorem aqueum effusum re-

periri affirmat (1). Eandem tuetur sententiam Bilfingerus, imo supremam medullae spinalis partem speciatim laborare existimat, et, si unquam in cerebro vitium fuit, ex eodem in medullam spinalem illud propagari (2) contendit. In viro, quem inter alia postremis vitae diebus excruciaverant *superiorum artuum tonicae convulsiones per intervalla* recurrentes, *cranii fornice et subiecta crassa meninge ademptis, paucae effusi sanguinis guttae supra tenuem meningem sub vertice conspectae sunt prope latus sinistrum longitudinalis sinus; vasa autem, quae per eandem hanc meningem, hemisphaerium cerebri dextrum convestientem, reptabant, valde erant sanguine distenta et nigricantia. In anfractibus cerebri totius stagnabat aqua ferme limpida. In ventriculis aquae vix aliquid. At multa ad magnum occipitis foramen sic, ut pronum esset intelligere, illac in spinae tubum non defluere potuisse, ex quo reapse mox effluxit, cum spina ad imam thoracis partem dissecta* (3) *est.* Obiit ex tetano in Nosocomio Bononiensi ann. 1752. vir sanissimus et optimo corporis habitu praeditus, qui in morbum ex suscepto post largam vini potationem ingenti frigore inciderat. In cadavere eius dissecto inventa est intra duram et piam matrem, qua medulla spinalis cingitur, magna vis seri viscidi et flavescentis (4). Observationem apprime similem habet cl. Zulattus (5) de tetano ex eadem propemodum causa nato in quodam pistore, in cuius cerebri ventriculis et tota fere medulla spinali inventum est serum viscidum, flavum et nonnihil acre. In sectione hominis opisthotono defuncti, cuius historiam nobis reliquit Bontius (6), apparuerunt cerebri ventriculi materia viscida glutinosa, lutea, vitello ovi persimili, et non parum foetente oppleti. Serum quoque, perpaucum quidem, sed *salsum* in sinistro cerebri ventriculo reperit cuiusdam iuvenis, quem tetanus confecerat, cl. Valsalva (7). In aliis vasa tenuis meningis turgida, et sub eadem humor gelatinae instar occurrerunt (8). Vasa item piae matris supra lobum posteriorem utrumque, sed magis sinistrum, infarcta sanguine in cadavere tetano perempti ita erant, ut purpurasceret. Sub eadem tenui meninge stagnabat humor lentus, albidus, ad utrosque lobos late effusus. In occipite vero ad cerebelli basim seri rubelli

cochleare deprehensum est, referente HAENIO (9). Sed in his postremis observationibus nulla fit de spinali medulla commemoratio. Si ea fuisset inspecta, aliquid fortasse, quod superiores confirmaret, exhibuisset. Postremo ex cl. MORGAGNII monito non tantum ad copiam humoris effusi aut stagnantis, sed potius ad acrem irritantemque naturam his in casibus attendere oportet.

(1) *Précis de méd Malad. intern. de la tête livr. I. p.* 215.
(2) *De tetano lib. singular. theoretic. practic. p.* 57. *et. seqq. Lindaviae.* 1763.
(3) MORGAGN. *Epist. anat. medic. X. n.* 13.
(4) DELL' ARMI *Sagg. di med. prat. P.* 2. *p.* 92.
(5) *Miscell. di var. letterat. t.* 2. *p.* 147.
(6) *De medic. Indor.*
(7) MORGAGN. *epist. cit. n.* 2.
(8) *Ib. n.* 19.
(9) *Rat. med. P. X. cap.* 3. *p.* 123. *et seqq.*

§. CCLVII.

Tetani divisiones. — Differentiae. — Quando invadat.

Tetanus, ut reliqui morbi convulsivi (§. CCXLVIII.), vel universum corpus tenet, vel aliquas partes duntaxat. Hinc prima eius differentia oritur, qua distinguitur in *universalem*, et *particularem*. Universalis iterum vel est *exquisitus*, vel *non exquisitus*. Ille acutorum instar repente et cito aggreditur et decurrit; hic lente et pedetentim. Ille igitur subitaneus, brevis, acutissimus est; hic successivus, habitualis, recurrens et recidivus (1). Uterque, sive universalis, sive particularis sit, exquisitusque, vel non exquisitus, differt ratione sedis, causarum atque originis. Nam modo *idiopathicus* est, modo *sympathicus*, modo *protopathicus* sive primarius, modo *deuteropathicus*, sive secundarius aut *symptomaticus*. Causae etiam ipsae differentias aliquas faciunt, quae a quibusdam tanquam species habentur, cum tamen reapse non sint, nisi simplices varietates, quas sane praestabit omittere, ne earum numerus sine necessitate nimium increscat (2). Plerumque sine febre accedit et perstat; interdum febris supervenit, et saepe eum solvit. Interdum ipse antecedit, quo fit, ut pro signo indivisibili haberi ea

nequeat. Illud potius perpetuum est, quod dolor acerbe, et quasi per subsultus partes spasmo correptas discruciet.

(1) Christ. Ludov. Bilfinger. *l. c.*

(2) Exstat in *Rat. med. t. X. p.* 115. Haenii Dissertatio *de Tetano.* Ib. §. *VII. p.* 182. aliquot eius historiae medicae de tetano referuntur; sed non omnes ad tetanum spectare mihi videntur. In *hist.* 1. mandibulae immobilitas ex angina memoratur. Dubito, utrum verus tetanus et vera convulsio ea fuerit. Dubito etiam, an maxilla immobilis in *historia quarta* (*pag.* 189.) descripta a convulsione esset, aut potius anchylosis ex lue venerea, quae certe non aberat. Dubium mihi pariter subit, num maxilla immobilis (*in hist. quinta p.* 190.) reddita spasmo tribuenda sit, cum ex tumore et carie antri Highmoriani, a quibus musculi temporales et masseteres tendi torquerique potuerunt, repeti posset. Tetanus certe non fuit, sed rheumaticus arthriticusve affectus, quem *historia sexta. p.* 192. exhibet. Etenim si, quoties partes aliquae rheumatico humore infestantur, dolent, rigent immobilesque fiunt, toties tetano eas correptas diceremus, profecto tetanus non rarus morbus, sed frequentissimus obviusque esset (*).

(*) Non negandum tamen est, interdum tetanum tam phaenomenis, quam exitu et curationis ratione adeo cum rheumatismo acuto affinitatem habere, ut *rheumaticus* tunc dici possit. Id nuperrime indicavit docuitque cl. Jo. Baptista Marzarius medicus Tarvisinus, iam aliis ingenii et scientiae medicae documentis editis notus, peculiari observatione, quae exstat in novo Diario medico Veneto t. 2. n. V. p. 176., dignaque est, ut legatur, utpote quae continet consectaria quaedam non minus nova, quam clinicis apprime necessaria. Fatetur tamen, tetanum ad nervosos affectus generatim spectare, ut ex eius epistola tertio idus Mai. ann. 1785. ad me data palam colligitur.

§. CCLVIII.

Signa tetani imminentis. — Signa praesentis. — Signa cessaturi.

Quando tetanus lente et velut ex insidiis adoritur, non facile praevideri potest, nisi vulnus aut aliae causae, ex quibus oriri consuevit, antecesserint. Plerumque tamen appropinquantem morbum indicant gravativus capitis dolor, oculorum caligo, lypothymiae, syncope, molestus ad scrobiculum cordis, aut sub cartilagine ensiformi sensus, a quibusdam pro pathognomonico signo habitus, tremores et pectoris abdominisque alternantes subsultus. Sed certius indicium est, cum rigor

iam aliquod membrum prehendit, puta collum, maxillam aliamve partem. Ubi vero iam morbus praesens est, riget totum corpus, ut inflecti nequaquam possit, quemadmodum iam supra (§. CCXLIII.) exposui, maxillae firmissime clauduntur, faucesque non arctantur modo, ut quaevis ingesta per nares redeant, verum etiam tendi atque obdurari videntur. Sensus plerumque supersunt; interdum tamen, si gravissimus casus sit, abolentur. Corpus friget, interdum sudore frigido perfunditur; pulsus parvus, lentus, debilis, depressus percipitur, nonnunquam concitatur ut in febre; respiratio, in primis ubi funestum exitum res comminatur, anxia difficilisque est; oculi defixi manent; facies utplurimum pallet, quandoque rubet, si Hippocrati atque Aretaeo credimus, urinaeque etiam supprimuntur, aut certe parcius fluunt. Simulac vero aegri incipiunt iactari, stuporem et formicationem in membris queri, pruritum doloresque lancinantes huc illuc percipere, solutionem proximam fore indicium est. Solutum demum morbum subsequuntur faucium siccitas, calor, mador, lassitudo et quaedam in abdomine inquietudinis (1) perceptio.

(1) Bilfing. *l. c. p.* 47.

§. CCLIX.

Quomodo differat a catalepsi aliisque affectibus.

Neque hoc morbi genus confundi licet cum catalepsi, aut paralysi, aut rheumatismo graviori, aut congelatione, aut anchylosi similibusque affectibus. Nam neminem fugit in catalepsi et paralysi corpus flecti, ut nobis libuerit, facile posse, nec vere ullo modo rigere, ut in tetano; quod discrimen luculentius apparebit, si utriusque morbi iam tradita (§. CCLVIII.) descriptio cum notis (§. CCXLIII. et CCLVIII.) conferatur. In rheumatismo vero graviori non deest movendi potestas, sed tumor partium, musculorum aut ligamentorum inflammatio dolorque ad quemlibet motum acerrimus impediunt, quo minus libere movendi facultas exerceatur. In anchylosibus etiam cuique perspicuum fit, motum deficere non rigore et spasmo

musculorum praeter naturam et voluntatis iussum contractorum, sed vitio articulationum ipsarum. Quis vero ex frigore congelatos non distinguat a tetano correptis? Corporis algor summus, respirationis et pulsuum defectus, altus veluti sopor et stupor, membrorum, si vi flectantur, nulla restitutio ad pristinum statum, causaeque antecedentes congelationem satis patefaciunt. Cavere etiam oportet, ne pro tetano sive spasmo maxillae inferioris, sive trismo tonico accipiatur *trismus rheumaticus*, quem facit rheumatica materies circa musculos articulationemque maxillae congesta, aut *trismus* a tumore parotidum, aut ab inflammatione synanchica genitus, aut *trismus ulcerosus*, aut *anchyloticus*, quem scilicet ulcera oris et faucium, cicatrices, abscessus, genarum aut mandibularum ad angulos coalitus, aut etiam anchylosis, aut alia manifesta causa inducit. In his enim singulis inspectio oris, et musculorum maxillam moventium mollities discrimen facile detegunt (1).

(1) At legendus est absolutissimus et labore prope indicibili conscriptus Wenceslai Trnka de Krzowitz *S. R. I. Equit. in Regia Universitate Tyrnaviensi Anatomes Professoris Pub. et Ordinarii Commentarius de tetano plus quam ducentis clarissimorum medicorum observationibus, nec non omnibus hactenus cognitis adversus tetanum remediis instructus. Vindobonae* 1777. *in* 8. *pag.* 465. In hoc enim omnia, quae tum a veteribus, tum a recentioribus nuperrimisque scriptoribus de tetano edita sunt, in unum collecta ac ordinate digesta reperies.

§. CCLX.

Signa morborum convulsivorum communia.

Reliqua demum signa diagnostica tam *tonicarum*, quam *clonicarum* affectionum cum ex superioribus pateant, non est, cur hîc repetantur. Illud solum adiiciam, eos, qui convulsivis morbis conflictantur, universim modo pallere, modo rubore suffundi, modo vehementius incalescere, modo frigere, et quandoque sudoribus manare, urinasque modo in iis supprimi, modo ulteriores, crebras et tenues emitti, alvum vero modo pertinaciter claudi, modo praeter morem et modum laxari. Restat postremo, ut motus, quos convulsivos di-

cimus a *tremore* discernantur. Hic motum quemque voluntarium comitatur; illi inscio, quiescente, nec quasi advertente aegro plerumque fiunt. Tremor enim, etsi veluti gradus quidam convulsionis haberi possit, a facultatis tamen motricis imbecillitate inaequalique nervorum in musculos actione salvo interim voluntatis imperio proficiscitur. In vera autem convulsione abest motus voluntarius, non ita tamen, ut in paralysi, in qua membrum resolutum ac motu carens trahi, et quoquo versus flecti potest; in convulsione, quia tensum aut contractum, sine violentia et doloris tormento non potest.

EPILEPSIA.

§. CCLXI.

Descriptio epilepsiae. — Definitio.

Quoniam morbis convulsivis epilepsiam supra (§. CCXLII.) adnumeravimus, eiusque tractationem paulo fusiorem polliciti sumus, hoc loco fidem datam praestabimus, naturam morbi non infrequentis et saepenumero permolesti, causas ac signa, quoad tamen fieri potest summatim, explicantes. Itaque qui hoc morbo capiuntur, in terram repente concidunt, toto corpore quatiuntur, sensu omni destituti, sic ut epilepsia proprie dicta definienda sit *sensuum omnium tam interiorum, quam exteriorum subitanea interceptio cum violenta alternaque musculorum prope omnium voluntati famulantium contractione et relaxatione, plus minus perdurans, donec tandem homo ita affectus ad pristinam integritatem et quietem redeat, quid ei contigerit, plane ignarus et nescius.* Atque haec est *vera et perfecta epilepsia*, sive, ut aliis nominatur, *morbus sacer*, *herculeus*, *divinus*, *lunaticus*, *comitialis*, *caducus et puerilis* (1). Hodie vero tale nomen illi tantummodo affectui tribuendum volunt, qui per vices revertatur, ac diuturnus sive chronicus vere sit; nam recentem, transeuntem, nec iterato revertentem malunt *eclampsiam* nominare, qualis est in primis illa, in quam pueri ex dentitione, aut ex retento meconio, aut ex varioloso, aut morbilloso miasmate incidunt, quin tamen, ea causa sublata, eidem obnoxii fiant.

(1) Epilepsia dicitur etiam ἐπιληψία Aristoteli atque Hippocrati, videlicet quasi comprehensio, aut correptio. Credebant enim veteres, epilepticos a daemone aliquo corripi, enormiterque agitari et quati. Morbum quoque *sacrum* dixere, quod nequiret humana arte tolli, sed divina, vel quod sedem animae occuparet, vel demum quod Graecorum mos esset, quidquid magnum esset, sacrum vocare. Apud ipsos enimvero saepe *sacrum* pro magno est. Hinc *sacra nox*, *anchora sacra* apud Homerum. Praeterea *sacer* valet ac exsecrabilis, ut apud Virgilium: *Auri sacra fames quid non mortalia* etc. C. Celso tamen *sacer* et *maior* morbus perinde est. *Herculeus* etiam nuncupatur, quod eodem laboraverit Hercules, vel quod invincibilis fere deprehensus sit. Sic eum quoque vocavit Aristoteles. *Divinum* placuit Platoni eum dicere, quod divinam animae partem in eo discruciari credidit. Multis porro de causis *lunaticus* audit, sed potissimum, 1. quia interlunio nati saepe eidem obnoxii visi sunt; 2. quia phases lunae sequi creditur; 3. quia a luna in flagitiosos homines poenae loco infligi putabatur. Sed omissis priscae theologiae deliramentis, tanta fuit semper de lunae influxu in hunc morbum apud omnes persuasio, ut epilepsiam idiopathicam in solis et lunae coitu corripere scripserit Riverius (*cap. de epileps.*), nec dubitaverit nostra hac aetate Meadius (*De imper. sol. et lun.*) non modo veterum opinionem propugnare, verum etiam observationes adducere, quibus ostenderet, eam crescente luna, atque in ipso maxime plenilunio suas accessiones repetere. Denique *comitialis* morbus dictus est, quod, quotiescunque aliquis in comitiis eo perculsus prolabebatur, ut magna in hominum frequentia vix vitari potest, comitia religionis ergo interrumpebantur; *caducus* demum ex casu; *puerilisque*, quod pueris in primis infestus est.

§. CCLXII.

Signa praenuncia.

Fere eadem, quae apoplexiam, epilepsiam quoque antecedere consueverunt, nimirum capitis gravitas, vertigo, aurium tinnitus, scintillae oculis obversantes, linguae tarditas ac difficilis inflexio, somnus profundior, vel insolitae vigiliae, somnia turbulenta, insueta tristitia aut ad iram propensio, oblivio, torpor, stupor, tremor, sternutamenta, oscitationes crebrae, uberior salivae fluxus, nausea aut contra fames auctusve appetitus, odoris tetri aut alieni et falsi perceptio, pectoris, gutturis ventrisque constrictio, musculi alicuius distractio, scapularum dolor, cordis palpitatio, oppressio, angustia, urina aquea et cruda. Nonnullos

paulo ante morbi accessionem corripit alicuius particulae dolor vel spasmus physodes, sive *crampus*, vel aurae frigoriferae veluti adscendentis perceptio. His saepe indiciis praesentitur futura accessio, interdum tamen sine ullo signo et repente ac clanculo invadit.

§. CCLXIII.

Signa praesentis iam epilepsiae.

At ubi iam malum accessit, homo tum subito corruit sensuum expers; motibus clonicis concutitur; subinde immobilis fit, iterumque convellitur; facie rubet, pallescit, livet, intumescit; linguam, quae dentibus intercepta saepe discerpitur, ore exserit; et in graviori casu alvi excrementa, urinam, semen inscius invitusque emittit (1). Pulsus, qui plerumque fortis, magnus et creber est, alterne evanescit reditque; oculi modo aperti et defixi haerent, modo mirifice contorquentur sic, ut non raro, discusso etiam paroxysmo, lusci et torvi remaneant. Nonnullis in gutture et pectore sibilus ac stertor excitatur; aliis singultus aut vomitus accedit; plerisque spuma ex ore et naribus, praesertim sub accessionis finem, erumpit, sudorque e capite, e collo aut etiam universo e corpore emanat. Interdum mirae et rarae incidunt membrorum commotiones gesticulationesque; nec desunt quibusdam accessione invadente eiulatus, vociferatio, clamor, aut verba quaedam confusa atque obscura. Tanta vero saepe est membrorum agitatio ac convulsio, ut vel robustis adultisque hominibus distorqueantur ac luxentur (2). Vidi in nobili foemina maxillam inferiorem ita diductam, et e sua sede excussam, ut finito paroxysmo os claudere, nisi restituta in suam sedem per chirurgi manum mandibula, nequiverit. Aliam quoque virginem patritiam curavi, cui, quotiescunque epilepsia corriperetur (corripiebatur autem singulis fere mensibus), humeri sinistri caput in axillae cavum prolabebatur. Cessante denique horrido terribilique conflictu; quod in aliis post pauca minuta, in aliis post longius spatium; imo in quibusdam post horas aliquot (3) contingit, membra laxantur et conquiescunt; oculi obscuri et turbidi apparent; venae frontis, temporum, faciei

et colli non illico detumescunt; mens stupet ac torpet; labia nigricant et livent; lingua sanguinem fundit; sensus et motus voluntarii lente redeunt, sed nulla eorum omnium, quae acciderunt, superest recordatio aut cognitio. De capitis duntaxat, pectoris membrorumque dolore conqueruntur, qui sic ad se redeunt.

(1) Durетus putabat, in epilepsia musculos voluntati inservientes contrahi; resolvi vero eos, qui sponte moventur. At Swietenius negat, excrementa ob resolutos sphincteres hic eiici; opinaturque, ideo excrementa egeri, quod actio validissima diaphragmatis ac musculorum abdominalium superet resistentiam sphincterum, atque eadem exprimat excernatque. Revera non sensim, sed magna vi atque impetu prorumpunt. *Comment. in* Boerh. §. 1077.

(2) Van Swiet. *ib.* §. 818.

(3) Iuvenem sacerdotem tenerioris habitus vidi, qui in fortissimam epilepsiam ex gravi animi aegritudine inciderat. Is per horas prope viginti omnibus sensibus destitutus atrocissimos motus insultusque clonicos, unos post alteros sibi succedentes, quin unquam desinerent, passus est. Iugularium sectio iterata tandem eos compescuit.

§. CCLXIV.

Epilepsia imperfecta. — Insultus epileptici. — Quidam affectus perperam epileptici habiti.

Hactenus epilepsiam non modo veram ac perfectam, sed gravem etiam et communissimam descripsi. Quae enim cum aliquarum tantum partium motu clonico fit, quaeve non omnes sensus, vel non omnino supprimit, epilepsiam quidem nominandam esse concedimus, sed levem atque imperfectam. Sunt praeterea quidam veluti ad eam gradus, in quibus vix, aut per momentum solummodo sensus intercipiuntur, vixque ullus motus convulsivus, aut sane levissimus una concurrit, aut aegri stant, nec humi procumbunt; hos *insultus rectius epilepticos*, quam epilepsiam dixerim. Ab his vero pedetentim ac gradatim, si negligantur, ad epilepsiam primum leviorem, deinde gravem ac perfectam fieri solet transitus. Video etiam a quibusdam rarissimos nonnullos casus narrari, atque ad hoc morbi genus referri, dum tamen eorum non pauci ad somnambulismum, aut ecstasin, aut anaesthesiam, aut hysterismum,

aut ad complicatas nervorum affectiones spectare nobis videntur. Si de his igitur dicere praetermittam, nemo velim me arguat negligentiae aut inconsiderati consilii, eoque minus, quod insolitae mirabilesque eiusmodi historiae apud observationum rariorum collectores non desint cuicunque earum cupido indagatori.

§. CCLXV.

Causae. — Differentiae. — Sedes epilepsiae idiopahticae. — Signa epilepsiae idiopathicae. — Signa sympahticae. — Differentiae ex causarum sedibus.

Quod ad causas attinet, hae non aliae esse possunt, quam illae, quas generatim tanquam morborum convulsivorum communes (§. CCXLIX. *et seqq.*) recensuimus. Pro varia autem earum sede illa distinctio in primis magni usus est, quae epilepsiam *idiopathicam a sympathica* et *symptomatica* secernit. In idiopathica causarum sedes ipsum caput est. Anatome in eorum, qui, ex hac obierunt, cadaveribus saepe cerebrum invenit callosum, aut flaccidum, aut corruptum, aut in eius ventriculis serum effusum, aut in meningibus innata ossicula, aut in calvaria exostoses, gummata, cariem aliaque id genus; interdum tamen, MORGAGNO testante, nullum manifestum vitium. Ceterum epilepsia, quae in capite causam et sedem habet, certis quibusdam notis cognoscitur. Plerumque nulla sui praesensione invadit, et fere semper cerebri male affecti, reliquis partibus bene habentibus, indicia, puta cephalaeam diuturnam, crebram vertiginem, sensuum et mentis hebetudinem torporemque subsequitur, vel post se relinquit. Causae etiam antecesserunt, quae cerebrum proxime affecerint, in primis terror, metastasis, hereditaria labes, ictus, vulnera. Contra in sympathica, cerebro bene constituto, vitium alicuius partis ab eo dissitae occurrit, a quo aegri utplurimum de imminenti eius accessione admonentur. Hinc multiplices differentiae pro diversa originis sede ab auctoribus traduntur. Interdum stomachus, interdum intestina aut hypochondria, alias uterus, aut pedum, aut manuum digiti, aut artuum extrema aliaeque partes causam suppeditant. Quarum causarum etsi pernecessaria medenti cognitio

sit, non tamen specierum numerum adauget. A locis tamen et causis si nomina deducantur, ut clarior fiat morbi distinctio, non repugnaverim. Hinc *stomachica*, *hypochondriaca*, *melancholica*, *atrabilaris*, *verminosa*, *hysterica* et sic porro appellari poterit.

§. CCLXVI.

Signa, quando a stomacho est. — Signa, quando ab utero. — Signa, quando a vermibus. — A lacte acescente. — A dentitione. — A singulari particula. — Epilepsiae symptomaticae quales differentiae. — Diagnosis reliquarum causarum. Communia cum aliis spasticis et convulsivis morbis.

Si a stomacho aut hypochondriis morbus procedat, adsunt cruditatis signa, ructus videlicet acidi, nidorosi, rancidi, flatus, borborygmi, pravus oris sapor, nausea, functiones viscerum abdominalium laesae, anxietas a pastu, et omnium symptomatum incrementum; ieiunis vero saepe ventriculi morsus, cardialgia ventrisque dolores. Ab hepate et in primis a calculis felleis genitam (1) nonnunquam, referunt auctores celebratissimi. Hanc praecedunt hepatalgia sive colica icterica, icterus pertinax, recidivus, diuturnus et reliqua calculorum felleorum symptomata, de quibus alibi memorabimus. Si ab utero, affectio hysterica, fluor albus, hysteralgia, ovariorum tumor, obstructio, uteri imminutae aut depravatae excretiones, haemorrhagiae atque eiusmodi alia. Si a vermibus, inter cetera narium pruritus, pallor, sternutamenta, fugaces faciei rubores, mydriasis, pavores in somno, animi sine manifesta causa deliquia, deiectiones cinereae, argillaceae, mucidae, tormina, colici dolores, abdominis meteorismum aut tensio, et potissimum lumbricorum, taeniarum, vermium cucurbitinorum aut ascaridum expulsio. A lacte acido coactoque in infantum ventriculo aut intestinis, excrementa alvi viridia aut brevi virescentia, acidum spirantia, caseosa, vomitus, diarrhoea. A meconio aegre prodeunte aut retento, flatus, fletus, eiulatus, ventris tumor alvusque adstricta atque inofficiosa. A dentitionis difficultate, tempus aetasque ad id idonea, gingivarum calor, tumor, dolor, ptyalismus, inquies, capitis gravitas, genarum rubor,

sitis et quandoque febris. Ab aliqua singulari particula, uti digitis, pedibus, cruribus manibusve, doloris in ea, aut spasmi et contractionis sensus, aut aura frigida adscendens, aut alia similis molestiae perceptio antecedens, a qua initium morbus facere videatur, Symptomaticarum vero differentiae a morbis, quorum symptoma est epilepsia, desumuntur. Praecipuae sunt *febrilis*, *exanthematica*, *syphilitica*, *traumatica*, *cachectica*, *melancholica* et sic deinceps, prout a febre, exanthematibus, venerea lue, vulneribus, cachexia, melancholia aliisve morbis proficiscuntur. Reliquarum demum causarum (§. CCLI. CCLII. CCLIII. CCLIV. CCLV.) diagnosim comparabit attenta praeteritorum, comitantium et succedentium consideratio. Neque ista tantummodo de epilepsia eiusque origine dicta sunto, sed de quovis etiam spastico aut convulsivo affectu, quem supra memoravi, intelligantur.

(1) Cl. Braumes affert observationem (*Journal de médec. t.* 57. *pag.* 320.), qua probare tentat, mortuam esse mulierem ex epilepsia ab hac causa genita. Sed etsi icterica ipsa esset, et fortasse calculos felleos haberet, tamen non satis ex hac observatione constat, epilepsiam sympathicam fuisse, cum causae idiopathicae non defuerint. Aliud exemplum epilepsiae eiusmodi in eodem Diario ad mensem Iulium p. 504., ibique dicitur, hoc adesse signum, nempe dolorem in latere dextro epigastrii, in toto brachio et genu eiusdem lateris. Similem huic observationem habet Hoffmannus (*De epileps. observ.* 3.). Conradus Fabricius (*Act. physic. t. X. observ.* 36.) in epileptico ex hac causa mortuo invenit vesiculam felleam plenam calculis inflammabilibus, venam portarum sanguine nigro turgidam, nihil vero serosi humoris in cerebro effusi, cerebri substantiam siccam et compactam, vasa omnino sanguine vacua.

PROGNOSIS.

§. CCLXVII.

Signa prognostica in genere.

Ut cuiusque morbi, sic convulsivorum aestimatio ex causa et duratione potissimum elicienda est. Horum autem prognostica signa in unum cogam, ne quae multis conveniunt, in singulis repeti debeant ad nauseam. In universum nunquam eiusmodi morbi periculo

vacare credantur. Idiopathici graviores difficilioresque curatu sympathicis habentur. Sympathici vero, si diu perstent, aut redeant saepius, paulatim in idiopathicos transeunt. Quo vehementior nervorum distentio aut spasmus, quo diuturnior est, et partes quo plures nobilioresque afficit, eo maius periculum portendit. Quo itidem peiora symptomata infert, et quo magis actiones vitae necessarias laedit, eo maiorem etiam metuendi causam praebet.

§. CCLXVIII.

Convulsio febrilis. — Convulsio ab inanitione.

Convulsio, quae febribus acutis, exanthematicis atque inflammatoriis circa augmentum aut statum, praesertim post vigilias, delirium aut soporem, supervenit, valde profecto periculosa est. Ex materia enim morbifica nondum coctionem adepta, neque satis ad excretionem parata, in cerebrum nervosque impacta progignitur. *Convulsio*, inquit auctor *Coacarum* (1), *febri succedens periculum denunciat; minimum vero pueris*. Iterumque (2): *in febre convulsio, manuumque ac pedum dolores malignum quiddam praenunciant.* Quod etiam inquit Hippocrates (3) inquiens: *in febribus acutis convulsiones et circa viscera dolores vehementes, malum.* Nonnunquam tamen, si coctione facta, et materia evacuationi idonea contingat, eam ad axcretionem allicit, morbumque solvit. At tunc convulsio, ut habent *Coacae* (4), brevis est, et eadem die desinit. Fereque eiusdem generis esse consuevit, quae variolarum aut morbillorum eruptionem praecedit. Magnum quoque periculum incumbit a convulsione, quae copiosiori sanguinis effusioni, aut ileo, vigiliis, hypercatharsi succedit. Consulantur Hippocratis aphorismi II. III. XLV. sectionis V., et IX. X. XVIII. XXV. sectionis VII.: itemque in Coacis num. 565., ubi convulsio a vomitibus sinceris mala pronunciatur. Non tamen omnis spes abiicienda est in convulsionibus ex vehementiori cathartico natis, etsi eas lethales dixerit Hippocrates. Paregorica enim, quae opium habent, et theriacalia remedia interdum eas compescunt. Verum quae vul-

neri, ulceri aut abscessui circa cerebrum aut nervos insignes existenti accedit, exitium certum comminatur.

(1) *N.* 356. 357.
(2) *N.* 3.
(3) *Aphor.* 66. *sect. IV.*
(4) *N.* 15.

§. CCLXIX.

Tetanus. — Convulsio in genere. — Febris. — Urinae.

Hippocratis effatum est: *Qui a tetano corripiuntur, intra quatuor dies pereunt; si vero hos effugerint, sani fiunt* (1). Sed idem Hippocrates, notante Swietenio, alibi morbi finem longiorem declaravit. Revera exstant observationes, quae docent, tetanos ad viginti et triginta dies protractos fuisse, non tamen ideo sanatos. Ad annum pervenit ille, quem Vallisnerius demum curavit. Verum complures historiae tetanorum occurrunt, qui rheumaticae atque arthriticae affectiones verius erant, quam tetani. *Ab ardoribus vehementibus convulsio vel tetanus*, malum (2). *Convulsio vel tetanus, si febris accedat, solvitur* (3). *Opisthotonum, si ad eum febris accesserit, urinae geniturae similes solvunt* (4). *In tetano si maxillae resolvantur, lethale est* (5). Veritas huius prognoseos multis comprobatur observationibus. Videantur tetanorum historiae, quas scriptis tradidit Haenius (6), in quibus hoc signum, ubi apparuit, vere lethiferum exstitit. *Febrem convulsioni supervenire melius est, quam convulsionem febri* (7). *A quartanis correpti non admodum convulsioni obnoxii sunt; si vero prius corripiebantur, et postea quartana supervenerit, liberantur* (8). *Convulsionem muliebria, si circa initia appareant, neque febris accesserit, solvunt* (9). Urinis immixtae arenulae, lateribusque matulae adhaerentes (10) nedum in convulsionibus, verum in omnibus fere morbis ex complurium observatione bene ominantur. Novi matronam quandam affectionibus convulsivis maxime obnoxiam, cui urinae subturbidae et subalbidae prodeuntes magno levamini erant.

(1) *Aphor.* 6. *sect. V.*
(2) Hipp. *aph.* 13. *sect. VII.*
(3) *Id. aph.* 57. *sect. IV.*
(4) *Coac. N.* 362.

(5) *Ib. N.* 361.
(6) *L. c.*
(7) Hipp. *aph.* 26. *sect. II.*
(8) *Id. aph.* 70. *sect. V.*
(9) *Coac. N.* 531.

(10) Hic praeterire non possum cl. Morgagnii locum ad urinarum huiusmodi arenulas spectantem dignissimumque, qui totus exscribatur. Postquam enim Jouberti et Gradii observationes retulit de arenis a febricitantibus sub finem morbi, aut post longas febres mictis, tradiditque, qua ratione hae distinguantur ab illis, quas calculosi reddunt, nam *si fricentur digitis comprimendo, facile dissolvuntur*, quod non evenit de calculum significantibus, mox haec subiungit: « Porro ego non « in febribus solum, sive essent vernae, aut aestivae, sive au« tumnales, aut hyemales, sive intermittentes, sive continuae, « sive benignae, vel cum peticulis iunctae, sive inter illas me« diae, aut interdum levissimae, diuturnae, aut breves, sive « in pueris, aut adolescentibus, sive in viris, sive in mulieri« bus, et his aliquando etiam praegnantibus, sive demum ex « frequentioribus causis ortae, sive interdum ex singularibus, « ut ex ingesto erodente veneno. non solum, inquam, in fe« bribus, verum etiam in nonnullis aliis morbis a febri seiun« ctis, et nominatim in capitis acerbis doloribus et apoplecticis « quibusdam affectibus, nonnunquam etiam senilibus, animad« verti, quotiescunque istae arenulae apparuerunt, saepius qui« dem febrim aut morbum fuisse aut finitum, aut fini proxi« mum, sed haud raro tamen cum vel declinare necdum coe« pisset, vel si coepisset, non ita manifesto declinare pergeret, « ut dubium adhuc eventum magis, quam vellem, non relin« queret. Quemadmodum autem in morbi fine aut in declina« tione iam certa, et in dies maiori facta naturae victoriam « confirmarunt, sic ante declinationis initium, aut in dubia « adhuc declinatione eandem victoriam utplurimum porten« derunt; namque aut morbus feliciter omnino desiit, aut si « recidiva secuta est, ea levior breviorque fuit. Semel *dun« taxat, quod alias* scripsi, hydropi, qui febrim excepe« rat, soluto, morbi alii graves, neque ita breves, sed ii « quoque eiusmodi, ut ex iis aeger convalesceret, successe« runt. At semel omnino aegri interitus ex autumnali ma« ligna febre, quam ego neque ante, nec post illum unum diem « invisi, ut febrisne, an peccatum aliquid postea aut ab ipso, « aut ab assidentibus, aut a medico, occiderit, pro certo ne« sciam, ut neque an arenae illae toto morbi tempore fuis« sent, an eo primum die apparuissent. Neque enim de iis « loquor, quae semper, sed de iis tantum, quae vigore morbi « ad declinationem iam accedente, aut hac inchoata, se pro« dere incipiunt adhaerentes superficiei, ut Gradius ait, *uri« nalis*; non *urinae*, ut in sepulchreto descriptum leges, ubi « ne liber quidem, in quo haec scripsit, indicatur. Nempe « lotium in praeclara luce inspiciens, animadvertes vitreae

« matulae lateribus arenulas tenues adhaerentes, nonnunquam « tamen simul in urinae superficie natantes, subrufas utplurimum, subalbas perraro, quales in iuvene quodam, cum « febris maligna et peticulis stipata declinaret, vidisse memi- « ni. » De sed. et caus. morb. Epist. 49. artic. 21.

§. CCLXX.

Prognosis epilepsiae.

Epilepsia hereditaria, aut ex matris terrore aut phantasiae perturbatione in foetu orta, aut ex vitio conformationis aliisve causis invictis profluens vix unquam curatur. Longum esse solet malum, et quo magis animales functiones laedit, et quo vehementiores crebrioresque accessiones repetit, eo periculosius; nam facile in apoplexiam lethalem desinit. Quandoque una accessio vehementissima hominem e medio tollit. Idque fere accidit, cum pluribus accessionibus superatis in unam vehementiorem incidit, quae eum demum enecet. Ergo, si accessione prehensus post aliquot horas ad se non redeat, et multo magis, si per intervalla iterentur convulsiones, et sensus abolitos habeat, certum exitium exspectari licet. Recens, et quae, licet crebros, breviores tamen habet paroxysmos, curatu facilior est, quam inveterata. Iure igitur HIPPOCRATES scripsit: *Quum aetatem adeptus fuerit morbus, non amplius curabilis est* (1). Perniciem quoque affert ea epilepsia, quae ex aqua inter cutem oritur ut ex *Coacis* (2) didicimus. Infantes recens natos corripiens, utplurimum occidit. In senibus difficillime abigitur. Utero gerentibus fortis epilepsia abortum saepenumero parit. Phrenitidi, aut maniae, aut melancholiae diuturnae succedens, plerumque curationem respuit, quia in cerebro vitia polyposa aut aliae concretiones eam gignere visae sunt, ut ex cadaverum sectionibus (3) patuit. Multa nobis praesagia de epilepsia reliquit HIPPOCRATES. *Quibus*, inquit, *epilepsia ante pubertatem contingit, curationem recipit; quibus post vigesimum et quintum annum, eos fere comitatur ad mortem* (4). Addidit adverbium *fere*, quia ex his nonnulli etiam sanantur. Similia prope repetit alibi (5), ubi ait: *Quibus epilepsiae ante pubertatem contingunt, mutationem habent.* Confirmat autem hanc sententiam alio in loco,

dum subiicit: *Epileptici pueri mutatione maxime aetatis, regionis et victus liberantur* (6). Id vero evenit pubertatis tempore potissimum, quo corpus firmatur, nisi epilepsiae causa in spinis quibusdam ossium calvariae, vel eorum carie, vel in effusis humoribus, vel scirrhosis cerebri tumoribus aliisque vitiis immedicabilibus sita fuerit, sed potius consistat in strumoso cerebri statu (7). Sed nullibi clarius et distinctius sese explicuit HIPPOCRATES, quam in libro praedictionum secundo (8), cuius haec sunt verba: « Ex his porro, « qui a sacro morbo corripiuntur, difficillime quidem « liberantur hi, quibus a puero contigit morbus, et « simul ad virilem aetatem pervenit; deinde hi, qui« bus corpore in vigore aetatis constituto factus est, « et fuerit a viginti quinque annis usque ad annum « quadragesimum quintum. Post hos autem, quibus « factus fuerit morbus, nullam significationem prae« bens ex qua corporis parte initium sumat. At qui« bus ex capite initium capere videtur, aut a latere, « aut a manu, aut pede, facilius curatur. Verum dif« ferunt etiam haec morbi genera. Qui enim a capite « initium sumunt, ex his gravissimi sunt, deinde qui « a latere. Qui vero a manibus ac pedibus, maxime « sanari possunt. » Hinc non modo pro aetatis et vetustatis tum morbi, tum aegroti ratione varia prognosis statuitur, sed etiam illud declaratur, quod epilepsia difficillima omnium sit, quae sine ullo praecedente indicio corripit, itemque idiopathica; minus vero ea, quae sympathice gignitur. Haec enim postrema non raro aptae curationi obedit. Symptomaticam quoque, si morbus princeps curationem admittat, vinci ac depelli posse, docent observationes clinicae. Nonnunquam paralysi, abscessu, scabie aut quartana accedentibus malum finitur. Quae vero epilepsia cum aetatis flore evanescit, ex ARETAEI animadversione, quosdam deformat, aut manum inutilem reddens, aut faciem torquens, aut sensum aliquem auferens. Ceterum non facile credendum est, victum remediis morbum esse, cum accessiones solito tempore non redeant; fallax enim et anomala est eius natura. Tunc solum spes affulget, non amplius reversurum, si aeger iam ab accessionum repetitionibus liber placide dormiat, bene

appetat, alacer corpore ac mente sit, bonum habitum acquirat, et rite egerat. Contra exitium timendum est, si morbus recurrere non desinat, intervalla libera quam brevissima relinquat, accessiones longissimas habeat, quibus altus et diutinus somnus succedat, nec medicamentis discutiatur (9).

(1) *De morbo sacro XIII.* 15.
(2) *N.* 459.
(3) Felici *Diss. del presag. medic. p.* 155.
(4) *Aphor.* 15. *sect. VII.*
(5) *Aphor.* 7. *sect. V.*
(6) *Aph.* 45. *sect. II.*
(7) Russel. *Oeconom. nat. in morb. acut., et chronic. glandul. Lond.* 1755. *p.* 96., *et Comm. Lips. vol. V. p.* 472.
(8) *N.* 16.
(9) And. Piquer *Prax. medic. Part. I. lib. I. cap. IX. p.* 113.

CURATIO.

§. CCLXXI.

Causae removendae generatim.

In cuiuslibet morbi, atque adeo cuiusque convulsionis et spasmi curatione ad causas (§. CCXLIX. *et seqq.*) respicere oportet. Hinc plethora, ubi peccat, tollenda statim est sanguinis missionibus. Serosa vero colluvies hydragogis, diureticis, sudoriferis, sialagogis, vesicantibus, epispasticis aliisque evacuantium generibus. Hinc praecipue diuretica Gorterio et Swietenio probantur, tum in primis, cum morbus a retento resorptoque lotio effectus est. Inter haec nonnulla sunt, quae antispastica etiam facultate sese commendant, uti succinum album, sal eius volatilis, liquor cornu cervi succinatus, millepedes, lumbrici terrestres, coccinella, spiritus nitri dulcis, gummata ferulacea et similia. Atque haec ipsa locum habere possunt tum etiam, cum lenti et crassi humores cum solidarum partium laxitate et atonia morbum aut faciant, aut foveant. Inanitas ab haemorrhagiis, aut hypercatharsi, aut quibuscunque nimiis evacuationibus postulat analeptica, instaurantia, nutrientia, cardiaca et paregorica. Si nimia partium sensibilitas aut irritabilitas, aut dolores acerbi, aut vi-

giliae protractae in causa fuerint, omne anodynorum genus, et prae ceteris opium remedio est. Haec ipsa conveniunt, ubi ex pavore, terrore, ira, nervorum ataxia orta est. Interdum auxiliantur sanguinis detractio, liquor anodynus mineralis Hoffmanni, aether vitrioli, spiritus antepilepticus Pezoldti, moschus, camphora, castoreum, asa foetida, emulsa seminum frigidorum et papaveris albi, syrupus de meconio Sydenhamii, oleosa, mucilaginea, balnea tepida, enemata mollientia et similia. Acida e fossilibus educta vim nerveam atque irritabilitatem minuere dicuntur, ac propterea hic quoque accommodata reputantur, praesertim vini spiritu probe edulcata et correcta.

§. CCLXXII.

Quid agendum, ubi causa venenata est. — Oleosorum vis mirifica. — Vermes, cacochylia, meconium quid postulent. — Cruditati acidae quid medeatur. — Capitis laesionibus. — Nervis punctis, semisectis etc.

Venena ingesta, deglutita, comesta, atque in his plantae venenatae, uti cicuta; belladonna, phellandrium, coriaria, et boleti oleo, butyro, lacte, hydromelle, oxycrato involvuntur, mitigantur, corriguntur, et demum emeticis, catharticis clysteribusque expelluntur. Tanta oleosorum vis est in sedandis spasmis et convulsionibus, ut eas a veneno sumpto genitas balneo ex oleo tepenti compescuerit Franc. Hippolyt. Albertinius clinicus Bononiensis celebratissimus (1). Verum etiam a causa interna natas oleum intrinsecus datum mira saepe vi coërcet. Patricium virum iam ab anno convulsionibus obnoxium, datis binis unciis olei quovis vespere coenae loco ad longum tempus, liberavit Vallisnerius a Morgagnio (2) memoratus. Vermes, cacochylia, meconium anthelminthicis, oleosis, eccoproticis, saponaceis, felle bovillo condensato, melle, enematibus deiiciuntur. Cruditas acida lactisque coacta recrementa tolluntur antacidis, absorbentibus, sapone veneto, amaris, rhabarbaro eiusque syrupo. Irritationem a cranii capitisque laesionibus inductam terebratio aliaeque chirurgiae removent; id quod usui etiam est in aliis sedibus, si ex earum consensione malum fiat. Nervus

enim punctus, semisectus aut quavis alia ratione distractus, discindi debet, vulnus angustum ampliari, ossiculorum fragmenta eximi, aliena educi, communicatio consensioque vinculis intercipi, dolor accommodatis remediis leniri.

(1) Morgagn. *De sed. et caus. ep. X. n.* 21.
(2) *Ibid.*

§. CCLXXIII.

Convulsionibus a dentitione.

Convulsiones, quae octavo, nono decimoque utplurimum mense pueris dentientibus accedunt cum gingivarum tumore, dolore, rubore, febre, ptyalismo, ventris fluxu, nihil unquam citius efficaciusque, Sydenhamio auctore (1), compescit, quam sanguinis missio. Ab eodem ad eas sedandas proponuntur paucae spiritus cornu cervi guttae aqua aliqua cephalica dilutae, et syrupo idoneo edulcatae. Liquorem cornu cervi succinatum praefert Franciscus Scardona, qui ex eius usu miros saepe effectus obtinuisse affirmat (2). Alterutro, prout res postulare visa est, interdum ego quoque usus sum non sine emolumento. Interea, si fieri possit, gingivae ipsae mulcendae laxandaeque sunt leni fricatione, linimento anodyno, syrupo althaeae, mucilagine seminum psyllii, et demum, si tensio et dolor urgeat, scalpello etiam aperiendae, ut dens prodire possit. Dolori et spasmo consopiendo valet quoque cochlear parvum syrupi diacodion, prudenter ad intervalla propinatum.

(1) *Oper. sect. IV. cap. V.*
(2) *De cogn. et curand. morb. lib. I. p.* 167.

§. CCLXXIV.

Convulsioni in morbis exanthematicis. — Convulsioni a partu.

Ubi convulsio variolarum, morbillorum aut purpurae scarlatinae eruptionem antecedit, eidem occurrendum est, ni cito cessaverit, emplastro epispastico cervici posteriori illico admoto, et praebito intrinsecus aquae epidemicae cochleari cum laudani liquidi guttis quinque,

ex Sydenhamii (1) et Meadii (2) consilio. Neque, si sanguinis copia simul adsit, alienum videtur sanguinem mittere, et balneis fotibusque tepidis uti. Lactenti puero convulso remedium, quod habet aquae cerasorum nigrorum unciam, spiritus cornu cervi quinque guttas, requiei Nicolai grana decem, syrupi violarum binas drachmas, cochleatim et subinde datum commendatur a quibusdam. Nec tantum infantibus puerisque, sed etiam matribus ipsis parientibus opitulari oportet. Nam hae quoque inter vehementes partus dolores conatusque, congesta circa cerebrum sanguinis copia, in dirissimas convulsiones quandoque incidunt. Tunc volatilia, spiritus atque antispastica calefacientia cane peius et angue fugienda sunt. Sed protinus danda opera est, ut a foetu expeditissime liberentur. Sanguinis missio etiam iterata saepe convulsiones sedat, et partum accelerat (3). Si id non iuverit, manu extrahi foetum oportet.

(1) *Dissert. epist.*
(2) Mead. *Oper. p.* 43.
(3) Mauriceau *t.* 1. *l.* 2. *c.* 28. Smellie *Reflex. on slow and painful Labours etc. p.* 60. *et seqq.*

§. CCLXXV.

Convulsioni a sanguinis vitiis. — A stimulis venereis. — Ab veneris vinive abusu, ab animi pathematibus. — A suppressis evacuationibus.

Vitia quoque sanguinis peculiaresque eius acritates, a quibus morbus vel excitatur, vel sustinetur, contrariis emendandae, revellendae evacuandaeque sunt, diluentibus nempe, attenuantibus, demulcentibus, involventibus, diaphoreticis, antacidis, antialcalinis, antiscorbuticis, antivenereis, itemque balneis, frictionibus, fonticulis, epispasticis, setaceis et quasvis excretiones leniter promoventibus. In primis inter alterantia laudantur succi cichorei, taraxaci, fumariae, melissae, beccabungae, nasturtii aquatici, aut ex his parata decocta aut diluta, serum lactis, lac ipsum, iura ranarum, cancrorum fluviatilium, viperarum, avenae, aquae medicatae, decocta lignorum, antimonium crudum, aethiops mineralis, mercurius aliaque id genus,

quorum delectus ususque causis indicationibusque variis prudenter ac scite accommodandus est. Venereos stimulos seminisque copiam, nam hinc quandoque convulsiones nascuntur, imminuunt, cohibent et arcent venaesectio, victus parcior et refrigerans, abstinentia, aquae potus, antiphlogistica, acescentia, nitrum, cassia, manna, tamarindi, cremor tartari, semina melonum, cannabis, agni casti, folia nymphaeae et coniugium. His nonnulli addunt camphoram, sed perperam; nam potius ad venerem excitandam, quam consopiendam valere ipsa videtur. Contra si malum veneris aut vini abusus, aut diuturna animi pathemata procrearint, continentia, castitas, vini abstinentia, balneum frigidum cortex peruvianus, cascarilla, chalybs, peregrinatio, vectio, exercitatio, aëris regionisque mutatio, cibi euchymi, ac demum lac robur infirmo corpori et debitum nutrimentum restituunt. Revocandae porro sunt evacuationes suppressae, si hae morbo ansam dederint. In pueris saepe crusta lactea aut ulcera manantia, si exaruerint, convulsionibus causam praebent. Tunc capiti raso imponi debet aliquid, quod exulceret. Experientia comprobatum est illud, quod constat ex uncia emplastri de meliloto et pulveris cantharidum drachma una. Intrinsecus utiliter etiam datur pulvis aut decoctum *jaceae tricoloris*, quae *flos trinitatis* in officinis nuncupatur (1). Specificum enim remedium a Strackio perhibetur. Vis certe ei inest, qua extrorsum crustae lacteae materies propellitur. Ubi pueri remedium respuunt, nutricibus, a quibus lac sumunt, datum non caruit effectu.

(1) Vulgavit huius remedii adversus crustam lacteam infantum laudes peculiari opusculo cl. Strackius, qui eo per annos viginti tuto et bono effectu se usum esse testatur. Decoctum sic paratur: *Rec. Foliorum Iaceae dictae floris Trinitatis recent. vel siccat. m. j. concis. decoq. in lact. vaccin. q. v.* Colatura detur potui mane, et vesperi. Pulveris forma sic adhibetur: *Rec. Foliorum dictae herb. in umbra siccator. q. s. contund. et f. pul. De hoc sumatur drachma dimidia, et infundatur per duas horas in lactis vaccini. q. s. Deind. bull., et mox cola per setaceum. Pulticula haec detur mane, et repetatur vesperi.* Potest huiusmodi remedium panatellae aut offae adiici, prout magis libuerit. Lac non inde acescit, non fit nauseosi saporis; sed condensatur in cremoris speciem. Primis octo diebus, quam

sumitur remedium, crusta lactea augetur, si iam est, fitque manifestior et crassior et diffusior, et urina foetet. Si non est, et latitat intus, expellitur forasque prodit. Continuatur eius usus, donec omne malum foras sese exseruerit. Postea crustae exsiccantur et decidunt, quod utplurimum contingit post quatuordecim dies. Post crustarum lapsum oportet per aliquod adhuc tempus in remedii usu persistere, ut fomes omnis exstinguatur. Putat enim auctor ex peculiari fermento a matre aut nutrice communicato id mali oriri, quin tamen eius naturam definire audeat.

§. CCLXXVI.

Curatio specialis. — Tetani. — Historia tetani a Störckio curati. — Opii vires praedicantur. — Moschi laudes. — Evacuantia, emetica et diaphoretica. — Balnea calida, opium, sanguinis missio. — Opium cum moscho. — Cautio circa opium.

Hactenus de remediis, quae universis convulsivis morbis opportuna esse possunt; nunc de iis, quae speciatim quibusdam eorum magis propria dicuntur. Atque ut a tetano terribili plane et simul rarissimo plerumque apud nos morbo ordiar, hunc eiusque varias species et gradus convenientissimum est, si vires ferant, et in primis si cum febri et diathesi sanguinis inflammatoria copulatur, aggredi, quidquid contra sentiant nonnulli (1), venae sectione, balneo aquae tepentis, aut olei, enematibus, fomentis, unctionibus, quae molliant, laxent et blande resolvant, spinae dorsi adhibitis, camphora, moscho aliisque antispasticis. » Iu« venis quindecim annorum citra evidentem causam, « postquam aliquot dies per omnes artus dolorem lan« cinantem conquestus est, incidit in tetanum univer« salem. Brachia et manus secundum trunci longitu« dinem extensas habebat, rigidissimas et trunco fir« missime appressas, crura et pedes eodem modo af« fectos. Venter erat tenuis, contractus et lapidis instar « durus, attactu non dolens, spina dorsi rigidissima, « collum immobile, maxillae pertinaciter clausae, mu« sculi masseteres et temporales tumidi et duri. Inter « dentes incisorios effractos exiguum erat spatium, per « quod aliquid iusculi aut medicamenti ingeri potuit. « Lingua tamen mansit volubilis, oculi vivi, mens non « oppressa, respiratio satis bona, pulsus aequalis, na« turali non celerior, liber. » Hunc sine balneis et

fomentis, quae in nosocomio administrari non licuit, paulatim liberavit cl. Störckius equino stercore in cerevisia cocto, calide diligenter applicito, spiritu salis ammoniaci aceto saturati ad drachmam ex tribus aquae rutae unciis cochleatim dato, inuncta et fricata bis in die spina dorsi oleo verbasci et spiritu salis ammoniaci, cucurbitulis siccis alterno die humeris et spinae impositis (2). Nonnullis probantur balnea frigida, in primis si aeger carnosiore corporis habitu donetur, et tempestas aestiva et praecalida sit. Frigore enim nerveam sensibilitatem sopiri, sanguinisque fervorem temperari non negaverim. Verum ex frigore et humiditate saepe morbus ortum ducit. Quare haec prudentissimum et consultissimum medicum desiderant, ne temere adhibeantur. Omnium vero praestantissima hodie praedicantur ex opio parata remedia, audacter et brevioribus intervallis administrata. Opio enimvero tetanum cito solutum vidit Homius (3), cum reliqua omnia irrita cessissent. Tetani quoque curationem opio initam laudat Jo. Chr. Ant. Thedenius (4). Opii vim adversus opisthotonum extollit Guilelmus Parr. Is grano opii singulis horis primum, deinde altera quaque hora dato, et balneis calidis morbum mitigavit, postea aucta dosi, et continuata sic, ut intra diem grana amplius viginti sumerentur, etiam devicit. Demum minuit paulatim eius dosim. Interea tamen usus est etiam iulapio ex aceto et camphora aliisque id genus (5). In tetano et trismo symptomatico, puta fracturae ossis femoris superveniente, utilitatem laudani liquidi experientia comprobavit etiam Frid. Christ. Winslowius (6). Opii pariter et moschi largiores doses et opportune iteratas commendat Guilelmus Hillarius (7). Opisthotono in Carolina meridionali aliisque regionibus calidis familiari (§. *CCLV. in not.*) ex frigore corporibus calentibus suscepto ut nocent remedia calida, acria, vesicantia, nec aliquid boni, animadvertente Leonello Chalmersio (8), praestant mitiora evacuantia, emetica ac diaphoretica, sic contra balnea calida, opium liberalius datum, et in plethoricis sanguinis missio uniçe spem faciunt. In balneo autem detinendos esse aegros suadet ipse, donec pulsus mollior et plenior evadat. Collum, dorsum et pectus, dum in balneo iacent, frican-

dum iubet. Opii repetendam dosim, quando prioris actio iam desiit, sicque continuandam eius praebitionem, donec spasmus sub cartilagine ensiformi discrucians aliaeque convulsiones sese remittant. Nec omittit interim clysteres, fotus, linimenta et aliquot diebus post solutum spasmum lene eccoproticum dare. Opisthotonum et trismum, sive spasmum maxillae inferioris, qui vulneratis aëri improvide expositis superveniunt, curavit RICHARDUS HUCKIUS (9) medicus castrensis grano uno opii qualibet hora per nychthemerum exhibito, aut uncia dimidia moschi saccharo remixta, et cum opii drachma subacta, et iulapio aliquo excepta, cochleatimque identidem data, ut tota compositio intra horas quatuor et viginti absumeretur. At, si quid iudico, limitandae sunt opii laudes, neque ad tam largam dosim unquam adscendendum est, nisi prudentissime explorata prius primarum dosium tolerantia atque actione, ne temerario ausu, quod saepe vidimus, cum morbo aegri vita exstinguatur. Profecto qui opium manu liberaliori propinare non timent, felices tantum eventus videntur commemorare, funestos vero et lethiferos casus silentio praetereunt. BILFINGERUS etsi opium ab aliis laudari videat, prudentissime tamen eius usum non modo perstringit, verum etiam reprobat, ex eo quod nervos inde debilitari putat (10).

(1) HILLARY *med. observat.*
(2) *Ann. med. I. p.* 10.
(3) *Princip. medic. sect. VI.*
(4) *Comm. Lipsiens. vol. XVIII. p.* 614.
(5) *Medical observ. and inquir. t.* 4. *P.* 4. *et Comm. Lips. vol. XVIII. p.* 394.
(6) *Collect. Societ. medic. Havniens. vol. I. p.* 304.
(7) *Observat. on the changes of the air. Lond.* 1759.
(8) *Med. obs. and inquir. t.* 3. *p.* 326.
(9) *Med. observ. and inquir. ann.* 1758. *p.* 87. *et Comm. Lips. vol.* 8.
(10) *L. c. p.* 100. Cl. quoque Jo. BAPT. MARZARIUS in puella tetano rheumatico laborante, cuius observationem supra indicavi, pessima effecta ex opio notavit, et praesertim syncopes crebras, et prope lethales. An ex peculiari idiosyncrasia?

§. CCLXXVII.

Tetani symptomatici. — De symptomatico observatio.

Tetanum tam universalem, quam particularem, ac praesertim maxillae inferioris, uti symptoma, non modo vulneribus, quod paulo ante ex Huckio animadversum est, verum etiam amputationibus, fracturis complicatis interdum vel simplicibus, luxationibusque supervenire, frequentissima chirurgorum observatio est. Id praesertim in India orientali passim observari narratur. Plerumque quarto post amputationem die invadit huiusmodi malum, et post quatuor aut quinque dies occidit. Exemplum tamen adducit cl. Bissetus hominis die decimo sexto sanati. Unicum auxilium ipse contendit esse in cortice peruviano, praesertim in regionibus calidioribus, ubi gangraena facile subsequitur, decocti forma largiter hausto, et membris amputatis per splenia ex eodem expressa assidue adhibito (1). Trismum vulneratis supervenientem curavit pluries cel. Bilguerus (2) epispasticis, vesicantibus, incisionibus genarum, quibus deinde infundebat oleum terebinthinae, sectione venae iugularis arteriaeque temporalis, clysmatibus nutrientibus et volatilibus. Venae sectione vero iterata, ubi ventriculi inflammationi succedit, tetanum tolli, idem Bissetus affirmat; quod sane verosimillimum est. Tetanum universalem sympathicum vidi ex vulnere in metatarso pedis, quod sibi falce inflixerat rusticus quidam, iusto citius coalito. Huic profuit in primis balneum aquae calidae et vulneris apertio ac renovatio, ut pus aut ichorem contentum effunderet (3). Cl. Monrous (4) ad tetani curationem proponit inunctiones mercuriales. His Delarochius tetanum feliciter curatum narrat (5). Nec dissimilem eventum eodem remedio expertus est Boueinius (6).

(1) *Medical Essays and observat. vol. 3. pag. 96. ad 100.*
(2) *Nouveaux Mémoir. de l'Acad. Royale des scienc. et bell. lettr. de Berlin. ann.* 1770. *p.* 60.
(3) Historiam vide in *Sagg. di medicin. pratic. P.* 2. *p.* 93.
(4) *Essays d' Edimb. vol.* 3
(5) *Journ. de Médec. t. XL. p.* 213.
(6) *Journal de Médec. Septemb.* 1774. *p.* 222.

§. CCLXXVIII.

Choreae S. Viti. — Bisseti electuarium. — Asae foetidae laudes. — Observatio de floribus zinci.

Ad choream S. Viti, sive scelotyrben Sauvagesii quod attinet, hanc, si Sydenhamio fidem habemus, curat iterata sanguinis missio et crebra interposita alvi ductio (1). Deinde in auxilium vocanda sunt antispastica, et membris affectis cucurbitulae siccae admovendae, ac demum adhibenda, quae roborandi vi pollent, uti cortex peruvianus, ferrum et balneum frigidum. Meadius quidem nunquam sibi arduum ac difficile fuisse scribit choream S. Viti penitus evellere crebris in frigidam corporis immersionibus et medicamentis ex chalybe paratis (2). Puerum chorea S. Viti laborantem per anthelminthica a Gaubio liberatum (3) legimus. Puellae decenni hoc morbo correptae electricitatem felicissimo exitu applicuit Mux. Juc. de Man (4). Electricitatem quoque adhibebat Allietus Gallus, sed praeterea diluentia, aperientia, antifebrilia, roborantia, aëris mutationem, bona alimenta, et prae ceteris corporis exercitationem (5). Aliquam etiam utilitatem praecepit ex cortice peruviano, exercitio et congrua victus ratione mulier utero gerens, quae in choream S. Viti inciderat (6). Cl. Bissetus utilissimum praedicat electuarium, dummodo diu assumatur, quod habet florum sulphuris sesquiunciam, pulveris radicis paeoniae et valerianae sylvestris singularum tres drachmas, cinnabaris antimonii drachmas duas, moschi, castorei, singulorum scrupulum, syrupi simplicis ex saccharo q. s. ut f. electuarium. Decrescente morbo laudat usum tincturae corticis peruviani et balnea ex aqua marina, cuius utilitatem saepe se esse expertum narrat, dum a balneis aquae fluviatilis detrimentum potius vidit. In contumaciori malo etiam vesicans posteriori cervici, et demum ossi sacro impositum profuisse narrat, sicuti etiam frictionem repetitam colli et totius spinae spiritus vini ope administratam. Contra sanguinis missiones et catharsim nocuisse affirmat, secus ac Sydenhamius observavit (7). Quinque historiis P. S. Wauters ostendere nititur vim antispasticam asae foetidae li-

beraliori manu adhibitae non modo in chorea S. Viti, verum etiam in aliis morbis convulsivis gravissimis et complicatis cum paralysi, epilepsia et mania. Solvit ipse drachmas tres asae foetidae in unciis sex aquae fontis, et saporis gratia addit unciam syrupi violarum. Ex hac miscela cochlear unum vel duo singulis mediis horis ad aliquot dies sumendum praecipit, sensimque minuendam praebitionis frequentiam, statim ac morbus mitescere videtur (8). Mahonius antispastica pariter et corticem peruvianum experimentis comprobavit, ut praestantissima ad curandam huiusmodi affectionem, saepe contumacem (9). Nuper confirmatam et numeris omnibus absolutam choream S. Viti in puella duodecim annorum, quae ante aliquot annos eodem morbo diu laboraverat, solo florum zinci usu tuto, cito et iucunde curavi.

(1) *Oper. Process. integr. p. mihi* 686.
(2) *De Imp. sol. et lun. p.* 17.
(3) *Comm. Lips. vol.* 3. *p.* 456.
(4) *Comm. Lips. vol. XVIII. p.* 601.
(5) Orteschi *Giornal. med. t.* 2. *p.* 127.
(6) *Giornal. med. t.* 3. *p.* 67.
(7) *Medical. Essays and observ. citat. p.* 165. *ad* 170.
(8) *Journal de médecin. Août.* 1781.
(9) *Journ. de méd. Iuin.* 1782. *p.* 553. *t. LVII.*

§. CCLXXIX.

Monitum de electricitate. — Cura spasmi physodis.

Supra (§. CCLXXVIII.) notatum est, electricitatem convulsivae affectioni, quam *choream S. Viti* vocant, remedio fuisse. Sed scire libet, hanc ipsam, et praecipue electricum, ut loquuntur, ictum quandoque convulsivorum motuum causam esse. Hos ex ista causa genitos et continenter increscentes moscho ad drachmam semis quarta quavis hora primum, deinde bis in die tantum boli forma dato sedavit cl. Owenius (1). *Spasmus* item *physodes*, sive crampus, quanquam utplurimum cito evanescere soleat, et vix medici opem poscat, tamen interdum adeo molestus est, et praesertim mulieribus utero gerentibus, ut aliquod auxilium adhibendum sit. Plerumque sola partis convulsae leni fricatione,

aut illitu spiritus baccarum iuniperi, theriacalis, aut aquae reginae Hungariae fugatur. Iuvat etiam a frigore arcere, et panno laneo calido contegere. Si haec non sufficiant, dispicere oportet, num plethora in suspicionem veniat. Si haec utique sit, sanguinis missione cito curatur. Interdum vero a lympha acri et tenaci musculos quosdam eorumque involucra infestante excitatur, uti non raro vidimus. Tunc balnea, fomenta et decocta lignorum, quae attenuant, et respirationem sudoremque cient, morbum paulatim depellunt.

(1) *Med. observ. and inquiries by a Society vol.* 3. *p.* 183.

§. CCLXXX.

Cura epilepsiae imminentis. — Sympathica. — Observatio. — Observatio alia.

Tandem de peculiaribus epilepsiae ipsius curationibus aliquid dicere oportet. Si eius accessio se suis indiciis instare prodat, ut quandoque fieri solet, eam praevertendam iubent auctores opio cum antispasticis copulato, exempli causa laudani nepenthis Quercetani grano, et pari camphorae pondere in bolum conserva aliqua, vel extracto idoneo compactis. Quod si ab aliqua remotiore parte ad caput morbus adscensurus praenoscatur, iniecta ligatura forti frictionibusque dolorificis eum inhiberi decet. Loco etiam peculiari, a quo inchoare morbus et progredi videtur, cucurbitula scarificata, hirudines aut ferrum candens imponi potest non sine probabili interioris causae destructione. Quaedam mulier annos circiter triginta et octo nata iam a duodecim annis laborabat epilepsia, semel in mense redeunte. Sed tandem accessiones ita increbuerunt, ut quater aut quinquies qualibet die reverterentur, singulaeque horam aut sesquihoram perdurarent. Tentata fuerant omnia evacuationum genera, itemque plurima antiepileptica et cephalica, aliaque non pauca, sed frustra. Paroxysmi nunquam non exordiebantur a crure circa inferiorem partem musculorum, quos geminos vocant, et statim capite occupato mulier prolabebatur. Circa os tunc spuma cernebatur; labia, collum atque

artus miris convellebantur contorsionibus. Muliere, dum a Thoma Shorto invisebatur, paroxysmo correpta, et in terram prostrata, ipse in crus affectum inquirit, nec quidquam in eo tumoris, aut ruboris, aut duritiei, aut laxitatis reperit, quo a sano differret. Attamen causam eo in loco, unde morbus semper inchoabat, suspicatus, illico scalpello ad duos digitos transversos eodem adacto offendit in corpusculum quoddam durum, quod a musculis leniter seiunctum vulsella demum extraxit. Erat autem quid durum ac cartilagineum, sive ganglium pisi maioris magnitudinem aequans, et nervo cuidam, quem rescindere debuit, ut eximi posset, desuper innixum. Extemplo ad se rediit mulier, et exclamavit, se optime habere. Citissime vires mentis et corporis acquisivit, nec ab eo tempore unquam epilepsiam (1) passa est. Chronicam et habitualem pariter epilepsiam sympathicam, quae a pollice pedis initium sumebat, curavit Henric. Nicol. Herbertus *ligatura supra genu, nervulique in pedis pollice destructione facta.* (2).

(1) *Essays et obs. de médec. de la Societ. d'Edimburg t. IV. p.* 523. *edit. de Paris in* 8.
(2) *Comment. Lips. vol.* 4. *p.* 233.

§. CCLXXXI.

In epilepsiae paroxysmo.

Cum vero iam epilepsia hominem invasit, quam primum omni ope nitendum est, ut ab ea minimum, quoad fieri potest, incommodi nihilque damni ex violenta corporis iactatione capiat aeger. Itaque is in lecto, et loco potius lucido, et capite elevato componatur. In os vi diductum corii frustum, vel linteum duplicatum, vel pannus indatur, ne lingua dentibus abscindatur. Optimum quoque est membra convulsa leniter extendere, oleo inungere ac perfricare, blande collum, guttur, caput aliasque partes manu calida lenire, hypochondriis ventrique vesicam aqua calida semiplenam, aut fomenta emollientia admovere, quibus non solum spasmi citius sedantur, verum etiam respiratio ipsa facilior redditur. Hippocrates, referente Swie-

TENIO, vinum, cui semina hyoscyami infusa essent, oleo adiiciebat, eoque linimento, uti stuporem inducente, membra convulsa inungi curabat. Quod si paroxysmus diutius trahatur, aegerque alto fere sopore obrutus videatur, ut apoplexiae metus immineat, ad validiora licet auxilia confugere, ligaturas videlicet dolorificas artuum, cucurbitulas siccas, odoramenta ex oleo succini, spiritu cornu cervi, salis ammoniaci, tincturam castorei aut asae foetidae naribus admovendam, enemata atque alia ad excitandum idonea. Sed omnibus fere praestat sanguinis missio in primis ex iugulari vena aut arteria temporali, dummodo neque ab inanitate, neque a virium defectu morbus pendeat. Sub longiori enim muscularium partium contractione, etsi clonica et alterna, fieri non potest, quin sanguis copiosius ad cerebrum propellatur, eius vero reditus ad cor plurimum retardetur, sic ut a vasis sinubusque meningum turgentibus cerebrum undique opprimatur. Quo in casu nemo non videt, quantae utilitatis sit futura vasorum depletio et cerebri per phlebotomiam exoneratio. Pluries utilissime ea usus sum in protractis paroxysmis, praesertim ubi plethora, tam vera, quam spuria, aut aliqua sanguinis consueta evacuatio cohibita, aut podagrae arthriticaeque materiae metastasis, aut grave et subitum animi pathema originem morbo dederat.

§. CCLXXXII.

Extra paroxysmum pro causarum ratione. — Remedia chirurgica.

Extra paroxysmum causa indaganda est, quae morbum fecit et pro eius ratione omnis curatio instituenda, non secus, ac supra in universum de morbis convulsivis (§. CCLXXI. CCLXXII.) curandis praecepimus. Primum chirurgica praesidia nobis se sistunt. Ex his sanguinis missio opportuna videtur, ubi plethora, ubi bonus habitus, ubi aetas florida, ubi menstrua, haemorrhoides aut haemorrhagiae narium suppressae occurrunt. Repeti quoque potest ad prophylaxim circa aequinoctia, interdum etiam circa solstitia in magis plethoricis. Si haemorrhoidibus obnoxii fuerint aegri,

hirudines etiam ano applicari convenit, ut iterum natura ad consuetas evacuationes revocetur. Id etiam hypochondriacis atque hystericis utilissimum est, in quibus saepenumero epilepsia ex viscerum infimi ventris congestionibus oriri consuevit. Si morbus ex menstruorum cessatione supervenerit, et periodice quasi quovis mense recurret, eorum vices supplet parva sanguinis missio singulis mensibus paulo ante consuetum catameniorum tempus celebrata, donec accessiones desistant, et vires ferant. Vidi hac methodo ultra annum continuata sublatam epilepsiam ex hac causa ortam (1). Nonnulli cauteria paulo infra occiput aut suturae coronali inusta proponunt; et reapse interdum egregiam opem ab his praestitam esse testantur observationes (2). In pueris maxime fonticulus cervici posteriori inustus, quando pleniores succosioresque sunt, aut serosa colluvies in iis praevalet, aut crusta lactea repressa est, plurimum emolumenti quidem saepe attulit. Tutiora tamen in quibusdam videntur vesicantia, neque minus utilia, si diu ulcera aperta serventur. Quinquennem puerum iam a biennio in epilepsiam, quoties dormire inciperet, incidere solitum, atque hinc hebetem factum, et cruribus resolutum, ut his non posset amplius insistere, Franciscus Serraus post innumera incassum adhibita solo vesicanti circa posterius suturae sagittalis extremum imposito integre ab epilepsia et crurum resolutione liberavit (3). Meadius vero occiput cantharidibus exulcerabat, sinebatque, avulsa epidermide, diu serosum humorem effluere, optimo semper, ut affirmat, effectu (4). Sed multo ante eos vesicantium efficacitatem in huiusmodi morbo capiti deraso impositorum expertus est Ludovicus Septalius, cuius verba hic iuvat exscribere: « In confirmata epilepsia per proprium cerebri affectum si « quis, derasis capillis, vesicantibus per universum « caput utatur, atque ad peripheriam humores viru« lentos trahat, diutius ulcusculis cutim capitis infe« stantibus relictis, ut per longum tempus serosi illi « humores per ulcuscula emanent, optime curatio« nem instituet. Contumacissimos enim capitis morbos « huiusmodi ratione curatos vidimus (5).

(1) Simili methodo etiam in epilepsia idiopathica utebatur

cl. Rosettus, medicinae professor Caesenae, et clinicus non indoctus, amicusque noster singularis. Is per epistolam me certiorem fecit, plurimos epilepticos a se curatos fuisse hac omnino ratione. Primum rhabarbaro, vel manna, vel cassia aegrum leniter purgabat. Deinde biduo ante plenilunium uncias quinque sanguinis detrahi ex salvatella iubebat, idque singulis mensibus iterabat, excepto Aprili et Octobri, in quibus venaesectionis loco hirudines ano admovere satius ducebat ultimo lunae decrescentis stadio. Reliquis mensibus, ut dixi, e salvatella sanguinem mittebat, hoc tamen ordine, ut primum a sinistra manu initium faceret, deinde ad dextram procederet, et sic alternatim, donec exacti essent duodecim menses. Hoc tempore, toto scilicet anno, quovis mane ex iure tenui propinabat drachmam pulveris testiculorum equi, vesperi vero hora somni tempora, occiput, cervicem et nares oleo saponis inungi praecipiebat. Victum imperabat ex iusculis ovis et carnibus elixis, potum vero solam aquam ex jujubis decoctam et chalybe ignito alteratam. Animadvertit, hanc methodum convenire duntaxat epilepsiae a copia aut fervore sanguinis genitae, et iuvenibus plethoricisque hominibus. Sic Rosettus in sua epistola. De hac curandi epilepsiam ratione, si bene memini, mentio fit etiam ab aliis arcanorum scriptoribus, atque empirica medicamenta undique colligentibus.

(2) Heister. *Instit. chirurg. P.* 2. *p.* 38., et ante eum Car. Piso *De morb. cap. sect.* 2. *P.* 2. *cap. VII.*

(3) Morgagn. *Epist. anat. med. X. n.* 8.

(4) *De Imp. sol. et lun. cap.* 2. *p.* 8.

(5) *Anim. et caution. medic. VI. n.* 55.

§. CCLXXXIII.

Remedia pharmaceutica. — In sympathica. — Emetica. — Cathartica. — Observatio.

Pharmacia quoque multa medicamenta suppeditat ad epilepsiam profligandam. In his evacuantium omne genus passim extollitur, sed prae ceteris emetica et cathartica. In ea specie, quam primarum viarum saburra sympathice gignit, profecto ea, quae alvum per epicrasim ducunt, non infimum locum tenent. Hac prope purgationis ratione Grammaticum curavit Galenus, quemadmodum animadvertit opportune Felicius (1). In purgantium vero medicamentorum usu illud fere invaluit, ut ea ante novilunia, plenilunia et quadraturas utilius dari videantur. In epilepsia sympathica a primarum viarum cacochylia, quam omnino in pueris frequentiorem agnovit Baglivius (2), curationem ipse moliebatur sale vitrioli ad scrupulum vel drachmam in

iure carnis dato, quo vomitus excitatur, excutiturque quidquid interdum catharticis non obediverit. Alii id tentant radice ipecacuanhae, tartaro emetico magna aquae copia diluto, oxymelle scillitico, syrupo nicotianae aliisque emesim promoventibus; nec in sympathica hac epilepsia tantummodo id faciunt, verum etiam complures in idiopathica audendum volunt. Ac quanquam non iis desint felicium curationum, quas hac via obtinuerunt, exempla, non desinam tamen in memoriam revocare ea, quae alias de cauto et fere proscribendo emeticorum in morbis capitis idiopathicis usu protulimus. Aliis magis placent cathartica. Horum ope sperant, impactum cerebro nervisque noxium humorem dimoveri, attenuari, aliorsum allici, et demum excerni posse. Neque ab helleboro ipso, a colocynthide, ab elaterio aliisque drasticis temperant. Narrantur per haec mirae quaedam epilepsiae habitae curationes. Venditabat olim Bononiae arcanum muliercula, quo multi curati dicebantur. Erat autem, ut putabatur, tinctura colocynthidis ope spiritus vini elicita, cuius parvus cyathus singulis diebus per aliquot hebdomadas dari consueverat. Novi virum nobilem, qui, etsi arcanum illud aliquo cum levamine assumpsisset, epilepticus tamen ad senium usque permansit. Ceterum non negaverim catharticis quandoque radicitus causam epilepsiae evelli posse, sed maturam et prudentem sapientis medici deliberationem exposcit eorum usus; non enim cuivis temperamento, aetati, sexui, habitui corporis et causae opportuna esse queunt (1).

(1) *Dissert. del presag. med. p.* 198.

(2) *Append. de Asthmat.*

(3) De emeticis et catharticis in epilepsiae curatione caute adhibendis audiendus omnino est Ludovicus Septalius Mediolanensis, medicus scientiae laude et medendi usu cum summis viris comparandus. Is, etsi alioquin emeticis non adversus, (*L. VI. animadv. et caution. medic.* §. 54.), haec habet: « Cum « plerosque videam, Aretaeo et Avicenna duce, in praecavenda « epilepsia validissimis uti medicamentis purgantibus tum per « vomitum, tum per secessum, ego longa experientia doctus « profiteor, me nunquam morbum hunc in quoquam per pro- « prium cerebri affectum productum, validioribus vomitoriis « curatum vidisse, sed ex iis omnes ad deteriorem statum de- « ductos. Valentiora autem per secessum educentia aliquando

« profuisse observavi, modo non ita frequenter in usum ducta « fuerint; a frequentiori enim eorum usu, exhaustis spiritibus « animalibus, apoplexiae saepe concitantur. »

§. CCLXXXIV.

Opii vis. — Observationes.

Opii praestantiam adversus affectus convulsivos et tetanum ipsum supra (§. CCLXXI. CCLXXVI.) memoravimus. Cur non idem erit exspectandum in epilepsia ab opio? Morgagnius certe miram eius facultatem in hac curanda cognovit, eamque exemplis confirmavit (1). Narrat primum, puerum ex terrore epilepticum factum, cui nec sanguinis missio, nec remedia seroso humori expellendo idonea quidquam profuerant, opii grano uno intra diem divisim dato pristinae integritati fuisse restitutum. Nec puero tantum, et ex hac sola causa epileptico, sed etiam seni sexaginta et octo annos nato profuit. Is laborabat epilepsia ex hypochondriorum consensu ac vitio, et simul in hydrothoracem vergere videbatur. Data eidem sunt eccoprotica, aperientia ac diuretica remedia, a quibus nullum cepit levamen; imo ab iis, quae urinas cient, graviores accessus reddebantur, fortasse quod aliquantum exstimulant. Convaluit tandem dimidio opii grano quotidie ad longum tempus vorato. Nec alienum videtur, in hysterica epilepsia et quacunque alia sympathica, aut cum nimia sensibilitate generis nervosi coniuncta, aut a doloribus originem habente aliquid boni ex opio sperare.

(1) *Epist. anat. med. IX. n.* 6. *et n.* 7.

§. CCLXXXV.

De specificis. — De rad. valerianae.

Nullo in morbo plura remedia tanquam specifica praedicantur, quam in epilepsia. Ex his celebriora liceat recensere. Viscum quercinum, iamdiu celebratum, egregia roborandi vi praestare scribit Swietenius (1), atque hinc magnum nomen in curanda epilepsia a generis nervosi debilitate profecta sibi comparasse. Sed multo ante a Boyleo eius antepileptica vis cognita fuit, cum historiam referat de nobilissima foemina epi-

lepsia pene hereditaria diu afflicta, quae tandem post multa remedia frustra tentata solo pulvere visci quercini veri ad drachmam unam in aqua cerasorum nigrorum singulis diebus circa plenilunium aliquandiu sumpto, perfecte convaluit (2). Lebrechtus duos ab epilepsia, cuius causam detegere non potuerat, liberos reddidit, data quovis trihorio pulveris visci quercini semidrachma, et simul hausto desuper decocto, quod parabat ex unciis quatuor visci quercini in subtilem pulverem redacti et florum paeoniae manipulo uno in uncias sexaginta aquae ferventis iniectis et aliquandiu maceratis, addendo demum liquori colato duas uncias syrupi paeoniae ad gratum saporem (3). Radix quoque valerianae maioris silvestris, postquam Fabius Columna (4) eius vires antepilepticas non modo in aliis quibusdam non paucis, sed in semetipso expertus est, uti specificum epilepsiae celebratur a quamplurimis. Columnae fidem auxit Marchandius (5), qui novis institutis experimentis miram eius radicis efficacitatem comprobavit (6). Ex huius autem auctoris observationibus patet, radicem hanc modo alvum laxare, et lumbricos deiicere, modo sudores etiam ciere. Quo factum est, ut Janus Plancus Ariminensis (in notis ad Phytobasanum Fabii Columnae) ei facultatem solum anthelminthicam tribuerit, et sibi ipse persuaserit, solam epilepsiam a vermibus inductam per eam curari. Utut sit, a plerisque hodie inter efficaciora antepileptica reputatur. Ex nuperis scriptoribus, qui in eius laudes efferuntur, silentio praeterire nequeo magnae celebritatis ac dotrinae viros, Tissotium (7) et Antonium Scopolum (8). Ut vero radix integras suas vires habeat, effodi debet mense Martio, antequam caulem edat, et siccata in pulverem tenuissimum redigi, cuius quotidie drachma, vel sesquidrachma, vel binae drachmae etiam adhibentur (9).

(1) §. 1084.
(2) *De utilit. nat. philosoph. part. 2. sect. 5. cap. 7.*
(3) *Comm. Lips. vol. V. p.* 126.
(4) *In phytobasano.*
(5) Ante Marchandium auctoritate Fabii Columnae ductus Panarolius hoc remedio feliciter usus est pluries. Vid. eius *observ.* 33. *cent.* 1.
(6) *Mém. de l'Acad. Royale* 1706. *p.* 430. *ed. Amsterd.*

(7) *Traité de l'Epileps. art.* 25. *p.* 300.
(8) *Flor. Carniol. t.* 1. *p.* 33.
(9) *Phytobas. p.* 120.

§. CCLXXXVI.

De cinnabari. — Argentum vivum.

Cinnabarim epilepsiae magnetem appellavit, teste Riverio, medicus ille trium Augustorum consummatissimus Jo. Crato. Nativam in primis probabat Frid. Hoffmannus in epilepsia aliisque capitis affectibus, quos serum vel sanguis effusus pararet. Videbatur enim ei mira resolvendi virtute praedita, nec iniuria, cum ex hydrargyro et sulphure intime concretis coalescat. Hydrargyrus enimvero, etsi interdum epilepsiam male administratus accersisse fertur, inter antepileptica tamen iure locum obtinuit; nam pluries exspectationem implevit. Dovarius mercurium dulcem cum cinnabari antimonii commixtum proponere consueverat, et quidem largiore dosi (1). Mihimet ipsi epilepticum per mercurium dulcem sanatum videre contigit, cui a cane rabido demorso ad avertendam hydrophobiam istud remedii ad triginta amplius dies dederam. Trogherius (2) pilulas mercuriales catharticas reliquis praeparationibus antefert (3), quarum semidrachma alternis diebus per sex menses, deinde per alios sex quovis quarto vel quinto die duntaxat, praebita, et desuper hausto decocto radicis valerianae silvestris epilepticam feliciter persanavit. Nec dubium est, quin mercurialia remedia, si venereae praesertim luis suspicio adsit, multo magis profutura sint. Ptyalismum in epilepsia idiopathica et contumaciore ope mercurii intrinsecus adhibiti, aut extrinsecus per inunctiones administrati excitandum suadent Benedictus Sylvaticus (4), Willisius (5), Ettmüllerus (6), Rolfinkius (7), Houssetus (8) aliique expertissimi scriptores.

(1) *Essays de méd. d'Edimb. t.* 2. *p.* 510.
(2) Dall'Armi *Sagg. di medic. pratic. P.* 2. *p.* 92., *et Novell. Letter. di Firenz. del* 1762. *p.* 183., ubi observatio tota inserta est.

(3) *Formula pilularum erat haec:*

Rec. Hydrargyri unciam unam. Solv. et exsting. cum terebinth. drach. vj. deind. add. Agarici, et extract. Rhabarbari, singulorum drachmas duas, Aloës succotrinae drachmas tres. M. f. pil.

(4) *Consult.* 47.
(5) *De morb. convulsiv. cap.* 3.
(6) *Oper. t.* 2. *art. VIII. p.* 884.
(7) *Medic. consultat. pag.* 193.
(8) *Mémoir. sur l'Epileps.*

§. CCLXXXVII.

Electuarium Fulleri. — *Electuarium* Meadii.

Magnam quoque celebritatem adeptum est *electuarium peruvianum epilepticum* a Fullero in *Pharmacopea extemporanea* descriptum. Habet hoc pulveris corticis peruviani drachmas sex et radicis serpentariae virginianae drachmas duas. Haec in electuarii mollis formam rediguntur syrupo florum paeoniae composito. Antepilepticum praestantissimum et certissimum pharmacum appellatur ab anonymo, qui cum Fullero eius compositionem utendique modum communicavit. « Si post debitas evacuationes, *inquit arcani communicator*, adultis *de hoc electuario* drachma una, « aliis minor dosis, mane et vesperi per tres vel quatuor menses exhibeatur, et postea per triduum vel « quatriduum ante novilunium et plenilunium repetatur, morbos epilepticos et hystericos penitus eradicat, « atque etiam saltationes convulsivas istas dictas choreas S. Viti. » Tanto autem in pretio hîc Mediolani habetur eiusmodi electuarium, ut indiscriminatim in omnibus convulsivis morbis praescribi soleat, et potissimum in puerorum epilepticis affectibus, in quibus interdum ad annos aliquot adhibitum vidi; etsi incertum, si quid boni inde consecutum est, mihi videatur, remedione, an aetatis mutationi id tribui debeat. Multis omnino inutile fuisse deprehendi, quibusdam etiam non innoxium. Si quid tamen unquam bene cessit, id profecto fuit in epilepsiis periodicis, et in temperamentis frigidis et humidis, habituque laxo et debili. Quod sane corticis peruviani virtuti maxime acceptum referri convenit. Ad exemplum Fulleriani electuarii aliud simile a cl. Meadio (1) commendatum video, quod constat ex *pulveris corticis peruviani uncia*, *et pulv. radicis valerianae silvestris duabus drachmis*, *syrupo cortic. aurantiorum* in electuarii modum una et rite subactis. *Huius*, inquit vir expertissimus, post

debitas evacuationes *devoret aeger bolum* pondere *drachmae unius mane et vesperi, tribus mensibus continuis, deinde repetat triduo vel quatriduo ante novam plenamque lunam.*

(1) *Monit. et Praecept. med. cap. 2. sect. III. p.* 37. *ed. Lond.* 1751.

§. CCLXXXVIII.

Mixtura Langeii. — Semina hyoscyami. — Extractum hyoscyami et stramonii.

Ad epilepsiam idiopathicam mitigandam, imo etiam quandoque curandam uti solet Langeus (1) mixtura, quae fit ex asae foetidae scrupulo in spiritus cornu cervi uncia solutae, de qua dandas praecipit guttas triginta in aqua hirudinum cum castoreo ante accessionem. Monet tamen, plethoricis non adhibendam esse, nisi prius venae sectione sanguis copia minuta fuerit. Mayernius celeberrimus in Aula Regis Magnae Britanniae Archiatrorum Comes inter complura, quae ad epilepsiam proponit, *remedium nobilissimum* vocat pulverem *seminum hyoscyami ultra quadraginta dies usurpatum.* Incipiendum vero eius usum docet a granis sex vel octo, et gradatim augendum ad scrupulum usque aut grana viginti quatuor ex cochleari succi sempervivi recenter expressi (2). At suspectum esse debet remedium ob narcosim, quam inducit. Attamen a nuperis scriptoribus extractum hyoscyami, quod ex succo huius plantae ad ignem condensato paratur, ad convulsivas affectiones atque ad epilepsiam ipsam, in primis si animi pathematibus haec mala debeant originem, ut innocuum paregoricum remedium proponitur, et prolatis experimentis celebratur. Initio datur extracti huius granum unum ter in die, et sensim augetur eius dosis ad scrupulum et drachmam usque dimidiam. Sed Cl. Gredingius extractum istud dedit decem aegris melancholico-maniacis, undecim maniacis, quatuordecim epilepticis et quinque epileptico-maniacis et postea concludit: *Hyoscyamum nec tuto posse exhiberi usu interno hominibus, nec remedium esse in melancholicis et epilepticis morbis ita, ut quibusdam videtur, salutiferum* (3). Extractum quoque stramonii

eodem modo paratum, et a grano dimidio inter initia bis in die, deinde paulatim aucta dosi ad grana quindecim aut viginti partitis vicibus intra nychthemerum datum epilepticis prodesse contendit (4). Confirmatur eius antepileptica virtus a Cl. ODHELIO (5); uam in nosocomio Holmiensi quatuordecim epilepticis praebitum est eiusmodi extractum, quorum octo perfecte convaluerunt, quinque magnum levamen perceperunt, unus solus in eo, quo erat, statu remansit.

(1) *Miscell. veritat. Fasc.* 1. *p.* 59.
(2) *Prax. Mayernian. L.* 1. *cap.* 3. *p.* 16.
(3) *Advers. medic. practic.* LUDWIGII *P. I. p.* 71. *ed. Lips. ann.* 1779.
(4) JOACHIM. SPALOWSKY *Dissert. inaug. med. de cicut. flamm. etc. p.* 30.
(5) *Comment. medic. e filosof. d'Edimb. vol. 1. P.* 4. *art.* 4. *p.* 23.

§. CCLXXXIX.

Antepileptica e cupro. — Specificum WEISSMANNI. *— Sulphur venereum.*

E cupro etiam quaedam parantur, quibus non defuerunt sui laudatores. Aeris solutio ope salis ammoniaci facta, atque in aqua rite decocta dat liquorem caeruleum, qui constituit *famosum illud antepilepticum puerorum. Guttulae pauculae*, inquit BOERHAAVIUS (1), *in hydromeile datae ieiunis, levi motu, alvi subductione, nausea inducta, mire mutant pigros tenellos stomachos; hos excitant, aquas, pituitas educunt, vermes occidunt. His effectis quaedam cacochymiae et epilepsiae species sanantur.* Non dissimile huic est specificum WEISSMANNI, quod fit ex vitriolo cyprino in aqua pluviali soluto, colato et spiritu salis ammoniaci perfecte saturato; cui demum post aliquam quietem affundatur spiritus vini rectificatissimus, ut elegantes crystalli saphirinae praecipitentur. Hae quippe specificum modo dictum adversus epilepsiam mira praeditum virtute constituunt (2). Huc spectat *sulphur venereum*, cuius parandi modum qui cupit, consulat JOSEPHI BENEDICTI PASQUALATI Tergestini Dissertationem Vindobonae anno 1776. editam, in eius praecipue commendationem. Sed idem cl. GREDINGIUS, quem su-

pra laudavi, septem observationes adducit a se institutas, ut sulphuris venerei vires expenderet; ex quibus haec colligit: *Hae autem septem historiae satis superque demonstrant, hoc cupri sulphur tam parva, quam auctiori dosi nec in curanda, nec in sublevanda epilepsia habituali quidquam valuisse* (3)

(1) *Elem. chem. t. 2. Proc. CLXXXIX. p.* 263.
(2) *Comm. Lips. vol. 7. P. I. p.* 137.
(3) *Advers. med. pract. modo citat. P. 3. p.* 530.

§. CCXC.

Moschus. — Liquor Hoffm., Pezoldti, Dippelii. — *Flores zinci. — Rad. dictumni albi, et alia. — Lac cum sapone.*

Nec carent sua laude moschus, tam solus, quam cinnabari nuptus, liquor anodynus mineralis Hoffmanni, spiritus vitrioli antepilepticus Pezoldti, liquor cornu cervi succinatus, oleum animale Dippelii, stercus album pavonis, flores zinci (1), radix dictamni albi (2), paeoniae, ruta, melissa, folia et cortices aurantiorum, pulvis epilepticus Marchionis, et de gutteta Riverii (3), Hannoveranus, spiritus sanguinis humani, aqua antepileptica Langii, et sexcenta alia. Nonnulli cum Barbetta saponis hispanici drachmam semis decoquunt in tribus unciis lactis vaccini, et mane et vespere exhibent per tringinta dies, hacque ratione epilepsiam pluries curatam a se narrant. Lac certe saponi hispanico aut veneto nuptum, praesertim asininum, sed liberaliori manu et longiori tempore exhibitum laudatur a multis, et saepenumero in epilepsiae curatione propositum in suis consiliis medicis video a cl. Jacobo Bartholomaeo Beccario, medicinae apud Bononienses olim professore, cui nec deerat summa in medendo scientia, nec diutinus usus, quae duo cautissimum prudentissimumque medicum effecerant, pace et venia eorum, quibus eius consultationes non modo non arrident, sed etiam despiciuntur et damnantur. Fortasse non placet longa et diligens causarum et natura morbi disquisitio atque indagatio, quam ubique sagacissime instituit, et simplicissima medendi methodus, quam operosiori et magis compositae semper anteponit. Sed in his duobus maximam medici praestantiam ac laudem vere consistere,

fatebitur quisquis et medicinae facultatem penitius rimatus sit, et corporis humani teneram constitutionem, quae blande tractari desiderat, recte cognoverit. Qui enim consulitur, non modo sibi sed medico etiam consulenti satisfacere, et lucem aliquam afferre debet, quod praestare nequit sine uberiore de morbi et naturae causis sermone. Debet praeterea ea proponere, quae aegro opportuniora ipse putat et novit, et magis naturae amica usu compererit. Hanc viam instituerunt consummatissimi inter nostrates ac sapientissimi medici, Radii, Delpapii, Lancisii, Malpighii, Albertinii, Cocchii, Vallisnerii et plerique Hippocraticae scholae, id est, naturae ipsius sectatores, qui de medicina practica, multoque magis de aegrotis optime meriti sunt. Ab his ne latum quidem unguem discedere experientia edoctus, et recta ratione usus voluit vir clarissimus, quem tota Italia suspexit, et magni fecit.

(1) Flores zinci olim non adhibebantur a medicis, nisi morbis exteriorum partium, et speciatim oculorum inflammationibus aut ruboribus, a lympha acri et mordaci inductis. Sed, postquam Gaubius cognovit, hos fuisse arcanum famosissimi empirici Luddemani, quo ipse utebatur sub nomine *lunae fixatae*, usui etiam interno tam ab eodem doctissimo viro, quam ab aliis adhiberi coeperunt in omnibus morbis spasmodicis et convulsivis, et praesertim in epilepsia. Gaubius dosim florum zinci in pueris definit granum unum bis in die, in adultis vero granum pariter unum, sed quavis altera hora repetendum. Van Doevenius autem alia ratione eos praescribendos existimat. Duabus sacchari drachmis admiscet florum zinci duodecim grana, et totam miscelam dividit in duodecim partes aequales, quarum unam sumendam iubet ter in die. Percivalius non timuit sic dosim eorum augere, ut quinque grana praeberentur ter in die. Huic remedio videtur inesse, ut existimat Hartus, praeter vim absorbentem, qua praeditum quidem est, peculiaris quaedam et specifica facultas, quam vocabimus antispasticam. Cl. de la Roche (*Observations sur l'usag. intérieur des fleurs de zinc inserées dans le t. 52. du Journal de médec. de Paris*) experientia septem vel octo annorum edoctus testatur, eiusmodi remedium nullo modo veneficum, quale a quibusdam perhibetur, repertum fuisse. Ac non modo ipse, sed eius quoque socii atque amici indiscriminatim eo usi sunt in quavis convulsiva et spastica affectione, atque in quavis aetate, et semper salubria inde effecta retulerunt, saltem ad aliquod tempus durantia in omnibus iis casibus, in quibus non subesset vitium quoddam organicum,

quod eos incurabiles redderet. Sed his quoque levamen attulisse visum est. Opinatur igitur vir eruditissimus, flores zinci agere in *principium*, ut ipse vocant, *vitale* minuendo *irritabilitatem systematis nervei*, sed ratione admodum diversa ab ea, qua narcotica agunt. Non tamen inficiatur, eos interdum subsequi vomitionem aliquam, quoties largiore dosi ingesti fuerint; quod quidem in eis vim quandam irritandi, resolvendi attenuandique ostenderet, a qua fortasse tota eius virtus antispasmodica proficiscitur. Verum vomituritio illa non universim locum obtinet, nec progredi solet, nec semper quantitatis, quae assumpta est, rationi respondet, quoad ipse potuit cognoscere. Subiicit etiam, parva dosi datos, videlicet unius vel duorum granorum pondere insolitam quandam alacritatem hilaritatemque excitare. Prodesse eos affirmat morbis convulsivis puerorum, et speciatim *pavoribus in somno*, ubi absunt vitia organica cerebri obstructionesque abdominalium viscerum, itemque tussi convulsivae, nec non hystericis convulsionibus mulierum. Animadvertit demum, saepe granum dimidium aut integrum esse dosim nimis exiguam; ideoque paulatim augendam esse. Ipse progressus est ad grana usque viginti, et triginta, et ultra. In adultis incipit dare duo aut tria grana singulis tribus horis, et brevi adscendit ad grana sex pro qualibet praebitione, si nullum effectum observaverit, et nullum inde nocumentum consequi viderit, neque stomachus nauseaverit. Forma pillulari remedium stomacho minus molestum est, sed serius et lentius agit. In pueris exorditur a quarta vel tertia grani parte, et pedetentim ad maiorem dosim procedit. Negat plumbi particeps esse, ac proinde colicas saturninas inferre posse. Quo vero clarius florum zinci vires appareant, decem observationes profert, quibus eas confirmat ac comprobat. Sed multo plures observationes, quae eorum antispasticam facultatem ostendunt, videri possunt in *Comment. med. e filosofic. d'una compagnia di medici d'Edimburg. t. I. P. I. sez.* 1. *art. n. XI., P.* 2. *sez.* 2. *artic.* 2., *P.* 4. *sez.* 2. *artic.* 3., *t.* 2. *P.* 3. *sez.* 3. *etc.*, Tissot. *Malatt. de' nervi t.* 2. *P.* 2. *pag.* 338.

(2) Dictamni albi, sive fraxinellae *offic.* vires antepilepticae a medicis Vindobonensibus novis experimentis iam pridem illustratae fuerunt. Radix eius praecipue hac laude excellere dicitur. Exhiberi autem solet vel in *pulvere*, ut loquuntur, vel in *essentia*, vel in *electuario*, vel vini medicati forma. Pulvis huius radicis datur ter in die a gran. V. ad grana XX. per sex saltem hebdomadas. *Essentia* sic paratur:

Rec. Rad. dictamni alb. recent. et minutim concis. unc. duas, Spirit. vini purissim. unc. quatuordecim. M. et stent in digestione, donec fiat essentia bene saturata. Tempore digestionis agitetur subinde vas. Post purgans exhibitum dari solet essentia a guttis viginti ad quinquaginta ter in die ad mensem unum, vel duos, vel tres.

Electuarium.

Rec. Pulv. rad. dictamn. alb. unc. dimid., conserv. menthae unc. duas; syr. menth. q. s. ut f. Elect. Sumat aeger omni trihorio parvum cochleare.

Vinum medicatum.

Rec. Pulv. rad. dictamn. albi unc. unam. Limat. mart. non rubiginos. drachm. tres. Vini generos. Austriac. lib. unam. M. digere per horas viginti quatuor. Dein cola. Detur omni bihorio cochlear. unum. Hoc vinum convenit in chlorosi et retentione menstruorum, et ubi spasmis aegri laborant, vel debiles sunt ex nimia seminis aut aliorum humorum deperditione.

(3) Pulveres eiusmodi purgandi essent a rebus inutilibus, uti ebore raso, ungula alcis, spodio, margaritis, cranio humano, hyacinthis, cornu cervi crudo, foliis auri aliisque nulla virtute antepileptica praeditis.

§. CCXCI.

Quandoque insanabilis epilepsia.

Verum in tanta medicamentorum ubertate et copia, in tanta eorundem celebritate et commendatione nemo sibi persuadeat, epilepsiam semper illis esse cessuram, neque quisquam facile putet, cuicunque epilepsiae, etsi sanabili, eandem curationis rationem, aut unum idemque remedii genus singulis convenire aut satisfacere posse. Id nobis etiam inculcare videtur diserte atque apposite, ut solet, cl. Morgagnius (1), « si a cerebri, « *inquiens*, duritie, si ab apostemate, si ab sui gene- « ris abscessu, si a vasorum distentione, si ab aqua « aut multa, aut pauca, aut flava, aut limpida, si ab « aliis praeterea causis epilepsiam fieri, aut si harum « aliquas pro effectibus habere mavis, at foveri sal- « tem, servari, augeri posse non negas; vides profe- « cto, quam difficilis sit aliquando ipsius curatio, « atque adeo, ut vires artis excedat. Vides simul, cum « has non excedit, quam varia curatio esse debeat « tunc quoque, cum epilepsiae causa intra cranium « est, non modo cum extra ipsum.

(1) *Epist. anatom. med. IX. n.* 26.

§. CCXCII.

Plus in medicamentis totum corpus afficientibus, quam in specificis confidendum. — Regimen diaeteticum

Quamobrem nostrates medici sapientiores plus in remediis, quae totum corpus immutant, quam in arcanis specificisque confidunt. Sic enim sperant efficere, ut illa quaecunque sit in encephalo diathesis sive dispositio, quae proëgumenae causae loco haberi potest, paulatim deleatur, aut saltem causae procatarcticae, quae aut a copia, aut a dyscrasia humorum plerumque profluunt, ita emendentur, coërceantur, ut proëgumenae occasionem, unde excitetur, exhibere nequeant. Hinc plethoram subinde minuere, ubi ea incidat, student; cacochymiam, quando haec suis notis se prodit, evacuantibus tollere; acritates diluentibus, temperantibus, involventibus corrigere, omnia uno verbo ad libellam aequilibriumque redigere. Quare sanguinis missionem statis temporibus imperant; catharsim subinde non omittunt, urinas sudoresque opportune cient; et prae ceteris sero lactis, succis herbarum cichorei, fumariae, melissae, aut earum dilutis, decoctis radicum chinae et sarsaeparillae, et quandoque guaiaci, lacte asinino, aquis medicatis, diu et lege artis potandis, balneis aquae dulcis, iuribus viperinis, ranarum et cancrorum fluviatilium pro re nata uti norunt. Sed summam spem collocant, quod ab antiquissimis etiam medicis factum est, in regimine diaetetico rite instituto. Hoc enim blanda humoribus conditio impertiri potest, qua deinde nec cerebrum nec nervi ullo modo vellicari, aut graviter affici queant. Coeli igitur mutationem, peregrinationes, corporis exercitationem, somni et vigiliae temperamentum, animi quietem et tranquillitatem, ciborumque, qui coctu faciles, naturaque blandi sint, delectum quam maxime suadent. Vinum penitus intercidendum esse iudicant, quo uno praesidio multi ab epilepsia liberati narrantur. Vitandam ingluviem repletionemque omnem volunt proscribendaque cuncta alimenta dura, difficilia, salita, aut acria, aut undecunque sanguinis motum concitantia. Potus *caffè* generatim, ut nervis inimicus, vituperandus

videtur. Ex saturatissimo eius decocto lethalem epilepsiam natam vidit SALOMON THEOPHILUS MEZA (1). Aquae potatio, diaeta alba et lactea aërisque puritas sola interdum salutem attulerunt. In pueris vero atque adolescentibus non parum emolumenti ab aetatis mutatione exspectandum est. Atque haec de epilepsia satis (2).

(1) *Collectan. Societ. med. Havniens. vol.* 1. *pag.* 154.

(2) Satis quidem mihi pro mei instituti ratione; aliis fortasse non item. His vero faciet satis absolutissimum perfectissimumque de epilepsia opusculum, quod inscribitur: *Traité de l' epilepsie par Mr.* TISSOT *Doct. med. etc. in* 8. *A Paris* 1772. Hunc tractatum prae omnibus, quos novi hactenus editos, perlegant tirones, assiduaque manu versent, nam quidquid ad morbi historiam, causas, signa et curationem spectare potest, in eo supra exspectationem abunde expositum invenient.

CAPUT IX.

DE VERTIGINE.

§. CCXCIII.

Quid?

Vertigo, graecis δῖνος (dinos) (1), nobis ea est affectio, in qua homo subito in gyrum agi, vel res extra ipsum positae repente, etsi vere quiescant, circumduci, aut saltem moveri videntur, vel utrumque simul apparet, sensibus et motibus aliquantum turbatis, et corpore ipso veluti nutante. Hac descriptione credimus, continuo perspici, quid hoc nomine intelligendum sit, nihil solliciti, ad motusne imminutos, an ad auctos referri debeat, quod a nosologis disceptatur (1). In ea autem non modo complexi sumus subitam corporum circumstantium apparentem rotationem aut trepidum motum, verum addimus etiam ipsius hominis fallacem sensum cum eius aliqua mutatione et quasi prolabendi metu; quia, quando hoc morbo corripimur, clausis etiam oculis, aut visu orbati circumagi et vacillare no-

bis videmur. *Sensus* quoque *aliquantum turbatos* adiecimus, quod, ut recte animadvertit Sauvagesius, in hocce morbo non solum visus aut auditus, sed tactus etiam interioresque sensus laborant.

(1) Nonnulli adnumerant vertiginem morbis motuum imminutorum. Ludwigius speciatim eam ad soporosos affectus relegat, neque ab illo dissentit Platnerus. Uterque enim hanc affectionem definivit *subitaneam sensuum perturbationem et obnubilationem, quae potissimum in organo visus et auditus percipitur.* At huiusmodi definitione non satis clare vertiginis idea explicatur, nec, quid cum sopororosis affectibus commune vertigo habeat, ut ad eos spectare dicenda sit, continuo apparet. Sauvagesio vero rectius visum est, vertiginem ad classem *vesaniarum*, et speciatim ad ordinem *hallucinationum* referre. Vertigo enim ipsi *est hallucinatio*, *qua obiecta licet quiescentia e loco moveri*, *vel in gyrum versari nobis videntur.* At si *hallucinatio* ad mentem spectat, non video, cur inter hallucinationes vertigo collocanda sit, cum vertigine correpti probe noscant advertantque, rotationem illam non esse veram, sed apparentem tantummodo, neque hinc falso iudicant errantque, ut inter errores mentis locum mereatur. At, inquies, non errant quidem in iudicio, sed in imaginatione, sive mavis in sensatione. Quicunque demum error iste sit, talis tamen est, ut eum mens illico advertat ac reprobet, nec proinde ad vesanias hallucinationesque referre queas. Adde, titubationem corporis, cadendi metum, obscurationem visus, tinnitum aurium atque alia, quae in vertigine saepe occurrunt, non esse errores phantasiae mentisque hallucinationes, sed vera et genuina incommoda, ut postea clarius patebit. Utcunque demum res se habeat, nos de disponendis in classes morbis non valde laboramus. Illud unum nobis visum est, de vertigine verba facere post epilepsiam, quod quidam veluti eius levissimus gradus videtur, affinitatemque cum ea aliquam prae se fert.

§. CCXCIV.

Tres differentiae primariae. — Vertigo simplex. — Scotomia, sive vertigo tenebricosa. — Vertigo caduca.

Tres peculiares vertiginis differentiae constitui communiter solent. Prima est vertigo simplex, cum videlicet exteriora, aut corpus nostrum, aut utraque simul, ut dictum est, circumagi ac nutare duntaxat videntur. Altera est, quando praeter apparentem obiectorum rotationem aut motum, obscuratur etiam visio, aut deficit, aut saltem nigra ea cernuntur, quae trepidare aut in gyrum agi videntur, aut demum oculi, postquam varii

colores ante eos obversati sunt, caligine quasi offunduntur. Hanc peculiari nomine *scotodiniam*, aut *scotomiam*, sive *vertiginem tenebricosam* vocant (1). Tertia denique est, quando vertigo adeo invaluerit, ut aeger obvia quaeque apprehendere cogatur, ne corruat. Dicitur propterea *vertigo caduca*, atque epilepsiae valde proxima habetur. Imo haec a quibusdam pro levissima epilepsia sumitur, non secus ac levissimus epilepticus insultus pro vertigine. Ex his colligere licet, in vertigine non semper oculos affici, nec, ubi et ipsi afficiuntur, solos laborare, sed cerebrum aliasque partes, et speciatim musculos corpori sustinendo dicatos; neque proinde corporis nutationem, quae interdum tanta est, ut humi hominem prosternat, semper ab offuscatione visus ac inde oborto cadendi metu derivandam esse, quemadmodum quis putare posset. Accedit postremo, quod reliqui etiam sensus persaepe in hoc morbi genere aliquid compatiuntur; nam cum ipsa corporis aut rerum externarum rotatione plerumque aurium tinnitus, aut obtusus quidam sonus et tactus hebetudo coniunguntur.

(1) *Scotodinia, scotodinos, scotomia* synonyma sunt. Σκότος (scotos), *tenebrae*, δίνη (dine), *vortex aquarum*, originem vocabuli explicant atque significatum. Σκότωμα (scotoma), *caligo, obscuritas*; hinc *scotomia*.

§. CCXCV.

Causa proxima.

Multa de causa proxima vertiginis excogitata in hanc usque diem et prolata fuerunt a pathologis, sed manet adhuc, meo quidem iudicio, in antiqua obscuritate, in qua eius natura latebat (1). Neque satis hasce tenebras dissipavit Gaubius, quando rem ipse illustrare tentans sic scripsit: *Quum vero et intuitus rerum, quae circumaguntur, aut alias celeriter ante oculos moventur, et capitis corporisque universi in gyrum agitatio, et meticulosus praecipitii prospectus insuetis vertiginem inferat, credibile est, causas quoque internas haud dispari ratione agere* (2). Sed adhuc explicandum superest, in quo istaec ipsa ratio consistat. Quemadmodum enim nescimus, quidnam nervis medullaeque cerebri accidat in sensationibus perceptionibusque proprie di-

ctis; sic ignotum quoque credimus id, quod cerebrum, retina nervique aliorum sensuum patiantur a causis exterioribus modo memoratis, quae vertiginem in non assuetis inferre solent. Ad summum probabili coniectura dici potest; in vertigine modo lentem crystallinam fortasse aliqua ignota adhuc causa obliquam reddi, inclinari, aut inaequaliter commoveri, modo bulbum oculi a musculis inaequaliter et spastice contractis aliquam figurae et positus mutationem subire, modo retinam, nervum opticum, cerebrum ipsum nervosque auditui, tactui, motuique inservientes ita affici, ut in spasticis convulsivisque morbis afficiuntur. Enimvero si singula vertiginis phaenomena perpendantur, et causae eam excitantes intime spectentur, nihil propemodum offendes, quod nervosam convulsivamque affectionem non exhibeat.

(1) Quae enim a veteribus pathologis de causa vertiginis proxima tradita sunt, tam a veri similitudine distant, ut hodie, uti commentitia, fidem non inveniant. Quis *spiritus flatuosos, aut humores a calore in vapores resolutos*, *aut ataxiam spirituum, aut distortas spirituum animalium vias*; *aut spirituum animalium motum in oculo saltatorium*, in tanta physiologiae atque anatomes luce causam vertiginis proximam esse sibi persuadeat? Quis spiritus animales in cerebro aut oculi camera in gyrum actos hodie mente concipere possit, dum, si vere hi existunt, suis fistulis eos contineri, et aliorum liquorum legibus per eas moveri, rationi consonum omnino est? Quis Junckeri hypothesim adprobet, in qua nervi a meningibus derivati ponuntur, motusque et sensus a membranarum et nervorum tensione deducitur, ut deinde ab hac ipsa tensione, sed spasmodica, aliqua vertiginis explicatio derivetur? Nec minori difficultate implicatur hypothesis, etsi subtilior, Sauvagesii, quae sanguinis motum retrogradum in retina, in auribus et tactus organo comminiscitur. Nemo quidem negaverit, sanguinem e venis in arteriolas, atque ex his in maiores ramos regredi posse, quibusdam intervenientibus causis. Verum quis unquam demonstrabit, hanc vere causam vertiginis proximam esse? Id omne hypothesi tantummodo nititur, nec aliam fidem meretur, quam reliquae quaecunque confictae opiniones. Qui vero dixerit, coronam ciliarem contrahi, atque hinc lentem crystallinam obliquam reddi, aut musculos oculi inaequaliter tendi, ut rotationem subversionemque obiectorum explicet, profecto is non aliam vertiginis causam indicaret, quam illarum partium spasmum et convulsionem. At quis pro certo affirmare queat, coronam ciliarem irritabilitate atque adeo contractionis motu pollere? et si pol-

leat, sua contractione crystallinam lentem obliquam facere, atque visionis axem pervertere posse?

(2) *Instit. Patholog. medicinal.* § 721.

§. CCXCVI.

Causae remotae. — Vertigini hypochondriaci saepe obnoxii.

Quaecunque vero illas partes (§. CCXCV.) comprimunt, agitant, irritant infirmantve, sive proxime in eas, sive per consensum agant, causarum vertiginis remotarum loco habendae utique erunt. Huc igitur omnia reducantur, quae causarum remotarum nomine, ubi de *nervorum distentione et rigore* (*cap. VIII.*), atque adeo de epilepsia egimus, memorata fuerunt. Inter haec peculiarem mentionem exigunt aetas senilis, tempus hyemale, austrinae constitutiones, capitis percussiones, cranii fracturae aut depressiones, vehemens sub sole ardente calefactio, exercitia immodica, sessio in anteriore currus velociter acti parte, obversa scilicet facie, ingluvies, cibi flatulenti, ira, balneum, aliqua immodica excretio, evacuationis alicuius consuetae suppressio, inedia, praesertim in biliosis, halitus calcis vivae, carbonum, fodinarum, musti aut cerevisiae fermentantis, odores suaveolentes in sensibilioribus, pedum refrigeratio, vini et vinosorum liquorum, nicotianae, opii, lolii aliarumque rerum narcoticarum insolitus aut nimius usus. Quorum nonnulla, ut facile patet, in cerebrum ipsum proxime agunt, alia in alias partes, sic tamen, ut cerebrum ipsum in consensum trahatur, aut caput versus humores uberius propellantur. Inter partes, quarum consensione caput afficitur, primas tenet ventriculus, in quo saepissime residet vertiginis causa. Nam ieiuno, aut acrioribus pravisque succis referto atque irritato, aut nimium cibis onusto, vertigo saepe molestat, quae tamen illico ab assumpto cibo vel modico, aut expulsis, quae in eo erant sordibus acribusque humoribus, aut a ciborum sarcina liberato stomacho evanescit. Hinc maxime perspicitur, cur hypochondriaci vertigini sint adeo crebro obnoxii. In his enim primae viae cruditatibus pravisque succis plerumque scatent, ventriculus atque intestina a flatibus distenduntur, sanguis lente in visceribus abdominis, et praesertim in vena portarum progreditur; hinc

spasmi et inaequalis sanguinis distributio, hinc ad caput copiosior humorum vis, aut nervorum paris vagi consensione facilis in cerebrum irritationis propagatio.

§. CCXCVII.

Differentiae secundariae. — Differentiae a sedibus. — Differentiae a causis.

Quare praeter illas differentias, quas supra (§. CCXCIV.) a vertiginis maiore vel minore gradu deprompsimus, non negligenda est alia, quae ab originis sede procedit, quaeque communis est cum plerisque ceteris morbis, videlicet in *idiopathicam* et *sympathicam*. Rursus a quibusdam distinguitur in *vertiginem cerebri*, in *vertiginem visus*, in *vertiginem tactus*, et sic deinceps. Pro causarum vero varietate, ut reliqui, in primis capitis, morbi, sibi varia nomina vindicat, ducta videlicet a sanguine, a sero, a vulnere, ab ictu, a venenis, ab ebrietate, a stomacho, ab hypochondriis, ab utero, a nimia nervorum sensibilitate, a vasorum vacuitate et sic porro; quorum nihil attinet singillatim meminisse. Interdum etiam cum aliis morbis complicatur, aut eorum symptoma est. Hinc *complicata* aut *symptomatica* etiam nominatur.

§. CCXCVIII.

Diagnosis et Prognosis.

Morbus ex iis, quae de eo retulimus, satis patescit, facillimeque cognoscitur, neque eius causae latere possunt, si ad toties memorata earum signa animus advertatur. Omissis ergo signis diagnosticis ad prognostica me convertam. Vertigo pro graduum ratione plus vel minus gravitatis continet. *Tenebricosa* et *caduca* periculosior est, quam *symplex*, itemque *idiopathica*, quam *sympathica*, minus vero omnium, quae *hypochondriaca* aut *hysterica* dicitur. Periculum autem in graviore et sine manifesta causa invadente ex eo imminet, quod iuvenes ea correpti in epilepsiam, aetate provecti et senes in apoplexiam facile incidant. Vertigini capitis dolor superveniens interdum eam solvit. Malum vero indicat vertigo, si dolori capitis ipsa successerit. Hinc scriptum est: *tenebricosae vertigines, si cum doloribus adfuerint, malum in insaniam erumpit, nec facile pro-*

fligatur, et senes praecipue affligit (1). Male etiam audiunt vertigines complicatae cum aliis morbis, aut symptomaticae, ut ex Hippocratis oraculis eruitur. *Tenebricosa vertigine laborans, et lucem aversans, et somno ac ardore multo detentus, desperatus* (2). *Parvi in longis morbis aurium tumores, si subinde sanguis e naribus profluat, et tenebricosa vertigo excitetur, exitio sunt* (3). *Febres vertiginosae, et cum tenuis intestini morbo, et sine hoc, perniciem intentant* (4). Quando vero inter initia morborum vertigo insurgit, saepe aut narium haemorrhagiam aut vomitum praemonstrat. Hinc in *Coacis* habetur: *Tenebricosas vertigines circa initia* (morborum) *sanguinis ex naribus fluxio solvit* (5). Et in *praenotionibus* (6): *Si quis in febre non lethali dixerit, caput dolere, et tenebricosum quiddam ante oculos obversari, si etiam oris ventriculi morsus accesserit, biliosa vomitio aderit.*

(1) *Praedict. L.* 2. *num.* 155.
(2) Hipp. *Aph.* 15. *sect. VIII.*
(3) *Coac. n.* 105.
(4) *Ib. n.* 106.
(5) *N.* 341.
(6) *N.* 144.

§. CCXCIX.

Curatio.

Curatio porro pro causarum diversitate petenda est ex capite superiore *de nervorum distentione et rigore*, et speciatim ex iis, quae epilepsiae curandae opportuna praedicavimus. Quasi specificum censeri solet stercus pavonis et radix valerianae sylvestris. Inter cathartica excellere dicuntur pilulae de succino Cratonis, et mastichinae. In vertigine a motu rhedae aut navis laudantur a Gorterio (1) paregorica et acida gratiora, uti theriaca et vinum rhenanum cum succo mali citrei aut medici, et pauxillo syrupi diacodion. Alii vinum cum aqua marina commixtum proponunt ad avertendam vertiginem, quae navigantibus atque motui navis inassuetis molesta esse consuevit. Quod ad victus rationem attinet, haec causis morbificis emendandis accommodata sit oportet.

(1) *Dissert. de vertig.* §. *XXXIV.*

CAPUT X.

DE OPHTHALMIA ALIISQUE OCULORUM VITIIS.

§. CCC.

Nominis significatio. — Ophthalmitis.

Multis et magnis morbis patent oculi, quorum non pauci in chirurgia pertractantur. At omissis iis, quibus sola manus medetur, de ophthalmia nonnullisque aliis eorum vitiis, quae saepius medica ope egent, aut medicis clinicis se obiiciunt, ut consilium suum aperiant, breviter dicemus. Ophthalmiae nomen latiorem habet significatum, et quamvis aliquibus aeque valeat ac oculorum morbus (1), vetus tamen consuetudo obtinuit, ut plerique hanc vocem adhibeant ad inflammationem tunicarum oculi, in primis exteriorum, denotandam. *Ophthalmitidem* hanc nuperi quidam vocare malunt.

(1) Ὀφθαλμός (ophthalmos) latine vertitur oculus. Ὀφθαλμία (ophthalmia) igitur sonat oculorum morbus. *Lippitudinem* vocat C. Celsus. Hanc Sauvagesius dividit in complures species, alias cum rubore quidem et dolore, sed sine inflammatione; alias cum inflammatione coniunctas. Nos veterum significationi, quam huic voci tribuerunt, adhaerentes, quando ophthalmiam dicimus, non alium morbum intelligimus, quam oculorum inflammationem. Nolumus enim pro arbitrio vetusta nomina immutare.

§. CCCI.

Ophthalmiae tres veluti gradus. — Primus gradus taraxis. — Secundus ophthalmia. — Tertius chemosis.

Ophthalmia, quam dixi, in tres veluti gradus sive species, si communiores ab auctoribus distinctiones sequi lubet, dividitur. Primus gradus dicitur *taraxis*, quasi turbatio a ταράσσω (tarasso) turbo. Est autem, cum in tunica adnata sive coniunctiva levis rubor, sive inflammatiuncula se ostendit. In ea oculus humidior fit, calet leviter rubetque, et nonnihil dolere incipit. Idque contingit a causis plerumque evidentibus, solis

ardore, igne, fumo, vento, pulvere, vini potu similibusque. Tam levis vero est ista inflammatio, ut GALENUS *taraxim* potius inflammationis initium, quam veram inflammationem reputaverit. Hinc nonnulli tam veterum, quam recentiorum, inter quos NICOLAUS PISO (1) et JUNCKERUS (2), hanc *ophthalmiam spuriam* nominarunt. Alterum gradum facit ophthalmia proprie dicta, in qua nimirum inflammatio manifestior cernitur, oculi magis rubent, magis calent, magisque dolent, et non modo humescunt, sed uberiores lacrymas fundunt, et praeterea causae, quae originem morbo dederunt, plerumque graviores vehementioresque sunt. Tertius denique adesse dicitur, cum non solum *adnata* verum etiam *sclerotica* tanta inflammatione intumescunt, ut super corneam lucidam attollantur, hiatumque quasi in ea relinquant. Praeterea in hac inflammationis oculorum specie plerumque palpebrae invertuntur, acceditque immanis capitis dolor ac nocturna vigilia. Dicitur *chemosis* a χαίνειν (chaeme), id est hiatus. Mirari non desino, JUNCKERUM hunc graviorem ophthalmiae gradum a seroso humore oriri posse credidisse, atque ideo ad spuriam ophthalmiam retulisse.

(1) *De morb. cognosc. et curand. l.* 1. *cap.* 26. *n.* 40.
(2) *Conspect. med theor. pract. Tab. XXIV.*

§. CCCII.

Alii aliter eam dividunt. — Oculorum phlegmone.

Alii hosce ophthalmiae gradus sive differentias (§. CCCI.) diversa ratione exprimunt; primum appellant ophthalmiam *levem*, alterum ophthalmiam *gravem*, *gravissimam* deinde tertium. Neque desunt, qui chemosis nomine eam oculorum inflammationem speciatim intelligant, quae ad interiores usque oculi membranas contentosque humores protenditur, omniumque gravissima est. Qui vero non isto, sed priore modo eam accipiunt, coguntur aliam imponere denominationem inflammationi, quae occupat interiores oculi partes, choroidem videlicet, uveam, retinam, capsulam humoris crystallini aut vitrei. Quapropter hanc PLATNERUS (1) speciatim oculorum *phlegmonem* vocat. Stipatur autem gravissimis symptomatibus, dolore nempe et calore capitis oculorumque in-

tolerabili, febre vehementi, vigiliis, interdum delirio, lucis intolerantia, imo omnimoda aversatione, pupilla restricta et lacrymis uberioribus. Ingens haec totius fere bulbi inflammatio, praesertim cum a repentina causa originem ducit, tanto plerumque impetu oculos invadit, ut eos quasi e sede sua depellere videatur. Id mali, quia bulbus oculi protuberat, et quasi procidit, πρόπτωσιν (proptosin) Graeci, C. Celso teste, appellant (2). Quando in hocce gravissimo oculi infortunio retina quoque afficitur, id ostendi putat Pitcarnius a muscis, pulvisculis aliisque incertis simulacris maculisve ob oculos obversantibus (3). Sed haec ipsa simulacra ab humoris aquei etiam vitiis alterationibusque contingere posse, contra Pitcarnium contendit Porterfieldius.

(1) *Instit. Chirurg.* §. 281.
(2) *L. VI. cap.* 6. *n.* 8.
(3) *Elem. medic. physic. mathemat. cap. XIII.* §. 2. 3. 4.

§. CCCIII.

Vera, sive sanguinea. — Lippitudo sicca, sive ophthalmia notha. — Psorophthalmia. — Xerophthalmia. — Sclerophthalmia. — Ophthalmia vera acutior, spuria longior.

Atque haec de *ophthalmia vera* et *sanguinea*, quam *humidam* etiam nonnulli dicunt a lacrymationis ubertate, dicta sint. Nunc transeo ad eam, quam lippitudinem, sive *ophthalmiam notham* et *siccam* vulgo nominant. *Notham* eam vocant primum ex eo, quod palpebras potius earumque angulos occupat, quam oculi bulbum, deinde quod a sero aut lympha acri gignitur, *siccam* porro, quod minor lacrymatio eam comitatur. Huius autem duplex genus occurrit, alterum cum pruritu, alterum sine pruritu. Quae cum pruritu est, vel exiguam humoris salsi atque acris fluxionem comitem habet, et dicitur *psorophthalmia;* vel in ea abest omnis humoris fluxus, sed palpebrae tantummodo rubent, tument, et dolore quodam levi et gravitatis sensu afficiuntur, et tunc *xerophthalmia* sive *lippitudo sicca* est. Illud vero genus, quod nullus pruritus comitatur, et fere sola palpebrarum durities efficit, *sclerophthalmia* sive *dura lippitudo* vulgo nominatur.

Omnes hae ophthalmiae nothae a lympha, quae oculos palpebrasque humectare et lubricare deberet, in acrem salsamque conversa, aut viscida et tenaciori reddita, procedunt, atque adeo *lymphaticae* aut *serosae* iure dicuntur. Ut vero ophthalmiae verae et sanguineae cursus est brevis et acutus, sic contra spuriarum longior et diuturnior; quo sane discrimine praeter alia signa, quae memoravi, inter se maxime differunt.

§. CCCIV.

Causae. — Communes. — Propriae.

Ex his igitur intelligitur, quaenam sit harum affectionum causa proxima, inflammatio videlicet tam *vera* quam *spuria*, oculos ipsos quocunque modo lacessens. Remotae vero causae vel sunt communes reliquarum inflammationum, quas iam in peculiari tractatu de inflammatione alibi (*Vol. I.*) recensuimus, vel sunt propriae, ut prava sanguinis constitutio, febris materia ad oculos delata, acritas variolosa, scorbutica, strumosa, venerea, scabiosa, vulnera, ictus, solis aestus, calor, ventus, fumus, acriora in oculos illapsa et quaedam anni tempestates, quemadmodum iam Hippocrates notavit, *si hiems*, inquiens, *sicca et aquilonia fuerit, ver vero pulviosum et australe*, *necesse est aestate febres acutas fieri, et ophthalmias, et dysenterias mulieribus praesertim, et viris natura humidioribus* (1). *Si vero hiems austrina et pluviosa fuerit*, *ver autem siccum et aquilonium, ophthalmiae siccae* ... *fiunt* (2).

(1) *Aph. XI. sect. III.*
(2) *Aph. XII. sect. III.*

§. CCCV.

Differentiae secundariae. — Diagnosis. — Signa exterioris inflammationis. — Signa interioris. — Signa stadiorum morbi.

Pro varia vero inflammationis natura varioque eius gradu et pro diversa causarum ratione multiplices oriuntur ophthalmiae differentiae, partim iam memoratae, partim per se facile manifestae, in primis causas consideranti, atque ab his adiunctum deducenti, uti *magnae*,

parvae, *acutae*, *lentae*, *primariae*, *secundariae*, *symptomaticae*, *syphiliticae*, *scorbuticae*, *scrophularis* et sic porro. Neque arduum obscurumque est, differentias supra expositas distinguere, si ad signa iam allata, aut ad anamnesim quis animum advertat. Magni tamen refert inquirere, an a causa externa atque evidenti solum morbus proficiscatur, num vero vitium aliquod in sanguine antecesserit; quae commode ex aegri atque assidentium ore erui possunt. Deinde utrum inflammatio exteriores solum partes oculi, an interiores etiam occupet vexetque. Si primum, dolor plerumque et pulsatio tumorque ad proxima quaeque loca, ad tempora, ad frontem propagantur; si alterum, omnia haec acerbius et profundius excruciant; imo interdum pruritus quidam in naribus et palato excitatur, quem crebra subsequuntur sternutamenta, praeter ea omnia, quae in cuiusque speciei aut gradus descriptione memorata a nobis fuerunt. Et quia haec mala sua quoque tempora, ut reliqui morbi, percurrenda habent, idcirco ea prope cognoscere oportet, quo in primis pertinent lacrymarum consideratio. Ubi enim rubere oculus incipit, et humor tenuis et copiosus effluit, communiter morbi principium habetur; augmentum, ubi omnia ingravescunt; status, quando humor, qui exstillat, temperatior et crassior evadit, sic ut palpebrae facile eo agglutinentur; declinatio demum, cum omnia symptomata sese remittunt et evanescunt.

§. CCCVI.

Prognosis.

Ophthalmia, inquit Sennertus (1), quae propius ad *taraxin* accedit, facilius curatur, quam quae ad *chemosin*. Etenim *chemosis* itemque *ophthalmia interior*, quam a Platnero phlegmonem appellari (§. CCCII.) diximus, non solum difiicilis curatu est, verum etiam suppurationem, gangraenam, aut, suffusione sive *cataracta*, staphylomate, aut amaurosi sive *gutta serena* inducta, visus abolitionem minatur. Periculosissima est, quae capitis vulneribus contusionibusque supervenit, utpote quae cerebri meningumque inflammationem indicat, mortemque portendit. Generatim saevior periculosiorque est ea, quae ex interiorum capitis partium

vitio consensioneque fit, quam illa, quae ab affecto primum oculo est. Pessimum praeterea signum exhibet dolor in ophthalmia diu persistens, et nullis auscultans remediis; causam enim habere videtur non resolubilem aut rodentem, aut ad suppurationem properantem, a qua vel disrumpi, vel exedi, vel ulcerari vasa, ac tunicae oculorum possunt, in primis cornea lucida, vel congestiones indurationesque intus fieri, sic ut humores effundantur, erumpant effluantque, vel suffusio, vel hypopion, vel alia eiusmodi mala, imo coecitas ipsa enascantur. Interdum ophthalmia saepius recurrit, praesertim circa insignes temporum mutationes. Saepe etiam inflammatio ab uno oculo ad alium migrat, quod maxime advertendum est, ut praecaveri, quoad licet, possit. Exstant quoque in historia medica observationes quibus ostendi credunt nonnulli, ophthalmias quandoque contagione in alios diffundi, quod pariter prope adnotandum est, ut in causam detegendam arcendamque incumbamus. Magnum quoque negotium facessunt chronicae ophthalmiae, praesertim scrophularis, scorbutica et venerea. Omnes enim difficillime discutiuntur. Venerea prae ceteris, si a gonorrhoea virulenta imprudenter repressa ortum ducat, nisi protinus efficacissima curatio adhibeatur, rapidissime increscit, oculique bulbum destruit, et citissime obcoecat. Venerea pariter, quae lui supervenit, etsi non ita celeri passu ad coecitatem perducit, discriminis tamen plena est, pertinax et non minus formidabilis. Notha, oedematosa et singulae eius species minus quidem periculi habent, sed plus taedii et diuturnitatis. *Ophthalmia laborantem*, scripsit Hippocrates (2), *ab alvi profluvio corripi*, *bonum*. In *Coacis* vero haec pronunciantur: *Lippitudine affecto suborta febris*, *solutionem affert; sin minus*, *coecitatis*, *aut mortis*, *aut etiam utriusque metus est* (3). *Quibus cum lippitudine capitis dolor accedit*, et longo tempore perseverat, coecitatis metus impendet (4).

(1) *Med. pract. t.* 1. *oper. t.* 2. *l.* 1. *Part.* 3. *sect.* 2. *cap. XII. p.* 270.
(2) *Aphor.* 17. *sect. VI.*, *et Coac. N.* 224.
(3) *N.* 222.
(4) *N.* 223.

§. CCCVII.

Curatio ophthalmiae.

Indicationes in quavis ophthalmia sunt eaedem, quae in reliquis inflammationibus, videlicet nimium sanguinis ad oculos impetum avertendi, stagnantes humores resolvendi, acrimoniam eorum demulcendi atque emendandi. Nec aliter adimplendae sunt, quam illis ipsissimis auxiliis, quae ad inflammationis curationem generatim proposita alibi fuerunt, habita tantum causarum, a quibus morbus proficiscitur, et loci, quem occupat, prudenti ratione. Sunt tamen quaedam cuicunque fere ophthalmiae necessaria, et veluti propria. Primum oportet aegrotantem in obscuro loco conquiescere, atque ab omni luce oculorumque usu abstinere. Neque opportunum est oculos lippientes devincire, in primis si humor acrior vel crassior exstillat, eosque infestat; periculum enim est, ne humor, qui effluere deberet, retentus palpebras et corneam lucidam exulceret, aut palpebrae ipsae inter se, aut cum oculo ipso conglutinentur, aut cicatrice cohaerescant; quod ἀγκυλοβλέφαρον (ancyloblepharon) vocant, sola chirurgia porro emendandum (1). Interdum tamen e re videri potest, praesertim post adhibitam aliquam chirurgiam, oculum deligari; at tum id etiam sano oculo fieri necessarium est, ne sani motu aut sensu oculus laborans concitetur, et detrimentum capiat. Ab aëre quoque arcendus oculus inflammatus est, vitandaeque omnes causae aut medicamenta, quae lacrymas movent.

(1) De eiusmodi curatione consulatur Platner. *Institut. chirurg. ration.* §. 331., et reliqui chirurgiae scriptores.

§. CCCVIII.

Taraxis quomodo curanda. — Frigidorum noxa. — Utilitas. — Anodyna. — Collyrium Platneri *— Salina et styptica cataractam pariunt. — Adstringentia.*

Levissima ophthalmia sive taraxis saepe sola quiete et lucis vitatione, aut alieni corporis inter oculum et palpebras illapsi extractione curatur. Interdum tamen,

si plethora adsit, aut humorum cacochymia, sanguinis missionem et catharsim aliaque peculiari sanguinis vitio adversa postulat. Nonnunquam statim ab initio prodest, si causa eius sit laxata vasorum compages, aut sanguinis raritas ac fervor, oculum aqua frigida, vel ovi albumine cum aqua rosarum albarum subacto, vel aqua cum tantillo aceti remixta extrinsecus ope linteoli, subclausis palpebris, fovere. Contra si sanguinis copia ac densitas, si vasorum irritatio et tensio in causa fuerint, aut iam morbus aliquandiu processerit, a frigidis et reprimentibus diligentissime cavendum est. His enim *taraxis* facile in phlegmonen convertitur, quod factum vidit ab empirico temere aquam frigidam adhibente Platnerus (1). Tunc praestat aqua tepenti, lacte muliebri, decocto seminum psyllii, hordei similibusque uti, quibus irritatio, dolor, spasmus demulceatur et sedetur. Cognosces autem frigida et reprimentia locum habere posse, si oculorum rubor dolore et calore prope careat; nam in laxitate vasorum et raritate sanguinis uterque plerumque abest. Ubi vere demulcentia, sedantia, mollientia dolor atque irritatio exposcit, utilissimum est noctu pulpam pomorum dulcium sub cineribus coctorum, et lacte subactam ad mollissimi cataplasmatis modum oculis clausis super imponere. Si vitium a causa interiore enatum sit, Platnerus (2) usitatissimum collyrium ex tutia praeparata et tantillo vitrioli calcinati inter se tritis et comminutis, addita deinde aqua foeniculi vel rosarum, commendat. Sed omnia, quae oculum irritare aut pungere apta sunt, praestat in oculorum eiusmodi morbo praetermittere, in primis salita, aut styptica; nam praeter irritationem, qua malum fere exasperant, illud etiam efficere possunt, ut oculi humores opacentur. Nuperrimis enim experimentis, praesertim Michaelis Troiae percelebris viri, et Ferdinandi regis Siciliae chirurgi ordinarii (quae magna eius laus) compertum est, per remedia, praesertim salina aut acida extrinsecus oculo adhibita lentem crystallinam aut eius tunicam pelluciditatem amittere et opacari, sicque artificiosam induci suffusionem. Non ergo salinis aut metallicis rebus, etsi usitatissimis, facile et temere uti licet. Si malum tempestatum inclementiae, aut represso sudori, aut catarrho originem

debeat, sudor matutinis horis leniter proliciendus est. Illud maxime advertere oportet, ne adstringentia, uti alumen, saccharum saturni, eius extractum, tutia atque alia id genus, nimis facile ad usum revocentur, et, si quando, cautissime quidem et incipiente ad summum morbo, aut iam ad finem inclinato id fiat. Eandem quippe cautionem desiderant, quam de frigidis admovendis praecepimus. Atque haec fere in aliis quoque ophthalmiis observari convenit.

(1) *Instit. chirurg. ration.* §. 286.
(2) *Ibid.* §. 291.

§. CCCIX.

In ophthalmia, chemosi et phlegmone quid praestet. — Incisio vasorum adnatae. — Scarificationes. — Excisio adnatae. — Hirudines.

In ophthalmia vero proprie dicta, itemque in chemosi (§. CCCI.), et multo magis in phlegmone (§. CCCII.) sanguinis missio (iuxta illud Hippocraticum: *ophthalmiam venaesectio solvit*) (1) pernecessaria est. Itaque protinus expedit, sanguinem ex venis brachii, pedis, iugularibus, quin imo ex temporali arteria, etiam iterato pro morbi atque aegri viribus, mittere, cucurbitulas tergo, collo et pone aures defigere, hirudines temporibus atque ossi petroso admovere, alvum medicamentis antiphlogisticis sat valide subducere, pedes in calidam crebro demittere. Quod si eiusmodi auxiliis parum proficiatur, et vascula in adnata ampliora ac turgidiora appareant, haec acu recurva subter traiecta eleventur, et scalpello idoneo discindantur, ut sanguinis tantum, quantum haberi potest, effundant, adhibito interea oculo ex aqua tepida fotu aut balneo, ut humor facilius effluat. Adnatam ipsam, quando ita intumescit, ut oculum compressione quasi suffocet, qua interiorem inferioris palpebrae faciem vestit, altis et crebris incisionibus pertundere non alienum est, ut sanguine profluente universa detumescat. Sic et oculi suffocatio avertitur, et timor evitatur, ne per sectionem adnatae, quae oculum tegit, staphylomata scleroticae erumpant. Imo, si sic non detumescat, et efficaciore auxilio opus sit, eam, qua late fieri potest,

exscindendam iubent chirurgorum praestantissimi; quod in ophthalmia gonorrhoica et venerea graviore (§. CCCV. CCCVI.) potissimum locum habet. Interdum multum profuisse perhibent duas hirudines infernae orbitae parti prope angulum externum applicitas, cautione adhibita, ut sanguis, postquam hirudines deciderint, effluere per aliquot horas sinatur (2).

(1) *Epid. l. VII.*
(2) *Comment. Lips. vol. 2. p.* 400.

§. CCCX.

Vesicantia et cauteria. — Setaceum. — De setaceo variae sententiae. — Perforatio auriculae infimae. — In recidivis ophthalmiis cauteria — Catharsis.

In pertinaciore malo plenoque corporis habitu aut cacochymo post universales evacuationes ad canthari- des et cauteria properandum est. Illae cervici posteriori, aut pone aures, aut intra scapulas applicantur, ut ulcera excitent. Imo temporibus nonnulli et syncipiti, si ibi pondus molestum percipitur, apponere eas non dubitant. Haec vero infra occiput inuri solent. Cauterii genus valentius est setaceum, quod collo postico inducitur. Hoc magnam humorum vim educit, ampilioremque suppurationem excitat, atque adeo ut molestius, sic efficacius ad revellendum videtur. In Insubria eo frequentissime utuntur, nec leviori contenti sunt; nam tantum sub cute cellulosae membranae plerumque comprehendunt, quantum quatuor digitis transversis, et amplius respondeat. Vix oculorum ullus morbus aut capitis aliquanto pertinacior est, in quo ad hoc chirurgicum praesidium non confugiant. Quod dum promiscue et sine multa consideratione aggrediuntur, fieri non potest, quin interdum praeter necessitatem, interdum frustra adhibeatur, nec semper nocumento careat. Candide mihi narravit chirurgus ocularius non sane imperitus, nec meticulosus, post complura facta pericula non admodum prospera, se hanc chirurgiam pene ex toto deseruisse. Contra alius non minus exercitatus ac doctus testatus est, si quid in oculorum morbis gravioribus diuturnioribusque aut recidivis spei superest, id totum in setacei administra-

tione situm esse, experientia pluries se comperisse. Ex quibus colligere licet, setaceum, uti alia magna remedia, nisi prudenter et considerate et opportune deliberetur, neque certum, neque innocuum esse in huiusmodi morbis experimentum. Setacei mitior tutiorque species est, quod in auriculae lobo inseritur. Quando valentius ab oculis avocare animus est, post tertium a perforato auriculae lobo diem induntur radicis thymelaeae aut hellebori nigri fibrae, atque singulis diebus renovantur. Sic enim foramen ipsum irritatur, ut suppuret, et multum humoris eructet. Cauteria non modo propositis locis verum etiam brachiis utiliter inuruntur, multumque ad ophthalmiam chronicam vincendam, aut ad eius reversionem praecavendam conferunt. Id in primis magni usus est in recidivis ophthalmiis, quae a totius corporis habitu, aut a peculiari acrimonia humorum, veluti variolosa, arthritica, herpetica, scabiosa similibusque foventur. Imo, hac validiori medicamento subducta, sanguis aliorsum uberius allicitur, facies detumescit, et vascula rubra quae nimium distendebantur, sese contrahunt, ac deplent facilius. Hanc alvi ductionem saepe felicissima curatio (1) subsequitur.

(1) Van Swieten. *in Boerhaav* §. 396.

§. CCCXI.

Refrigerantia. — Antiscorbutica. — Antivenerea. — Depurantia decocta. — Antiscrophulosa. — Balnea et aquae medicatae.

Peculiari vero sanguinis dyscrasiae, si qua subest, accommodatis remediis simul occurrendum est. Nimius fervor et phlogistica diathesis oppugnatur sero lactis, decoctis plantarum attemperantium et frigidarum, hordei, avenae addito nitro, oxymelle aliisque antiphlogisticis iam pluries memoratis, quae etiam convenire possunt, cum malum a variolosa acritate dimanat. Scorbutica labes corrigitur victu vegetabili, specificis antiscorbuticis, sero itidem lactis et lacte ipso, in primis caprillo atque asinino, quod postremum cuicunque tenuiori subtiliorique acrimoniae obtundendae atque emendandae, si diu et magna copia usurpetur, mirifice valet. Mercurius, guaiacum et sarsaparilla virus

venereum infringunt atque expellunt. Sed in illa ophthalmia vehementissima, quam gonorrhoea temere compressa aut virus syphiliticum ad oculos delatum genuit (§. CCCIX.), inunctiones mercuriales illico et audacter administratae omnem certamque curationem absolvunt. Decocta autem lignorum, quae *depurantia* et *sudorifera* dicuntur, in aliis quoque humorum vitiis, ubi attenuatione et resolutione opus est, egregiam operam praestant. Similia conveniunt quoque, ubi strumosum virus morbum efficiat; sed tum speciatim laudantur aethiops mineralis aut antimoniatus, stibium crudum, extractum cicutae, millepedes, radix scrophulariae, martialia, lenia cathartica atque alia id genus. Nec sua utililitate vacant ad prophylaxim pro causarum varietate balnea totius corporis et medicatarum aquarum largior potus, utpote universo corpori valide immutando opportuna. Decedente vero malo firmandi oculi sunt collyriis nonnihil roborantibus, in quibus excellit aqua frigida, aut ignito chalybe alterata, aut aqua aliqua ophthalmica, cui aliquid spiritus vini aut vini ipsius adiectum sit, sic tamen, ut potius extrinsecus oculo clauso admoveantur, quam in oculum instillentur; nam facile posset malum revocare imprudens eius irritatio.

§. CCCXII.

Curatio lippitudinum. — Psorophthalmiae. — Sclerophthalmiae. — Ulcusculis palpebrarum collyrium praestans. — Laxitati relictae quid? — Ulcusculis sordidis.

Nec alia fere ratione lippitudines reliquae curandae sunt. Si quod tamen discrimen est, id a minori inflammatione, quacum iunguntur, omnino pendet. Sed ea oppugnata et discussa cum fuerit, reliquum curationis partim internis remediis peculiari humorum dyscrasiae adversis, partim externis absolvitur. In psorophthalmia pruritum ardoremque demulcent mucilagines ex seminibus malvae, althaeae, psyllii, cotonei mali, aqua spermatis ranarum, solutio gummi arabici, si his palpebrae crebro eluantur. In sclerophthalmia post eorum usum, quae inflammationi tollendae apta sunt, utilissimum est, aquis emollientibus calide oculos fo-

vere et delinire. Si resolvendum etiam discutiendumque sit, tunc aquis florum sambuci, foeniculi, euphrasiae, chelidonii maioris aliquid camphorae aut croci addi oportet, ut his oculi identidem humectentur. Interdum doloris atrocitas aliquid opii e manibus medici extorquet. *Sief album* Rhasis, quod opium recipit, solet aliis medicamentis anteferri, conteriturque cum aquis modo memoratis pro collyrio. Saepissime in hisce spuriis ophthalmiis palpebrarum margines et glandulae, speciatim Meibomii afficiuntur, imo leviter ulcerantur, pusque fundunt, quo fit ut adnata oculi etiam nonnihil compatiatur. Quando id mali incidit, rubent palpebrae, tument, dolent et pruriunt, et post somnum glutine quodam concrescunt, et glemis siccis circumcinguntur. Pertinax ista affectio est, nec unquam discutitur, nisi ulcuscula marginum palpebrarum valide detergantur atque exsiccentur, et glandulis atonia laborantibus robur et firmitudo restituatur. Quo in casu, nam inspectione malum facile detegitur, iubeo, ut per duos vel tres dies saepe decocto hordei tepido oculi et palpebrae diligentissime abluantur foveanturque, quo omnis acer humor purisque reliquiae facilius exeant, atque irritatio et calor, quantum fieri potest, contemperetur. Deinde vitriolum cyprium in multa aqua solutum sic admoveri oculis subclausis debet, ut palpebrarum margines quidem irrorentur, non vero oculi bulbus, nisi levissime, attingatur (1). Prout vero minuitur humoris glutinosi fluxus, et rubor decrescit, sensibiliorque evadit oculus ad remedii applicationem sensim etiam minuenda vitrioli dosis, rariusque iteranda remedii adhibitio, donec omnia ulcuscula consanuerint. Sic enim deterguntur ulcuscula exsiccanturque, et laxae partes firmantur. Alii vino utuntur, in quo aes infusum fuerit, eoque subinde palpebras madefaciunt. Si denique sola vasorum et glandularum laxitas remanet, tunc tutia aut aluminis coagulum, quod vocant, remedio est. Hac utique ratione pertinacissimas lippitudines citissime sublatas saepe vidimus. Quod si ulcuscula vetustate sordiidiora et profundiora evaserint, non desunt, qui admovendum suspensa manu ulcusculis lapidem infernalem, vel lapidem divinum, vel aquam viridem Hartmanni, deinde

mel praecipiunt. In cathaereticorum autem et causticorum adhibitione cavere oportet, ne oculus laedatur, quod obtinetur, superposito mox palpebrarum marginibus internaeque earum faciei gossypio aqua frigida madido, post aliquot minuta renovando.

(1) Hac, vel simili formula plerumque utor. Rec. *Vitrioli cyprii s. p. g. IV. solv. in aq. Euphrasiae unc. vi. Deind. traiic. per chartam emporetic. Liquori traiecto add. camphor. rasae in aq. reg. Hung. drachmis duabus solutae grana duo, vel tria. Ter vel quater in die tela linea tenuissima ex hoc collyrio tepido expressa oculis subclausis imponatur, sic ut inter palpebras quidem aliquid liquoris ab uno ad alterum angulum se diffundat, non vero totum oculum perluat. Augeri aut minui dosis vitrioli et camphorae potest, prout maior vel minor detergendi, et exsiccandi, resolvendique erit indicatio; imo omitti etiam potest camphora, ubi non bene feratur, aut eius facultas supervacua videatur.*

PTERYGION SIVE UNGUIS.

§. CCCXIII.

Descriptio. — Pannus. — Unguis malignus. — Causae.

Hactenus de vitiis, quae totis oculis fere accidunt (1). Nunc dicam de iis, quae quibusdam etiam partibus quasi propria videntur. Primum *pterygion*, quasi parva ala, Celso vero unguis (2), considerandum est; tunica videlicet quaedam ab oculi angulo utplurimum maiore enata et membranae coniunctivae valide adhaerens, tenuis, aliquantum pellucida, fibrosa et tricuspidata, indeque corneam lucidam versus apice suo protensa, interdum ita pupillam obtegens, ut visum aut obscuret aut adimat. Si haec crassior sit, et venis turgidis conspersa, *pannus* vel *panniculus* vulgō, Arabibus *sebel* appellatur. Interdum *unguis oculi* fit malignus, et ad cancri naturam accedit. Tunc membrana magis excrescit, crassior duriorque redditur, colore nigricat aut livet, et dolore acri afficitur. Causa pterygii videtur esse carunculae sive membranulae ad oculi angulum maiorem positae infarctus atque extensio, unde soluta fibrillarum compage succus nutritius in easdem excur-

rens distendit, atque elongat earum fines, quo usque nisu suo potest.

(1) Non autem de omnibus vitiis, quae totis oculis accidunt, agere nobis animus fuit, sed de praecipuis, quae medicis utplurimum curanda obveniunt. Nam si omnia persequi voluissem, extra fines mihi propositos vagandum fuisset. His tamen addam *hydrophthalmiam*, *exophthalmiam* sive *hydropem oculi*, cuius duo genera nobis sunt, alterum externum, alterum internum. Externum est, quando aqueus humor colligitur sub adnata, sic ut ea oedematose intumescat, et aliquantulum rubeat. Internum vero, quando humor aqueus ita augetur, ut oculi bulbum ampliorem et pleniorem efficiat. Facile utrumque vitium inspicienti patet. Curatur, ut hydropes alii particulares, sed in primis paracentesi. Vid. *Breve trattato delle malattie degli occhi di* Domenico Billi *Cerusico d'Ancona ed.* 1749 *Class. second. cap.* 7. *p.* 83. 84. 85. Apud quem videri etiam possunt, quae de reliquis oculi morbis tam universalibus, quam particularibus egregie traduntur.

(2) Woolhousius in Paullo Aegineta *pterygion* vertendum *ungulam* putat, cum τῷ πτερυγίῳ fere idem color sit, ac ungulae animalium.

ONYX ET HYPOPION.

§. CCCXIV.

Onyx quid? — Hypopion quid?

Est alius oculi morbus, cui figura nomen *unguis* dedisse videtur, graece dicitur ὄνυξ (onyx). Fit autem quando pus intra corneae lamellas coivit, ut unguem vel potius unguium praesegmina repraesentet. Si vero pus ultra corneam in humore aqueo colligatur, id *hypopion* vocatur. Solus Aetius (1), et post eum pauci alii discrimen, quod inter *pterygion*, *onychen*, et *hypopion* intercedit, recte adnotarunt.

(1) *Lib. VIII. c.* 30.

CURATIO.

§. CCCXV.

Lenia cathaeretica. — Noxae. — Pterygii curatio validior.

Pterygion recens et tenue et magnitudine exiguum solis quandoque curatur medicamentis, quae moderate

discutiunt et abstergunt, ut sunt saccharum candidum, mel, pulvis ossium saepiae, testae ovorum aceto acerrimo maceratae, et postea siccatae et in subtilissimum pulverem comminutae. Si haec mitiora non suffecerint, validiora cathaeretica nonnulli proponunt; verum in oculum instillare, aut infundere, aut insufflare, aut alio modo admovere medicamenta irritantia, et multo magis erodentia et caustica periculo non vacat, quia oculum semper inflammant, et corneam pellucidam plerumque attingunt atque contaminant. Alii prudentius se gerere videntur, dum pterygion lapide infernali leviter et caute tangunt, et statim oculum in aquam demergunt, et quidquid caustici adhaeserit, subito aqua diluatur auferaturque, nec oculi aliis partibus noceat. Sed si hisce adhibitis malum nequaquam cesserit, neque attenuatum sit, aut inveteraverit, et durius et crassius, qualis *panniculus* est, evaserit, nulla praestantior medela suppetit, quam chirurgica sectio, quae perito chirurgo committenda est. Haec tamen non sine aliqua oculi noxa interdum fieri potest, ob nimiam cum cornea atque adnata pterygii connexionem. Cicatrix quippe post sectionem relicta, si propior pupillae fuerit, visum impedit aut minuit. At illud semper consequimur, ut ab epiphora sive lacrymatione et lippitudine, quam pterygion nunquam non excitat, oculus liberetur. Cancrosam naturam si adeptum fuerit, aut medicamentis nullis tangi debet, aut sola manus opera exscindi. Sic quoque onyx atque hypopion non aliam admittit curationem, quam eam, quae manu chirurgica perficitur, quaeque idcirco chirurgis relinquitur.

CORNEAE MACULAE ET PUSTULAE.

§. CCCXVI.

Nubecula. — Albugo sive leucoma. — Ecchymosis. — Phlyctaenae.

Praeterea aliis morbis cornea obnoxia esse consuevit. In primis eius perspicuitas tollitur, colorque mutatur triplici ratione; vel enim crassiore densioreque humore inter corneae lamellas congesto, aut vasculis eius infarctis pelluciditas vitiatur, unde caligine obdu-

cta obiecta cernuntur, quod malum *nubecula* dicitur; vel ab ulcusculis aut vulnere ictuve cicatricula relinquitur, quae crassior albidiorque reliqua cornea apparet, atque haec *albugo* sive *leucoma* vocatur; vel demum post ictum aut quidpiam simile sanguis effunditur concrescitque in ipsa cornea aut sub eadem, atque adeo eius colorem obfuscat. Id *suggillatio* sive *ecchymosis* nominatur. Pustulae etiam exiguae in oculis ab acri utplurimum humore excitantur, quibus graece *phlyctaenae* nomen est. Hae interdum in ulcuscula variae magnitudinis et varii coloris generisque degenerant, imo cancrosae quandoque evadunt. Neque ab eiusmodi pustulis, vesiculis ulcusculisve cornea ipsa immunis est, nam et adnatae et corneae aeque accedunt. Singula haec vitia vel solo intuitu cognoscuntur.

CURATIO.

§. CCCXVII.

Irritantia vitentur. — Quae innocua. — Mel cum formicis decoctum. — Cicatrices a variolis relictae. — Quid phlyctaenis. — Revellentia. — Varicosa vasa exscinduntur. — Ulcera corneae quibus curentur. — Ung. Woolhousii. — Ecchymosi quid prosit.

Nubeculae facilior curatio est, quam *albuginis* (§. CCCXVI.). Haec enim, si crassior aut antiquior fuerit, vix attingenda, aut certe in eius curatione cavere oportet ab irritantibus atque exedentibus remediis, cuiusmodi plerumque ea sunt, quae passim ab auctoribus proponi solent. Malum quippe exasperant, deteriusque reddunt, inflammatione per irritationem inducta, aut cornea, qua sana est, exulcerata. Interdum halitus commansi foeniculi in oculum inspiratus, aut adeps viperae *nubeculae* penicillo illitus non modo innocue, verum etiam utiliter adhiberi visus est. Crocus etiam et camphora collyriis adduntur non sine emolumento, nam blande discutiunt et resolvunt, speciatim aquis foeniculi, florum sambuci, herbae euphrasiae excepta. Si a cicatrice recenti, nec admodum crassa nubecula sit, illam digerere et tenuare fertur mel, in quo multae formicae decoctae fuerint. Cicatrices a variolis relictae, praesertim in pueris, plerumque tem-

poris lapsu penitus evanescunt, aut valde diminuuntur, sola naturae ope, dummodo a vulgaribus pulveribus aut collyriis, quae ad eas absumendas adhiberi solent, prudentissime caveamus. *Pustulae* etiam sive *phlyctaenae* non raro per se diffugiunt, disrupta nimirum vesicula, effusoque, quem continebant, liquore. Imo acu idonea etiam aperiendae sunt, ut acer humor et rodens cito emittatur. Si vero diu perstent et trahantur, medicamenta tam intrinsecus, quam extrinsecus expostulant, quae acritudinem humorum emendant et demulcent, simulque resolvunt aut revellunt. Revellendi laude praestant eccoprotica, vesicantia et cauteria. Quod si vas aliquod sanguineum turgidius et latius ad eas feratur, videaturque alimentum malo porrigere, hoc chirurgi manu transversim discindi debet, ac ne iterum coalitum turgeat, et irritam faciat incisionem, sic concidendum est, ut aliqua eius portio destruatur. Ulcera vero, quae ab eis disruptis relinquuntur, interdum ita incavantur, ac profunda fiunt, ut perforata cornea humor aqueus effluat, aut uvea prorumpat ac protuberet, aut etiam lens crystallina sua e sede dimoveatur, anteriusque procidat. Curari itaque quam citissime debent, primum iis quae leniunt et blande abstergunt, deinde iis, quae nutriunt, exsiccant et cicatricem inducunt. In magno pretio inter cetera habetur unguentum Woolhousii, quod componitur ex flore aeris rite loto et laevissimo, et butyro recentissimo non salito, vel tenuiori axungia itidem recentissima. Eo autem ulcuscula inungi subinde non alienum est. *Suggillationi* denique ea medentur, quae sanguinem effusum concretumque resolvere ac digerere creduntur. Inter haec primus locus vulgo dari consuevit sanguini e pennis columbae tenerioris expresso. Sed fortasse praestantius remedium suppeditant fotus aut vapor ex aquis ophthalmicis, crocus, camphora, aqua reginae Hungariae, aut vulneraria collyriis temperatioribus prudenti manu adiecta. Aquae vero huic scopo magis idoneae videntur, quae ex herbis euphrasia, ruta, chaerefolio hyssopo, floribus cyani, sambuci, tiliae similibusque eliciuntur. Sed utilius est *suggillationes* eiusmodi praecavere, quod praestabitur icto, contuso sauciatove oculo statim frigidam aquam adhibendo, eamque crebro per aliquod tempus, ubi incaluerit, renovando.

SUFFUSIO.

§. CCCXVIII.

Suffusio quid? — Eius duplex genus. — Causae.

Ab externis iam ad interiorum oculi partium vitia progredi ordo iubet, et primo quidem ad *suffusionem*, sive, ut Graeci loquuntur, *hypochysin* aut *hypochyma*, vulgo *cataractam.* In hac autem lens crystallina aut eius velamenta opacantur, ut radiis lucis impervia sint. Hinc visus primum caligat, deinde penitus aboletur. Duplex igitur suffusionis genus est, alterum ex vitio lentis, alterum ex vitio velamentorum. Prius nasci ex eo videtur, quod liquor, qui lentem alluit ac nutrit, utcunque deficiat. Necesse tunc est, ut ea arescat, contrahatur, et opaca fiat. Id praesertim illis accidit, qui in aliquod minutum opus intentis oculis incumbunt, aut assidua lectione et scriptione dies noctesque transigunt. Dum enim musculi recti oculorum assidue tenduntur, quod maxime fit cum quae coram sunt, propiora intueri volumus, lenti adprimitur tunica arachnodes sive capsularis, sicque humor ille, qui ex ipsa tunica eiusque vasculis ad lentem nutriendam impenditur, secerni et suppeditari prohibetur. Id etiam incidit, quotiescunque iidem musculi ex quacunque alia causa intensius diutiusque, uti ex inflammatione aut spasmo, contrahuntur praeter naturam, aut vascula capsulam lentis crystallinae aut lentem ipsam adeuntia inflammantur aut obstruuntur. Nutritio autem succo deficiente, prout dictum est, lens crystallina exarescat, necesse est. Deficere etiam potest eius secretio eorundem vasorum vitio, abolitione, infarctu, quemadmodum senibus accidere, verisimile est, ex quo intelligitur, cur hi suffusioni adeo frequenter subiiciantur. Fieri etiam interdum potest, ut succus ipse, qui alere lentem debet, crassior, densior tenaciorque factus pelluciditatem lenti adimat, aut talis evadat, mora, stagnatione, absorptione impedita heterogeneique alicuius principii mixtione.

§. CCCXIX.

Alterum genus suffusionis. — Causae. — Hactenus de vera suffusione.

Alterum suffusionis genus oritur, quando velamentum lentis, sive vulgo *capsula*, vitium aliquod ceperit. Id evenit multimodis, sed in primis, si tunica ista ictu aut vulnere dilaceratur; si inflammatio in choroide et processibus ciliaribus orta ad lentis involucrum protenditur, eidemque labem inferat; si malus corporis habitus est, vel serosa atque impura colluvies, vel mucus, qui a naribus emungi solet, ad interiores oculi partes fertur, vascula tunicae huiusce obstruit, viasque alias intercludit; si itinera, per quae humor lenti dicatus penetrare debet, ictu vexata laxantur; si mercurio aliquis temere et sine regimine abusus est, aut corpus venere, otio, ignavia, somno infirmavit, vel capitis morbis, ac prae ceteris vehementiore diutinoque dolore laboravit. Omnibus hisce modis proprium lentis velamentum e pellucido in opacum verti potest. Praeterea non ex huius velamenti vitio oritur suffusio, sed ex opacitate etiam membranae vitrei humoris, qua lentem in se recipit. Si enim commune hoc velamentum, qua radios transmittere ad retinam debet, opacum ex quacunque causa fiat, necessario consequitur, ut lens crystallina suo munere fungi nequeat, oculumque attente inspicienti opaca apparere debeat. Haec sunt duo praecipua genera verae et legitimae suffusionis.

§. CCCXX.

Aliae suffusionis species, quasi spuriae.

His tamen addi debent quaedam aliae suffusionis quasi spuriae species, quas clinici pluries observarunt. Ad has spectat *cystica*, sive *purulenta* aut *lactea* vocata. Interdum enim ex inflammatione velamenti lentis crystallinae pus enascitur, colligiturque intra ipsum et lentem, sicque format suffusionem modo memoratam. Nonnunquam lens crystallina ipsa colliquescit, et in similem humorem convertitur turbidum, albican-

tem, quo opacatur visionis iter. Interdum in illo corrupto humore lens exsucca et opaca innatare visa est (1). *Cataractam membraneam* cum veteribus nonnulli recentiores ponunt, in quibus Voolhousius, Freytagius aliique numerantur. Volunt enim, humorem aqueum alienis mucosisque substantiis immixtis alterari posse, atque hinc formari circa pupillam membranae quandam speciem (2). In equis certe, observante Lowero, mucus ex margine pupillae seu uveae exsudans quandoque concrescit in membranam, quae pupillam obturat. Num in homine eiusmodi membrana dari possit, licet eximii auctores se eam invenisse, aut acu depressisse testentur, nondum satis compertum (3) esse, alii putant.

(1) Heister. *in Ephem. N. C. Cent. IV. observ.* 198. Valsalv. *Epist. XVIII.* §. *XVII.* Platner. *Programm. ann.* 1736. *d. XVII.*
(2) Billi *l. c. class.* 2. *cap.* 6. *p.* 88.
(3) Jos. Ibka *de morb. ocul. intern. p.* 69.

DIAGNOSIS.

§. CCCXXI.

Signa suffusionis.

Incipientem suffusionem denotant culices, pili, muscae, aranearum telae et similia simulacra oculis obversantia. Eadem augescente oculi caligant, et quasi nubecula obtenebrantur, pupillae color mutatur, et vitro opacato fit similis. Perfecta demum absolutaque suffusione visus magis magisque hebetatur, et penitus aboletur, colore pupillae aut omnino albo, aut lacteo, cinereo, glauco, aureo, plumbeo, cupreo, chalybeo, caeruleo, viridi, interdum etiam rubro. Alias suffusio lentissime gignitur, alias intra paucos dies, idque evenit cum ictus oculum graviter laesit, aut rupta aut inflammata fuerunt lentis crystallinae velamenta. Si lens sola opacatur et contrahitur, arachnode tunica integra et pellucida manente, homo inter initia, quae e latere posita sunt, melius perspicit, quam quae e regione, meliusque in tenebris, quam interdiu et ma-

gna in luce. Tunicam vero arachnodem sive proprium lentis velamentum vitiatam esse ostendit prima morbi origo, nimirum inflammatio praegressa, aut fortis contusio, nullus lucis sensus reliquus vel in ipsis tenebris, licet in his pupilla dilatetur, ipsaque suffusio intus conspicitur albicans, et quasi rugosa.

PROGNOSIS.

§. CCCXXII.

Quae suffusio curari possit, quae nequaquam.

In suffusione quibus altero oculo connivente, alterius pupilla dilatatur, punctione visus recuperandi spes est, quibus vero non dilatatur, neminem visum recipere, iam suo tempore cognovit Galenus (1); non enim nervum opticum tantummodo male affectum esse, verum etiam iridem ipsam, eius vasa, fibras nervosque vitium cepisse, probabile admodum est. Si aeger lumen non cernat, quamvis, sano oculo clauso, laborantis pupilla dilatetur, nulla, vel modica sane spes superest, facta etiam punctione visum restitutum iri. Altero oculo suffusione affecto, facile alter in eundem morbum implicatur, praesertim in senibus. Primum suffusionis genus (§. CCCXVIII.) interdum apta victus ratione accommodatisque medicamentis averti potest, aut saltem, cum ad maturitatem pervenerit, manu tolli, id est acu deprimi, aut sectione corneae extrahi. Contra difficilius, et quandoque nullo modo curatur alterum genus (§. CCCXIX.), in quo praeter lentem crystallinam tunica arachnodes aut vitrei humoris involucrum, qua lenti respondet, aliquo ex modis expositis vitium contraxerit. Et si quid sperari tunc licet, id non in medicamentis, sed in chirurgi artificiosa dexteritate et manuali opere collocatum omnino est. *Purulenta, cystica, lactea* itemque *membranea*, si vere aliquando occurrerit (§. CCCXX.), vix curationem admittit, nisi *Davieliana* extractio aliquid audeat. Depressionem feliciter adhiberi posse, spem facit color ex albido caeruleus, vel parum flavescens; eam vero prope omnem adimit color auro, vel aeri, vel ferro polito similis. Oculus autem ipse considerationem

meretur. Si enim nec durus, nec nimis flaccidus sit, nec prorsus sensu lucis careat, is ad depressionem aut extractionem cataractae idoneus censetur; contra omnino alienus, qui durus, exiguus, concavus, aut nimis protuberans est. Vix sanabilem eam esse perhibent, quae ex graviore diuturnoque capitis morbo, et praesertim dolore atroci, vel ex ictu, vulnere aut interna oculi phlegmone (§. CCCII.) ortum habuerit. Ineptus quoque curationi chirurgicae reputandus est ille, qui ante nascentem suffusionem iam hebeti oculorum acie laborabat. Huic enim plerumque amaurosis sive gutta serena accedit, quae eo magis imminere cognoscitur, quo longius a naturali figura pupilla discedit, quo latior, diffusior, immobilior insensibiliorque ad quemque lucis appulsum apparebit; quanquam non omnis dilatatio pupillae sive mydriasis a sola nervi optici resolutione repeti possit. Iridis enim paralysis a propriis nervis resolutis saepe profluit. Aetas quoque senilis aut puerilis parum idonea est. Difficilem item curationem reddit malus corporis habitus, aut peculiare aliquod humorum vitium inveteratum.

(1) *De sympt. caus. cap.* 2.

CURATIO.

§. CCCXXIII.

Suffusionis curatio medica.

Initio morbi cum oculi caligare inceperint, vitari omnis labor debet, in quo oculorum intentio requiritur, et causis, a quibus aut oritur aut fovetur morbus, medicamentis, opportune occurrendum est. Itaque et sanguinis missio in plethoricis, et purgatio in cacochymicis pro re nata imperanda erit, et quae sanguinem attenuant, purificant, volatilemque aliquomodo reddunt, quaeque reconditiores vias minutissimosque canales aperiunt deobstruuntque, non omittenda, si a copia humorum, aut prava eorum qualitate, crassitie, aut a viarum infarctu obstructioneque malum derivare videntur. Speciatim serum lactis caprillum, decocta lignorum, iura viperina, pulvis millepedum aut succus

ope vini albi ex his expressus, mercurius et varia ex eo parata remedia, et in primis panacea mercurialis cinnabarina, cinnabaris antimonii atque alia huius generis commendantur. Nuperis temporibus huic scopo adhibita fuerunt extracta cicutae, aconiti, pulsatillae nigrae, belladonnae aliaque ex plantis venenatis et acribus, sed nondum de eorum bonis effectibus satis constat. Gummi ammoniacum etiam externe applicitum forma liquida video commendari, sed de hoc quoque certiora et plura experimenta desiderantur. Neque inutilia quandoque habentur, quae aliorsum humores avocant, aut noxios excernent aut copiam minuunt, uti vesicantia, fonticuli, setacea. Huc spectant errhina, quorum usum optimi interdum effectus consequuntur. Discussam fuisse suffusionem ope *turbith* mineralis per nares attracti, memoriae prodidit Royleaus. Extrinsecus attenuantia et discutientia adhiberi etiam solent, inter quae vitrum antimonii, crocus metallorum, fel animalium quorundam aquis ophthalmicis, foeniculi videlicet, chelidonii maioris, euphrasiae similiumque soluta celebrantur.

§. CCCXXIV.

Curatio chirurgica. — Depressio et extractio.

Aucto iam morbo, aut a causis arte non emendandis, quarum aliquas supra recensuimus (§. CCCXVIII. CCCXIX. CCCXX.), profecto, raro quidquam proficitur ista (§. CCCXXIII.) medendi ratione. Tunc videndum est, num chirurgica curatio institui possit, quod in primis cognosces ex iis, quae in prognosticis (§. CCCXXII.) indicavimus. Curationis autem duplex ratio est; altera, ut vocant, *depressionis*, *extractionis* altera. Depressio fit ope acus ancipitis iuxta canthum externum ad unam vel alteram a cornea lineam immissa pone uveam, cuius ope lens crystallina cum suo velamento inciditur, et deorsum deprimitur et demum sub infima vitrei humoris parte reconditur, quiete per novem dies imperata, et oculis ambobus fascia molliter obductis. Extractio vero peragitur incisa inferiore corneae parte, et deinde incisione ope forficis curvae ad tres quartas circuli partes dilatata. Interea speculo oculi sub palpebra inferiori posito firmatur

oculus, molliterque, absoluta incisione, premitur, quo fit, ut continuo lens crystallina sese foramini offerat, si matura fuerit, aut si immatura, ope cochlearis aliusve apti instrumenti educitur. Laciniae denique tunicae arachnodis sive capsulae et mucosi flocculi e disrupta eadem elapsi paulatim extrahuntur. Humorem aqueum simul effundi, cuique perspicuum est, sed facile is regeneratur. De utraque operatione videantur chirurgiae scriptores, penes quos fusius et accuratius variae methodi variaeque operandi cautelae describuntur; hinc totum negotium chirurgo exercitato, quando operationi locus est, cum ad chirurgiam omnino spectet, committi oportet.

§. CCCXXV.

Quid cataractae maturitas, et quibus notis cognoscatur.

Maturitatem cataractae semel iterumque iam memoravimus. Nunc quid ea sit, quibus signis se prodat, et quando eius observatio omitti non debeat, paucis comprehendam. Matura suffusio sive cataracta esse dicitur, quando visionis obscuritas non amplius increscit, iamque summum suum gradum attigisse videtur. Tunc enim, ut fructus e suo pedunculo, sic ipsa e sua sede facile excuti potest. Ac revera interdum factum est temporis lapsu, ut e sua sede sponte exciderit, visionisque usum restituerit. Ut vero maturane sit, an cruda certius perspiciatur, oculus digito comprimendus confricandusque est. Si cruda adhuc sit, nonnihil diffluit, latiorque evadit, et protinus remota exteriori pressione ad pristinam figuram redit. Contra nulla ex pressione ei mutatio inducitur, si maturitatem adepta fuerit. Color quoque diligenter inspiciendus est. Is quo magis albicat, maturiorem cataractam significat; contra dilutior aut ad nigrum vergens. Bonae notae color etiam censetur, si ex albo caerulescit, aut nonnihil flavet, ut supra (§. CCCXXII.) animadversum est, ibique etiam, quinam colores reprobari debeant, non praetermissum. Haec autem de vera et legitima cataracta, quam suo loco (§. CCCXVIII.) descripsimus, vere dicuntur; de reliquis (§. CCCXX.) fortasse non item. Illud sane certum est, quod ultimo loco indicare promisimus,

maturitatem istam ad suffusionis *depressionem* communiter requiri, non vero ad eius, ut vocant, *extractionem*. Restat, ut modo aperiam, quando una alteri praestet. Primo quidem suffusionis generi (§. CCCXVIII.), si non admodum inveteraverit, depressio magis idonea videtur, quam extractio. Facile enim instituitur, et quod magis interest, multo tutius minorique apparatu, nec minori eventus felicitate. Non idcirco tamen hoc in casu reiiciendam *extractionem* putaverim, si cuipiam magis placuerit, ea potissimum de causa, quod cataracta semel extracta non potest iterum adscendere, quemadmodum depressae interdum accidit. Non tamen extractio immunis est ab omni metu; nam facile in ea, si incaute nimis oculus comprimatur, cum aqueo humore etiam humor vitreus effluit, oculusque sine ulla spe reliqua vacuus concidit. In altero vero genere (§. CCCXIX.), in quo lens eiusque velamenta vitium ceperunt, depressioni extractionem anteponendam iure existimant Davielii sectatores. Nec dubitandum est, quin cysticae aliisque suffusionum speciebus (§. CCCXX.), si quod auxilium iis superest, ab extractione sola exspectari debeat.

§. CCCXXVI.

Praeparatio medica ad operationem. — Regimen post operationem.

Ac quoniam medicus plerumque huiusmodi operationibus vel praeest, vel certe consilio aegros dirigit, eum ideo decet non ignorare, qua ratione praeparandi illi ad utramque operationem sint, quodnam diaeteticum regimen adhiberi conveniat, et quid metui post depressam aut extractam suffusionem possit, quidque vitare et cavere pro sua parte debeat. Praeparantur ergo sanguinis missione, in primis plethorici, catharsi, tenui victus ratione et medicamentis attemperantibus, ut quam alienissimi ab inflammatione, qua oculus post operationem corripi potest, reddantur. Operationi vero dies serena et cubiculum lucidum eligitur, ut videlicet chirurgus plena in luce suo munere fungi possit. Peracta operatione superimponitur oculo linamentum aut spleniolum albumine ovi cum aqua rosarum conquassato

imbutum, et fascia etiam, sed laxe, firmatur, qua sanus quoque oculus contegi potest, ne motibus suis alteri noceat. Quin imo, si extractio adhibita est, oculus apte vinciri et deligari debet, saltem pro primis quatuor diebus, ne si tussis, vomitio aut sternutamentum inciderit, vitreus humor ex vulnere corneae prorumpat summo oculi exitio. Repetitur etiam, si opus fuerit, post operationem ipsam sanguinis missio, et vesperi eiusdem diei mite paregoricum dari etiam consuevit, ut dolor irritatioque somno avertatur. Quies summa saltem octiduo imperanda est, curandumque, ut capite erecto semper se contineant, tenui victu et medicamentis diluentibus et refrigerantibus utentes, caveantque a luce, vomitu, tussi, sternutamento, masticatione ac nimio calore. Alvus enematibus, aut sero lactis potuve mellito laxa servanda est, neque permittendum, ut e lecto egerendi causa se efferant, sed monendi sedulo sunt, ut sine conatu in vas sibi apte subiectum deiiciant. Post octo demum aut novem dies regiminis ratio aliquantum relaxanda est, oculusque paulatim luci, sed languidiori assuefaciendus, dummodo post operationem nullum infortunium supervenerit. Post operationem autem interdum accidit, ut sanguis in anteriorem oculi cameram effundatur, ex quo deinde facile hypopion nasci potest. Si illud forte eveniat, praeter sanguinis missionem, superdanda resolventia sunt, et in primis fomenta nonnihil aromatica et leniter vinosa. Frequentius vero ophthalmia supervenit, praesertim extractioni, quando nempe lens crystallina aegre foramen pupillae transiens, aut cochleari educta vim uveae et coronae ciliari intulit. Tunc enim inflammatione tota choroides facile tentatur, non penitus desitura, nisi post quindecim aut viginti dies. Curanda autem est ut aliae graves ophthalmiae interiores.

GLAUCOMA.

§. CCCXXVII.

Quid glaucoma. — Aliud glaucomatis genus. — Curatio nulla.

Proximum suffusioni *glaucoma* est. Id vitii contin-

git, ubi lens crystallina cum suo velamento multum mole augetur, sicque intumescit, ut vicinae reliquae oculi partes vexentur, molesteque premantur. Hisce se notis prodit malum: *oculus durus, digito renitens attollitur, et magis, quam naturaliter consuevit, prominet. In eo gravitatis quidam et doloris sensus est* (1). Intus quod visum impedit, et inspicienti se ostendit, colorem prae se fert marinae aquae, sive glaucum, unde eius nomen. Cum morbus adoleverit, pupillae dilatationem sive mydriasin etiam inducit, ex vitrei vero et retinae compressione, quam lens multum adaucta efficit, omnem delet videndi facultatem. De alio etiam vitii genere memorant scriptores, cui pariter *glaucomatis* nomen tribuunt. Id non crystallinae lentis, sed vitrei humoris proprium est. Adesse dicitur, cum vitreus humor mole augetur, praeter modum intumescit, et pelluciditate amissa glaucum induit colorem, accurate inspicienti satis perspicuum (2). Utrique glaucomatis generi supervacua, imo noxia est quaevis manuum curatio, non secus, ac suffusioni cum mydriasi, sive pupillae, nervorum ad oculum spectantium et retinae ipsius paralysi coniunctae, quod supra monuimus. Humor vero vitreus longe frequentius colliquescit et dissolvitur, et oculus non modo tum caligat, verum etiam concavus fit et flaccidus, nihilque prementi digito renititur. Hinc *necesse est*, inquit Platnerus, *corrupto vitreo humore, etiam lentem vitiari* (3). Quae est alia suffusionis species omnino incurabilis.

(1) Platn. *Instit. chirurg.* §. 1310.
(2) *Ib.*
(3) *Ib.*

AMAUROSIS SIVE GUTTA SERENA.

§. CCCXXVIII.

Causa.

Amaurosis est illa visus abolitio, quae vitio nervi optici aut retinae contingit. Haec, si cum nullo alio oculi morbo copuletur, ac proinde oculus sano similis inspicienti appareat, excepta pupilla, quae dilatata tan-

tummodo cernitur, *gutta serena* appellatur. Causa huius coecitatis proxima est omnino eadem, quae aliarum paralysium; remota vero vel ichores nervea filamenta imbuentes ac laxantes, vel eorum obstructio, aut pressio, aut distractio, vasorum sanguineorum plenitudo nimia, arteriae aut venae centralis varicosa dilatatio, fibrarum muscularium, et in primis musculi attollentis et abducentis, qui cum vagina nervi optici quodammodo cohaerent, et super nervum ipsum aliquantum decurrunt (1), convulsio aut spasmus, et thalami nervorum opticorum corrupti, compressi, vitiati. Sectio cadaverum amaurosin sive coecitatem invenit natam *a tumoribus nervos opticos comprimentibus, item a glandula pituitaria turgida, a lapide in nervo optico aut in glandula pineali, a cerebri vulnere, abscessibus, corruptione aut tumoribus variis, a tumore cerebri aqueo, ab effuso sanguine, a compressis thalamis opticis, a depresso cranio, a vulneribus capitis et cranii, a nervo optico extenuato et corrupto* (2), *a cerebri vitiis* (3), *a variis eiusdem malis* (4), *a corpore striato molli* (5), *a sanguine supra duram cerebri membranam effuso* (6), *ab osse in sinum falciformem impacto* (7), *a thalamis strigosis* (8), *a scirrho ad originem nervi optici* (9), *a tumore eum nervum comprimente* (10), *ab hydrocephalo* (11) aliisque organicis causis. Itaque morbo originem atque occasionem praebere possunt scabies retropulsa, ulcera intempestive consolidata, metastases, casus, ictus, abscessus, inflammatio, diutinus rerum lucidarum minutarumque intuitus, inquinamenta primarum viarum, cathartica validiora, atque hinc vasorum inanitas, consuetae evacuationes suppressae, hystericae et hypochondriacae affectiones.

(1) Zinn. *Descript. anatom. oculi human. cap.* 8. §. *VIII.*, *et cap.* 9. §. *II.*

(2) Haller. *Elem. physiol. t.* 4. *l. X. sect. VII.* §. *XIV.*

(3) *Id. ib. in not.*

(4) Boehmer. *Fascic.* 2. *praef. observ.* 3.

(5) Petit *lettr.* 1. *p.* 7.

(6) Manne *observ. p.* 154.

(7) Warner. *observ.* 1.

(8) Morgagn. *de sed. et caus. morb.* 1. *p.* 74.

(9) Muzell. II. p. 91.
(10) *Id. p.* 81.
(11) Morg. I. p. 181.

§. CCCXXIX.

Diagnostica signa amauroseos — Prognosis et curatio. — Cur alii oculorum morbi omittantur.

Ex his facilis amauroseos diagnosis habetur. Obscurum arduumque cognitu potius est, utrum nervus opticus, an retina sola laboret. Qua de re non parum disceptari solet. Ettmüllerus rei difficultatem tolli opinatur, docens, coecitatem, si paulatim accesserit, retinae vitio tribuendam esse, si vero repente et momento quasi ingruerit, verisimillimum esse, tunc a nervo optico male affecto eam proficisci. Verum, si quis contraria ratione concluderet, non minori fortasse veri specie id faceret. Quis autem retinae vitium a nervi optici vitio facile secernat? Insuper addunt alii, si oculus fricetur ac prematur digitis, atque hinc pupilla dilatari et constringi cernatur, indicium esse, nervos opticos integros atque intemeratos existere, laesam vero retinam aut aliquam partem eidem proximam. Contra nervum opticum vitiatum esse, si nulla pupillae dilatatio consequatur. Verum animadvertant hi velim, iridis sive pupillae motum saepe superstitem esse in vera amaurosi, tam a nervi optici, quam a retinae vitio genita. Satis enim est, nervos ciliares illaesos esse, ut iridis et pupillae motus non pereat. Rectius igitur concluditur, in vera amaurosi, si pupillae motus deficiat, praeter nervum opticum nervos ciliares et iridis proprios resolutos esse; si contra superstes sit, hos integros illaesosque esse. Ceterum sive retina sive nervus opticus proxime laboret, difficillimae curationis est morbus. Quae ad suffusionem atque apoplexiam curandam proposita a nobis sunt, eadem omnino amaurosi, si curabilis est, conveniunt. Interdum ptyalismus mercurio excitatus profuisse fertur. Interdum quoque aliquid emolumenti attulit supercilii confricatio, atque spiritus melissae, aut succini, aut cornu cervi, qua nervus supraorbitalis, ophthalmici ramus, egreditur, manu illitus, et pluries diuque ad-

hibitus. Convulsiva aut spastica amaurosis facile curatur, et fere per se paulatim evanescit. Febrium quoque symptoma aut aliorum morborum, iis superatis, ipsa quoque cessat. Quandoque observatum est, foeminas utero gerentes, atque inter initia amaurosi correptas, quarto vel quinto mense, aut demum post partum visum recuperasse, depletis fortasse cerebri vasis, aliorsumque sanguinis copia aut motu conversis. Superessent alia adhuc symptomata ad visionem imminutam aut depravatam pertinentia, uti *amblyopia hemerolopia*, *nyctalopia*, *myopia*, *presbytia*, *strabismus*, *nystagmus*, *diplopia* atque alia, si qua sunt; de quibus tamen, cum in pathologia generali satis explicari soleant, vixque peculiarem curationis rationem obtineant, dicere supersedebimus, eoque magis, quod pleraque a mala oculi conformatione permanant, perspicillisque solis quodammodo emendantur, aut aliorum saepe morborum effecta sunt, quibus sublatis et ipsa tolluntur (1).

(1) Inter paulo antiquiores, qui de oculorum morbis scripscre, legi merentur Maitre-Jeanius, Sanctyvesius, Boerhaavius, ex recentissimis vero Janinius aliique satis noti.

CAPUT XI.

DE GRAVEDINE, CORYZA ET PHLEGMATORRHAGIA.

§. CCCXXX.

Gravedo.

Non valde distant eiusmodi affectus, licet a plerisque nimium subtiliter aut scrupulose nimium distinguantur. *Gravedinem* vocant eam catarrhalem affectionem, in qua pituitaria membrana sic tumet, ut aëri in nares iter occludat, vocem obtundat, gravitatis sensum pariat, dolore modo obscuro, modo pun-

gente, modo pulsante caput universum, aut frontem tantummodo et tempora affligat, aurium sonitum ac tinnitum saepe coniunctum habeat, nullo tamen inter initia, aut certe pauco et tenui exstillante humore, qui demum circa finem morbi crassior tenaciorque factus emungitur. *Coryzam siccam*, sed improprie, nonnulli nominant, ut a *coryza* vera, quae humida est, moxque explicabitur, malum discernant.

§. CCCXXXI.

Coryza. — Phlegmatorrhagia.

Cum vero e naribus fertur tenuis pituita, sive humor serosus ac mucidus, modo crudus et acritudinis expers, modo acer et salsus, excitatque crebra sternutamenta cum aliis paulo ante descriptis (§. CCCXXX.) symptomatis, *coryzae* nomen morbus assumit. Vulgo *destillatio* dicitur. Quod si assiduum ac perenne fiat limpidi phlegmatis stillicidium, aut sinus potius frontales seroso humore ita scateant repleanturque, ut inclinato capite illico magna vi et sine ullo sensu prorumpat defluatque, *phlegmatorrhagia* Junckero aliisque nuncupatur. Saepe hisce morbis (§. CCCXXX. CCCXXXI.) accedit febricula mentisque insolitus torpor, non ex eo quidem, ut veteres putabant, quod e cerebro in nares humor destillet, sed quod utraque pars non absimili pituitosa congestione inferciatur.

§. CCCXXXII.

Causae horum affectuum proximae. — Remotae.

Proxima *gravedinis* causa videtur congestio sanguinis et seri in vasis, cellulis folliculisque membranae pituitariae et partium adsitarum, non raro ad levis inflammationis naturam accedens. In *coryza* vascula secretoria magis et folliculi mucosi afficiuntur, unde uberior serosi humoris et muci secretio excretioque. Aucta pariter secretio et excretio serosi phlegmatis in sinibus frontalibus causam *phlegmatorrhagiae* constituere videtur, nec ea poni et concipi potest, nisi sanguis serumque copiosius ad pituitariae eas partes, quae sinus vestiunt, feratur congeraturque. Remotae vero causae

censentur pituitae et seri copiosior vis, aucta eius cohaesio, vel insolita acritudo, vasorum membranarumque capitis, et potissimum pituitariae laxitas, aut repentina et subita contractio. Hinc aër humidus et frigidus, aut siccus et fervidus, cacochymicus corporis habitus, nicotianae abusus et exspiratio insensibilis cohibita, uti occasionales causae utplurimum intercedunt. Quod attinet ad exspirationem cohibitam, quae universim incusari solet, hanc ab omni culpa absolvendam censet Keilius in sua *Statica*, coryzamque derivandam mavult a noxiis frigoriferisque aëris particulis naribus ac cutis meatibus receptis, quae bonam sanguinis humorumque crasin pervertant. Alii frigori hosce affectus acceptos referunt, cum frigore norint sanguinem, lympham mucumque cogi, et vasa et fibras corrugari. Sed neutra harum opinionum placuit Thomae Simpsonio. (1). Etenim is a frigore quidem totum externum corporis ambitum percelli et constringi non inficiatur, sed illud inde consequi, ut ad pituitariam membranam interioresque huiusmodi partes, quasi per refluxum, maiori, quam consuetudo ferat, ubertate atque impetu humores compellantur et coacerventur, atque hinc congestio catarrhalis oriatur, de qua sermo est. Si quid vero iudicare licet singulae eiusmodi opiniones plurimum mihi videntur habere probabilitatis. Quandoque enim aliquid ab aura frigorifera in corpus nostrum immitti, quo ad catarrhales affectus via paretur, epidemicae in primis constitutiones ostendunt, in quibus interdum ita morbus universim diffunditur, ut nemini etiam ab iniuriis temporum diligentissime sibi caventi, aut ex alia aegritudine iam decumbenti fere parcat; dum sub eisdem temporum frigorisque similitudinibus nihil tale alias observetur. Utplurimum tamen exspirationem tam cutaneam, quam narium et faucium supprimi, sanguinem, lympham mucumque condensari, vasa, cellulas glandulasque per frigus coarctari, nemo negaverit, qui physicas frigoris proprietates novit. Neque a vero abest, sanguinem reliquosque humores, inventa in ambitu corporis maiori resistentia, uberius ex hydraulicis legibus interiores partes petere debere, in quibus pituitaria membrana profecto habenda est.

(1) *In Dissertationib.*

§. CCCXXXIII.

Anni tempora et aëris constitutiones.

Sed quaedam anni tempora et quaedam aëris constitutiones hisce morbis procreandis magis valent, in primis tempus vernum et hiemale (1), aestas sicca et aquilonia, et subsequens autumnus pluviosus et austrinus (2), vel aquilonius et siccus (3), itemque subitae et repentinae aëris ex calido in frigido mutationes. *Raucedines et gravedines in valde senibus non coquuntur* (4). *Quibus dolores capitis et frontis contingunt tum ex ingentibus ventis, tum ex frigore post vehementem aestum, eos gravedines potissimum quidem omnino liberant* (5). *In omnibus pulmonis morbis gravedines et sternutationes tum praeire, tum subsequi malum* (6). Haec ex Hippocratis oraculis ad prognosin. Ceterum huiusmodi affectiones saepenumero mitem morbum faciunt, et sola naturae ope dissipantur. Interdum tamen gravius et diutius infestant, et tum cerebro ipsi noxam afferunt, cum apoplexiae lethargi aut etiam catarrhi suffocativi metu. Nec minora mala timeri possunt, si coryza aut phlegmatorrhagia frigore incautius suscepto, aut quacunque alia causa repente supprimantur. Nam retropulsa serosa colluvies interius acutos vehementesque capitis dolores ad radicem nasi sese protendentes, vertiginem, aurium susurrum, totius corporis lassitudinem, torporem et febrem lentam accersit ex Swietenii (7) testimonio. Si humor, qui in coryza exstillat, acrior sit, ulcera etiam narium pessima, ozaenas cariemque paulatim gignit.

(1) Hipp. *aph.* 20. 23. *sect.* 3.
(2) *Aph.* 13. *sect.* 3.
(3) *Aph.* 14. *sect.* 3.
(4) *Aph.* 40. *sect.* 2.
(5) *Praedict.* II. 148.
(6) *Praen.* 93. *Coac.* 39.
(7) §. 69. *n.* 6. *in Boerhaav.*

§. CCCXXXIV.

Quomodo curentur.

Curatio iis innititur indicationibus, quas in febre ca-

tarrhali (1) posuimus. Generatim convenientissima sunt, quae diluunt, lentorem solvunt, congestiones digerunt, acritudinem temperant, exspirationis vias aperiunt, atque a capite naribusque revellunt, uti venae sectio, cucurbitulae tam siccae, quam scarificatae, balnea pedum, eccoprotica ex manna, pilulae de succino Cratonis, diluta foliorum theae, scordii, cardui benedicti, florum tiliae aut sambuci, decocta hordei, radicis scorzonerae, chinae, graminis, ligni sassafras, pulveres temperantes nitrosi atque alia huius generis. Naribus quoque inspirari potest vapor aquae calidae, ex herbis emollientibus decoctae, imo aqua ipsa tepida attrahi, et, si acrimonia humoris exigat, etiam lac aqua dilutum, vel aliquid mucilaginosi. Lenes quoque suffitus ex mastiche, succino, benzoë, baccis iuniperi laudantur in primis ad cubiculi aërem frigidum temperandum. In graviori capitis affectu, aut contumaciore malo, epispastica ex cantharidibus, quae vesicam excitent, collo brachiisque, aut pone aures, imo temporibus admoventur utilissime. Si malus humor pituitariam exulceraverit, decocta vel diluta salviae, menthae, millefolii, saniculae, rorismarini iniicienda sunt. Mel etiam subinde addatur, ut magis abstergant. Si haec non sufficiant, decocto guajaci, in primis si sordidum ulcus fuerit, mundari etiam oportet. Sed potissimum ad causam interiorem, luem veneream nimirum, scorbutum, cacochymiam, aut aliud mali genus coniunctum respiciendum est. Victus quoque ratio causis accommodetur. Aër nimium siccus vapore aqueo, humidus atque impurus resinosis balsamicisque suffitibus et luculento igne emendetur. Frictiones totius corporis moderatumque exercitium, quia humorum circuitum atque exspirationem adiuvant, summopere conferunt.

(1) *Vol. I. De febrib. §. CCCXLVIII.*

CAPUT XII.

DE NARIUM HAEMORRHAGIA.

§. CCCXXXV.

De haemorrhagia in genere. — Quot modis fiat. — Causae.

Si sanguis insigni aliqua copia praeter naturae institutum e vasis prorumpat, quaecunque sit corporis pars, ex qua effluit, generico id *haemorrhagiae* nomine designatur. Pro varia vero sede, unde manat, peculiarem denominationem distinctionis causa accipit. Effluere sanguinem e suis vasis quintuplici ratione posse, veteres docuere: I. *anastomosi* nimirum, sive extremorum osculorum, quibus donari ultimos arteriolarum fines putabant, dilatatione; II. *diaeresi*, sive canaliculorum divisione; III. *diapedesi*, sive exsudatione; IV. *rhexi*, sive ruptione; V. *diabrosi*, sive erosione. Arteriolarum exhalantium, quae fortasse solae in finibus hiant, dilatatio fit vel impetu sanguinis irruentis, vel canaliculorum laxitate, vel orificiorum atonia. *Diaeresis* contingit a causis, quae incidunt, pungunt, aut quocunque simili modo continuum solvunt. *Diapedesin* efficiunt nimia utplurimum sanguinis tenuitas, aut aquea eius dissolutio, et fibrarum laxata compages, et pororum inorganicorum, quibus vasa omnia et membranae scatent, dilatatio; *ruptionem* sive *rhexin* plethora tam vera, quam apparens, ictus, casus, nisus, auctus motus, obstructio, ligaturae, compressiones, spasmus, membranarum debilitas et similia. *Diabrosin* acritates variae, a quibus tunicae vasorum tam interius, quam exterius erodi possunt, donec perforentur. Sed quinque hae haemorrhagiarum rationes ad tres redigi commode posse videntur, ad *anastomosin*, *rhexin*, *diabrosin*; nam diaeresis cum rhexi, et diapedesis cum anastomosi fere conveniunt, aut certe vix distingui possunt, cum tam in punctione, quam in ruptura continuum solvatur, et in diapedesi aeque ac in anastomosi sanguis sine continui solutione exsudet et exstillet.

§. CCCXXXVI.

Signa causarum.

In quavis igitur haemorrhagia investigandum maxime est, qua ratione et qua ex causa fiat. Idcirco et quae eam antecesserunt, et quae comitantur, et ipsa sanguinis diathesis consideranda sunt diligentissime. Ictus, attritus, vulnus, immodicum exercitium aliaeque causae extrinsecae per se facile patent. Ex aegri autem habitu, temperamento, victu, genere vitae aliisque aut excedens sanguinis copia, aut raritas, aut tenuitas, aut acrimonia, aut atonia et laxitas solidarum partium dignoscentur. Retardatum vero alicubi sanguinis motum, aut impeditum circuitum, et simul alibi auctum impetum indicabunt uberior ad partem, unde dimanat, appulsus, tumor, distentio, rubor, vehemens vicinae regionis pulsatio. Aliquid etiam lucis affert attenta sanguinis effluentis consideratio. Floridus, rubicundus, magno impetu erumpens sui copiam aut raritatem ostendet, et, si difficulter ac tarde concrescat, etiam dissolutionem. Tenuis vero, aquosus et aquae, in qua caro lota fuerit, non absimilis serosae partis excessum aqueamque diathesin.

§. CCCXXXVII.

Divisiones et differentiae.

Diducitur haemorrhagia in eam, quae ab externa vi, et in eam, quae sponte et a causis internis proficiscitur. De illa, quam etiam *violentam* dicunt, agitur a chirurgiae scriptoribus; de hac vero, sive *spontanea* medici potissimum tractant. Alia item *salutaris* aut *critica* est, alia *non salutaris* aut *symptomatica*, alia demum *habitualis*, alia *accidentalis*. Salutaris illa dicitur, quae causam morbum efficientem aut effecturam, aut morbum ipsum tollit, uti accidit, quando corpus a superfluo et exuberante sanguine liberat, aut congestiones solvit, quod saepe adolescentibus ac iuvenibus praesertim fervidioribus obvenit. *Salutaris* quoque ea est, quam *criticam* dicunt, veluti quae acutos morbos, phrenitidem, sphacelismum cerebri, apoplexiam, hepatitidem, pleuritidem, cephalaeam, gravedinem, nervo-

rum distentionem, febrem ardentem aliosque similes indicat. *Non salutaris* est ea, quae neque morbum tollit, neque eius causam, aut novum aliquem morbum infert. Ad hanc spectat etiam *symptomatica* itemque illa, quae nimium protrahitur, viresque exhaurit, et sic alium morbum post se relinquit. *Habitualis* crebrius revertitur, et praeter evidentem peculiaremque causam accedit. Contraria fit ratione *accidentalis*.

§. CCCXXXVIII.

Prognosis.

Haemorrhagiam eo maius periculum afferre, quo e vasis insignioribus fit, non est qui non videat. Quo etiam profusior est, et breviori tempore plus sanguinis proiicit, ut aliquot eius librae cito effluant, quo imbecillior aeger videtur, et maxime si simul facies, labia, ungues et reliquum corpus pallescant, extrema frigeant, arteriae subeant deficiantque, somnus occupet, et animus linquatur, eo propius imminet extremum vitae discrimen. Defectio vero animi non semper terrere omnino debet; nam interdum sanguis, quem reliqua auxilia cohibere non potuerunt, intercepto aliquantulum, aut quiescente cordis motu, cum minus, vel parum, imo nihil a tergo urgeatur, subsistit, concrescit in thrombos, et vasa aperta occludit, nisi etiam propria vi contractili constringantur. Periculosior quoque est ea, quae ab interna causa efficitur; aut certe non minus prudentiae atque opis exigit ipsa, quam quae ab externa. In universum facilius curatur, imo non raro per se ipsam, et sponte cessat, quae ex plethora oritur. Denique quaecunque fuerit haemorrhagia, si pro eius duratione copia sanguinis effusi modum non excedat, ex se sola non poterit magno detrimento esse. At si modum excesserit, animi deliquia, corporis languor, cachexia, hydrops timeri debent. Nec obstat prostare exempla quaedam sanguinis enormi copia excreti cum periculo quidem non exiguo, sed sine vitae iactura. Pessimum demum signum iure habetur, si ab haemorrhagia pulsus occultentur, vacillent, evanescant, syncope crebro ingruat, extrema frigescant, et membra convellantur.

§. CCCXXXIX.

De haemorrhagia narium speciatim. — Differentiae. — Prognostica.

Quae hactenus de haemorrhagia generatim explicata sunt, accommodentur etiam peculiari sanguinis e naribus profluvio, sive narium haemorrhagiae, quae ex disruptis, aut dilatatis, aut erosis, aut laxatis membranae pituitariae vasculis oriri consuevit, easdemque remotas causas agnoscit, quas ceterae haemorrhagiae. Praeter communes differentias, de quibus iam (§. CCCXXXVII.) dictum est, huius propria est illa, quae a modo, quo effluit sanguis, derivatur. Etenim vel abunde et magno fluxu erumpit, et tunc vera est narium haemorrhagia, vel guttatim et parcius lenteque exstillat, et tunc *stillicidium* dicitur. Quod ultimum in morbis symptomaticum est atque inutile naturae conamen; nihil enim paucum communiter esse potest criticum (1). Narium haemorrhagia senibus inassuetis superveniens saepe apoplexiam praedicit. Si hominibus valde imbecillis haemorrhagia accedat saepe vitam cum sanguine effundit, vel tabem relinquit, aut cataractam, glaucoma, guttam serenam, et ex his oculorum caliginem et coecitatem (2). Hecticis vero, quibus sanguis colliquescit, et omnia vasa laxa sunt, haemorrhagia mortem propinquam portendit.

(1) *Coac. n.* 57. 337. 340.
(2) Platner. *Ars medend.* §. 269.

CURATIO.

§. CCCXL.

Curatio duplex. — Triplex remediorum genus. — Primum genus.

Salutaris et *critica* narium haemorrhagia, dummodo immodica non sit, quo casu salutaris esse nequiret, minime cohibenda est. Cohibita enim praeter alia mala interdum convulsionem accersit, sola sanguinis detractione sedandam (1). Non salutaris curationem exposcit.

Curatio autem duplex est, alia haemorrhagiae praesentis, alia post eam iam compressam. Tempore haemorrhagiae ea adhibentur, quae sanguinem sistunt. Haemorrhagia iam cohibita, vel diutius protracta, causae eam efficienti occurritur. Multa ad sanguinis fluxum sistendum proponi solent, quorum aliqua sanguinis copiam minuunt, eiusque cursum a naribus avertunt, aliqua pravam eius qualitatem emendant, aliqua demum ora vasorum coarctant et claudunt. Primi generis remedia sunt sanguinis missio per intervalla opportune iterata, cucurbitulae tum siccae, quam scarificatae cervici, scapulis, dorso, cruribus aut hypochondriis (2) applicitae, artuum ligaturae dolorificae et sanguinis per venas regressum retardantes, terror repente incussus, aqua frigida inopinanti in faciem aut dorsum inspersa, aut pudendis admota, lipothymia, epithemata ex gypso, aceto et albumine ovi parata, et fronti frigide imposita.

(1) *Coac.* 336.
(2) Van Swieten. §. 741. ibique allegat Galenum, qui cucurbitulam hypochondrio dextro defigebat, si sanguis e dextra nare fluebat, sinistro, si e sinistra, sicque sanguinem illico sisti testatur.

§. CCCXLI.

Genus alterum.

Ad alterum genus spectant multa et varia, prout variat sanguinis vitium. Nam si sanguis nimium exaestuet ac turgeat, refrigerantia conveniunt ex lactuca, nymphaea, portulaca, acetosa, atque omnia subacida et temperantia, imo acetum et acida ipsa mineralia, item emulsa ex seminibus frigidis, nitrum et similia. Enemata actu frigida et ad laxandam alvum, et ad sanguinis fervorem inhibendum subter dari suadet Platnerus (1). Si vero aquea tenuitate sanguinis peccet, et simul atonia et laxitas solidarum partium concurrat, adstringentia et roborantia, uti plantago, urtica, consolida, cortex peruvianus, cascarilla, bistorta, tormentilla, cotonea mala, malicorium, balaustia, terrae sigillatae, corallia et ferrum opportunissima sunt. Si demum acrimonia subsit aliqua, eidem opponi debent,

quae peculiariter adversa creduntur, et ea, quae demulcent atque involvunt, alibi iam multoties memorata. Prae ceteris autem opium, plethora ablata, commendatur, utpote quod nimias quascunque evacuationes praeter sudorem compescit, nervorum sensibilitatem minuendo, et spasticos motus sedando. At licet vim cordis intendere soleat, non tamen dandum est aegro viribus fractis, nisi cautissime, et quodammodo cicuratum, quale in aethiope vegetabili, in diascordio Fracastorii aliisque praeparationibus.

(1) *L. c.*

§. CCCXLII.

Adstringentia externa.

Vasorum oscula claudunt, quod tertio loco posui, medicamenta extrinsecus applicanda, cuiusmodi sunt alumen, vitriolum, sanguis draconis, agaricus *pedis equini facie* quercui adnascens (1) atque alia. His turundae conspersae, aut in iis solutis intinctae in nares induntur, ut aperta vasa comprimant atque adstringant. Linamenta quoque ex vini spiritu meracissimo et calido, vel balsamo adstringenti Gherlii, vel ex tinctura catechu expressa ad id commendantur. Valentius agunt pulvere *colcotaris* adiuta, aut phlegmate vitrioli madefacta. Hîc complures aquae vulnerariae romanae maxime credunt, tanquam certissimo euporisto, etsi ambigua admodum eius virtus aequis iudicibus videatur. Fuligo, si alia ad manus non sint, cum albumine ovi subacta, ac turundis vel gossypio inducta utilissime in nares intruditur. Sed tot medicamentis opus non est. Solae turundae ex linteis carptis aut contortis sine alio additamento sufficiunt, si in nares ita indantur, ut valide vasculis apertis adprimi possint. Adprimuntur vero multis rationibus, quas apud chirurgos videre est. Si altius vero demitti debeant, ut ad ora venarum hiantia perveniant, filo alligantur, quod per nares faucesque traiectum eas et, quo exit sanguis, adplicat et prout necesse est, dirigit; quemadmodum tradunt chirurgiae magistri. Interdum sola narium per digitos compressione continuata, si anteriori e loco sanguis manet, sanguinis fluxus sistitur.

(1) De hoc fungi genere, eiusque usu vid. *Comm. Lips. vol.* 1. *p* 144., et *Observ. sur l'usage de l'Agaric. de M.* George Heate *London.* 1758.

§. CCCXLIII.

Cura prophylactica.

Sanguine cohibito, si haemorrhagiae origo ab eius aliqua labe sit, aut ab aliqua causa manifesta derivarit, accommodatis remediis utendum est, quibus mali reditus praecaveatur. His autem remediis regimen opportunius adiiciatur. Aeger in loco frigidiusculo et obscuro quiescat, leviter stragulis tectus, et capite erecto et sublimi se contineat, neque multum loquatur, neque quidquam calide sumat, aut solidi mandat. Liquida igitur alimenta et refrigerantia sint, ne maxillarum motu sanguinis fluxus augeatur aut renovetur. Exulent quae sanguinem augent, aut concitant, aut attenuant. Aqua frigida potui detur, vino interdicto, nisi summus virium lapsus suadeat, tantillum vini, quod tenue sit, rubellum et subausterum concedendum esse. Motus omnis sive animi, sive corporis diligentissime vitetur.

CAPUT XIII.

DE DOLORE AURIUM ET QUIBUSDAM AUDITUS VITIIS.

§. CCCXLIV.

Otalgia vera et spuria. — Otitis.

Aures dolori, sive *otalgiae*, non secus quam alia quaevis pars, et quidem molestissimo, obnoxiae sunt. Itaque de eo primum, deinde de quibusdam auditus vitiis, videlicet abscessu, ulcere, auditu gravi, surditate et tinnitu sermo habendus est. Duplex otalgiae genus occurrit, alterum sine inflammatione coniunctum. Prius illud *otalgia spuria* sive *notha*, posterius *vera* vulgo

audit. Hanc alii *otiten* appellant. Sedes utriusque frequentior est membrana, quae meatum auditorium intus succingit, ac cerumen secernit effunditque. Non ideo tamen reliquae interioris auris particulae, uti tympanum et labyrinthus, dolore immunes sunt, licet revera hae rarius eo afficiantur.

§. CCCXLV.

Causae et signa.

Otalgiam notham procreant vel nervi irritati, vel spasmi, vel humor acer et serosus, aut rheumaticus congestus, aut alia quaevis causa fibras, nervos, vasa distrahens, comprimens aut vellicans. *Veram* autem, sive *otiten* aliqua unius vel plurium auris partium inflammatio. In illa febris nulla est, in hac dolori febris adiungitur. Quod inter utramque discrimen praecipuum constituit. In utraque aures tinniunt atque obsurdescunt. Causae et occasiones otalgiae multiplices sunt. In pueris frequentissima reputatur dentium molarium eruptio; rami enim nervi maxillaris inferioris, qui tertius quinti paris ramus est, et qui ad linguam pertinet, cum minori nervo, qui ab aure descendit, et a septimo pari huiusque portione dura deducitur, una committuntur (1) et miscentur. Ex quo sequitur, ut summa inter maxillam et aurem consensio, quocunque modo ea fiat, intercedere debeat. Post hanc veniunt subitae et vehementes tempestatum atque aëris vicissitudines, catarrhi inde orti, subitum frigus capiti aut pedibus calefactis admissum, tinea, achores, scabies retropulsa, metastases in febribus acutis, aliena in aurem illapsa, ingressa, intrusa, innata, ac demum cuncta ea, quae ad dolorem aut inflammationem inferendam valere, pluries alibi memoravimus.

(1) Platner. *l. c.* §. 350.

§. CCCXLVI.

Otitis descriptio.

Speciatim *otalgia vera* sive *otites* se prodit dolore acutissimo, calore, ardore, pulsatione arteriarum adaucta, febre vehementi et puncturis crebris, sic ut pars

quodammodo terebrari videatur. Nullus tamen tumor ruborque nullus extrinsecus conspicitur, nisi forte exteriora quoque eodem malo teneantur. Pro loci vero diversitate, quem inflammatio incessit, propria quaedam ac peculiaria indicia exseruntur. Quando meatus auditorius solummodo inflammatur, dolor magis externus est, tactu recrudescit, auditus potius obtunditur quam aboletur, atque interior eius facies, quae oculis patet, insigniter rubet ac tumet. Membranam porro tympani huiusque cavum inflammatione tentari noscimus, si doloris sensus interior atque acutior videatur, ad fauces usque porrigatur, magnum tinnitum socium habeat, nec tamen auditum penitus auferat. Atrociora omnia, si intima, sive tertia auris cavea, labyrinthus videlicet, laboret. Tunc enim auditus fere aboletur, dolor acerrimus penitiorque est, ad caput cerebrumque protenditur ac pene dementat, et non raro nervorum distentiones, vomitus, animi deliquia ac delirium superveniunt.

§. CCCXLVII.

Prognosis.

Otalgia vera, sive otites gravior est et periculosior altera, eoque magis, quo penitiores auris sedes affligit, et quo minus cerebro parcere videtur. Hinc non raro septimo die enecat, nisi arte citissime resolvatur, aut narium haemorrhagia opem ferat, aut pus ex aure erumpat. Resolvitur enim quandoque; crebrius in suppurationem desinit, et pure deinde manante magnum dolori et gravitati levamen accedit. Verum ab abscessu ulcus interdum relinquitur, quod, nisi bene coëat, perpetuum sonitum aut strepitum creat. Otalgia a sero acri, aut affectibus catarrhalibus, interdum sudore, interdum alvi fluxu finitur.

CURATIO.

§. CCCXLVIII.

Inflammatio tollenda. — Otalgia catarrhalis quomodo curanda. — Otalgiae nervosae cura. — Vermes, pulices, insecta. — Abscessus. — Pus nimium. — Tubercula meatus auditorii.

Resolvenda igitur statim ab initio inflammatio est

venae sectione, scarificatione occipitis aut scapularum, balneis pedum, leni alvi ductione et medicamentis antiphlogisticis ac diluentibus. Extrinsecus etiam fomentis, cataplasmatibus anodynis resolutio tentanda. Dolorem lenit aqua tepens, lac muliebre aut vaccinum, oleum amygdalarum amararum, vitellorum ovi, seminum papaveris albi aut hyoscyami recens expressum, si in aurem instilletur, aut gossypium ex his madidum indatur. Si otalgia a catarrho ac serosa congestione fit, avocandus humor est cucurbitulis, cantharidibus collo aut processui mastoideo impositis, sialagogis, radice pyrethri videlicet, pimpinellae albae, mastiche, pipere, foliis nicotianae ore detentis, catharticis ac sudoriferis. Neque sanguinis missio praetermittenda est, quando doloris acerbitas praesentissimum auxilium petit. At si nervorum affectiones et spasmi, quod hystericis hypochondriacisque saepe evenit, dolorem exciverint, opio, anodynis atque antispasticis ei occurrendum est. Ignorari vero non debet, quaecunque in aures demittuntur, cuncta prius leviter calefieri oportere. Neque his, praesertim oleosis, abuti licet; nam ita interdum laxantur auris interiora, aut obstruuntur, ut aegre deinde in integrum restitui possint. Si quid demum alieni in aurem aut irrepsit, aut in ea concrevit, quod otalgiam efficiat, id dexterrime et citissime educi debet. Vermes oleosis, dulcibus, aut, ut aliis placet, amaris occidi, pulices atque alia insecta aqua, melle aut gossypio immisso extrahi possunt. Corn. Celsus *lanae paululum*, inquit, *in aurem compellendum est, quo pulex, vel aliud animal, quod intus est, illud subeat, et cum eo extrahatur* (1). Ubi vero suppurationis initium est, emollientia cataplasmata ex mica panis albi cum lacte et foliis malvae decocta super dentur. Pus autem confectum avocetur pinguibus, aut frusto lardi, aut butyro, et iam exiens eluatur aqua hordei vel simplici, vel mellita, et si abstergendum magis sit, aliquid mellis ex rosa adiicere opportunum est. At ubi multus humor ex abscessu aut ulcere diu profluit, inconsulto comprimi non debet. Saepe retentus cuniculos agit, aut in cerebrum magno vitae periculo convertitur. Quare satius est iis uti, quae humorum dyscrasiae prospiciunt, totumque corpus emendant, quo fere fit,

ut ulcus sine noxa coalescat. Interdum folliculi sebacei sive glandulae, a quibus cerumen aurium secernitur, alicubi obstruuntur, et tuberculum aliquod formant. Id si inflammationem subeat, gravis otalgia oboritur, cito in abscessum desitura. Huic raro venae sectio necessaria est. Sola emollientia, anodyna et demulcentia sufficere consueverunt.

(1) *L. VI. cap. VII.*

GRAVIS DIFFICILISQUE AUDITUS.

§. CCCXLIX.

Curatio.

Imminuitur audiendi facultas, sive gravior difficiliorque auditus evadit (*dysecoeam*, vel *hypocophosin* Sauvagesius vocat) multimodis, praecipue vel ex auriculae vitio, abscissione, mutilatione, depressione, vel ex meatus auditorii obstructione, compressione, tumore, cerumine indurato, pure concreto crustisque innatis, vel ex tympani membranae aliarumque partium relaxatione, aut ex serosi humoris copia illas alluente, ut in catarrhis fieri consuevit, vel etiam ex consensu primarum viarum, ut in hypochondriacis. Auriculae defectum supplet corniculum acusticum. Obstructum meatum auditorium reserat ceruminis aut puris concreti, aut crustae innatae dissolutio per saponacea atque oleosa iniecta, tumorum exstirpatio, incisio, destructio. Tympani membranae contentisque partibus robur et firmitatem reddunt suffumigia sicca et leviter balsamica, aut essentia castorei, tinctura succini, spiritus vini camphora nonnihil imbutus, quibus gossypium intinctum meatui auditorio inseritur, ibique relinquitur, ut aëris humiditas arceatur. Serosam catarrhalemque illuviem revellunt evacuantque errhina, sialagoga, diuretica, hydragoga, sudorifera, fonticuli, setacea, vesicantia occipiti aut processui mastoideo apposita. Saburra, si primis viis insidet, et gravem auditum efficit, eccoproticis educitur; spasmi vero, si ab his morbus pendet, paregoricis et antispasticis sedantur.

SURDITAS.

§. CCCL.

Causae. — Cophosis. — Curatio.

Si meatus auditorius membrana praeter naturam, ut in recens natis interdum accidit, aut alio organico vitio occludatur; aut tympani membrana rigescat, aut ossea facta sit, aut disrupta; aut ossicula tympani, aut labyrinthi aliaeque interiores partes gravi labe, carie, ulcere contaminatae, aut aliter destructae sint; aut tuba Eustachiana coaluerit, quod tumore, scirrho innato aut cicatrice, ut post ulcera venerea faucium, fieri potest; aut nervi acustici paralysi resoluti fuerint, ut post capitis ictus vel apoplexiam evenit, evidentissimum est, surditatem sive *cophosin* subsequi, sive auditum deleri, et nullam ferme spem relinqui curationis, excepto eo casu, in quo incisio meatum aperire potest. Aqua praeterea repletur interdum tympani cavum propter tubam Eustachianam obstructam aut aliter clausam, aut propter inhibitam, aut deperditam vasorum absorbentium sive lymphaticorum facultatem; sic autem repletur, ut tympani membrana extrorsum urgeatur, et stapes fenestrae ovali, membrana vero fenestrae rotundae introrsum vehementer adprimatur, quam ob rem auditus paulatim aboleatur necesse est. Tunc si quid auxilii est, id certe exspectandum videtur vel a gargarismatis, vel a sialagogis, vel ab ulcere processui mastoideo, cuius cellulae cum tympani cavo communicant, per ferrum ignitum vel lapidem infernalem, ut Bellostius suadet, inusto et diutissime manante.

AUDITUS DEPRAVATUS.

§. CCCLI.

Paracusis. — Curatio.

Superest demum auditus depravatus, ad quem referri debet, auditus acutior, tinnitus, susurrus, bom-

bus et sibilus, soni nimirum praeter naturam, qui ex nimia sensibilitate, vel ex tremoribus auctis et inordinatis in aurium caveis, ossiculis, membranis aliisque partibus excitatis oriuntur. Haec vitia uno *paracusis*, sive *auditus falsi* vocabulo Sauvagesius complectitur. Tremores autem illi vel ex plethora, vel ex sanguinis copia in vasa capitis et aurium impulsa, vel ex fibrarum muscularium ad aures spectantium aucta irritabilitate, aut per stimulos quosdam excitata, vel ex aëris in cavo tympani, aut aquae in labyrintho eiusque ductibus contentae agitatione gignuntur. Quis enim non videt, a validius pulsantibus aurium aut cerebri arteriolis insolitum quasi corporis percussi sonum edi, aut a tensione nimia membranae tympani musculorumque, aut a nimia nervorum sensibilitate molestiorem acutioremque auditum reddi, aut a concussis ossiculis, aquave labyrinthi tinnitum, sive susurrum, aut denique ab aëre intra tympani cavum clauso et expanso, repenteque per tubam Eustachianam exploso bombum, vel ab eodem sensim ac difficulter per eam erumpente sibilum quendam excitari? Interdum haec varia auditus depravati symptomata seorsum et solitaria incidunt, interdum nervorum distentionem, epilepsiam, apoplexiam deliriumve antecedunt, interdum morbis acutis superveniunt, interdum alias aegrotationes, uti hypochondriasin aut hysteriam subsequuntur. Singulis his curatio adhibenda est, quae causis accommodata videtur, quaeque ex superioribus erui facillime potest.

CAPUT XIV.

DE ODONTALGIA.

§. CCCLII.

Odontalgia. — Descriptio et explicatio. — Symptomata. — Causae remotae.

Dentium dolor vocatur graece *odontalgia*. Qua dentes in alveolis reconduntur, cavi intus sunt, nervis

vasisque sanguineis instructi. Exterius periostio, ligamentis ac gingivis firmantur. Si alicubi inflammatio fiat, aut serosa congestio, aut acer irritansque humor aliquam ex illis partem vellicet, aut caries dentem exedat, dolorem induci necesse est varium, variaque inde symptomata nasci. Plerumque gingivae tument ac rubent, imo malae ipsae similia patiuntur; febris quandoque accedit, pulsatio, vigilia perpetua, aurium, oculorum et capitis per consensionem dolores. Inflammatio sive socia sive pedissequa saepenumero in abscessum desinit. Si interiora hoc occupentur, dentis caries, vacillatio, corruptio, fistula timeri possunt. Si exteriora, parulis, epulis ac gingivarum destructio. Causae remotae fere eaedem sunt, quae otalgiae. Pro causarum vero ratione etiam curatio variari debet, quemadmodum in curatione otalgiae praeceptum est.

§. CCCLIII.

Curatio.

Praeter ea, quae primo ad otalgiam (§. CCCXLVIII.) proposita sunt, laudantur lenia diaphoretica, in primis roob baccarum sambuci ad unciam unam pro dosi et anodyna. Ore continendum est vel lac calens, vel aqua ex capitibus papaveris albi, vel seminibus hyoscyami decocta, et cum pauxillo aceti remixta, cautione adhibita, ne deglutiatur. Extrinsecus etiam fotus et cataplasmata mollissima et dolorem sedantia loco dolenti admovenda sunt. Intrinsecus praeterea aliquid opii, si dolor urgeat, dari licet. In ea odontalgia, quae a serosa congestione aut ab acri humore est, non aliena curatio videtur, quam otalgiae ex simili causa natae (§. CCCXLVIII.) idoneam posuimus. Nonnulli anthelicis extremum, antitragum aut auriculae lobulum inurendum iubent ferro ignito aut moxa. Sed praestantior locus est pone aures, aut subter eas, quoniam arteria, vena et nervus sub aure ibi exsistunt, et maxillam inferiorem ingrediuntur, et secundum eius longitudinem in omnium dentium inferiorum radices distribuuntur. Hîc itaque cauteria aut vesicantia magis conveniunt, et serum acre revocant, excernunt, et quodammodo nerveam sensibilitatem at-

que ataxim delent. Observatum enim est, sola validiori compressione pone maxillam inferiorem adhibita interdum dolorem illico compesci. Emplastra itidem ex mastiche, balsamo peruviano, camphora opioque composita, et temporibus atque infra orbitam applicita celerrimum solamen afferunt. Nervus quippe a quinto pari ad musculos temporales pertinens eiusdem originis est cum nervis, qui ad dentium radices feruntur, et sub orbita qui statim egreditur nervus, ad dentes anteriores maxillae superioris porrigitur.

§. CCCLIV.

Dentis caries. — Dentis evulsio.

Dolor a carie dentis opio indito, aut guttula olei caryophyllorum, vel spiritus vitrioli instillata, aut gossypio excepta atque imposita egregie sedatur. Si huic auxilio non cesserit, ferramentum ignitum per cannulam in cavum dentis demitti oportet, quo et caries et nervea interior membrana destruatur. Cavum deinde plumbi frustulo rite conformato implendum est, ne a cibo, potu aut aëre malum iterum exacerbetur et recrudescat. Quod si haec quoque non profuerint, aut adhiberi nequiverint, dens erit extrahendus, ut non solum dolor cum ipso evellatur, verum etiam ut a contagione reliqui, in quos facile proserpere solet, liberi serventur. Sed vitanda est dentis evulsio, si inflammatio magna aut tumor non exiguus dentem circumcingat. Evelli etiam dentem expedit, ubi fistula prope dentem est, aut ab eius carie genita spectatur. Nisi eo evulso, ipsa coire aut impleri nequit. At caninorum extractio periculosior est ob profundiores radices, quibus adhaerent, nec minorem difficultatem exhibent postremi ac medii molares ternis vel quaternis radicibus praediti. Nam ab eorum, qui superiores sunt, extractione laedi oculi possunt, ab utrisque vero tum superioribus, tum inferioribus haemorrhagia, inflammatio, maxillae laceratio et fractio non raro contingunt. Haemorrhagia interdum tanta est, ut consuetis stypticis medicamentis comprimi nequeat. Spongia sicca dentis alveolo imposita et manu valide pressa haemorrhagiam quinque iam dies durantem a medico

cohibitam legimus (1). Similem haemorrhagiam ex hac ipsa causa ortam, et iam ad viginti et ultra horas protractam sistere mihi quoque contigit pulvere fungi agarici igniarii alveolo avulsi dentis prius repleto, deinde eiusdem frustulis planis desuper gradatim impositis, ut dentibus alterius maxillae et premi, et loco contineri possent.

(1) *Comm. Lips. vol.* 4. *p.* 91.

§. CCCLV.

Dentitioni quomodo prospiciendum. — Dentium reliquis vitiis.

Cum odontalgiam dens aliquis erumpere nitens gignere cognoscatur, gingiva oleosis, pinguibus, mucilagineis primum mollienda, deinde, si necessitas urgeat, incidenda scalpello est, ut exitus denti comparetur. Abscessuum, fistularum, parulidum epulidumque curatio chirurgis committatur. Si vero dentes vacillent, gingivaeque depereant, et quasi absumantur, in causam inquirere oportet. Si tartarea crusta inter gingivam et dentem accreverit, eiusque carnem procul secedere cogat, subacidis ea dissolvenda est, aut ferramento in scalpelli modum aptato auferenda. Si ligamenta et gingivae laxatae in causa sint, ut dentes labent ac vacillent, adstringentibus et roborantibus firmentur. Ubi vero erodens, acris, aut acida lympha id praestat, antiscorbutica, antacida, imo et balsamica tam intrinsecus, quam extrinsecus in subsidium vocentur.

CAPUT XV.

DE TUMORE GLANDULARUM, PAROTIDUM ET MAXILLARIUM VULGO *ORECCHIONI* (1).

§. CCCLVI.

Differentiae.

Parotidum tumores recte dividuntur in tria genera. *Primum* genus est eorum, qui febribus acutis, et praesertim malignis aut pestilentibus superveniunt. De his iam alibi (*Vol. I. de Febr.* §. *CCCII.*) a nobis actum est. *Alterum* eos comprehendit, qui morbos chronicos, scrophulas, luem veneream, scorbutum, scirrhosam cancrosamque diathesin subsequuntur. Hi ad alios morbos, quorum curatio alibi tradenda est, aut ad morbos tantummodo chirurgicos spectant; de quibus nequaquam nostrum est verba facere. *Tertium* vero genus est, quando parotides et maxillares glandulae repente intumescunt et dolent, nec diu, nec gravibus, aut saltem non periculosis symptomatibus, si recte curentur, stipantur, brevique et perfecte resolvuntur. Pueros atque adolescentes duntaxat hoc genere corripi solitos nonnulli tradunt. At quanquam illos huic malo magis obnoxios fateamur, experientia tamen compertum est, nullam quandoque aetatem sexumque nullum immunem ab eo esse, in primis cum epidemicum est; nam interdum epidemici aut stationarii more vagatur. Quin imo velut endemicum quibusdam in regionibus esse (2) dicitur. Tumores huiusmodi, quia vix unquam suppurationem subeunt, sed facili resolutione evanescunt, *lymphatici* et *serosi* a plerisque reputantur; quanquam interdum inflammatoriam indolem indubiis notis exhibeant. Peculiari nomine carent apud medicos, a quibus saepe eorum descriptio et curatio praetermittitur. Idcirco nonnulli eos redigunt ad anginas nothas, aquosas, aut ad bronchocelen (3). Id Etruria et reliqua Italia vulgo vocantur *orecchioni*, *gotoni* et *gotazze*.

(1) *Synonyma.*

Orecchioni *Etruscis*, Gotoni *Bononiensibus et Flaminiae po-*

pulis, Gotazze *Genuensibus*, Oreillons *et* Ourles *Gallis. Parotis spuria* Lieutaudii, *Synops. univers. Prax. med. l.* 2. *sect.* 2. *p.* 300. *ed. Patav.* 1777. *Parotis benigna et simplex fortasse* Sauvagesii *Nosol Cl.* 1. *ord.* 3. *gen. XVII. Parotides seroso glutine tumentes* Thom. Laghii, *De bon. scient. et art. instit. atque Acad. t. V. p. I. inter Opuscul. p.* 117. *Narbonensium morbus familiarissimus, cuius levior gradus* Gales, *gravior* Courbudos *vocatur.* Lieutaud. *l. c.*

(2) *Journal de Méd. t. VII. p.* 379., ubi Rochardus endemicum huiusmodi morbum in *Belle-Isle en Mer* esse affirmat, atque egregie describit.

(3) Lieutaud. *l. c.* Targioni Tozzetti *Prim. raccolt. d'osserv. med. p.* 176. Vogel. *De cogn. et curand. etc.* §. 192.

§. CCCLVII.

Morbi historia.

De his igitur nunc referam quidquid aut aliorum observationes aut meae me docuerunt. Plerumque hic morbus hieme, saepius vere se exserit, quin ulla alia corporis labes praecesserit. Pueris et iuvenibus magis, quam adultis infensus est, interdum nec senibus parcit, quod iam supra animadversum est. Subitas utplurimum caloris in frigus mutationes, et nivosas humidasque aëris constitutiones subsequitur. Saepe post aliquam vehementiorem corporis exercitationem aut frigus susceptum adoritur, graviusque afficit fervido et bilioso temperamento homines. Parotides igitur intumescunt primum leviter, mox graviter et durae fiunt, dolore quodam tensivo molestae. Colorem cutis vix mutant, imo interdum leve integumentorum oedema exhibent; quo factum est, ut cl. Louisius opinaretur, cellularem telam magis, quam glandulae corpus affici (1). Quandoque tamen nihil oedematosi integumenta prae se ferunt, sed tumor durus et tensus acriter dolet, et rubore quodam quasi erysipelatode suffunditur. Praeter parotides simili tumore una attolluntur glandulae maxillares, et in nonnullis etiam illae, quae in collo sitae sunt; in aliis tonsillae ipsae occupantur, ita ut non modo manducatio, sed etiam deglutitio ipsa reddatur difficilis. Tumor autem magnitudine varius est, modo planior modo eminentior, et quandoque tantus, ut totam faciem effigiemque deformet.

(1) *Encyclopéd. v. Oreillons.*

§. CCCLVIII.

Ubi mitior morbus est, febrem nec movet, nec aegros lecto addicit. Tunc plerumque solius naturae ope intra paucos dies paulatim decrescit et finitur. Quies tamen in lecto, potus calidus ac leniter diaphoreticus, fomenta humida et mollientia, aut lintea duplicata sicca et calentia, aut demum inunctiones ex oleosis applicitae blande et innoxie resolutionem accelerant. Raro ultra septem dies protrahitur. Si vero gravius affligit, vel cum febre incipit, vel febris ad eum accedit, nunc parva, mitis et brevis, nunc magna et vehemens, quae interdum ad aliquot dies persistit, plerumque continua remittens, et vespere suas accessiones renovans. Id praecipue incidit, quando malum epidemice grassatur. Interdum vis epidemica tam late diffunditur, ut ne convalescentes quidem ex aliis morbis praetereat. In constitutione epidemica anni 1753, quam Bononiae vidit, atque accuratissime descripsit Thomas Laghius (1), febris in graviori malo non destitit, nisi post nonam, aut undecimam, aut decimam quartam diem. Tunc sane sanguinem mitti, etiam iterato, oportet; quemadmodum saepius expertus sum, et ipsemet Laghius testatur. Utplurimum tamen, ubi febris minus urget, sanguinis missione omissa, sufficiunt blanda eccoprotica, diluentia antiphlogistica, victus tenuis et fomenta emollientia. Interdum nec fomenta ipsa bene feruntur. Tutissima omnium et toleratu facilia sunt cataplasmata ex pane, lacte et malva confecta, aut ex simplici pulpa pomorum dulcium. Vitanda vero sunt topica remedia, quae resolventia proprie dicuntur; nam aut dolorem et tumorem exasperant, aut metastases non innocuas gignunt.

(1) *L. c.*

§. CCCLIX.

Metastasis ad testes.

Detumescentibus parotidibus, praesertim maturius, nempe primis iam diebus, saepe evenit, ut humor, qui parotides aliasque proximas glandulas tenebat, mira sane metastasi, etiam sponte, ad scrotum feratur. Quo

casu non modo scrotum tumet, dolet et rubet, verum etiam alteruter testis, quandoque uterque, phlegmone vera corripitur, febre tunc intensiore vehementioreque reddita. Metastasin eiusmodi a parotidibus ad testiculos in epidemicis (1) clare exposuit iam Hippocrates, eandemque vere anni 1750. observavit Joannes Targionius Tozzettius (2), et post hunc anno 1753. cl. Laghius. Nec me circa illud idem tempus Faventiae medicinam facientem, ubi epidemicus erat morbus, rarum hoc metastaseos genus praeterfugit. Hoc ipsum phaenomenon viderunt alii, in quibus non praetereundus est Rochardus (3), homo Gallus, et nuperrime, anno videlicet 1782. Genuae, ubi morbus iste epidemice increbuerat, cl. Joseph Pratolongus, vir tum doctrinae laude, tum medendi usu praestantissimus, quemadmodum ex eius epistola sub finem mensis Maii anni eiusdem ad me data intellexi. Scroti igitur testiculorumve tumore superveniente, et febre inde vehementiore facta, continuo iteranda est sanguinis missio, vel primum instituenda in iis, in quibus antea omissa fuerat, fotusque emollientes adhibendi, ut non modo dolor et inflammatio leniatur, sed tumor paulatim et blande subsideat. Solent enim tam parotidum, quam scroti eiusmodi tumores resolutione finiri, nunquam, quod sciam, suppuratione, si quidem apta iis fiat medicina. Ex quo patet mobilem et solubilem esse eorum materiem. Laghii vero observatio est, pueros impuberes et senes huic metastasi non fuisse obnoxios (4), mulieres vero, quanquam hae rarius in parotidum tumorem inciderent, eo itidem detumescente doloribus lumborum et pubis correptas esse ac si iis menstrua imminerent, quae utique aut intempestive erumpebant, aut eorum loco pruritus et caloris sensus pudendum praeter consuetudinem invadebat (5).

(1) *I. epid. stat.* 3.
(2) *L. c.*
(3) *Journal de méd. t. VII. iam cit.*
(4) *L. c.*
(5) In ephemeridibus medicis, quas novissime, hoc ipso nimirum anno 1785., Italico sermone scriptas edidit cl. Bonius, bis vel ter eiusmodi malum memoratur, in quo metastasis ad testiculos in viris contingebat, in foeminis vero ad inguina.

§. CCCLX.

Vomitiones inclinante morbo. — Metastases aliae.

Notatu item dignum est, complures, tam viros, quam foeminas, progrediente morbo, imo etiam iam inclinante aut inclinato, non raro crebris vomitibus vexari, et aliquot dies male ex his habere; quod potissimum a Laghio observatum legimus (1), et a nobis etiam nuper confirmatum est. Quibus vomitus huiusmodi supervenit, etsi lingua pulchra sit, neque os amarescat, neque appetitus deficiat, nihilque humoris depravati aut alieni, sed solus potus aut cibus ventriculo restitans eiiciatur, omnes tamen ab anxietate et inquiete, quam post potum aut cibum patiuntur, plerumque liberantur et conquiescunt; quae res suspicionem iniicit, ad spasticos potius ventriculi motus, quam ad cacochyliam vomitionem istam referendam esse. Revera sola paregorica et sedantia stomachica, externa atque interna et blandissimi clysteres paulatim eam abigunt, rarissime eccoproticis opus est. Vomitum autem iis supervenisse, quibus nulla ad testiculos metastasis contigit, narrat Laghius (2), atque ideo coniicit, a metastasi eum pendere. Quod etsi ita aliquando esse, non inficier, adduci tamen non possum ad credendum, semper metastasin ad ventriculum causam eius esse; quod interdum eum accessisse viderim, tumore parotidum non modo exstante, sed etiam augmentum sumente. Alios, decedente parotidum tumore, dolor capitis invadit, hemicraniae periodicae non absimilis, isque certo evanescit, succedente scroti aut testium tumore (3). Quibus vero neutrum horum accidit, saepe converso ad pectus pravo humore tussis oboritur. Quamcunque demum partem morbi vis petat, febris illico increscit siti, vigiliis, anxietate et corporis assidua iactatione comitata (4).

(1) *L. c.*
(2) *Ibid.*
(3) *Id. ib.*
(4) *Id. ib.*

§. CCCLXI.

Anasarca aut leucophlegmatia. — An eruptivus morbus.

Praeter hasce metastasium species prope singularis est ea, quam laudatus Pratolongus notavit (1). Is enim tumoribus parotidum in aliquibus supervenisse scribit *anasarca* omnino similem illi, qui nonnunquam supervenit purpurae scarlatinae, summa cum spirandi difficultate et acuta febri. Hinc ipse suspicatur, parotidum istum tumorem *febribus eruptivis*, sive morbis exanthematicis febrilibus adnumerari posse. Haec enimvero suspicio magnam probabilitatis speciem habere videtur, si animum advertamus ad morbos antecedentes, aut una decurrentes, qui plerumque exanthematici sive eruptivi (2) sunt, itemque ad nauseas, ad vomitus, ad suspiria, ad anxietatem, ad languorem virium, ad faciles lipothymias, ad vigilias, ad iactationes, aliaque id genus symptomata, quae huic morbo, quando vehementior graviorque est, adiunguntur, et eruptivorum morborum communia sunt. Suspicioni robur et pondus addit quorundam opinio vulgique communis persuasio contagione malum proserpere et communicari. In quam sententiam pronus quodammodo fuit Laghius ipse, vir certe perspicacissimus et simul cautissimus, qui, dum causas eius indagat, non longe abest, ut credat, epidemicam illam constitutionem, cuius absolutissimam historiam conscripsit, ex Africa, ubi pestilens morbus grassatus erat, ventorum flatu ad nos perlatam fuisse. Utut res se habeat, optandum quam maxime est, ut excellentium medicorum studia, occasione data, in veram huiusce morbi naturam incumbant, observationibusque iteratis decernant, utrum ad eruptivos, ut vocant et contagiosos ipse pertineat, nec ne.

(1) *Epist. cit.* En eius ipsissima verba: « L' unica malattia, che possa dirsi presentemente epidemica in questa città, « è quella, che va sotto nome di Gotazze, e dai Fiorentini « dicesi il male degli Orecchioni. In qualcheduno oltre le « parotidi si sono gonfiate enormemente le parti genitali con « febbre considerabile, e in qualche altro ho veduto al gonfiore delle parotidi sopravvenire un' anasarca in tutto simile a quella, che qualche volta sopravviene alla scarla-

« tina, con grandissima difficoltà di respiro, e con febbre « acuta. — — Crede VS. Illmma, che questa malattia possa « annoverarsi tra le febbri eruttive? »

(2) Anno 1753. Bononiae epidemicam parotidum constitutionem antecesserunt peticularis morbus et variolae, quibus interdum tumor parotidum sese adiungebat. Peticulis et variolis desinentibus, tumores parotidum soli coeperunt populariter vagari. In ea constitutione, quam anno 1782. non modo in quibusdam pagis, verum etiam hic Mediolani habuimus, morbilli primum sporadici, deinde epidemici insurrexere. Eodem tempore hi parotidum tumores Genuae, ut iam dictum est, et Taurini invaluerant. Nescio tamen, an ibidem morbi eruptivi concurrerint.

§. CCCLXII.

Constitutio epidemica ann. 1782.

In epidemica horum tumorum constitutione, quam dixi anno superiore 1782. nobis cum Genuensibus et Taurinensibus fuisse communem, metastasis ad testiculos, quemadmodum alibi, conspecta non est; sed eius loco frequentissime vomitus molestus cum sensu ponderis ad epigastrium plerosque, tumoribus iam et febre discussis, exercuit. Quae observatio omnino comprobare videtur Laghii sententiam, in his ex metastasi vomitum, ut in suis aegrotis Bononiae viderat, natum (§. CCCLX.) fuisse. Distinguendum igitur puto vomitum, qui initio morbi aut eius augmento incidit, ab eo, qui iam absoluto morbo supervenit. Illum quidem a nervorum ataxia atque irritatione, qualis in morbis exanthematicis esse consuevit, pendere, probabile videtur, hunc vero a metastasi. Hoc quippe posteriore affectos non paucos blanda atque iterata catharsis restituit, illos contra magis magisque turbavit. Apud nos mense Martio post magnam nivium copiam frigusque repentinum morbus caput extulit. Parotides et maxillares glandulae enormiter tumebant, tendebantur, notabili duritie manui renitentes. Non admodum tamen, nec vehementer dolebant. Color cutis vix mutabatur, et si quis rubor extrinsecus apparebat, is levissimus profecto erat. Sed febris continua, inaequalis, plerumque vehemens cum iis complicabatur, exceptis paucis quibusdam, qui levius affecti sunt. Gravius afflictis non deerant virium languor et deiectio, nausea,

vomituritio, crebra suspiria et facilis in lipothymiam lapsus, in primis situ erecto. Inter initia non omittebantur blanda eccoprotica, clysteres, potus diluentes et diapnoici et sanguinis missio; qui tamen nullo glutine pleuritico tegebatur, in hisce morbis, ut ex aliorum quoque observatis constat, deficere solito. Sua stadia morbus perficit, utplurimum, octo vel novem diebus, solvique consuevit aut alvi fluxu, aut sudoribus, aut urinarum copia, aut narium haemorrhagia. Pueris et adolescentibus in quarta aut septima sponte sanguis e naribus prorumpens plerumque veram crisin, qua illico sanabantur, apud Bononienses praestitisse (1) visus est. Neminem ex hoc morbo, licet gravi, unquam periisse constat (2). Nolim tamen, quis plus aequo sibi confidat, et temere aspernetur eius benignitatem, cum fieri aliquando possit lethalis ad pulmones aut cerebrum metastasis (3).

(1) Laghius *l. c.*
(2) *Id. ib.*
(3) Tempore eodem, quo Mediolani morbus iste increbuit, Magentae etiam epidemicus exstitit. Rem non inutilem me facturum puto, si descriptionem, qualem ad me misit rogatus illius loci medicus Franciscus Beretta die sexta mensis Junii ann. 1783., hic e vernaculo in latinum sermonem versam addidero. « Certissimum est, ut tibi narratur, anno superiore sub veris initium non modo hic, verum etiam in quibusdam pagis adiacentibus epidemicam quandam constitutionem tumorum parotides occupantium dominatam esse. Morbum vulgus noster appellat la Sgualtera; de quo utplurimum vix, ac ne vix quidem consulitur medicus. Dicam tamen quidquid et potui egomet ipse observare, et colligere maxima cura eos percontatus, qui illo correpti fuere. Symptomata igitur, quae praecedere et comitari vidi tumorem istum parotidum, fuere prope semper dolores articulorum atque insignis omnium membrorum lassitudo. Nullum unquam symptoma mihi occurrit, quod febrium exanthematicarum esset proprium. Excipio tamen puerum duodecim annos natum, qui, antequam parotides ei tumerent, tres ferme dies vexatus fuit crebro vomitu bilioso, anxietate, inquietudine et simul febre non exigua, quae post etiam parotidum apparitionem aliquot dies aegrum tenuit. Haec vero modo tumores eiusmodi antecedebat, modo subsequebatur, modo cum eisdem omnino ingruebat et coniungebatur. Perpetuo tamen inchoabat cum alterno frigoris calorisque sensu. Interdum intumuerunt parotides,

« quin ullus unquam motus febrilis accederet. Tumores tunc « diutius et pertinacius perstitere semper, ad mensem unum « vel sesquimensem ultraque nonnunquam producti. Quando « febris corripuit, haec nunquam minus triduo, nunquam « plus octiduo perduravit: nec semper tumores ex toto eva- « nescebant, sed aliquandiu trahebantur adhuc, ea penitus « discussa. Qui tumore simul et febre correpti fuerunt, ut- « plurimum questi etiam sunt faucium dolorem, difficilem « deglutitionem et arthriticos cruciatus in universo corpore. « Perpaucos illos, qui meam opem petierunt, curavi sangui- « nis missione, quando hanc corporis robur et febris magnitu- « do postulabant, salibus catharticis et copioso potu diluti « florum sambuci, cui adiectum esset nitrum; eoque luben- « tius diaphoresim promovi, quod viderem sudoribus largis « utplurimum febrim solvi. Tumoribus extrinsecus admove- « bam cataplasma emolliens ex lacte, floribus sambuci et fa- « rina seminum lini confectum; quo opportune continuato « fere semper feliciter resolvebantur. Quod si pertinacius « obsisterent, tunc in usum vocabatur linimentum resolvens, « quod sperma ceti et camphoram recipiebat, cui omnino et « facile cedebant. Nunquam enim suppuratione, aut alio modo « eos finiri vidi, neque ulla metastasi *etc.* »

§. CCCLXIII.

Historia I. — Historia II.

Specimen huiusce constitutionis (§. CCCLXII.) aliquod dabunt binae historiae, altera graviorem, altera mitiorem morbi speciem sistens. Adolescens tres et viginti annos natus, temperamento sanguineo-melancholico praeditus, frigori, ventis aërique nocturno singulis diebus sese incautius obiicere solitus in hunc morbum incidit. *Prima* die sine febri manifesta parotides coeperunt tumefieri et dolere. *Secunda* earum tumor auctus est, et simul maxillares glandulae tumidae evaserunt cum exigua febri, qua coactus fuit lectulum petere. Eadem die salem catharticum amarum sumpsit, quo satis bene purgatus fuit. Die *tertia* cum febris increvisset cum pulsu valido et magno, suspiriis crebris atque anxietate et corporis totius iactatione, et dolor cum aliquo rubore cutis coniungeretur, secta ei est vena in brachio, et missae sanguinis unciae decem, qui nihil phlogistici ostendit. Hinc aliquantum febris quidem remisit, non vero tumores, qui contra incrementum ceperunt usque ad diem quintam. In-

terea cibum appetebat, somno fruebatur, et viribus etiam, dum in lecto erat, videbatur valere. Id solum querebatur, quod subinde stomachi quodam languore, et, si e lecto surgeret, facile lipothymia corriperetur. Die *quinta* iterum ei datum fuit lene catharticum, quod tamen alvum non subduxit. Horis pomeridianis febris sine ullo frigoris, aut horroris indicio exacerbata est. Nox fuit implacida. Mane diei *sextae* valida febri exardebat, calorem ingentem in interioribus partibus accusabat, et praeterea suspiriis, nausea, inquiete, siti, dolore capitis pulsante vexabatur. Arteriae vehementer subsiliebant. Facies universa tumebat. Idcirco decem sanguinis unciae ex altero brachio detractae, in quo nihil vitiosi repertum est. Vesperi quidquid biberat et comederat, bis vomuit, et post vomitum aliquantum levatus est, et conquiescere coepit. *Septima* die mane febris minor, caput liberum, facies et parotides minus tumidae; sed crebri vomitus a potu, qui plerumque nihil excernebant, nisi quod biberat, cum pauca interdum bile flava permixtum. Vespere iidem vomitus. Iteratis enematibus oleosis factum est, ut alvus excrementa naturalia deiiceret. Hinc vomitus paulatim sedati, sic, ut nocte *octavae* diei quies et somnus tranquillior subsequeretur. Die *nona* omnia in melius versa sunt, aegro ferme apyretico. Die *undecima* tumores omnino evanuerunt. Potui datum est dilutum foliorum theae, aqua cum succo mali medici, serum lactis defaecatum; sed potu quocunque stomachus turbabatur, vomitu insequente. Extrinsecus adhibita fomenta emollientia fuere ad secundam usque febris accessionem. Tunc ab omnibus topicis, quae parum feliciter cedere videbantur, abstinere satius existimatum est. Resolutio autem leni febris motu, vomitibus spontaneis, alvi deiectionibus per clysteres obtentis et urinae copia potius, quam sudore perfecta est. Decem aut duodecim diebus post sexagenario cuidam, qui adolescenti huic assidue adstiterat, postquam quadam die praeter consuetudinem in aëre aperto diutius deambulasset, leviter intumuit parotis sinistra, sed modico dolore. *Secunda* die dolor auctus, et ad aurem protensus est; quo manducatio impediebatur. Nocte insequente dolor molestior somnum ferme omnem arcuit. Quare die *tertia*, etsi febri

vacuus esset, lectulo se continuit. Alvum lenienti medicamento sibi solvi, et sanguinem, qui admodum firmus et densus deprehensus est, ex brachio mitti curavit. A sanguinis missione dolor valde imminutus est. Doloris locum linteolo applicito a frigore et aëre attactu defendebat. Semel tantum quadam nocte, cum dolor molestior esset, admovit cataplasma ex pane et lacte una decoctis, quo non solum dolor, sed tumor etiam subsedit. Intra sex aut septem dies fere ex integro convaluit, aliqua solum difficultate mandendi superstite ad aliquot dies. Ab una parotide ad aliam non transiit, ut fere solet, malum. Abfuit vomitus, anxietas, languor et febris; neque ad tantam magnitudinem tumor, quam in aliis vidimus, pervenit. Fortasse minor causa procatarctica minorem quoque morbum fecit.

§. CCCLXIV.

Historia III.

Initio Septembris anno 1783. iterum iste parotidum morbus revixit, sed sporadicus, eosque corripuit, qui aëri humido et frigido, in primis vespertino caput et collum incaute exposuerunt; sed plerumque mitis fuit. Iuvenis quidam temperamento sanguineo-pituitoso habituque pinguiori praeditus, cum vespere scriptioni diu operam navasset fenestra e latere aperta, tempestate humida et frigida, paulo post dolorem levem in parotide sinistra percepit. Dolor nocte increvit. Applicuit sacculum cum farina tepente. Mane postero parotis valde prominebat, colore prope naturali, non admodum dura; nec dolor magnus erat. Tensionis tamen sensus quidam molestus ad vicinas partes caputque protendebatur; nulla febris. Medicus consuluit, ut tectam parotidem ab aëris iniuriis et frigore servaret, parum loqueretur, a manducatione abstineret, et dilutum florum sambuci saepiuscule hauriret, et aliquot subinde cochlearia sumeret mixturae, quae nitrum, roob baccarum sambuci et syrupum rubi idaei recipiebat, lectulique calore exspirationem excoleret. Vesperi febricitabat, sed leviter. Sudavit, et nocte tranquille dormivit. *Altero* mane tumor videbatur latius diffusus. Pulsus frequens. Cetera eadem. Nox dein-

de tranquilla. *Tertia* die mane parotis non parum detumuerat. Hinc datum lene eccoproticum ex sale mirabili et syrupo mannato, quo bis alvus laxata est. Vesperi melius. Mane diei *quartae* pulsus naturalis, urinae saturatiores, tensio et tumor multo minor. Die *quinta*, tumor evanuit ex toto. *Sexta* domo exire coepit. Nullus vomitus, nulla ad testes metastasis subsecuta est. Alios vero nonnullos tunc temporis lymphatico hoc parotidum tumore laborantes, eo evanescente, vomitus ad aliquot dies afflixit. Sed brevi omnes convaluere.

§. CCCLXV.

Conclusio.

Ex his, quae hactenus dicta sunt, colligi satis arbitror, quaenam sit huius morbi ratio, et quaenam curandi methodus cuique eius gradui opportunissima. Dum enim eius descriptionem variumque incessum tradidimus, non praetermissa sunt peculiaria remedia, quae pro ratione symptomatum, aut eorum vicissitudinum experientia prodesse demonstravit. Tumorem glandularum lymphaticarum eum esse, nemo in dubium revocare audebit; utrum vero sola crassior densiorque lympha, aut eius motus retardatus, an quidpiam alienum cum ea complicatum in causa sit; numque frigus susceptum atque aëris humiditas sive vasa lymphatica et glandulas ipsas minus tectas corrugando, sive exspirationem supprimendo, pro causa occasionali tantummodo, aut pro efficienti haberi debeat, liberum esto cuique pro suo arbitratu iudicare. Res enim adhuc obscura, nec satis comperta multo plures postulat observationes, quam eae sunt, quas scriptores nobis in hanc usque diem reliquerunt.

CAPUT XVI.

DE GLOSSITE SIVE LINGUAE INFLAMMATIONE.

§. CCCLXVI.

Inflammari atque intumescere per se linguam, ut periculosum, acutum et primarium, id est ab angina aliisve morbis seiunctum, et intra breve tempus, nempe quinque aut septem dies, suffocantem morbum efficiat, auctor est Vogelius (1). *Glossiten* eam vocat, bisque a se visam et curatam narrat. Sed ante eum de linguae inflammatione variisque eius tumoribus meminerunt complures alii nominatim Sennertus (2) et Riverius (3), quorum posterior peculiare de ea caput conscripsit. Febris accedit cum frigore, quod protinus calor immodicus excipit: quod commune fere est cum aliis morbis acutis. Sed frigore febrili adhuc praesente, linguam subitus dolor, rubor, calor ac tumor occupat, quorum singuli magis magisque increscunt. Loquendi et deglutiendi difficultas mox oritur, imo paulatim tanta fit, ut utraque facultas aboleatur. Saliva viscida et glutinosa sponte profluit, facies rubet, caput dolet, vigiliae fere continuae hominem exercent. Lingua praetumida nequaquam moveri potest, imo ob molem auctam exseritur, hiante ore. Quum nec bibere, nec edere liceat, aegrum fames et sitis fatigat. Spiritus vero difficilior sensim redditus suffocationem tandem comminatur.

(1) *De cognosc. et curand. etc.* §. 180.
(2) *Med. pract. l.* 1. *oper. t.* 2. *l.* 1, *P.* 3. *sect. V. cap.* 2.
(3) *Prax. med. L. V. cap.* 1. *p.* 86.

§. CCCLXVII.

Prognosis et curatio.

Periculosissima sane est linguae inflammatio; ni enim cito resolvatur, aut in abscessum cito aperiendum desinat, eliso spiritu miserrime enecat. Ocissime igitur

horrendo malo occurrendum est. Omnia generosiora artis auxilia, quae inflammationes discutiunt, in usum vocari oportet, et extemplo sanguinem e vena, praesertim iugulari aut ranina abunde mitti, idque pluries pro re nata iterari, cucurbitulas dorso scarificatas defigi, alvum satis valide duci, aut saltem enematibus quater in die adhibitis sollicitari, et collum cataplasmatibus idoneis circumcingi. Interea, si fieri possit, os saepe emolliente et resolvente decocto, cui lac et mel adiectum sit, colluendum est. De linguae inflammatione primaria satis. De secundaria vero, quae aliis morbis supervenit, aut cum angina copulatur, alibi. Neque hîc quidquam refert de aliis linguae morbis, uti aucta mole, oedemate, tumore, ulceribus, fissuris, cancris, dicere; cum hos omnes chirurgi maxime persequantur.

CAPUT XVII.

DE ANGINA.

§. CCCLXVIII.

Synanche et cynanche.

Quam Graeci συνάγχην (synanchen) et κυνάγχην (cynanchen) dixere, Latini vertunt *anginam*. Illi a laqueo, quo quis suspenditur, nomen deducunt, quasi praefocationem dicerent; hi ab angendo, quasi angorem. Olim hac voce utebantur ad faucium fere et gutturis compressionem significandam, ideoque ad spiritus duntaxat summam difficultatem, ut apud Aretaeum (1) et Coelium Aurelianum (2) videre est; deinde eam ad deglutiendi simul impedimenta denotanda (3) transtulerunt.

(1) *De caus. et sign. morb. acut. L. 1. cap. VII.*
(2) *Acut. morb. L. 3. cap. I.*
(3) Corn. Cels. *L. 4. cap. IV.*

§. CCCLXIX.

Acutus morbus est. — Definitio.

Peracutus sane morbus iste ab omnibus perhibetur. At non convenit inter auctores, utrum ab inflammatione semper dependeat. Palam enim Coelius Aurelianus ab angina excludit febrim, dum de ea scribere (1) aggreditur. Aretaeus etiam modo inflammationi, modo aliis eam vitiis (2) tribuit. Hinc priscorum auctoritate fretus, et subsequentium etiam scriptorum permotus suffragiis non dubito plura et varia anginae genera constituere, cum natura, tum sede differentia; eoque confidentius id facio, quod magnus quoque Boerhaavius, quem et consentientem, et quasi ducem (3) sequi gloriosum est, ab hac sententia non abhorruit. Itaque primum, quid angina nobis sit, aperiamus. Anginam dicimus eam faucium, laryngis, pharyngis adnexarumque partium affectionem, quae respirandi, vel deglutiendi potentiam, vel utramque simul actionem insigniter laedit ob impedimentum aliquod in faucibus ipsis locatum Quo facile seiungitur a ceteris spirandi aut deglutiendi difficultatibus, quae sedem ibi non habent, sed a pectoris aut oesophagi vitiis proximam originem ducunt; cum in his nullus ad fauces strangulationis aut doloris sensus percipiatur.

(1) *L. c.*
(2) *L. c.*
(3) *Aphor. de cogn. et curand. morb.* §. 783. *et seqq.*

§. CCCLXX.

Differentiae. — Ex causis. — Differentiae ex loco.

Hinc ad differentias progredimur. Cum igitur affectio ista (§. CCCLXIX.) ex diversis illarum partium et proximarum vitiis oriatur, inflammatione nimirum, infarctu catarrhali, oedemate, tumore, abscessu, scirrho, spasmo, paralysi, ulcere phagedaenico, aphthis, gangraena alienisque corporibus infixis aut impactis, idcirco variae anginae constitui possunt, inflammatoria scilicet, catarrhalis, oedematodes, apostematodes, maligna

gangraenosa, ulcerosa, aphthosa, convulsiva, paralytica, scirrhodes, fortuita et sic porro. Sed loci etiam affecti diversitas differentias aliquas facit. Hinc dividitur in *externam*, et *internam*; illam ex nuperioribus quidam speciatim vocant *parasynanchen*, quando videlicet exteriores pharyngis partes occupat, si vero laryngis, *paracynanchen*. Internam vero, prout pharyngem vel laryngem interiorem afficit, *synanchen* vel *cynanchen* appellandam esse docent. Quanquam scire licet, veteres hisce nominibus in aliam prorsus usos esse significationem; *cynanchen* enim sive anginam caninam vocabant eam, in qua fauces, lingua et facies intumescebant; contra *synanchen*, quae sine ullo exteriore malo strangulabat. Hinc illa *manifesta*, haec *occulta* et latens apud eos habebatur. Deinde *parasynanches* nomine leviorem sive *spuriam anginam* designare consueverant.

§. CCCLXXI.

Causae remotae.

His ad veterum et recentiorum mentem praecognitis, causas remotas, quae generatim anginae occasionem porrigunt, breviter recensere par est. Tales sunt in primis sudoris, exspirationis insensibilis et cuiuscunque excretionis consuetae suppressio; aëris et loci ex calido in frigidum subitae mutationes; corporis exercitatio vehemens, equitatio vento in faciem ex adverso spirante; magna vocis contentio, vociferatio, declamatio, tubarum inflatio, praesertim in aëre gelido; tussis vehemens, aut creber vomitus; mercurii usus, vapor calcis e recens dealbatis parietibus emanans, acria venena aut medicamenta ingesta aut inspirata; metastases in morbis acutis, malignis aut exanthematicis; peculiaris aëris constitutio, miasma epidemicum; erysipelas, aut podagra, aut arthritis retropulsa, aut sponte retrocedens; scorbutica, venerea, strumosa, cacochymica, hysterica, hypochondriaca mala; nervosae affectiones; quicunque tumor intrinsecus aut extrinsecus faucibus adnatus, uti scrophulae, excrescentiae, sarcomata, polypi, membranae, bronchocele, parotides aliaque tuberculorum genera; spinae, ossicula

aliaque acuta et non acuta corpuscula in fauces delapsa, infixa, haerentia, aut in laryngem ingressa, attracta, detrusa, aut in pharynge aut gulae principio resistentia, et mole sua iter obstruentia, quaquaversum prementia, irritantia; epiglottidis induratio, exulceratio, consumptio, ossis hyoidis aut vertebrarum colli in iunioribus luxatio. Ex his enim omne fere anginae genus enasci consuevit. Pro causarum vero, loci affecti, morbi graduum ac symptomatum varietate varia etiam anginae ratio, itemque periculi, exitii aut salutis significatio, medendique methodus est; quod luculentius innotescet ex peculiari singularum specierum descriptione, ad quam mox progredimur.

ANGINA INFLAMMATORIA SIVE ANGINA VERA ET LEGITIMA.

§. CCCLXXII.

Definitio.

Ea respirandi aut deglutiendi difficultas cum dolore, calore et tumore coniuncta, quam efficit faucium et proximarum partium inflammatio, *angina inflammatoria*, aliis *angina vera* et *legitima* nuncupatur. In hac modo velum palatinum, columella, tonsillae, musculi ossis hyoidis et maxillae et linguae radix, modo pharynx et superior oesophagi pars, modo larynx atque asperae arteriae initium inflammatur. Quandoque etiam plures harum partium simul eodemque tempore laborant.

§. CCCLXXIII.

Angina faucium. — Symptomata.

Quando velum pendulum, columella, tonsillae, linguae basis, musculi, glandulae membranaeque harum partium inflammatione tentantur, et malum ad confinia narium et tubae Eustachianae extenditur, non solum febris continua vehemens cum faciei rubore se exserit, verum etiam si ore aperto et depressa lingua fauces inspiciantur, tumor et rubor sanguineus ubique, quo oculis pervenire licet, se prodit, extrinsecus etiam sub

maxillis conspicuus; dolor ingens ibidem percipitur; difficillime et magno cruciatu deglutitio fit; spiritus quoque aegre trahitur, et quodammodo impeditur; fauces vel arescunt, vel viscida tenacique pituita opplentur, os vix diduci potest; qua maxilla inferior ossi temporum inseritur, saepe dolet ac tumet, dolorque utplurimum cum molesto tinnitu acutus ad aures internas producitur. Postremum hoc symptoma in lue venerea infectis, Boerhaavio in primis teste (1), occurrit, et frequens est.

(1) *L. c.* §. 805.

§. CCCLXXIV.

Angina pharyngea. — Symptomata.

Si pharynx et oesophagi sive gulae superior pars inflammatione corripiuntur, id mali inspectis faucibus illico apparet, respiratio non impeditur, voratio vero vix est possibilis, doloremque acutum excitat non modo ob tumentes partes, ad quas appellunt ingesta, atque ob earundem actionem exercendam, verum etiam ob distractionem, quam pharynx patitur, dum in deglutitionis nisu sursum et extrorsum per musculos linguae styloglossos et genioglossos et ossis hyodis geniohyoideos et mylohyoideos, atque laryngis hyothyreoideos et cricothyreoideos elevantur, et trahuntur larynx, os hyoides linguaeque basis; quae actio dum exercetur, vis quoque aliqua pharyngi infertur. Hinc devoranda ex dolore ac tumore illarum partium repelluntur ad interna narium foramina, illincque foras redeunt, aut contra in glottidem deflexa, impulsa aut illapsa tussim vehementem exsuscitant. Quare tunc et cibi et potus abstinentia exsiccat fauces et corpus, humores depravat, et febrim ipsam acuit intenditque.

§. CCCLXXV.

Angina laryngea.

At ubi laryngem ipsum eiusmodi malum prehendit, et praesertim glottidem interioresque alias sedes ad tracheam usque, vox fit acutissima et stridula; tussis accedit sicca et fere suffocans; dolor summus non ex

deglutitione, quae libera tum esse solet, sed ex motu laryngis, qui in ipsa deglutitione elevari debet, percipitur in deglutiendo, et multo etiam acerbior, cum loqui aut vociferari necesse aegro fuerit, musculis laryngis et glottidis, qui inflammatione laborant, tum multifariam agentibus; respiratio parva, rara, stertorosa, praefocans redditur, eamque nullis plerumque exterioribus aut conspicuis mali indiciis, sed prominentibus horridisque oculis subsequitur, eliso spiritu, citissima mors.

§. CCCLXXVI.

Angina trachealis cum suis symptomatibus.

Verum si inflammatio asperam arteriam sive tracheam potius, quam laryngem obsideat, tunc quoque nihil in faucibus vitii conspicitur, nec quidquam exteriora versus prorumpit, quia tumor, dolor, calor, rubor interiore eius cavo occultantur. Sed tactu compressa tracheae fistula acerbius dolet, quo potissimum mali sedes detegitur; febris acutissima exardescit; inspiratione intenditur doloris acerbitas; tussis permolesta plerumque, voxque clangosa et rauca est; respiratio parva, frequens, sublimis, et nisu magno ac sibilo perficitur. Hinc sanguinis intra pulmones cita et lethalis congestio et accumulatio, eiusdem a capite et cerebro reditus tardus aut praepeditus; faciei tumor, livor, ruborque, pulsuum mira imbecillitas et vacillatio; anxietas summa, suffocatio et mors celerrima, non tamen adeo propera, ut in laryngis, glottidis atque epiglottidis inflammatione, quia glottidis hiatus cum per se angustior sit, citius etiam occluditur.

§. CCCLXXVII.

Angina composita. — Symptomata. — Sedes peculiare nomen impertit.

Quo autem plures partes (§. CCCLXXIII. ad CCCLXXVI.) inflammationem subeunt, eo graviora et lethaliora symptomata consequuntur, sic, ut universa facies, labia, oculi tumeant, rubeant, lingua ex ore protuberet, sensus omnes hebetentur, atque aegrotans inter stertorem, delirium, convulsiones animique deli-

quia miserrime et celerrime suffocetur. Pro locorum vero diversitate peculiare nomen accipit angina, ut patet. Hinc *tonsillaris*, *pharyngea*, *oesophagea*, *laryngea*, *trachealis* et ex his *composita* profluunt.

§. CCCLXXVIII.

Prognosis. — Quinam in eam proniores.

Anginae inflammatoriae magis subiacent homines aetate florentes, sanguineo temperamento habituque pleniore praediti, victu lauto et calefacienti, aut vinosis liquoribus maxime dediti, exercitatiores laboribusque indurati, mares ideo frequentius, quam foeminae, et praesertim pilos flavos aut rufos habentes, et potissimum ii, qui iam semel eadem laboraverint. Haec ipsa, nisi prius suffocet, quod quarto plerumque die, interdum etiam multo breviori spatio, accidit, terminatur, ut ceterae inflammationes, resolutione, videlicet per copiosum salivae viscidae excreatum, sudorem, urinam multam et coctam, vel abscessu, vel gangraena, vel scirrho (1). Quae §. CCCLXXIII. descripta est, fauciumque superiora afficit, periculum quidem non leve intentat, at multo gravius, cum omnia illa mala post isthmum palati profundius locantur (§. CCCLXXIV.), et, nisi depressa valde lingua diductoque admodum ore, quia inferius sita sunt, oculis cerni possunt.

(1) *Vol. 1. Comment. de inflammat.* §. *LXII.*

§. CCCLXXIX.

Signa exitiosa.

Perniciem exitiumque extremum exspectari licet, ubi collum sive cervix faucesve nullum tumorem aut ruborem ostendunt, dum interim summus doloris cruciatus, respiratio strangulationi proxima, vox stridula et acuta, stertor ac febris ardentissima, aliaque (§. CCCLXXV. CCCLXXVI CCCLXXVII.) commemorata hominem intra paucas horas e medio tollere comminantur. Auctor *Coacarum praenotionum* eodem die, ad summum tertio has anginas enecare scribit, sic inquiens: *Anginae, quae neque in cervice, neque in fau-*

cibus quidquam conspicuum edunt, suffocationem vehementem et spirandi difficultatem inferunt, atque eodem die, aut tertio occidunt. Id ipsum alibi confirmat HIPPOCRATES, *eodem die, et secundo, et tertio, et quarto* easdem *strangulare*, affirmans. En eius ipsissima verba: *Anginae horrendissimae sunt, et citissime occidunt, quae neque in faucibus quidquam conspicuum faciunt, neque in cervice; verum plurimum dolorem exhibent, et erecta cervice spirationem inducunt. Hae enim eodem die suffocant, secundo item, ac tertio, et quarto.* (2).

(1) *Lib. V. n. 1. ex* JACOTII *recensione et editione.*

(2) *Praenot. N.* 132. LIND. *edit. Lugd. Batav.* 1665.; *aut Praenot. N.* 23. *edit.* MARINELLIAN. quae commodior est fortasse, quia in omnium fere manibus, facileque apud nos reperitur. N. B. Ceterum quando solos numeros brevitatis causa indico apponoque, utplurimum *Lindeniana* editione, quam citavi, me uti, scito.

§. CCCLXXX.

Metastases malae quando immineant et quales. — Sputa qualia levent et contra.

Tumores et rubores sine bonis signis evanescere, neque ad exteriora converti, neque pus facile et sine dolore excerni, aut neque ista diebus indicatoriis contingere; item dolores citra evidentem causam cessare, aut ad caput transferri, febre non iudicata, nec mitescente, perniciosum plane est (1). Perniciosum quoque, *si citra iudicationem praecordiorum dolor cum impotentia et torpore* obveniat; nam *latenter enecat* aegrum alioquin moderate habentem (2). Metuenda etiam est anginae ad pulmonem conversio, quod *septem diebus* occidit; si vero hos quis effugerit, suppuratus fit (3), *nisi pituitosa sursum educantur* (4). Ceterum *angina laborantes, nisi celeriter cocta exspuant, perniciose habent* (5). *Sputa* autem neque *viscida*, neque *crassa*, neque *exalbida*, neque magna *vi educta* esse debent; alias *malum* denunciant (6).

(1) *Coac. N.* 365. 370. 372. *Praenot. N.* 135.
(2) *Coac. N.* 374.
(3) HIPPOCRAT. *aphor. X. sect.* 5.
(4) *Coac. N.* 367.
(5) *Coac.* 377.
(6) *Ibid.*

§. CCCLXXXI.

Prognostica Hippocratica longo usu firmata. — Metastases etiam ad alias partes non tutae. — Excrementa e forti strangulatu prodeuntia vires resolutas indicant. — Doloris cessatio ex gangraena. — Angina symptomatica plerumque lethalis.

Ex Hippocraticis oraculis modo (§. CCCLXXX.) ostensum est, metastases anginarum ad caput, ad pulmonem, ad hypochondria plerumque perniciem afferre. Veritatem eorum confirmant observata medica omnium temporum, sed digna praecipue lectu etiam sunt, quae ad eorum confirmationem ex propria experientia adducit cl. Boerhaavii commentator Swietenius (1). Non solum vero perniciosae habendae sunt hae metastases, verum etiam omnes illae, quae ad alia loca fiunt, nisi fuerint per diadochen ad exteriora. Sic *Coacarum* auctor, *in angina*, inquit, *qui abs re*, (sive, ut alii vertunt, *sine signis*) *prorepunt ad crura dolores cum* febre mortiferi (2). Et rursum: *Ex anginosis mortifera omnia, quae dolorificum malum foras non edunt. Quin etiam ad crura procedunt diuturna mala, quae difficulter et moleste in pus vertuntur* (3). Neque semper ad intestina conversio alvi fluxum inferens est salutaris (4). Multo magis desperata res dicitur, ubi *a forti strangulatu* in angina *repente stercus excernitur* (5). Exsolutionem enim virium significat. *Quin etiam dolores sine causa sedati, mortem* (quod iam supra §. CCCLXXX. animadversum est) subesse testantur (6). Gangraena quippe eos excipi, sensu deleto, facile intelligitur. Funesta quoque plerumque est angina symptomatica, febribus exanthematicis et malignis superveniens. Quandoque tamen non ita mala visa est, praecipue in variolis, si, ea exorta, delirium cessaverit. Maiorem vero metum facit in morbillis atque aliis exanthematicis morbis.

(1) *In aphor.* Boerh. §. 809 *n.* 5.
(2) *Cap. XV. n.* 12. *ex* Duret. *edit.*, vel *N.* 373. Lind. *edit.*
(3) *Ib. n.* 15. vel *n.* 376. *ed.* Lind.
(4) *Coac. N.* 373.
(5) *Coac. N.* 368., vel *cap. XV. N.* 7. Duret. *edition.*
(6) *Coac. cap. XV. N.* 9. Duret. *edition.*

§. CCCLXXXII

Signa salutis.

Si ista (§. CCCLXXIX. ad CCCLXXXI.) vero defuerint, aut iis contraria evenerint, spes erit salutis recuperandae. Hinc ait HIPPOCRATES: *Ab angina detento tumorem fieri in collo, bonum; foras enim morbus vertitur* (1). Item bonum eadem de causa asseverat, si *tumor et rubor in pectore prorumpat* (2). Tutius ubique in *Coacis praesagiis et praenotionibus* pronunciatur, *tumorem*, *ruborem et abscessum* ad externas quam maxime partes vergere (3), praesertim si *ad interna minime revertantur* (4). Saepe morbum levant sanguis e naribus, aut utero, aut haemorrhoidibus prorumpens, aut biliosa diarrhoea, aut sudor etiam, si signa coctionis in urinis praecesserint, et bonae criseos indicia non absint. Neque dolor artuum superveniens semper malus est, dummodo per eum angina eiusque gravia symptomata mitigentur.

(1) *Aphor.* 37. *sect. VI.*
(2) *Aphor.* 49. *sect. VII.*
(3) *Coac. N.* 365. *Praenot. N.* 136.
(4) *Coac. N.* 365. *Praenot. N.* 134.

§. CCCLXXXIII.

Quibus signis cognoscantur varii anginae termini. — Resolutio. — Suppuratio. — Gangraena. — Scirrhus.

Ex his (§. CCCLXXXII.) igitur, itemque ex iis, quae alibi de resolutione cuiusvis inflammationis (1) exposita fuere, cognoscetur, anginam resolutum iri. Ad suppurationem vero (§. CCCLXXVIII.) eam perduci intelliges, si febris, quae vehemens atque exacerbans fuit, sine resolutionis aut criseos ullius signis paulatim sese remittit, et dolor ex acuto et pulsante in obtusum et gravativum mutatur, tumorque, si manu, aut specillo explorari potest, mollitudinem quandam, qualem liquida materia exhibet, adipiscitur; et demum, si tumore non evanescente, rubor atque inflammatio in eo et circa eum plurimum minuuntur. At ubi neque

resolutio, neque diadoche, neque evacuatio ulla critica, neque suppuratio fit, et contra vehemens inflammatio cum omnibus symptomatibus persistit urgetque, profecto timor imminet gangraenae. Hanc iam praesentem esse commonstrant pulsus debiles, inaequales, parvi; color faucium ex rubro in lividum aut nigrum mutatus, aut summopere albidum ac pallidum; tumor subsidens, doloris cessatio, halitus foetens, teter faciei color, aut pallor, aut livor atque extremorum refrigeratio. Non tamen omnis gangraena anginis superveniens lethum certo affert. Interdum ea, quae ex erysipelate per febrim, et quasi per diadochen ad fauces propulso, materiaque maligna et deletrice ibidem deposita oritur, quod saepe contingit, et palatum, tonsillas uvulamque duntaxat, partes nimirum manui oculisque subiectas occupat, neque altius, neque diffusius nimis proserpit, curationem non omnem respuit. In scirrhosam duritiem demum desinit angina, quando nec resoluta nec suppurata, nec gangraena correpta tumorem relinquit doloris expertem, colore naturali simili praeditum, durum, pertinacem, diuturnum, medicamentis obsistentem; quem nec febris, nec magna deglutiendi difficultas amplius comitatur. Huic potissimum malo obnoxia est angina *tonsillaris*, *pharyngea* et *oesophagea*; quanquam reliquae etiam, licet rarius, ab hac degeneratione immunes non videantur.

(1) *Comment. de inflamm.* §. *LXII. et seqq.*

CURATIO.

§. CCCLXXXIV.

Curatio anginae inflammatoriae. — Sanguinis missio larga summum remedium. — Loci delectus, quo sanguis mitti debet. — Communius e brachio mittitur, et cur. — Iteranda sanguinis missio. — Monitum S*WIETENII.*

Cum ergo in angina inflammatoria, et praesertim ea, quae laryngem aut tracheam tenet, aut fauces tumore ita occludit, ut non solum deglutiendi, verum etiam spiritus ducendi potestas tollatur, arctatis videlicet, aut impeditis viis, summum periculum afferat

quaevis cunctatio, statim ad valentiorem medendi rationem properandum est, ut quam celerrime tumor inflammatorius minuatur solvaturque, revocato aliorsum sanguinis impetu, imminutaque eius copia. Vena igitur quantocius secta, tamdiu sanguis effluere sinatur, donec facies, labia, collum oculique ruborem intensiorem amittant, et quasi expallescant, ac pulsus plurimum tam magnitudine et velocitate, quam viribus subsidat: non vero, ut aliqui praecipiunt, tantum sanguinis profundatur, ut animi sequatur aut instet deliquium. Non enim periculo vacat eorum praeceptis nimis propere, aut temere indulgere. Multum quidem sanguinis hîc mitti oportet; sed aetatis, temperamenti, habitus, sexus, consuetudinis, virium et regionis ratio semper habeatur. In maxime plethoricis robustisque hominibus quindecim aut viginti unciae, aut paulo etiam plus, si lato vulnere detrahantur, satis profecto erunt pro una vice; et sic proportionate aliquanto minus in minus habitioribus minusque valentibus. Disceptari solet, quanam ex parte eum detrahi praestet. In summa vasorum plenitudine evidentique caput versus sanguinis ex infernis partibus raptu, uti accidit, quando post suppressa catamenia, lochia aut haemorrhoides malum repente oboritur, tutius cum clinicorum plerisque putaverim in pede primum, deinde in brachio venam incidi, praesertim iis, sive mares, sive foeminae fuerint, quorum peculiarem corporis constitutionem eiusmodi esse experientia constitit, ut sanguinis detractionem in superioribus artubus ferre nequeant, quin sibi pectus opprimi, caputve praegravari persentiant. Ceterum e venis cubiti communius utiliusque, ut e loco parti laboranti proximiore, sanguis emittitur; nam potentius revellit, neque ita facile, ut ex pede missus metastasin materiae morbificae, quae saepenumero mobilissima est, ad alia viscera, et praesertim ad pulmones aut abdominis cavum facit. Morbi vero impetu nequidquam retuso, aut iterum invalescente, eadem sanguinis missio brevi post iteranda est, ut aeger ab imminenti suffocatione liberetur. Idque repeti toties licet, quoties indicatio perseveret, et vires satis valeant. At quoniam vehementissima angina per se celerrime suffocat, idcirco monet cl. Swietenius (1), venae se-

ctioni tunc licet necessariae, praemittendam esse ancipitis eventus et summi periculi prognosin; ne subita mors, si malo fato incidat, remedio potius, quam morbo tribuatur.

(1) *In* Boerhaav. §. 809.

§. CCCLXXXV.

Quando iugulares aut raninae venae aperiendae. — Cucurbitulae quo loco defigendae. — Alvi ductio. — Balnea pedum et crurum fricationes. — Vapores inspirandi. — Cautiones circa gargarizationem et aceti usum. — Quae sorbillanda sint. — Eclegmata. — Potus copiosus. — faucium scarificatio.

Sin harum venarum sectio non satis profecerit, vel adhuc efficacius auxilium morbi vis postulet, sanguis e iugulari vena, si fieri possit, extemplo mitti debet; quo nihil praestantius ad imminuendam in proximis partibus sanguinis congestionem. Non enim *derivat*, ut vulgo putatur, sed *revellit*, ut cognita vasorum distributio ostendit. Quod si neque evacuatio haec profecerit, aut aliquid, quo minus institui queat, impedimento fuerit, opportunissimum utilissimumque est, raninas venas sub lingua (1) aperire, cucurbitulas cervici posteriori, colli lateribus, aut subter mento aut scapulis, incisa altius cute, affigere, alvum catharticis antiphlogisticis, aut saltem clysmatibus acrioribus ducere, pedes in aquam calidam demittere, et perfricare, et pedum plantis etiam ea, quae irritant et rubefaciunt, imponere, ut, quoad fieri potest, potentissime fiat *revulsio*. Praeterea iubendum est, ut vapores ex aqua calida, cui etiam aliquid aceti adiectum sit, si feratur, inspirentur; sed cavere oportet, ne nimium calidi, aut nimium irritantes sint. Fauces vero lacte aut posca tepenti alluendae potius sunt, quam colluendae, ne dolor ex gargarizatione augeatur. Acetum vero omittatur, ubi dolor acerbior est, ne eo loca dolentia exasperentur. Interim, quoad licet, imperanda est frequens sorbillatio decocti althaeae, vel hordei, vel florum sambuci, ut fauces humescant, laxentur mulceanturque; humores vero omnes diluantur, liquentur et resolvantur. Eo spectant quoque eclegmata oleosa, mucilaginosa, refrigerantia, anodyna, leniter mellita, de qui-

bus aliquid saepe delingi debet. Quam primum vero deglutiendi iter liberius evadit, liberaliore potu opus est, calido, crebro, antiphlogistico, attenuante, saponaceo. Interdum gurgulio, amygdalae velumque pendulum palati adeo tument, ut una quasi coëant in tumorem omnem faucium hiatum occupantem, aërisque ingressum pene totum prohibentem; tunc praesentissimum et fere unicum auxilium praebet prudens et cauta illarum partium scarificatio, qua, sanguine effluente, citissime detumescunt.

(1) Raninarum sectioni duo obiici solent; primum, quod leviter incisae non satis sanguinis effundant; alterum, quod audacius sectae humoris plus, quam oportet, amittant, haemorrhagiamque, quae sisti quandoque nequeat, procreent. Illud in magna sanguinis congestione vix timeri unquam potest; nam ob refluxum sanguinis prope impeditum turgent huiusmodi venae, et non ita cito inaniuntur; deinde non punctim, sed caesim et transversim aperiri, foverique aqua calida ore recepta debent, ut sanguis libere et diu, prout volumus, manare possit. Sic primae illi obiectioni obviam itur. — Altera vero, qua haemorrhagiae metus incutitur, facili quoque negotio evanescit, si et sanguinis diathesis in vera ac legitima inflammatione, et venarum exiguitas considerentur. Sanguis cum ad concrescendum cohaerendumque sit pronior, vix ac ne vix quidem fieri potest, ut diutius, quam nobis lubet, effluere pergat. Brevi enim per se vel aëris attactu in thrombos cogitur, et ora vulneris claudit, vel admota frigida, aut spleniolis ex linteo duplicato vulnusculo impositis, et manu aliquandiu adpressis facile sistitur. Exiguitas denique venarum tanta est, ut ad magnam sanguinis profusionem non sufficiant. Vera tamen dicunt, qui eiusmodi timorem obiiciunt, si de angina non inflammatoria, si de cachecticis et scorbuticis hominibus loquantur. In his enim haemorrhagiae ex raninis audacius concisis pene lethiferae, ut non semel egomet ipse vidi, enascuntur. In aliis vero, atque in vera sanguinis inflammatoria diathesi nunquam huiusmodi infortunium observavi, etsi saepissime ad hanc sanguinis missionem confugerim, adhibitaeque ab aliis pluries interfuerim.

§. CCCLXXXVI.

Topica externa. — Reprimentia — Tutiora quae revellunt. — Fomenta et cataplasmata mollientia et discutientia praeferuntur. — Pulpa cassiae laudatur. — Epispastica. — Tracheotomia.

Interea negligenda haud sunt ea, quae extrinsecus

adhibita levando morbo adiutrices manus conferre creduntur. Plerique statuunt, inchoante morbo admovenda ea esse, quae influentem humorem leniter reprimant, et vasa subadstringant, similiaque, eo inclinante, commendant. Ab his tamen in augmento, sive inflammatione iam provecta, diligentissime cavent, quod sanguinem congestum magis compingunt, et vias angustiores reddunt. Tutius tamen vel inter initia est avocare et revellere, quam reprimere et roborare. Hinc praestat, fomentis humidis, moderate calentibus, assidue admotis, aut etiam cataplasmatis eiusdem generis, nimirum quae molliant et leniter discutiant, collum circumcingere, cautione adhibita, ne calore aut pondere molestiam creent. Usitatissima ad id esse solent decocta ex malva, althaea, parietaria, seminibus lini, foeni graeci, floribus sambuci, chamaemeli, meliloti, verbasci, atque ex his cataplasmata quoque parantur, addito oleo quodam pingui, veluti nymphaeae, violarum, rosarum aut simili. Nonnulli his croci orientalis aut camphorae tantillum adiiciunt; sed animadvertere oportet, ne odore aegri laedantur. Aliis pulpa cassiae eundem in finem cataplasmatis instar collo applicita probatur, et reapse praeferenda, utut simplicissima, multis aliis videtur; sed curandum est, ut leviter prius calefiat, et non magno volumine admoveatur. Nec desunt, qui ex veterum consilio et auctoritate acribus, sinapi videlicet, sale, scilla aut similibus collum pectusque rubefaciendum ulcerandumque praecipiunt, ut ad exteriora morbus (1) avocetur. Imo cantharides fermento panis exceptas admovent, ut vesicae excitentur, narrantque, praeclaros inde effectus saepissime consecutos esse. Depleta vero prius vasa, et retusus febris impetus aliquantum sit, oportet. At ubi iam ingens subitae suffocationis metus incumbit, ne quidquam intentatum relinquatur, ad tracheotomiam per se nec difficilem, nec periculosam (2) deveniendum esse sine mora existimant (3). Verum haec tum solum prodesse poterit, cum praefocationis causa non infra laryngem propagatur. Secus, non item.

(1) Swieten. *l. c.*
(2) *Séanc. publiq. de la Société de Médecin. de Paris le* 9.

Decembr. 1779. Louis *Mémoir. de l'Acad. Roy. de Chirurg. t.* 4. et de Martiniere *ib. t. V.* vid. le Blanc *op. chirurg. vol. I.*

(3) Tracheotomia, quae fit aperto inter annulum et annulum in trachea foramine, immissoque idoneo, ut chirurgi docent, tubulo, per quem spiritus duci possit, vix aliquid periculi habet. Verum quando aliquod corpus ex eadem trachea, casu in ipsam illapsum, extrahendum est, tunc sane necesse est, ut non modo tegumenta longitudinali incisione dividantur, musculique diducantur, verum etiam aliquot annuli et pars quaedam glandulae thyreoideae dissecentur, quo corpus alienum erui possit. Quo in casu operatio non omni caret periculo, 1. quia vulnus non facile coit, nec facile cicatrice obducitur; 2. quia vulneratur glandula thyreoidea; 3. quia ex laesis vasis sanguiferis non omnino exiguis haemorrhagiae metus imminet; et 4. quia nervi recurrentes saepe reciduntur cum vocis et loquelae iactura. At quanquam illud prius tracheotomiae genus tutius faciliusque adhiberi potest, nolim tamen quis credat, omni difficultate ipsum vacare. Raro enim tubulus, qui inseritur foramini, sic adhaeret loco, ut non saepe exeat, irritamque reddat operationem. Quod si vinculis et compressione eum in sua sede detinere tentes, saepe tussim doloremque excitat, ut amoveri eum oporteat. Quare cl. Fourcroy tracheotomiam posthabendam laryngotomiae esse nuper censuit, locum commodissimum, in quo institui potest sine ulla molestia ac difficultate, proponens. Locus autem ad id aptissimus est spatium illud quasi triangulare, quod medium iacet thyroidem inter et cricoidem cartilagines. Ibi non glandulae, non vasa, non musculi, non nervi insignioris usus inciduntur. Sola cutis et tracheae sola tunica perforanda est acu triquetra, cannulae inclusa, quam *troquartium*, sive *paracenterium* vulgo vocant. Hunc ipsum locum cuicunque alii praeferendum putat cl. Vicq d'Azyr, additque, eiusmodi laryngotomiam felicissime in canibus iam esse tentatam (*Séanc. publique cit.*). In hac vero sede perforatio ista tum solum utilitatem afferet, cum causa suffocationem minitans summum et supremum laryngem occupabit; non vero, si infra perforationis locum constiterit. Inutilis quoque, ut patet, erit, ubi corpus aliquod in tracheam illapsum extrahi debeat. Tunc enim trachea ipsa aperienda est, ut mox dicam.

§. CCCLXXXVII.

Quae suppurationi conveniant. — Abscessus quando aperiendus. — Animadversio. — Sponte interdum dehiscit. — Quid deinde ulceri medeatur.

Cum vero angina ad suppurationem tendere (§. CCCLXXXIII.) videatur, locus, ubi suppuratio fit, lacte, butyro, oleo blandissimo aut decocto emollienti

et mucilaginoso assidue humectandus fovendusque est. Pure demum confecto, abscessus mature aperiri debet pharyngotomo aut alio accommodato instrumento, ut pus emittatur. At, ubi tonsillae pluries et saepe inflammationi obnoxiae fuerint nec unquam perfecte detumuerint, et facile in eandem levi ex causa relabi soleant, tunc, si eas suppuratio occuparit, non mature nimis aperiendae sunt, sed exspectandum, donec suppuratio omnem duritiem et tumorem consumpserit ac deleverit. Sic enim non solum earum scirrhosa induratio; verum etiam ad inflammationem nimia proclivitas averti solet. Non raro sola compressione aut repetito deglutiendi conatu abscessus disrumpitur, et, dictum factum, erumpente et excreato pure aegri, qui paulo ante ad extrema videbantur redacti, repente liberantur et reviviscunt. Aperto vel sponte rupto abscessu, satis est, aqua ex hordeo decocto cum melle mixta ulcus leniter detergere. Hac sola facile repurgatur et consanescit.

§. CCCLXXXVIII.

Gangraenae quomodo occurratur. — Initio gargarismata leniora. — Iniectiones. — Progressu aliquanto validius agere licet. — Scarificatio quando. — Potus qualis et quantus. — Antiseptica interna. — Camphora qua ratione adhibenda.

Si contra gangraenae indicia in faucibus se prodere alicubi incipiant (§. CCCLXXXIII.), non cunctandum amplius est, sed protinus ad antiseptica confugiendum. In horum vero usu cavere oportet, ne inflammationem adaugeamus. Itaque acria atque irritantia vitentur, aut certe summa prudentia adhibeantur. Initio, cum ambiguae adhuc notae gangraenam indicent, satius erit gargarizare ex aqua florum sambuci, aut scordii, succo mali medici aut citrei modice acidulata et calenti, aut ex aqua communi cum pauxillo aceti et mellis, aut, si gargarizare nequeant, nesciant, aut nolint aegrotantes, hosce liquores in fauces per syringam iniicere, aegris interim ab inspiratione abstinere iussis. Signis gangraenae increscentibus aliquid gargarismatibus addi licet ex spiritu acido salis marini, vel volatili salis ammoniaci, vel ex tinctura myrrhae, at-

que eosdem spiritus melle rosaceo exceptos loco, si manui, et oculis pateat, saepe illini, aut penicillo his imbuto maculas gangraenosas crebro, et leniter attingi, ut coerceatur earum progressus. His vero non proficientibus, scarificatione pertundi ea loca debent. Quae dum aguntur, si deglutiendi facultas redierit, aut liberior evaserit, liberaliori manu potui dentur, sed calide, ea omnia, quae diluunt, temperant, et diaphoresim proliciunt, quae vim vitae leni stimulo erigunt, et quae putredini adversantur. Hic praesertim celebrantur flores chamaemeli, herba scordii, cortex peruvianus, alcali volatile et camphora. Diluta, decocta, tincturae ex his comparantur. Camphora aceto calenti, addito pauxillo sacchari albi, solvi commode potest, et liquoribus quibusvis admisceri. Saporem facile corrigunt additi syrupi ribesiorum, violarum, althaeae, rubi idaei vel similium.

§. CCCLXXXIX.

Angina in scirrhum degenerans quid postulet. — Leviores anginae paucioribus egent.

Rarius evenit, ut angina inflammatoria in scirrhum (§. CCCLXXXIII.) degeneret. Id vero si unquam incidat, ea in mentem revocentur, quae alibi a nobis opportune tradita fuerunt (1). Tonsillae huic malo magis subiiciuntur. Harum scirrhus, si alia ratione resolvi nequeat, chirurgi manu facile et sine periculo exscindi poterit, aut crebris scarificationibus paulatim deteri, et suppuratione inducta consumi. Atque haec plane sunt celebriora artis praesidia, quae ad anginam inflammatoriam curandam adhibentur; quanquam nec omnia semper, nec in quavis eius specie necessaria reputantur. Leviores enim faucium, gurgulionis et tonsillarum inflammationes paucioribus mitioribusque adiumentis discutiuntur. Victus ratio ex solo iure tenui ovorumque vitellis, aut hydrogalacte, aut ptisana saturatiore constabit.

(1) *Comment. de Inflammat.* §. *LXXVIII.*

ANGINA CATARRHALIS SIVE NOTHA.

§. CCCXC.

Descriptio.

Ab angina inflammatoria sive vera gradum facimus ad *anginam catarrhalem*, sive *lymphaticam*, sive *notham* passim dictam. Haec a priore illa differt tumore potius lymphatico et seroso, quam sanguineo, minus rubicundo, imo interdum pallido, dolore exiguo, aut certe non pulsante, febre vel absente, vel plane mitiore et catarrhalium simili. Amygdalae, uvula, velum palatinum et proximae partes frequentius hoc morbo corripiuntur, quam fauces reliquae. Facilius quoque in eum incidunt homines pituitosi laxiorisque habitus, senes aeque ac pueri, humido nubiloque in aëre degentes.

§. CCCXCI.

Causa proxima. — Causae remotae.

Mucus, lympha, serum, si in folliculis, cryptis, vasis cellulosoque textu congeruntur, accumulantur, stagnant, utcunque acrimonia, aut copia, aut lentore irritant, distrahunt et leviter inflammant, causam morbi proximam constituere videntur. In remotis vero numerantur temperamentum humidum et frigidum, aetas senilis aut puerilis, sexus sequior, pluviosae et austrinae aëris constitutiones, hiemale tempus, subitae et insignes tempestatum mutationes, cacochymia scorbutica, arthritica, venerea, rheumatica diathesis, acritates quaecunque, exspiratio cohibita, retenta, lymphae lymphaticique systematis vitia atque alia huiusmodi.

§. CCCXCII.

Varietates.

Ad hanc anginam (§. CCCXC.) referri debent *anginae aquosae, lymphaticae, pituitosae, oedematosae* auctorum, in quibus tument quidem, sed laxae, molles, ruboris expertes, leviter dolentes, et saepenumero

aquoso tumore quasi pellucidae, itemque dolores leves faucium sine febri, cum nullo aut exiguo rubore, nec valde calido tenuique tumore, ex quo organa deglutitionis et vocis in suis functionibus non admodum intensae laeduntur.

§. CCCXCIII.

Diagnosis. — Prognosis.

Morbus ex tradita hactenus descriptione facile cognoscitur. Interdum non desunt tumores glandularum cervicalium, maxillarium, parotidum aliarumque salivalium sive lymphaticarum. Nec tussis, nec catarrhales celeri affectus desiderantur, De quadam *anginae aquosae* specie apud Wallenses, in locis praesertim mari proximis, epidemica et maligna, quae oris, palati et vicinarum partium glandulas tumidas et distentas referebat, multosque intra biduum aut triduum enecabat, mentionem facit cl. Meadius (1). Alioquin per se minus periculi habet, et saepe solo diaetetico regimine et naturae beneficio paulatim abigitur. Quando congestio gravior ingentiorque est, et frequentius recurrit, difficilius discutitur; imo interdum in abscessum transit, aut post se tumores duros, in primis cum tonsillae affectae pluries fuerint, relinquit. Hinc facilis eius in anginam scirrhosam transitus. Negari tamen haud potest, interdum huiusmodi anginas periculosas fieri, cum nempe epiglottidem, glottidem et laryngem afficiunt, aut aliter vias spiritus angustiores reddunt, quod ex difficili inspiratione, loco dolente, vocis raucitate, aphonia, tussi, stertore aliisque cognoscitur, aut cum a scorbutica aut venerea labe profectae ulcera mali moris quaquaversum depascentia, profunda, lata, vehementer dolorifica, circum inflammata, rebellia, excitant.

(1) *Monit. et praecept. med. cap.* 4. *p.* 52.

§. CCCXCIV.

Curatio. — Quando vena secanda. — Raninae quando incidendae. — Hirudines. — Curatio Meadiana.

Itaque, ubi aliqua artis ope eget malum, ea in usum veniant, quae copiam humorum minuunt, aliorsumque avocant, crassam et lentam lympham attenuant, stagnantem digerunt ac solvunt, acre emendant et diluunt, vim et tonum vasis, fibris et membranis restituunt. Quare si febris est, etsi non acuta admodum, si tumor, dolor et rubor tantus evadat, ut timor instet proximae inflammationis, aut si deglutitioni difficili difficilis quoque respiratio adiungatur, non erit alienum sanguinem mittere, sed parciori manu, quam in angina inflammatoria; idque speciatim audere licebit, si temperamentum ad sanguineum propius accedat, et plenior habitus et viridior aetas et corporis viriumque robur una consentiant. Misso semel, aut bis, si opus fuerit, sanguine, cucurbitulae cum siccae, tum scarificatae cervici et dorso admovendae sunt; quarum applicatio tum etiam multo opportunior censenda erit, cum sanguinis missioni locus nullus esse posse visus fuerit. Neque raninis parcendum venis est, quotiescunque plurimum humoris lingua contraxerit, itaque intumuerit, ut prae tumore intra os contineri nequeat. Infantibus puerisque, in quibus venae incidi haud potuerint auxilio esse solent hirudines prope venas cubiti aut colli applicitae. In illa *angina aquosa epidemica* a Meadio memorata, quae adeo perniciosa erat, ut multi intra tres dies ea correpti (§. CCCXCIII.) perirent, profuit quam plurimis haec medendi methodus. Statim mittebatur magna copia sanguinis, deinde laxabatur leni eccoprotico aut enemate alvus, postea emplastra ex cantharidibus sub mento aut colli lateribus admovebantur; sin autem per haec non satis proficiebatur, in palato circa uvulam venasque sub lingua plagis satis altis vulnera infligebantur, quibus malus humor erumperet; intrinsecus vero ter quaterve in die dabatur pulvis contrayervae compositus cum pari nitri pondere (1).

(1) Mead. l. c.

§. CCCXCV.

Catharsis. — Hydragoga. — Incidentia, diuretica, diaphoretica. — Aethiops mineralis.

Celebrata, si res tulerit, sanguinis missione, reliquum est, ut ad revellendam evacuandamque serosam colluviem alvus ducatur medicamentis hydragogis, manna videlicet, senna, syrupo aureo solutivo, sale cathartico amaro, diagrydio, itemque, si validius agere oporteat, ialappa, mechoacanna similibusque; quod in primis anginae pituitosae, oedematosaeque (§. CCCXCII.) convenientissimum est. Subinde etiam danda sunt intrinsecus quae diluunt, et leni stimulo diuresin diaphoresinque promovent, uti decocta radicis bardanae, smilacis asperae, saponariae, ligni sassafras aliaque id genus; quibus adiici poterit aliquid oxymellis simplicis aut etiam scillitici, prout opportunius videbitur, quo valentius incidant. Hîc quoque, si unquam, locum invenire potest *aethiops mineralis* ad drachmam semis bis in die dandus, quem tanquam praesentissimum promptissimumque auxilium in angina depraedicat Langeus (1). In ea autem, quae cum labe venerea complicatur, aut a strumosis tumoribus scirrhisque comitatur, in primis mercuriale huiusmodi remedium magis conveniet.

(1) *Miscell. veritat. Fascic. I. p.* 5.

§. CCCXCVI.

Vesicantia. — Frioationes. — Gargarismata. — Iniectiones. — Sialagoga. — Topica.

At interdum medicamenta deglutiri nequeunt. Tunc cervicem posteriorem cantharidibus impositis exulcerare, in brachiis earum ope vesicas inducere, pedes et crura acriter perfricare, alvum enematibus, et quidem acrioribus sollicitare utilissimum est. Gargarismata quoque primum resolventia et discutientia, deinde subadstringentia et roborantia conveniunt. Si haec quacunque ex causa administrari nequeant, aut gargarizandi actio dolorem intendat, aut faucibus multum muci et

viscidae lymphae adhaereat, easque oppleat, liquor idoneus per syringam iniiciendus, est, ut fauces liberentur; sic tamen iniicitur, ut non in laryngem ingrediatur; suffocationis enim metum induceret. Nec aliena sunt quae ore detenta salivae fluxum alliciunt, talia tamen, quae inflammationi, si qua est, non officiant, aut, ubi non est, eam non excitent. Oxymel scilliticum itemque sal prunellae utroque in casu et modo videntur reliquis praestare. Praeterea extrinsecus fomenta, cataplasmata et emplastra, quae molliant discutiant resolvantque, omitti non debent. Imo horum actio leni fricatione adiuvanda est. In primis haec opportunissima habentur, quando glandulae lympha tenaci et crassa replentur et turgent. Quo casu fomenta humida vaporem aqueum suppeditant, qui in venas absorbentes receptus ad glandulas brevi via defertur, et mirifice lympham diluit, attenuat et solvit.

§. CCCXCVII.

Abscessus et scirrhus et ulcera quomodo curentur. — Anginis aquosis ubi febris abest, qualis curatio. — In leviori casu diaeta et abstinentia sufficit.

Malum demum, si malo fato in abscessum aut scirrhum abeat, curatio fere eadem conveniet, quam supra commendavimus (§. CCCLXXXVII. CCCLXXXIX.) Ulcera vero mali moris et depascentia (§. CCCXCIII.) si supervenerint, non aliis curantur, quam iis, quae notae acritudini et humorum dyscrasiae, unde foventur, contraria sunt. Idcirco provide et sollicite antiscorbuticis antivenereisque medicamentis, sed diu et liberaliter adhibitis oppugnentur; topicis interim, quae detergunt, atque antiseptica virtute pollent (§. CCCLXXXVIII.), non praetermissis, et, si foeda et sordida fuerint, spiritu vitrioli aut collyrio Lanfranci etiam applicito. Cauto tamen opus est, ne ulcera, cum primum deterse, pura, rubra et valde sensibilia facta sint, acribus amplius irritentur, sed satius tunc est mollissimis ea et blandissimis medicamentis nutriri et mulceri. Non absimili ratione (§. CCCXCIV. ad CCCXCVII.) *anginae aquosae et oedematosae et leves faucium dolores* (CCCXCII.), cum febre carent, curandae omnino sunt, excepta et omissa sanguinis missione; nam in his sola cathartica,

aperientia, epispastica, etiam collo ipsi admota, vesicantia et sudorifera sufficiunt; quanquam in leviore morbi gradu, et in laesione partium, quae minus vitae necessariae sunt, saepe sola diaeta et abstinentia intra paucos dies malum omne depellitur.

ANGINA GANGRAENOSA MALIGNA (1).

§. CCCXCVIII.

Quid ea sit. — Discrimen inter hanc et inflammatoriam. — Nominis ratio.

Anginam inflammatoriam quandoque in gangraenam desinere, supra (§. CCCLXXVIII.) animadversum est. Hic vero de alio anginae genere, maligno et plerumque epidemico, infantibus, pueris et adolescentibus prae aliis infensissimo, quod a fomite quodam venenato et putrefaciente ad fauces, et speciatim ad tonsillas traducto, easque quasi, ut ignis facit, adurente profluere videtur, sermo a nobis habendus est. In priore illa nulla malignitas est, neque ulla putredo antecedens, et gangraena ipsa, quando accedit, maximo tantum inflammationis gradui supervenit debeturque, et plerumque, ubi praesertim interiora occupat, latiusque diffunditur, extremum morbi finem certa nece facit. In hac vero aliter res habet; nam levissima diatheseos inflammatoriae indicia (2) adsunt, malignitatis contra putredinisque maxima et indubia; et gangraena, quae prope omnium aegrotantium communis est, non sero, sed citissime supervenit, et quanquam saepe perniciem afferat, non tamen semper vitam adimit, nisi cum in laryngem, tracheam et pulmones sese propagaverit; nam pluries, adhibita cita atque accommodata medicina, malum sistitur, aegerque servatur. Non ergo haec vehementissimae inflammationis soboles est, sed causticae, malignae et deletricis causae effectus. *Gangraenosam anginam* hanc vocavimus, quod gangraena perpetuo fauces corrumpat; sed addidimus *malignam*, ut prava eius natura innotescat, qua discriminetur ab angina inflammatoria, interdum et ipsa in gangraenam desinente.

(1) *Synonyma.*

Angina maligna et gangraenosa ann. 1751. *ad* 1753. Huxhami, *Journ. de médecin. Octobr.* 1757. *vol. VII. p.* 241. *Angina gangraenosa* Tussani, Gilb. Boulland. *Quaest. medic.* 1750. *Angina gangraenosa* Chomelii, *Dissert. sur l'espec. de mal de gorge gangréneux de l'an.* 1748. *Paris* 1749. *Angina in gangraenam desinens*, D. Marteau; *Journ. de méd. t. IV. Mars* 1756. *p.* 222. *Angina maligna et gangraenosa; Praxis med. Lond. cl.* 1. *sect.* 3. c. 2. *Angina maligna ulcerosa* Fothergillii, *an account of the sore throat attended with ulcers* 1748. 1751. vid. *Comment. Lips. vol.* 1. *p.* 493. *Tonsillarum gangraena* Meadii, *Monit. et Praecept. med. cap. IV. p.* 52. *Pestilens et praefocans pueros abscessus, quem graece vocat* παιδαγχόνην (paedanchonen) λοιμώδην (limoden) *sive puerorum strangulatum pestilentem.* M. A. Severini, *De recondit. abscess. natura ed. Francof.* 1643. *p.* 428. *et seqq. Crustosa malignaque tonsillarum et faucium ulcera* Jo. Ant. Foglia, 1620., *de anginosa passione. Morbus strangulatorius* Aetii, Cleti Signini. *De morb. strangulator. Rom.* 1636 8. *Pestilens faucium affectus* Jo. Andr. Sgambati, *De Pestilent. fauc. affect. Neapoli saeviente.* 1620. 4. *Ulcus syriacum* M. Ant. Alaymi, *De ulcer. syriac. Epidemicus strangulatorius affectus* Jo. Bapt. Carnevallii. *De epid. strangulat. affect. Garratillo* Hispanorum, *Renat. Moreau* inter epist. *medicinal. Thom. Bartholini, cent.* 1. ep. LXXXI. *Angina gangraenosa, Paedanchone* Severini, Vogelii, *De cognosc. et curand. praec. c. h. affect.* §. 184. *p.* 135. *Angina maligna, vel morbus strangulatorius, vel pestilens faucium affectus* Franc. Homii, *Princip. medic. lib.* 2. *part.* 3. *sect. IV. Anginae primum genus ann.* 1747. Martini Ghisii, *Lett. med. Lett.* 2. *sopra le Angin. epid. degli anni.* 1747. *e* 1748. *Cremon.* 1749.

(2) *Comment. de Inflamm.* §. *XLIII. ad XLVII.*

§. CCCXCIX.

Veteribus nota et descripta. — Dissensio inter Vogelium *et* Swietenium. *— Confirmatur opinio* Swietenii.

Hanc, si minus ab Hippocrate (1), certe ab Aretaeo (2) atque ab Aetio (3) antiquissimis medicis cognitam et luculenter descriptam censent plerique neotericorum (4). Ab iis tamen dissentit quam maxime cl. Vogelius, cui *videntur* illi *graves viri de aphthis scripsisse* eo loco, non de angina ista, cum *memorent ulcera sensim a tonsillis ad columellam, linguam, gingivas et dentium alveolos provenire, quae aphtharum natura est. Et certe*, subiicit, *in angina gangraenosa lingua et gingivae immunes sunt ab omni labe*, nec

haec diu (5) *excruciat.* At alia omnino sententia est cl. SWIETENIO; nam is concedit quidem aphtharum nomine ibi malum describi, sed plane diversum ab aphthis *hodie vocatis; veram* nempe *gangraenam a depositione malignae materiae versus fauces natam*, et tale malum *ad anginam gangraenosam* pertinere (6). Et quod attinet ad ARETAEUM, revera ex toto capite *de tonsillarum ulceribus* inscripto, si omnia, quae ibi scripta leguntur, una perpendantur, multo verosimilius videbitur, non de aphthis hodie sic nominatis (7) ibi agi, sed de maligno et gangraenoso faucium morbo, anginae huic gangraenosae simillimo. Nam, praeter ulcera maligna *concreto humore albo*, *aut livido*, *aut nigro sordentia*, quae tonsillis innascuntur, memoratur ibi *colli* quoque externus rubor, qui *phlegmones* instar nonnunquam efflorescit atque *erumpit.* Quod sane ab aphthis hodiernis alienissimum est, dum contra huius gangraenosae et malignae anginae fere proprium esse consuevit. Praeterea malum ab ARETAEO descriptum non diuturnum est, cum eo laborantes *non multis diebus post phlegmone, febribus, foetore inediaque consumpti* interire ibi dicantur. Adde, AETIUM de lingua, gingivis et dentibus in eius historia ne verbum quidem facere, dum in reliquis symptomatibus recensendis omnino cum ARETAEO consentire videtur. Quare probabile utique est, id, quod de gingivis, lingua et dentibus ad ARETAEO notatum fuit, quodque a VOGELIO pluris fortasse fit, quam deceat, accidens potius atque epigenomenon fuisse, quam constans atque inseparabile symptoma, uti esse solet in aphthis veris et hodiernis, quae praeterea non ita cito occidunt, nec ita celeriter sua tempora percurrunt.

(1) *Coac.* 276. *Praenot.* 131. *Epid. l.* 6. *sect.* 7.
(2) *De caus. et sign. acut. morb. l.* 1. *cap.* 9.
(3) *Tetrabibl.* 2. *serm.* 4. *cap. XLVI. de crustos. et pestilent. tonsillar. ulcerib.*
(4) HOME *Princip. med. l.* 2. *Part.* 3. *sect.* 4. MEAD. *l. c.* SWIETEN. *in Boerhaav.* §. 816. *n.* 2., multique alii ex iis, qui ante hos de morbo isto mentionem fecerunt.
(5) *De cognosc. et curand. praecip. h. c. affect. cl.* 1. §. 184. *not.* (*).
(6) *L. c.*
(7) *L. c.*

§. CCCC.

Atqui dimissa huiusmodi qualicunque de morbi antiquitate (§. CCCXCIX.) disputatione, neque utili, neque necessaria, illud vere certissimum est, eum non ante annum 1620. (1) accuratissime descriptum fuisse. Cum enim Neapoli tunc epidemice desaevierit, et totam Italiam atque Hispaniam peragraverit, magnam ubique cladem inferens, continuo in lucem editae fuerunt multorum de ea lue lucubrationes, inter quas prae ceteris celebrantur Jo. Ant. Foglia commentarius *de anginosa passione* (2), Jo. Andreae Sgambati opusculum *de pestilenti faucium affectu Neapoli saeviente* (3), et M. A. Severini *de pestilente et praefocante* pueros abscessu (4). Nostra denique aetate, postquam dira haec calamitas aliquot annos (5) Belgium, Galliam Angliamque afflixit, ita medicorum observationibus illustrata est, ut hodie non desit absolutissima eius historia apud Jo. Fothergillium (6), Raboursium (7), Boullandium, (8), Marteaux (9), Raullinium (10), Huxhamium (11), Boucherum (12) aliosque nec paucos, nec incelebres.

(1) Renatus tamen Moreau epist. LXXXI. inter *epist. medic.* Thomae Bartholini *cent.* 1. testatur a Jo. Wiero in libro *observation. rarior.* describi quandam anginam epidemicam, quae annis 1564. et 1565. per inferiorem Germaniam vagata est. Prodiit etiam Compluti ann. 1611. *disputatio medica* Jo. Alphonsi de Fontecha *de angina et garratillo*; itemque Matriti eodem anno Francisci Perezii liber *de affectione puerorum etc.* Sed, ut diximus, ab anno 1620. et descripta diligentius est, et multo generalius cognita.

(2) *Neapoli* 1620.

(3) *Ibid. anno eod.*

(4) *Ibid.*

(5) *Ann.* 1739. 1742. 1746. 1747. *et* 1748.

(6) *Londin.* 1748. 4. *et* 1751.

(7) *De ulcere tonsillarum.* 1749.

(8) *Thes. medic. ann.* 1750. — Anno 1752. grassatum est hoc malum in Valle Simmia apud Helvetos, Hallero et Zimmermannio testibus. Langhans *Act. Helvetic. t.* 2.

(9) *Journal de médecin. Mars* 1756.

(10) *Ibid. et L. des malad. occasionées par les prompt. et frequent. variation. de l'air, chap. XIII. Maux de gorge epid. ann.* 1748. *et* 1749. *p.* 242.

(11) *Journal de méd.* 1757.

(12) *Journal de méd. t. VIII. p.* 556.

§. CCCCI.

Descriptio.

En autem eius historiam: Repente utplurimum accedit faucium dolor calorque acer cum difficili salivae aliarumque rerum deglutitione. Inspectae interiores partes ruborem erysipelatodem, qualis in carbunculo cernitur, velum palatinum, uvulam, tonsillas et pharyngem occupantem exhibent. Uvula plerumque tumida et elongata est. Tonsillarum alterutra, quandoque etiam utraque tumet, et cito macula alba aphthae simili, vel livida, vel nigra, gangraenae atque ulceris futuri indice, circa medium notatur. Macula brevi dilatatur, et totam amygdalae faciem complectitur. Tunc dolor iam minuitur, et deglutitio redditur facilior. Decidente vero aut detracta prima huiusmodi quasi eschara, quod interdum accidit, mox altera succrescit, altiusque penetrat. Os tetrum spirat odorem, quo in alios contagium traducitur. Accedit gravedo, sanguis e naribus non raro erumpit, ulceris sanies in laryngem depluit, tussim clangosam excitat, respirationemque, morbo ad laryngem et tracheam protenso, primum ingruente somno intercipit, imo somnum iam captum repente eiulatu aut rhoncho edito interrumpit, deinde etiam in vigilante difficilem et stertorosam reddit, sicque intra paucos dies, quasi laqueo compresso spiritu miserrime strangulat, gangraena videlicet iam ad tracheam pulmonesque diffusa, imo ad pharyngem, quandoque ad oesophagum et ventriculum etiam; quod tamen postremum rarissimum est.

§. CCCCII.

Febris varia. — Pulsus qualis. — Vesperi exacerbatio, mane remissio.

Febris modo paulo ante, quam fauces doleant, invadit, modo eodem tempore, quo angina incipit. Quandoque primis duobus vel tribus diebus valde mitis apparet, ac circa quartum invalescit, vehementiorque fit. Quandoque statim ab initio vehemens est, sed non

diu in eodem statu persistit, brevique ad mediocritatem inclinat. Pulsus plerumque debilis, celer ac frequens, raro magnus, validus et durus, et quando talis est, brevi in languidum, mollem et parvum mutatur. Ab horripilatione autem, aut frigore, aut tremore exorditur accessio febrilis, postea calor urens subsequitur. Vesperi et nocte omnia ingravescunt; mane levi manante sudore plerumque defervescunt et mitigantur.

§. CCCCIII.

Reliqua symptomata. — Sanguis e vena extractus qualis.

Initio saepe caput et collum dolent, interdum cum vertigine et sopore, dorsi artuumque fractione, pondere ad cordis scrobiculum et crebris suspiriis. Nonnullis facies tumet rubetque, oculi illacrymant, et sanguine suffunduntur; aliis contra vultus pallet aut livet, idque praesertim evenit, cum teterrimus foetor oris gangraenam iam invaluisse demonstrat. Nausea non raro, vomitus aut diarrhoea putrida se mutuo excipiunt. Lingua plerumque crasso, albo muco contegitur, et quamvis mollis et humida videatur, summa tamen siti, Aretaeo observante, aegri torrentur; sed hoc perpetuum minime est, nam saepe eos non sitire alii asseverant. Urinae primum crudae et aquosae, progressu deinde flavae et croceae redduntur. Plerosque angor quidam inexplicabilis, anxietas, inquies mentisque perturbatio, imo delirium exagitat, et virium languor et deiectio opprimit. Sanguis e vena missus, utplurimum rutilus valde et coccineus, vix concrescit, magna seri copia diffluens ac liquescens. Interdum tamen crustam inflammatoriam ostendit, in primis si inchoante morbo protinus detractus fuerit; verum eius crassamentum vix cohaeret, nigricareque tunc solet, et facile dissolvitur.

§. CCCCIV.

Rubor circa collum et pectus. - Exanthemata miliaria. — Gangraenae diffusio ad partes interdum dissitas. — Nec ore contentae immunes. — Nares quoque attactae.

Nec rarum est, in huiusmodi morbo, praesertim cum epidemice diffunditur, circa collum, pectus et

brachia erumpere ruborem quendam erysipelatodem; saepe cum papulis morbillosis coniunctum aut exanthemata miliaria, papulasve rubras in summam cutim alicubi prodire; quin imo parotides ipsas glandulasque maxillares iugularesque tumefieri ac dolere. In quibusdam etiam constitutionibus gangraena ulcusque ab amygdalis ad columellam exporrigi, eamque exedere, et quasi depasci visa est. Nec parcit interdum velo palatino, pharyngi, oesophago et ventriculo, ut iam notavimus, depluens tabum. In aliis vero lingua gingivae dentiumque alveoli, unde dentes caries nigerque color contaminat, simili labe inficiuntur; quod etsi rarum credimus, ab Aretaeo tamen memoriae, ut supra iam innui, proditum est. Imo nonnunquam vis morbi ad nares ipsas adscendit, copiosumque muci fluxum ex his elicit.

§. CCCCV.

Cur aegri potum vitent, et per nares reddant. — Quando dolor evanescat. — Vox rauca. — Quid eveniat larynge occupato. — Quinam serventur. — Quibus familiarior morbus.

Deglutitionem, potissimum initio, laedi, supra narravimus. Hinc aegrotantes, in primis pueri, dolorem, quem in deglutiendo incurrunt, veriti vel a potu abstinent, vel, si aliquid bibunt, illud per nares plerumque restituunt. At fere commune est, gangraena oboriente dolorem mitigari, imo, ea perfecta, evanescere ob scilicet deletum partium sensum, et viam potui et cibo liberam reddi. Vox omnibus rauca est atque obscura. Cum vero ad laryngem morbi vis descendit, respirationemque prope intercludit (nam glottidis rimula facile obstruitur), aegri, non modo dum aërem inspirant exspirantque, peculiarem strepitum et sibilum edunt, arctati itineris signum, verum etiam vix decumbere possunt. Quamobrem, pueri praesertim, e lectulo surgunt, rectique aut stant, aut sedent, ut spiritum hauriant; sed mox ob virium defectum aut languorem iterum se demittunt, et sic irrequieti assidue iactantur, donec penitus prostrati iaceant, et strangulati pereant. Id autem eodem ipso die evenit, quo larynx et trachea laborare manifesto coepit. Qui-

bus vero feliciori fato evadere contingit, hi profecto mitiorem morbum experti sunt, et vigente naturae robore adiuti se a venenato fomite expediunt facili et laudabili nata suppuratione, aut leni continuataque salivae sudorisque excretione. Ceterum magis pueri et puellae ante pubertatis tempus hoc morbo tentari periclitarique consueverunt, quam puberes et adulti; quanquam certum indubiumque est, nullam plane aetatem, nullumque temperamentum ab eo immune existere. Ceteris vero omnibus in eum procliviores sunt infirmi atque imbecilli, aut cacochymici.

§. CCCCVI.

Prognosis. — Finis communior. — Quae bene ominentur. — Signa mala. — Ulcerum aestimatio. — Solutio.

Fallacissima saepe est morbi facies, ita ut, qui eum alias non viderit, facile sibi blandiatur, spemque alat proximae sanationis. Accitus ad nobilem et unicum familiae amplissimae heredem puerum septennem angina hac laborantem primis iam morbi diebus vir longa experientia probatus, idemque medicus et chirurgus celebratissimus, non solum cachinno quasi excepit iuvenem medicum, qui recte de morbi natura et discrimine iudicium tulerat, verum etiam tonsillarum, in quibus alba macula cum doloris et difficultatis vorandi imminutione exorta erat, scarificationem a iuvene medico, qui morbum cognoverat, propositam aspernatus est, ac neglexit uti supervacuam. At biduo post, morbo laryngem pene strangulante, et facie in lividam cadavericamque mutata, vehementer obstupuit, mortem sine ulla spe reliqua appropinquare. Tunc rei novitate, ut a fulmine, perculsus iuvenem illum medicum humaniter et blande, sed clam domesticos omnes, rogavit, ut auctores, qui de tam pernicioso anginae genere memorarunt, sibi indicare vellet. Decipere ergo vel expertissimos potest rarus fallaxque morbus. Dies criticos nec servat, nec crisin certam habet. Finitur utplurimum intra secundum et septimum diem. Tumor et rubor exterior progressu obortus plerumque bene ominatur. Caloris mitigatio, exscreatio copiosa, oculorum nitor spem faciunt, et contra. Diarrhoea, rigor,

pulsus debilis et parvus, virium prostratio, deliquia, facies oedematosa, cadaveris similis, exanthematum livescens color, aut recessus, haemorrhagiae immodicae mortem portendunt. Ex ulceribus vero, quae alba sunt, tutiora; cinerea, peiora; livida vero et nigra, omnium pessima (1). Morbo ad salutem vergente evanescit exterior tumor et rubor, cuticula desquamatur, febris decedit, ulcera sanantur (2).

(1) Homius *Princip. med. l. 2. P. 3. sect. IV. ang. malign.* §. 6. 8. 9.

(2) Praeter scriptores, quos supra allegavi, legi debent ea, quae de hoc morbo in Diario medico Vandermondii (*t. VII. p.* 241. *et seqq.*) cumulatissime scripta ab Huxhamio habentur.

§. CCCCVII.

Causae. — Proxima. — Putridum necroticum principium. — Contagiosum. — Causae remotae.

Ex his, quae hactenus exposita sunt, rite consideratis erui posse videtur, causam proximam in peculiari malignoque erysipelatis genere faucium et tonsillarum, quod ab acri urentique principio inducitur, sitam positamque esse. Id vero acre, imo putridum necroticumque principium vel sponte in corpore gignitur atque evolvitur, impetitque fauces et propiora loca, aut febrili motu genitum extricatumque in iis deponitur, vel contagione recipitur, aut ex infectis in sanos traducitur. Contagiosum enim esse, celeris per exspirationem, halitum, vaporem, aut stillantem ex ore saniem communicatio declarat. Remotiores vero causae vulgo habentur pleraeque earum, quae aliorum putrium et malignorum morborum, uti aër calidus et humidus, aut praeter morem siccus; regio palustris, aquae turbidae et coenosae potus, liquores fermentati, herbae, semina atque olera corrupta, acria; alimenta quaecunque alkalescentia, aut acida, aut austera, devorata; putridae et cadaverosae exhalationes; habitus corporis mollis et laxus, leucophlegmaticus, cacochymicus, scorbuticus, rhachiticus, strumosus; tempestas autumnalis aut verna calorem insolitum subsequens; aëris peculiaris constitutio, et fortasse epidemicum miasma.

§. CCCCVIII.

Distinguenda est ab angina putrida symptomatica. — Quomodo differant inter se.

Atque haec de angina quidem *gangraenosa primaria* intelligantur velim. Nam ea quae febribus putridis aliisque morbis malignis supervenit, quaeque *putrida* vocatur a F. Penrosio (2) aliisque, videtur, ni fallimur, a *gangraenosa* hactenus descripta distinguenda omnino esse. Discrimen autem, quod inter utramque intercedit, eodem Penrosio iudice, est huiusmodi: In gangraenosa amygdalae et columella tument quidem atque inflammantur, non tamen valde turgent, nec tenduntur, sed flaccido potius tumore, minime duro afficiuntur. Color subito in cinereum et lividum mutatur, pulsus et urina plerumque parum, aut non valde a sanis recedunt (paucis casibus exceptis, in quibus febris, ut supra demonstravi, aliquanto primis diebus vehementior est), dolorque citissime cessat, aut etiam abest. Et quod praecipuum est, morbus quasi repente corripit, et celerrime occidit. Contra *angina putrida* febri putridae aliisque congeneribus morbis lento prorsus gradu supervenit, et non ita celeriter, sed post multos utplurimum dies tantummodo affert exitium. Plerumque ulcerosa magis aut aphthosa haec esse videtur, quam vere gangraenosa (2), qualem nos memoravimus.

(1) *A Dissert. on the inflammatory, gangrenous and putrid sore Throat also on the putrid fever together with their diagnosticks, and method of cure. Oxford.* 1766. Vid. *Comm. Lips. vol. XV. p.* 338.

(2) Huius prope generis fuisse existimo, quam observavit ann. 1748. et 1749. Raullinius (*l. c.*) itemque illam, quam anno 1749. in quodam orphanotropheo videre contigit Lassonnio (*Mém. de la Soc. Roy. de médec t. I. p.* 97.). Haec enim superveniebat febri gastrico-putridae malignae a putrido miasmate ex male humatis boum et vaccarum cadaveribus emanante genitae. Erat autem angina symptomatica, putrida et aphthosa.

§. CCCCIX.

Quibus notis angina haec differat ab inflammatoria in gangraenam desinente. — Ab aphthis quoque differt.

Ab *angina* pariter *gangraenosa*, quam explicamus, *inflammatoriam*, ut supra (§. CCCXCVIII.) indicatum est, differre credimus; 1. quod haec rarissime, et morbo tantummodo ad summum inflammationis fastigium evecto, ut iam dixi, in gangraenam desinit; 2. quod color ruber ad lividum et fuscum non ad cinereum et album vergit; et demum 3. quod febris acuta et vehemens ipsam comitatur cum pulsu magno, vehementi, duro, et sanguine ad concrescendum paratissimo, aliisque symptomatibus diathesin inflammatoriam denotantibus. At contra angina *gangraenosa maligna* in plerisque, quos eodem tempore invadit, initio fere ipso gangraenae indicia praemonstrat; tumor erysipelatodes potius est, quam phlegmonodes, et in ulcus foetidum alba, aut cirenea eschara sive crusta obductum cito convertitur, fauces et amygdalas fere semper primo occupat; sanguis tenuior et solutior est, febrisque pulsu debili, aut certe nec duro, nec valido, virium lapsu, vomitu, diarrhoea colliquante et foetida atque subdelirio comitatur. Prior robustos et viros, posterior debiles et pueros, imo infantes magis insectatur. *Gangraenosa* demum cum aphthis nequaquam confundi debet. Hae enim primum linguam, labia, palatum, deinde fauces pustulis exiguis afficiunt et plerumque sine febri, nisi symptomaticae fuerint (1). Angina vero, de qua loquimur, fauces primum et plerumque solas adoritur, et pustula sive macula alba, aut cinerea, lata et gangraenosa cito alterutram, vel utramque tonsillam foedat et depascit, neque unquam febris ab ea abest.

(1) Aphthae hodiernae non videntur differre ab iis, quas A. C. Celsus (*L.* 6. *c. XI.*) descripsit his verbis: « Verum ea « longe periculosissima sunt ulcera, quae ἄφθας (aphthas) « Graeci appellant; sed in pueris. Hos enim saepe consumunt. « In viris et mulieribus idem periculum non est. Haec ulcera « a gingivis incipiunt, deinde palatum totumque os occupant, « tum ad uvam faucesque descendunt, quibus obsessis, non « facile fit, ut puer convalescat; ac miserius etiam est, si lactens adhuc infans est etc. »

§. CCCCX.

Indicationes. — Curatio. — Monita de venae sectione.

Hinc, cum morbus saepissime praecipue infantibus et pueris exitio sit, et celerrime decurrat, quam primum eo intendi omnes nervi debent, ut malignus septicusque fomes, quoad fieri potest, e corpore exeat, corruptioni et gangraenae obsistatur, viresque vitae sustineantur. Experientia docuit, largam aut repetitam sanguinis missionem non modo plurimum nocere, verum etiam perniciem ipsam accelerare. Quare plerique ut noxiam hic exulare eam iubent. Initio tamen, et nondum necrosi exorta, viribus valentibus, aetate florente, bono plethoricoque corporis habitu, faucibus valde tumentibus et acriter dolentibus, parce, prudenter et caute semel sanguinem detrahi non penitus vetitum est; imo tum necessarium et proficuum putatur, si minus per venae incisionem, per cucurbitulas saltem aut hirudines. Alterutro aut utroque artis auxilio me aliquando feliciter usum esse profiteor. Contra si huiusmodi conditiones deficiant, a sanguinis missione abstinere omnino expedit.

§. CCCCXI.

Utilitas emeseos. — Catharsis non ita utilis. — In fine morbi utilior.

Omnium autem tutissimum utilissimumque praesidium, usu ipso comprobatum, emesin esse, omnes fere perhibent. Leni enim vomitu e ventriculo, oesophago fauciumque glandulis folliculisque quidquid virulenti ibi latitat, citissime excutitur, sicque magna ex parte morbi fomes detrahitur. Cieri igitur debet vomitus protinus ab initio leni aliquo emetico, uti aqua tepida oleo mixta, oxymelle scillitico, radice ipecacuanhae, aut tartaro emetico, potuque tepido affatim desuper hausto promoveri, ut facilior et promptior materiae morbidae excretio obtineatur. Ac si semel id non sufficere videatur, repeti etiam pro re nata poterit, ut evacuatione hac morbi vis, quantum per artem licet, refringatur. Dici autem vix potest, quantum

hac ratione malignitatis et virium amittat malum. Non vero catharseos par ratio est; nam humorum nimia ad colliquescendum proclivitas immodicis saepe evacuationibus occasionem praebet, quin tamen venenatus fomes ex latibulis, in quibus haeret inseditque, exturbetur. Hinc satius est vel solis enematibus alvum sollicitare, quod nemo improbat, vel lenissimis eccoproticis tantummodo uti, quam catharsin moliri. Utilius ac tutius in fine morbi alvus ducitur, in primis ubi signa gastricae atque intestinalis saburrae non defuerint, appetitus langueat, venter tumeat, aut febris protrahatur. Hac enim via plerumque omnia recrementa, quae recidivum morbum facere possunt, commodissime excernuntur.

§. CCCCXII.

Antiphlogistica minus necessaria, aut moderate adhibenda. — Cardiaca et antiseptica magis idonea. — His utebatur Huxhamius feliciter.

In antiphlogisticis quoque adhibendis modus aliquis esse debet. Timor enim est, ne his motus salubres naturae, quibus sese ab infenso hoste liberare nititur, praepostere inhibeantur. Quare fere praestat vires vitae lenibus cardiacis sustinere aut excitare, et putredinem necrosinque antisepticis simul avertere aut coërcere. Sic natura opportune recreata et refecta felicius acerrimi mortiferique humoris consequitur expulsionem, nempe vel erysipelatis exterioris vel papularum miliarium specie, quae secundo aut tertio die in aliquibus prodeunt, vel sudoris, vel blandae exspirationis ope, uti Huxhamius se observasse pluries affirmat. Is autem in hunc finem utebatur mixtura quadam cardiaca et diaphoretica ex sale volatili cornu cervi et succo mali medici composita, et aqua alexiteria simplici dilutis, vel iulapio camphorato et similibus.

§. CCCCXIII.

Acida vegetabilia proficua. — Antiseptica alia. — Cortex peruvianus omnium efficacissimus. — Quando acidis fortioribus uti liceat.

Generatim acida ex vegetabilibus, uti acetum, succus mali citrei, aurantii, medici, fructuum berberis,

rubi idaei, ribesiorum, aqua diluta atque ubertim sumpta commendantur, ut acrimonia putrida et nimia ad alkalescendum humorum propensio temperetur et cohibeatur. Camphora quoque, scordium, chamaemelum, ruta, contrayerva corruptionem arcent, vitaeque vires erigunt, ut morbum subigere possint. Hoc vero nomine ceteris omnibus praestat cortex peruvianus cito et brevibus intervallis liberaliter datus, quo uno non modo in hoc pessimo anginae genere, verum etiam in quovis erysipelate maligno hodie non pauci confidunt magis, quam in reliquis omnibus. At ubi iam sanguis reliquique humores liquari ac dissolvi manifeste occeperint, ut inde haemorrhagiae alvique profluvia cum summo vitae periculo oriantur, illis acida fortiora, uti spiritum vitrioli, sulphuris aut nitri adiicere etiam oportet.

§. CCCCXIV.

An gargarizandum. — Pringlii opinio. — Gargarismata magis idonea.

Sed cura simul faucium et tonsillarum habenda est. Pringlius in universum gargarismatum usum, praesertim acidorum, reprobat. Timet enim salivae fluxum, qui utilis esse consuevit, per illa cohiberi. Decoctum tamen caricarum ex hydrogalacte paratum, cui aliquid spiritus salis ammoniaci adiectum sit, concedit, et magni aestimat (1). Hoc salivam attenuari digerique, et glandulas ad eius secretionem excretionemque allici arbitratur. Atqui Homius gargarizandum esse consulit ex iis, quae leniter reprimunt et discutiunt, cuiusmodi sunt quae ex diluto rosarum rubrarum et pauco aceto aut vini rubri austeri pauxillo componuntur (2). Neque ab his ego valde absum, cum initio, maculis sive pustulis nondum in faucibus obortis, aut vix apparere incipientibus, mature colluendas saepius et leniter fauces iubere sim solitus aquis scordii, sambuci et chamaemeli, additis spiritus salis probe edulcati guttis aliquot et mellis simplicis, aut oxymellis, aut diamororum tantillo. Interea suadeo etiam, ut subinde ad acrem urentemque dolorem, si quis est, mitigandum lacte, aqua florum sambuci diluto, utantur.

(1) *Malatt. delle Armat. P.* 3. *cap.* 2. §. 3. *p.* 104. *ed. Neapoli.*
(2) *Princip. medic. L.* 2. *P.* 3. *sect. IV.* §. 11.

§. CCCCXV.

Quando detergentibus uti liceat. — Deterso ulceri quid conveniat.

Pustula autem alba aut cinerea, crassa aut mucosa late tonsillas obtegere incipiente, doloreque tunc imminuto aut evanescente, valentius detergendum esse docent plerique, melle nimirum scillitico, tinctura myrrhae aut aloës, aqua calcis, decocto caricarum, lenticulae aliisque huius generis. Quo in casu ego equidem spiritum vitrioli melle exceptum ceteris antepono. Eo enim penicilli ope pluries in die crustosae pustulae sive maculae applicito, non solum huius progressio sisti solet, verum etiam escharae necroticae separatio celeriter perficitur. Simulac vero, crusta ablata, ulcus detersum, purum et rubrum intueor, tunc solo melle ex rosis, aut tinctura myrrhae syrupo e rosis siccis temperata bis, vel ter in die illud illiniri curo. Quod si idem ulcus iam detersum et purum ruborem circum ostendat insignem acriusque doleat, tum ab omnibus, quae irritant, abstinendum puto, solis contentus gargarismatibus, quae demulcent et temperant, uti lacte aquae hordei admixto, aut aqua ex seminibus mali cotonei, ut vocant, emulsa, ex quibus fauces saepe et blande colluendae sunt.

CCCCXVI.

Curatio Swietenio usitata. — Raulinii gargarisma.

Cl. Swietenius, quando pustulae gangraenosae rubor quidam circum diffusus apparet, se feliciter gargarisma adhibuisse ait (1), quod constat ex *spiritu sulphuris per campanam* multa aqua diluto, et ex *roob* baccarum sambuci. Cum vero foetidus iam ex ore halitus emanat, et gangraena profundius locum exedere videtur, mox illiniendas partes iubet mixtura, quae habet mellis rosacei unciam unam et spiritus sali marini guttas triginta aut quadraginta; sicque cito sisti serpens malum vidit. Mixturam ceteris praefert Raulinius, quae recipit aquam rosarum cum aliquot salis saturni granis (2). Hac saepius in die gargarizandum aut tingenda ulcera esse praecipit, neque aliis opus esse medicamentis opinatur. Sic quippe ea imminui, nutriri

et sanescere, etiam ubi reliqua gargarismata irrita fuerint, confirmante id quoque Bouchero (3), dicuntur. Is enim narrat, se mirabiles semper effectus ex plantaginis unciis duabus et salis saturni granis viginti ad gargarizandum usurpatis retulisse. Similes plane effectus ab *aqua vegeto-minerali* vel ab *extracto saturni* Goulardii sibi pollicentur alii.

(1) *In* Boerh. §. 811.
(2) *Des malad. occasionées etc. chap. XIII. p.* 261.
(3) *Journal de méd. vol.* 8. *pag.* 556.

§. CCCCXVII.

Alkali volatilis mira vis antiseptica.

Alkali quoque volatile, tanquam antisepticum antinecroticumque summum, hic celebratum video post Pringlium a cl. Maiaulto (1), neque multum interest, e regno vgetabili an animali id elicitum sit. Maiaultus usus est alkali volatili e raphano rusticano educto, et in gargarismatis modum sic redacto: Rec. *aqu. commun. unc. vj., spirit. vini unc. ij., spiritus raphani rustican. unc. ij., mellis rosat. unc. j. ss. m.* Colluenda leniter ex hoc liquore gangraenosa loca iussit, et vaporem eius assidue inhalandum. Hac ratione post horas triginta sex gangraena amygdalas occupans non modo substitit, verum etiam levi circum exorta inflammatione pars emortua abscessit, aegrotansque intra novem dies perfecte convaluit. Monet vero apposite auctor, omittendum esse alkali volatile, simulac quidquid corruptum erat, exciderit. Valentius tamen agere videtur spiritus salis ammoniaci volatilis. Huius in calidam instillati vapor erumpens, si ore attrahatur, non solum tonsillarum et faucium gangraenae curandae est peridoneus, sed eiusdem quoque ad laryngem processum antevertit, imo, si ea iam descendere in vias spiritus coeperit, unicum, in quo spes aliqua relinquatur, auxilium, et quidem praesentissimum nobis largitur.

(1) *Journal de méd. t. V. p.* 25. *Juillet* 1756.

§. CCCCXVIII.

Meadii optima curatio. — Defenditur contra Lieutaudium.

At aliam cl. R. Meadius proponit curandi rationem. Detracto primum sanguine, et clystere alvo laxata, tonsillas gangraenosa macula correptas tribus vel quatuor vulnusculis satis profundis incidendas, et deinde melle rosaceo inungendas, atque hordei et ficorum decocto eluendas abstergendasque saepius esse, feliciter (1) expertus, commendat. Neque Lieutaudii, qui eiusmodi chirurgiam infaustam fuisse (2) scribit, auctoritati tantum tribuendum est, ut id genus auxilii statim ut inutile aut noxium reiiciatur. Fortasse serius, quam par esset, adhibitum optato effectu caruit, vel noxium evasit culpa eius, qui scarificationem instituit; nam inepto instrumento adhibito, vel imprudentius scalpello adacto nonnunquam nocuisse, fateor, potuit. Ceterum Meadius ipse opportunissime animadvertit, scarificationes istas protinus ab initio, nimirum nondum necrotico tabo absorpto, aut nondum ad laryngem protenso, fieri oportere; post biduum enim aut triduum adeo alte gangraena invalescit, spiritumque intercludit, ut exitium nulla tunc arte vitari possit. Testor, pluries praescriptas a me felici eventu in quadam epidemica anginae gangraenosae constitutione huiusmodi incisiones esse. Utinam licuisset iis semper uti in pueris et infantibus, qui difficillime induci ad eas subeundas solent; nam maiorem eorum partem servare potuissem!

(1) *L. c. cap. 2. de morb. cap. 4. p.* 53.
(2) *Précis. de méd. L. 2. p.* 521.

§. CCCCXIX.

Anginae putridae symptomaticae curatio.

Anginam *putridam*, quae symptomatice febribus putridis et mali moris, et variolis aut morbillis malignis aliisque exanthematicis morbis interdum supervenit, supra (§. CCCCVIII.) commemoravi. Haec autem, ut symptoma morbi principis, vix aliam medicinae opem

desiderat, quam quae morbo principi conveniens est. Multa tamen, quae intrinsecus atque extrinsecus hactenus proposuimus, in hac quoque usui esse poterunt; sed praecipue ratio habenda morbi primarii, a quo bene curato, symptomatum etiam atque adeo anginae inde pendentis maxima pars curationis exspectanda est.

§. CCCCXX.

Regimen diaeteticum. — Aëris renovatio. — Suffitus. — Cibus.

Quod ad regimen attinet, hoc neque nimis ad calidum, neque nimis ad frigidum inclinare debet; alterum enim putredini faveret, alterum morbo ad cutim prodituro impedimento esset. Itaque media via insistere oportet, ut utrique scopo fiat satis. Aëris quoque renovatio quam maxime curanda est, ut putridi halitus vaporesque dissipentur. Neque suffumigia praetermitti debent, quibus aëri, qui inhalandus ducendusque perpetuo est, vis medicata atque antiseptica impertiatur. Acetum super laminam ferream candentem proiectum vaporem saluberrimum et non ingratum suppeditat. Camphora item in acetum infusa, leni igne subdito, in halitus sensim resolvitur mirifice antisepticos. Iure tenui e pullis et ovorum recentissimis vitellis vires sustineantur. Serum quoque lactis vinosum ad idem egregie confert. Nunquam vero quidquam sive cibi, sive potus, sive medicamenti devoretur, quin os et fauces prius ablutae rite fuerint. Alias ichor necroticus putridusque cum iis confusus et demissus oesophagum, ventriculum et penitiora loca contaminaret.

ANGINA ULCEROSA BENIGNA.

§. CCCCXXI.

Discrimen inter gangraenosam malignam, et ulcerosam benignam.

Cavendum denique est, ne quodvis pustulae aut ulceris genus tonsillas faucesque corripiens pro *gangraenosa* statim et *maligna angina* habeatur. Nascuntur ibi quandoque et pustulae et ulcera, quae minime maligna sunt, quaeque non difficulter remediis obtem-

perant, neque exitiosa facile evadunt; quod iam memoriae tradidit Aretaeus ipse. Ab his maligna differunt, quod lata, cava, pinguia, sordida, alba, cinerea aut livida, nigra atque altius et citius descendentia apparent. Hinc scite et vere monet Swietenius (1), esse anginae speciem quandam *gangraenosae* affinem, sed benignam, palatum, uvulam et tonsillas infestantem, saepius a se visam, quae facile depellitur, quanquam acriter partes illae doleant. Haec medico clinico diligenter medicinam facienti rara non est. Praecedit febris non magna, interdum acutior, et ephemerae similis brevi evanescens. Tum primum dolor fauces alicubi aggreditur. His inspectis, maculae sive pustulae quaedam albae, sed exiguae cernuntur, quarum limites circum rubent et dolent acerbe, at neque crassae valde fiunt, neque loco circumposita magnopere tument. Si tamen negligantur, dilatantur ipsae, proserpunt, et vicinas partes rodunt excavantque, neque foetoris expertes omnino esse solent. Nec desunt exempla funestiora, in quibus ad tracheam et pulmonem vis morbi penetravit pessimo eventu (2).

(1) *L. c.* §. 811.

(2) Cuiusmodi fuisse videtur anginae primum genus, quod cl. Ghisius epidemicum Cremonae vidit. *Lett. med. Lett.* 2 1749.

§. CCCCXXII.

Quos et quando invadat. — Aetiologia. — curatio.

Scorbuticis et cacochymicis huiusmodi malum frequens et familiare est; quandoque etiam epidemice occurrit, verno praesertim tempore, humido et calido coelo existente. Acris quaedam et subtilis materia e sanguine extricata, aut e primis viis in eum immissa, aut a recrementis exspirationis profecta cor nervosque irritans febrilem primo motum exsuscitat; deinde vi febris ad fauces protruditur, ibique consistit, pustulas leviores atque ulcuscula benigniora cum phlogosi efficiens. Sanguine per metastasin sic repurgato, nec amplius cor arteriasque praeter naturam irritante febris omnino decedit. In hac igitur quoniam acer humor morbum facit, non temere, neque sine urgente dolore et difficultate deglutiendi sanguinem mitti licet. Tentari prius

debent attemperantia, revellentia, eccoprotica, fomenta, gargarismata anodyna et demulcentia; et copiosus aquae hordei potus. Si his nec dolor, nec phlogosis, nec febris remittat, sanguis detrahendus quidem est, sed parca et cauta manu. Pustulis vero, sive aphthis ulcusculisve ea adhibenda propemodum sunt, quae supra (§. CCCCXIV. *et seqq.*) accurate exposita fuere. Sin vero haec dolorem exasperent, quemadmodum primo attactu fieri solet, poterit is leniri aqua hordei cum lacte remixta, aut succo sempervivi maioris, cui mel aut syrupus althaeae adiectus sit. Detersa cum fuerint ulcuscula, sensim tum omitti debent detergentia paulo acriora, ut illa coire possint (1).

(1) Ad hanc speciem videtur referenda angina epidemica, quam describit Regnaultius (*Journal de méd. t.* 57. *Juin* 1782. *p.* 528.). In ea enim fauces saepe aphthis afficiebantur, et interdum iis non carere visa est interior tracheae tunica, ut ex sectione cadaverum patuit, sed aliquanto magis anomala et perniciosior illa fuit. Male ferebat sanguinis missionem. Interdum tamen secta vena iugularis, ubi suffocatio imminebat, morbum vicit. Vesicantia pariter loco affecto plurimum profuere.

ANGINA TRACHEALIS, SIVE CYNANCHE, THE CROUP AB ANGLIS DICTA (1).

§. CCCCXXIII.

Est alia anginae species, quae in regionibus humidis et frigidis frequentissima occurrit, quaeque a Scotis, cum ei maxime obnoxii sint, vernacula lingua *croup*, vel *chock*, vel *stuffing*, id est strangulatus, sive suffocatio nominatur. Infantum et puerorum fere propria creditur, sed falso, cum adultos etiam corripere interdum observata sit; quos tamen minus graviter ab ea affici, fatendum est, ut animadvertit in epidemica constitutione Cremonensi ann. 1747. et 1748. cl. Martinus Ghisius (2). Illos vero frequentius infestat. Quo nomine, et strangulationis ratione, et exitii celeritate adeo ad *anginam gangraenosam malignam* accedit, ut pro una eademque a quibusdam accepta sit. Sed quo facilius utriusque differentia discernatur, non alienum erit eius descriptionem mox in medium proferre. A

sede, quam tenet angina haec, reiectis aliis minus aptis nominibus, eam appellandam censui; adiuncta tamen anglica denominatione, ut a certis cynanches speciebus, a quibus reapse differt, diversa esse comperiatur.

(1) *Synonyma.*

Suffocatio stridula Fr. HOMII, *An Inquiry in to the croup Edimb.* 1765. *Asthmatis species, anglice* CROUP *dicta,* BUCHANII, *Medic. domest. t.* 4. *p.* 182. *edit. Paris.* 1778. *Cynanche stridula* WAHLBOMII, *Berattelser till Rigsens stander ann.* 1765. *Angina suffocatoria* ENGSTROEMII, *Berattelser till Riksens stander vorand Medicinal etc. ann.* 1767. *Angina strangulatoria et morbus strangulatorius* QUORUNDAM. *Angina polyposa sive membranacea* CHRIST. FRID. MICHAELIS, *De Angina. polyp. Gotting.* 1778. *Alterum anginae epidemicae genus ann.* 1747. *et* 1748. MARTINI GHISII, *Lett. med., lett.* 2. *Cremon.* 1749. *An angina maligna epidemica* MALOVINII? *Mém. de l'Acad. Roy.* 1746.

(2) GHISI *Lett. med. Lett.* 2. REGNAULT *Journal. de med. t.* 57. *pag.* 527., ubi etiam adulti in hunc morbum incidisse memorantur.

§. CCCCXXIV.

Descriptio. — Quae morbo imminente accidant.

Plerumque epidemice discurrit, nonnunquam etiam sporadice et sparsim infestat. Quoniam vero infantibus et pueris frequentissime accedit, qua ratione in his praesertim se explicet desaeviatque, dicendum erit; nam facile hinc elucescet, quomodo in adultos etiam impetum faciat. Sequar autem cl. CHRIST. FRIDER. MICHAELIUM, qui huiusce morbi historiam prae omnibus aliis accuratissime conscripsit (1), et opportunissimis animadversionibus illustravit. Amittunt, inquit ille, infantes et pueri, quibus morbus imminet, nativam hilaritatem et consuetam ad iocos atque alia oblectamenta proclivitatem. Hinc tristes, morosi difficilesque fiunt, et solito magis incalescunt. Linguam habent albo muco obductam, et quandoque etiam sordibus foedam. Mox dolorem aliquem in trachea accusant, plerumque obtusum, interdum pungentem. Saepe colli pars anterior, qua dolenti tracheae respondet, tumidior apparet, et pressione, etsi non admodum acutum, doloris tamen sensum aliquem percipit. Facies quoque

turget et rubet, sitis non exigua est, maxima in somnum propensio et capitis dolor premit.

(1) *De angina polypos. p.* 10. *et seqq.*

§. CCCCXXV.

Morbus iam praesens.

Ad haec morbi praeludia, sive mavis initia, accedit cito febris cum pulsu celerrimo et duro, raucedine, tussi brevi, et primum semper sicca, stillicidio sanguinis e naribus aliisque symptomatibus catarrhalibus. Supervenit modo citius, modo serius spirandi difficultas, initio levissima, deinde gravissima cum suffocationis periculo. Laesae respirationis suffocationisque incumbentis nulla manifesta causa se prodit, nam inspectis faucibus nihil praeter naturam invenitur, nisi quod aliquando paululum niteant, aut tenaci muco induantur. Cum ista difficili respiratione, plerumque profunda, raro celeri coniungitur sonus quidam peculiaris, qui verbis exprimi apte nequit, sed facillime discernitur ab iis, qui semel eum audiverint. Si cuiquam voci comparandus is est, nullam ei magis similem invenies, quam illam ipsam, quam iuniores gallinae edunt. In quibusdam sonus iste singulas inspirationes comitatur, in aliis tum solum auditur, cum vel clamant, vel tussiunt. Praeter spirandi hanc difficultatem, saepe vomituritio, imo vomitus, quo insignis materiae tenacissimae copia eiicitur, aegros exercet. Nonnullis tamen vomitus inanis est, nihilque eo expellitur. Compluribus manus et pedes tumefiunt, tonsillae vix unquam, et, si quando, parum certe.

§. CCCCXXVI.

Augmentum. — Membranae tubuliformes extussiuntur. — Interdum regenerantur.

Citissime haec omnia (§. CCCCXXV.) ita increscunt ferociuntque, ut qui paucis ante horis nulla medicina egere videbatur morbus, iam saepius omnem medendi diligentiam superet. Tanta enim anxietas et spiritus angustia miseros torquet, ut quovis momento mors

ex suffocatione immineat. Interim illaesa manet degluttiendi facultas, aut si quid patitur unquam, levissimum id plane est. Urina, quae clara ante erat et aquosa, tunc sedimentum album deponit, et pulsus, qui celeritatem cum duritie et fortitudine coniungebat, in debilem, mollissimum, imo intermittentem commutatur. Inter haec non raro evenit, ut tussi naturaeque ope non modo copiosissima alba, caseiformis, tenax materies, verum etiam concretiones cavae, tubuliformes, membraneae, figuram asperae arteriae ac bronchiorum perfecte referentes extundantur. Qua excretione respiratio in primis plurimum sublevari solet, et omnia fere in melius mutantur. Imo si tota haec glutinosa materies, sive membraneum concrementum, vel magna eius saltem pars eiecta fuerit, aeger ab orci faucibus continuo eripitur, et convalescit. Sin vero potior adhuc materiae glutinosae et caseo similis, aut membranae tubuliformis portio intus relinquatur, aut etsi reiecta, cito nimis regeneretur, mox omnia ingravescunt iterum, et in peius ruunt, sic ut, quem servatum credidisses, morbi vi denuo aeger obrutus extremum fatum experiatur.

§. CCCCXXVII.

Fallax morbi mitigatio. — Nullus certus finis.

Animadvertendum quoque est, non raro et subito praeter rationem et sine ulla materiae obstruentis excretione omnia sic in melius verti, ut liberior, imo naturalis omnino respiratio reddatur, et infantes puerive e lecto surgere et obambulare possint; paulo post vero fallaci huic symptomatum quieti novum repente succedere insultum, saepenumero ita gravem, ut eum, qui momento uno vel altero prius cum sociis ludebat, aut cibum appetitu optimo sumpsit, mors repentina abripiat. Ceterum alii lentiore mortis genere, aucta nimirum anxietate, et semper difficiliore reddita respiratione, tussi denique cessante, et pulsu intermittente et tremulo facto pereunt. Sed lentum eiusmodi genus mortis rarum est. Illud prope perpetuum perhibetur, quod ad extremum usque vitae terminum sensuum rationisque usus perfecte integer servari soleat. Nullis certis

limitibus aut diebus morbus adstringitur, quibus aeger evadat aut occumbat. Plurimos tertius vel quartus, imo interdum secundus dies occidit; nec tamen insequentes periculo carent, cum ab HALENIO referatur exemplum, in quo decimus octavus dies lethum attulit. Complures post tertium aut quartum diem sanati narrantur; sunt tamen qui tardius ad integritatem redeunt. Provectiores diutius morbum trahunt. Puer duodecim annorum post quinque demum hebdomadas, reiecto tum peregrino corpore, servatus (1) fertur, et sartor ille TULPII multo adhuc longius vitam produxit.

(1) *Act. N. C. t. 1.*

§. CCCCXXVIII.

Descriptio constitutionis epidemicae Cremon. 1747. 1748.

Huc usque MICHAELII descriptio tum ex propria, tum ex aliorum observatione diligenter deprompta. Cumque eidem quam simillima sit illa, quam inter primos certe, et in Italia fortasse solus huiusce exitiosissimi morbi epidemice in urbe Cremona grassati accuratissimus observator MARTINUS GHISIUS iam diu edidit, operae pretium fore duxi, italicaeque medicinae hodie apud exteros iniuria despectae perhonorificum, si anginae huius historiam iam traditam eius quoque observationibus illustrare non praetermisero; id enim teterrimi fallacissimique morbi cum diagnosin, tum curationem quam maxime adiuvabit. Dabo autem operam ut non pluribus, quam ipse auctor, verbis, id est summatim quoad licet rem comprehendam. Haec igitur species anginae, quae annis 1747 et 1748. epidemica apud Cremonenses exstitit, erat fallax et lethifera, quin fauces ullo modo laederet, aut deglutitionem depravaret. Hinc aliquos incautos homines et complures pueros, quibus apta medicina defuit, adoriebatur, et neci dabat. Insolita bibendi cupiditas, facies pallida, tussis asperrima, assidua et consueti sonitus expers, utplurimum sicca, spirandi difficultas, ardor dolorque fere semper circa laryngem molestus, febris cum summo interiorum partium, exteriorum vero perexiguo calore

coniuncta, pulsus parvi et plerumque inaequales, magna corporis iactatio, vox clangosa et quandoque respiratio sibilans communia erant omnibus symptomata; quae brevi vehementiora facta citissime eo aegros redigebant, ut pulsus maxime inaequales et intermittentes, cutim ubique aridam extremaque corporis frigida haberent, nullo modo decumbere, aut loco conquiescere possent, spiritum aegerrime et celerrime cum horrendo stertoris perpetui murmure ducerent. Ore enim hiante, cervice tumida et posteriora versus retracta, et trachea, in primis eius capite sive larynge sursum ad maxillam inferiorem quam proxime adducta, et extrorsum anterius vehementissime protrusa inspirationem obibant, sive quod idem est oppido sublimem, ut eam vocavit Hippocrates, habebant respirationem. Sicque miserrime vexati, alii tertia aut quarta, alii quinta, et quandoque etiam secunda aut septima ab anginae principio die suffocabantur.

§. CCCCXXIX.

De tussi animadversiones. — Sputa qualia. — Crisis bona. — Metastasis ad pulmones interdum utilis.

Tussis autem *utplurimum sicca* (CCCCXXVIII.) fuisse hic dicitur; quia copiosa sputa, quae nonnulli excreabant, non ex trachea aut larynge, sed ex ipsis faucibus educebantur. Ibi enim magna lymphae et muci vis ex irritatis glandulis salivalibus et folliculis mucosis expressa coacervabatur. Quod si aliquando aliquid tussis ope ex viis respirationis extundebatur, id erat membranae instar, simillimum adamussim concretionibus illis gelatinosis, quae in summo sanguine e vena pleuriticorum extracto, aut in praecordiis cadaverum sub nomine crustae pleuriticae aut pseudopolypi reperiri solent. Puella sexennis pridie, quam moreretur, tussi et cum suffocationis metu eiecit ex larynge non modicum frustum albae et solidae materiae, quae formam et cavum totius tracheae et bronchiorum apprime referebat. Reapse, si quis tanto e periculo evadebat, is iudicabatur quidem vel multo sputo lymphatico et sanguine tincto, aut sudore et urina ubertim manantibus, aut metastasi ad pulmones; quae, licet

in aliis fere mortifera esse soleat, in hac tamen specie, si septimam diem superaret, in lentam longamque, sed utilem suppurationem desinebat. Nam pure per tussim paulatim educto, sicque evacuata vomica aeger servabatur et convalescebat. Sed de iis, quae in Cremonensi illa constitutione contigerunt, iam satis.

§. CCCCXXX.

Cadaverum sectiones. — Exterior cadaveris habitus. — Fauces fere naturales. — Mucus circa glottidem. — Tracheae vitia et noxae. — Membrana tubuliformis. — Eius varietates. — Nulla eius adhaesio. — Fabrica. — Inorganica est. — Glandulae bronchiales. — Pulmones. — Cor et praecordia. — Abdomen. — Caput.

Superest, ut ad complendam morbi historiam, eiusque naturam rite cognoscendam, quid cadaverum eorum, qui inde perierunt, sectiones exhibuerint, paucis aperiamus. Exterior corporis habitus, qualis in strangulatione peremptis apparet, facies plerumque livet et tumet, oculi prominent, et sanguine turgent, colli venae inflatae sanguine, et sanguine quoque anterior cervix tumida et rubens reperitur. Fauces nulla labe aut inflammatione contaminantur (1), si excipias, quod aliquando glandulae ad linguae radicem sitae turgescunt, et earum excretorii ductus aperto et dilatato ostio hiant (2). Magna item muci vis circa glottidem omnia obstruens plerumque offenditur (3). Trachea illico sub larynge modo universa interiori facie ad extrema usque bronchia inflammata (4), modo ab omni inflammationis nota immunis (5) deprehenditur. Membrana autem tubuliformis, sive concretio membranea interiorem tracheae faciem succingens, modo longissima et ab ipso larynge ad ultimas bronchiorum divisiones protensa, quae educta figuram continentis partis omnino ostendit, modo, et quidem frequentius, infra laryngem tantum sita et multo brevior; in aliis parvum arteriae asperae spatium occupans (6), in aliquibus in media duntaxat trachea parvi concrementi albidi frustum referens, simillimum illis, quae extussita fuerunt (7); in nonnullis tenuissima, interdum crassissima, ut totum cavum oppleat, interdum mollis et facile discerpenda,

aut contra tenax et glutinosa valde occurrit. Colore plerumque est albido et nitido, aliquando rubris maculis variegato, quandoque etiam cineraceo aut nigro. Nullibi adhaerere interiori tracheae tunicae videtur, sic ut pro intima eius tunica, quae integra subter invenitur, haberi nequeat. De eius structura non convenit inter observatores. Alii eam ex vasis sanguineis contextam, alii ex fibris longitudinalibus aut striatis compositam dicunt. Verum si rite examinetur, inorganicam dices, ex mucoso lymphaticoque humore concretam, non dissimilem polyposis concretionibus, quae interdum vel a peripneumonicis excreantur, et, quod omnem membranae verae naturam excludit, in aqua cum sapone omnino solubilem. Non raro membranea ista concretio cum aqueo et spumoso liquore, imo cum aqua quadam coniungitur. In quibusdam etiam glandulae, quae circa bronchia ad horum in pulmones ingressum locantur, numero multae et praeter modum induratae sunt. Pulmones in multis perfecte sani, in aliis sani quidem, sed pleurae adhaerentes, et nonnihil infarcti, in aliis multo rubore suffusi, et sanguine copioso oppleti, aut obscure fusci maculisque nigris passim notati (8), quandoque ita rubentes, ut etiam exterius inflammati appareant, sed colore valde rubicundo, qualis erysipelatodes est, nec ab eiusmodi phlogosi pleura et diaphragma alicubi, scilicet qua pulmoni gravius inflammato aut adhaerenti respondent, immunia evadunt (9). Nec rarum est, pulmones deprehendi materia quadam albida plenos, qua omnes bronchiorum rami obstruantur. Hac vero ablata facile etiam aliquid sanguinis pressione exprimitur. In quibusdam etiam pure scatentes, aut aëre multo tumidos (10). Cor, pericardium, mediastinum et thymus plerumque sanissima, nisi quod vena cava et dextri sinus atro et plurimo sanguine aut pseudopolypis saepe scateant, dum sinistri et aorta inanes sunt (11). Nec deest quandoque in alterutro aut utroque thoracis cavo aquae effusae modo plus, modo minus (12). In abdomine omnia iuxta naturam. In capite vero tam vasa cutanea, quam piae meningis et plexus choroidei praeter modum varicosa ac dilatata, qualia in strangulatis esse consueverunt.

(1) Ghisius *l. c.* Michael. *l. c. a p.* 10. *ad* 22.
(2) Michael. *ibid.*
(3) Michael. *l. c.*
(4) Ghisius *l. c.* Michael. *l. c.*
(5) Michael. *l. c.*
(6) *Id. ib.*
(7) Ghisius *l. c.*
(8) Michael. *l. c.*
(9) Ghis. *l. c.*
(10) Michael. *l. c.*
(11) Ghisius *l. c.*
(12) Michael. *l. c.*

§. CCCCXXXI.

Sedes et natura morbi. — Signa diagnostica.

Ex iis igitur, quae in historia morbi exposita sunt, et deinde ex his, quae in cadaveribus defunctorum anatome detexit, satis colligi licet, morbi sedem in aspera arteria perstringi, atque adeo anginam esse trachealem, sive cynanchen, modo phlegmonodem, modo, et fortasse frequentius, erysipelatodem, modo catarrhalem tantummodo; cuius praecipua et propria symptomata efficiunt febris, dolor, aut ardor in ipsa trachea, tussis primum sicca, consueti sonitus expers, vox rauca, stridula aut clangosa, inspiratio strepens et cum sibilo voci iuniorum gallinarum simili, vehemens laryngis elevatio et facilis citusque ad suffocationem lethalem transitus; et demum, quod peculiare eius est, mucosa lymphaticaque concretio tracheam et bronchia obstruens, et saepe sub membranarum tubuliformium forma per tussim eiecta. Hanc vero membraneam concretionem verosimilius esse, partim ex copioso densoque muco, quem glandulae sive folliculi tracheales eructant, partim ex tenui lymphatico humore, quem extrema arteriarum exhalant, aut arteriarum inorganici meatus exsudant, coacto et concreto conflari, cavearumque et canalium, in quibus congeritur, formam recipere et exhibere (1).

(1) Ghisi *l. c.*

§. CCCCXXXII.

Multiplex eius natura. — Nullum signum pathognomonicum. — Confundi potest cum aliis morbis. — Discrimen inter hanc et anginam inflammatoriam puram trachealem.

Perspicuum etiam videtur, non unam eius esse naturam, sed variam, prout temperamentum, habitus corporis, aetas, sexus, anni tempus, tempestatum constitutiones, aëris ratio aliaeque causae antecedentes aut procatarcticae variantur; nec unum signum pathognomonicum existere, ex quo malum dignoscatur, sed symptomatum praecipuorum syndrome et concursu eius diagnosin (1) inniti oportere. Dissimulandum tamen non est, facile anginam hanc cum aliis congeneribus morbis confundi posse, videlicet cum angina tracheali inflammatoria pura (§. CCCLXXV. CCCLXXVI.), cum catarrhali aut serosa (§. CCCXC.), cum illa, quae ab illapsis in laryngem corporibus (§. CCCLXXI.) nascitur, cum catarrho suffocativo Ettmülleri, cum tussi convulsiva *coqueluche* vulgo dicta aliisque. Verum singula haec mala peculiaribus quibusdam notis discriminantur. Angina inflammatoria trachealis pura non adeo fallax et subdola est, sed manifesto acutior et inflammationis verae phaenomenis comitata. Dolorem in larynge et trachea exhibet acriorem et magis molestum, sibilum peculiarem in inspiratione, qualem indicavimus, comitem non habet, neque vocem edit gallinaceae similem, neque frustula membranea, de quibus memoratum est, et tubuliformes concretiones tussi eiicit (2).

(1) Michael. *l. c.*
(2) *Id. ib. p.* 128.

§. CCCCXXXIII.

Discrimen quo differt ab angina catarrhali. — Ab asthmate. — A catarrho suffocativo. — A tussi convulsiva.

Distinguitur quoque haec anginae species a catarrhali sive serosa, quod in hac tument fauces et glandulae lymphaticae; raucescit quidem vox, sed non

stridet; tussis sonitu consueto non caret; respiratio si quid patitur, nunquam tamen adeo increscit, ut ad suffocationis periculum pertingat; et demum nihil membraneum aut tubuliforme extussitur. Ab angina vero, quam illapsa in asperam arteriam corpora inducunt, nostra haec vel ex sola anamnesi sive antecedentium commemoratione internoscitur. Differt quoque ab asthmate convulsivo, quod in hoc insultus illico gravissimus corripit, dum in illa a parvis incertisque principiis malum exorditur; quod peculiaris sibilus et vocis mutatio et stridor abest, aspera arteria nequaquam dolet, statis quibusdam temporibus accessio revertitur, urina tenuis et aquosa et crebra redditur, pulsus parvus, contractus, spasticus, non febrilis est, neque ulla membranarum reiectio contingit. Similibusque prope notis et discriminibus a catarrho suffocativo Ettmülleri, itemque a tussi convulsiva eam non arduum est distinguere (1), et sic porro.

(1) Michael *l. c. p.* 122. 123. 126.

§. CCCCXXXIV.

Quomodo distinguatur ab angina gangraenosa maligna.

Facilius quis falli potest ab angina hac tracheali strangulationem afferente, dum strangulationis ratione anginam gangraenosam malignam, quando haec ad laryngem progressa est, quodammodo aemulatur. Verum utriusque descriptione mutuo collata, cessabit omne errandi periculum. Consideret is in primis in angina gangraenosa maligna putredinis indicia, oris foetorem teterrimum, nauseam, vomitionem, alvi deiectiones sudoresque foetidissimos, puniceum faucium ruborem, parvas plerumque vel primo aut altero nychthemero in faucibus exortas pustulas, aut albas, mucosas, cinereas lividasque maculas, cito totas tonsillas occupantes, lateque se diffundentes, et escharas inde natas, et paulatim deciduas, ulcera subter depascentia relinquentes. Nam ex his solis cognoscet, ingens inter utramque esse discrimen. Praeterea animadvertat, plus deglutitionem, quam respirationem in gangraenosa angina laedi, tracheam nullo dolore affici, aliam vocis rationem esse, saepe delirium supervenire, et membranas il-

las tubuliformes non exscreari, et, si unquam frustulla quaedam membranea in angina gangraenosa aut ulcerosa, ut quandoque incidit, extussiuntur, vera haec esse membranae frustula, non tamen tubulata, sed e faucibus pustulisque divulsa et decerpta, quae in aqua cum sapone nequaquam solvuntur (1).

(1) *Id. l. c. p.* 113.

CURATIO.

§. CCCCXXXV.

Spes omnis in matura sanguinis missione. — Cucurbitula supra laryngem scarificata. — Pediluvia, potus tepidus, linctus oleosus. — Sputatio, sudor, urinae copia, metastasis.

Quoniam morbum adeo fallacem et adeo praecipitem subita et fere inevitabilis suffocatio excipit, vitamque atroci specie adimit, sic ut paucissimi serventur; idcirco si unquam alibi, hîc certe summa celeritate opus est, ut periculum certo imminens, quanta fieri potest cura avertatur. Si quid igitur spei est, id totum in sanguinis missione initio statim instituta ponitur, utpote quae praesertim, si in brachio fiat, saepe sola omne malum depellit. Repetique id auxilii genus potest vel in ipsis pueris, quoties pulsus et cetera indicantia urgeant (1). Hirudines collo applicitae et scarificationes sanguinem detrahunt utiliter, et minus viribus nocent. In Cremonensi epidemica constitutione, ut testatur cl. GHISIUS (2), nemo evasit, nisi ope citissimae, largae ac repetitae venae sectionis et cucurbitulae postea supra laryngem cum scarificatione adhibitae, non omissis interea pedum balneis et parvis, sed crebris haustibus aquae cuiusdam pectori amicae et tepidae, et linctu subinde olei amygdalini recentissime sine igne expressi, quo pars posterior asperae arteriae fovetur, humectatur et emollitur. Hac curandi ratione non solum aliquot pueros, verum etiam nonnullos adultos, ad quos ingruente morbo statim accitus est, servatos idem ipse vidit. Horum autem alii brevi convaluerunt, multa lymphatica materia, sanguine tincta, per tussim reiecta, alii sudoribus toto corpore effusis et urinae copia, metastasi ad pulmones alii, in lentam

sed utilem laudabilemque suppurationem, qualem HIPPOCRATES iam memoravit (3), desinente.

(1) MICHAEL. *l. c. p.* 194. 195.
(2) *L. c.*
(3) *Aph. sect. V.* 10.

§. CCCCXXXVI.

In hoc item primo stadio quae conveniant. — Antiphlogistica. — Eccoprotica. — Emetica suspecta. — Vesicantia utiliora. — Topica. — Quae in secundo stadio apta sint. — Incidentia et expectorantia. — Cautio. — Tracheotomia.

Inter initia laudantur anodyna et simul diaphoresin promoventia, utpote quae causam tollunt. Hinc opium, camphora, spiritus Mindereri et tartarus emeticus exigua et refracta dosi alterantis in modum (1); sed multo magis accommodata et opportuna censentur, potus saponaceus antiphlogisticus, nitrum, oxymel atque enemata. Nec omittenda eccoprotica, si saburra gastrica aut serosa colluvies educi aut revelli debeat, quo spectant magnesia alba cum saccharo, pulpa cassiae, electuarium lenitivum, manna sero lactis soluta. Non ita tutus emeticorum usus est, et, si unquam vomitus ciendus videatur, magna id fiat cautione et prudentia, nam periculum est, ne suffocationem acceleret (2). Vesicantia potius circa collum et ad eius latera, aut anteriori cervici, aut etiam posticae eius parti admota non carent laudatoribus (3). Hae quoque partes oleo et spiritu salis ammoniaci non sine emolumento inungi posse a quibusdam dicuntur (4). Atque haec quidem primo morbi stadio conveniunt. In altero vero, ubi et suffocationis metus est, et magna glutinis mucosique humoris copia viae aëreae obstruuntur, ad expectorantia et incidentia properandum est. Inter haec primas tenent oxymel scilliticum, sulphur antimonii auratum tertiae praecipitationis, gummi ammoniacum, vapor aceti calidus ore hauriendus et similia. Sed haec omnia non sine delectu et matura deliberatione in usum vocentur. Si inflammationis verae aut erysipelatosae symptomata magis urgeant, mitioribus blandioribusque medicamentis tutius erit uti; sin catarrhalis pituitosique affectus praevaleat, paulo audentius agere

et aliquanto acriora tentare tum licet. Non desunt qui audeant hîc quoque emesin proponere. Sed quantum discriminis habeant emetica in ita proximo suffocationis metu, viderint prudentiores (5). In extremo suffocationis periculo sola tracheotomia, reliquis irritis, spem aliquam facit, quanquam non ab omnibus probetûr (6).

(1) Michael. *l. c. p.* 197.
(2) *Id. ib. p.* 203.
(3) *Ib. p.* 207.
(4) *Id. p. ead.*
(5) *Id. p.* 210.
(6) *Id. p.* 217. *et* 220. — Tracheotomiae feliciter institutae in puero hac anginae specie periclitante exemplum mecum communicavit per litteras Londino ad me datas Jacobus Locatellius medicus magnae exspectationis, qui eam vidit a celebri Londinensi chirurgo Andrée dexterrime adhibitam in hunc modum. Primum sectione longitudinali a glandula thyroide versus sterni apicem producta, et tres circiter digitos latos longa, integumenta divisit. Trachea deinde solerter detecta, transversim inter secundum et tertium eius annulum nectentem membranam dissecuit, et similem aliam incisionem inter quartum et quintum annulum fecit, sic ut duo annuli inter utramque incisionem transversalem comprehenderentur. Ex his, qua anterius spectant, duabus aliis lateralibus sectionibus frustulum quadrangulare exemit. Quo factum est, ut hiatus satis idoneus tum aëri inspirando, et exspirando, tum concretioni membraneae, quae suffocationem intentabat, expellendae paratus esset. Ex hoc hiatu continuo prodiit non exigua puris vis, nulla vero membraneae concretionis pars. Duobus post diebus per se quaedam huius portio erupit per artificiosum eiusmodi hiatum, sic ut quod intus remanebat, deinde extrahi potuerit. Puer autem intra quindecim dies perfecte convaluit.

ANGINA CONVULSIVA BOERHAAVII.

De cognosc. et curand. morb. §. *DCCCXVIII.*

§. CCCCXXXVII.

Definitio.

Haec est ea faucium, sive laryngis pharyngisque constrictio, quam earum spasmus efficit. Hinc etiam *spasmodica*, aut, quia mulieribus ac viris hypochondriacis familiaris est, *hysterica* aut *hypochondriaca* vocitatur.

§. CCCCXXXVIII.

Diagnosis. — Causae.

Cognoscitur ex sensu constrictionis, aut globi aut alius corporis, interdum oblongi et cylindrici faucibus infixi, aut ibi haerentis; inflatione aut rigida tensione vicinarum partium cum aliquo interdum dolore; spirandi aut deglutiendi difficultate per intervalla cessante et redeunte, vocis interceptione aut aphonia; pulsu parvo, duro, debili, abdito, raro, minime febrili, refrigeratione externarum partium, interdum tremore; borborygmis, doloribus ventris aut stomachi, urinis pallidis, crebro et copiose redditis; oscitationibus, pandiculationibus aliisque convulsivarum affectionum symptomatibus. Antecedunt causae, quae proxime nervos aut fibras ad laryngem pharyngemque spectantes, aut nervorum originem, aut eorum in imo ventre propagines irritant, uti halitus vaporesque sulphuris, nitri, vitrioli inspirati, acria vorata aut comesta, herpetica, arthritica, scabiosa materies retropulsa, uteri viscerumque abdominalium, in primis stomachi vitia, menstrua imminuta aut suppressa, hypochondriaca affectio, animi pathemata, et in primis moeror aut ira compressa ac diuturna.

§. CCCCXXXIX.

Prognosis. — Curatio.

Plerumque periculo vacat iste morbus, nisi ex vitio aliquo per se graviore oriatur. Sed diuturnitate et pertinacia aegros fatigat, et saepius recurrit post breves inducias ex levi quavis causa procatarctica. Curatio varia esse debet pro causarum evidentium ratione, petique potest ex iis, quae alibi adversus nervorum rigorem distentionemque commendavimus. Hinc modo aër purus atque apertus cum oleosis et demulcentibus, modo eccoprotica, modo sanguinis missio, modo anthysterica et paregorica, modo purificantia et diaphoretica opportuna sunt. Generatim, ubi ataxia nervorum hystericaque affectio est, graveolentia naribus, cucurbitulae siccae cruribus et femoribus admoveri,

pedes et manus in calidam demitti utiliter solent, alvusque enematis blandis laxari. Puellam sensibiliorem, quam anthysterica nihil levarunt, postquam horis quadraginta octo nihil deglutire potuerat, extemplo sanavit Swietenius (1) cucurbitula sine scarificatione posteriori cervici affixa. Anginae convulsivae, quae a primarum viarum cacochylia pendebat, profuit emesis et catharsis (2), non facile alias administranda. Aliis nequidquam iuvantibus, raro optato effectu caret epispasticum aut vesicans occipiti applicitum. Huiusmodi morbum in foeminis etiam exquisitiori sensu praeditis pluries felicissime expugnavit Jo. Targionius Tozzettius (3) in hunc modum: Sanguinem e vena pedis primum detrahendum curabat, deinde cucurbitulas scarificatas scapulis admovebat. Demum, perstante pertinaciter adhuc malo, cantharidibus vesicas amplas utroque in brachio aut utraque in sura excitabat. His mirum est, quam celeriter angina convulsiva solvatur.

(1) *In* Boerhaav. §. 818.
(2) *Essays de méd. d'Edimb. t. I. p.* 277.
(3) *Osservaz. medic. p.* 113. *et seqq.*

ANGINA PARALYTICA.

§. CCCCXL.

Quid in angina paralytica laboret. — Deglutitio laeditur. — Causae.

Si musculi linguae, pharyngis atque oesophagi motibus inservientes resolvantur, deglutitio laeditur aut aboletur. Huic morbi generi *angina paralytica* nomen est. Raro in hac respiratio aliquid patitur, Swietenio iudice, quod musculi respirationi dicati ad thoracem potius, quam ad fauces, quarum morbus angina est, attinere videntur; nisi musculi scaleni et spinales colli una afficiantur. Hemiplegiam, paraplegiam, apoplexiam aliaque mala peculiarem quarumdam partium paralysin inducentia subsequitur haec anginae species.

§. CCCCXLI.

Diagnosis.

In ea cibi, potus et saliva deglutita per nares aut os refluunt, et quasi resiliunt non sine suffocationis periculo. Nullus est in faucibus constrictionis sensus, nullus tumor interior aut exterior, febrisque nulla. Neque quidquam in oesophagum demittere possunt ea correpti, aut difficulter et lente id faciunt pro maiore vel minore resolutionis gradu. Solidiora tamen minus aegre, quam liquida deglutiuntur. Supini magis laborant, quam erecta cervice. Si parva cerea candela, aut flexilis balaenae pinna in fauces indatur, nullo obstaculo invento oesophagum facile pervadit, et libere ad ventriculum usque detrudi posset.

§. CCCCXLII.

Interdum fit ex luxatis colli vertebris.

Id mali etiam a vertebrarum colli luxatione proficisci, perspectissimum est. Sed tum, si perfecta luxatio, praesertim in adultis fuerit, lethalis paraplegia simul adest. Imperfecta igitur luxatio esse debet, et quidem introrsum, ut paralytica angina oriatur. Vix autem ea locum habet, nisi in supremis colli vertebris, atque in iunioribus tenerioribusque corporibus, quibus vertebrae illae cartilagineae magis sunt, minusque firmis ligamentis connectuntur, ut optime animadvertit Swietenius (1). Huiusmodi luxationem non modo in aphorismis Hippocrates (2), ubi de iuniorum morbis loquitur, commemorat, verum etiam in *prorrheticis*, ubi ait: *Qui autem angina laborabant, illorum hae erant affectiones. Cervicis vertebrae intro vergebant, quibusdam amplius, quibusdam minus, collumque conspicuam intro cavitatem habebat, et hac parte contactum dolebat* (3). Et quamvis raro iste morbus occurrat, tamen Swietenio contigit semel eum videre *in infante decem menses nato, cui caput retro inclinatum erat, guttur prominulum, et manifesta in cervice cavitas apparebat. Infans nihil deglutire poterat.* In hoc autem malum inciderat *post validas convulsiones*, a quibus facile in tenello e loco moveri et

depelli vertebrae colli potuerant, cum ossium luxationes vel in adultis ex hac causa saepe contingere videamus.

(1) §. 818. *citat.*
(2) *Sect.* 3. *aphor.* 26.
(3) *L.* 1.

§. CCCCXLIII.

Prognosis et curatio.

Plerumque qui angina paralytica affecti sunt, lenta pedetentim macie conficiuntur et pereunt. Interdum tamen temporis, naturae artisque beneficio sanantur. Ex causa vero paralysin efficiente spem aut periculum metimur. Curatio autem, si ei ullus est locus, tentanda est iis, quibus reliquas nervorum resolutiones curandas docuimus. Sed quia deglutitio impedita aut plurimum laesa est, ut bibere aut comedere aegri nequeant, ali eos oportet vel per fistulam in ventriculum demisso liquidiori alimento, vel enematibus, ut vocant nutrientibus subter iniectis, vel fomentis extrinsecus corpori ex liquoribus alere aptis, uti lacte, vino, iure carnium, admotis; nam vasa ubique hiant, quae aliquid absorbeant, et per lymphaticas venas sanguini suppeditent. Balneum etiam ad id accommodatissimum est. In perfecta vertebrarum colli luxatione, in qua spinalis medulla non modo prematur, sed intime labefactetur, et simul magna adsit inflammatio et febris, nullam superesse spem salutis iam Paulus Aegineta (1) docuit. In imperfecta vero minusque gravi tentandam curationem suadet Aetius cucurbitula circa primas colli vertebras affixa et saepius avulsa, eo consilio, ut vertebrae in pristinam sedem restituantur (2). Eo etiam spectat, ubi lenta vertebrarum luxatio atque introrsum protrusio facta sit, et omnis inflammatio absit, quotidie manu mento et occipiti supposita, aut apto vinculo accommodato iuniores in altum attollere ac suspendere, ut pondere corporis spina in rectum deducatur.

(1) *L.* 3. *cap.* 27.
(2) *Tetrab.* 2. *serm.* 4. *cap.* 47.

ANGINA VALSALVIANA, SIVE AB OSSE HYOIDE LUXATO (1).

§. CCCCXLIV.

Luxatio ossis hyoidis.

De ossis hyoidis luxatione eiusque ad deglutiendum impedimento primus omnium Valsalva (1) meminit, deinde Petrus Paulus Molinellius (2), quorum alter unum, alter duo exempla huiusce morbi in medium protulit, ut nullum de eo superesse dubium possit. Itaque luxatur os hyoides, non uti humerus, vel digitorum phalanges, aut ossa alia, quorum articulos cavum aliquod excipit, e quo, cum luxantur excidunt; sed ea ferme ratione, qua luxantur ossa cartilaginibus una connexa, uti ossa pubis, coccygis, nasi. Tum enim luxari coccyx a chirurgis dicitur, cum ita distorquetur distrahiturque, ut manus opera ad eum in suam sedem reducendum opus sit. Idem ferme accidit ossi hyoidi, et speciatim eius cartilaginibus.

(1) *Synonyma.*
Dysphagia Valsalviana Sauvagesii *Nosol. Cl. VII. n. XVII.* Ad anginas vero nos id mali referendum duximus, quod impedimentum in ipsis faucibus consistit, non infra. Quae enim difficultates deglutiendi causam a faucibus dissitam habent, has tantummodo ad dysphagias spectare credimus, ut capite *de dysphagia* dicemus.

(1) *Tract. de aur. human. c. 2. n. 20.*

(2) *Comm. Instit. scient. et art. acad. Bonon. t. V. part. 2. p. 1.*

§. CCCCXLV.

Quot modis luxetur os hyoides.

Luxatur autem os hyoides eiusque appendices vel introrsum, vel extrorsum. Quocunque modo huius ossis cornua aut appendices distrahantur, aut e sua sede deflectant, illud necessario sequitur, ut pharynx quoque, quae cum osse hyoide ope musculi hyopharyngei iungitur, distrahatur, et sic distracta deglutitionem laedat impediatve. Si igitur vis aliqua ossi hyoidi vel extrinsecus vel intrinsecus inferatur, haec illud,

vel aliquas eius partes facile distorquebit, atque adeo luxabit. Sic crassior duriorque bolus, vel quid aliud simile per vim in fauces oesophagumque adactum et deglutitum extrorsum urgeat os illud, vel eius cartilagineas appendices, necesse est; quod erit alterum luxationis genus, ossis hyoidis proprium. Contra violenta manuum in guttur iniectio, vel exterior ictus, percussio pressioque os idem aut eius cartilagines introrsum inflectet, atque e naturali sede dimovebit; quod erit alterum luxationis genus, cui illae partes subiiciuntur.

§. CCCCXLVI.

Symptomata diagnostica.

Quando illud incidit, ne gutta quidem, nec quidquam aliud cibi assumi et deglutiri potest. Interdum etiam summi et crebri deglutiendi conatus accedunt, quales is experiretur, qui bolum in faucibus haerentem haberet, quae vexatio tanta quandoque est, ut multus frigidusque sudor undique effluat, ac pulsus parvi exilesque fiant. Respiratio tamen ac loquendi facultas non admodum offenditur. Larynx solus e sua sede deiectus, et veluti incompositus apparet. Tumor item aliquis hunc inter et musculum sterno-mastoideum ex alterutro latere cernitur, eoque loco, quo elevatio est, si contrectetur, dolor percipitur. Si his addas defectum absentiamque eorum, quae aliarum anginarum sunt propria, eo certius de ossis hyoidis luxatione, ortaque inde deglutiendi difficultate iudicium habebis.

§. CCCCXLVII.

Confirmatur res exemplis. — Molinellii binae observationes. — Curatio. — Observatio auctoris.

Valsalvae observatio, de qua supra memoravi, est eiusmodi: Putabat « Bononiensis mulier, quae crassiorem bolum deglutiverat carnis non bene mansae, « multisque imposuerat, se divexari a bolo in faucibus « haerente, quem ut inde deturbaret, varia manuum « et medicamentorum auxilia tentavit, sed incassum. « Iamque elapsum triduum erat absque eo, quod ullum « cibum vel potum assumere potuisset, cum denique

« a me opem quaesivit. Ego vero omnibus perpensis, « cum in aliqua ex appendicibus cartilagineis ossis « hyoidis luxationem suspicarer, partem, ut anatomica « indicabat cognitio, ita digitis contrectavi, et illico per « unam vel alteram contrectationem omnia in pristinum « statum reducta sunt, sic ut immediate absque ullo « deglutiendi incommodo iusculum sumere et cibum « mulier modo desperata potuerit. » Hactenus Valsalva. Haec observatio exemplum sistit luxationi ossis hyoidis a causa intrinsecus applicita inductae. Quas habuit Molinellius, luxationem hae exhibent, quam genuit vis extrinsecus illata. Prior autem sic exponitur: « Chirurgus annos agens viginti quinque, habitu cor- « poris gracili, cum nescio quid e manibus eripere « niteretur robustioris iuvenis, manum hic illius collo « iniecit, atque in mutua illa concertatione virium ad « priorem et dextram partem vehementer pressit. Nihil « postea solidi, nihil liquidi deglutire chirurgus po- « tuit. Elapsa hora de me auxilium quaerit. Perstabat « enim ea, quam modo dicebam, deglutiendi difficultas « inter summos assiduosque deglutiendi stimulos atque « conatus, etiamsi nihil in os quidquam sumeret ad « deglutiendum. Eaque afflictatio sic opprimebat in- « trepidum ceteroquin hominem, ut iam multo frigi- « doque sudore perfunderetur, et pulsus exiles fierent, « nec diu se vitam, nisi angustiae vis remisisset, om- « nino trahere posse affirmaret. Haud multum tamen « loquendi respirandique turbatam facultatem dixis- « sem. Larynx utique deformatus nonnihil atque in- « compositus visus est. Tumor etiam aliquis hunc « inter et musculum sterno-mastoideum dextrum ap- « paruit; ab eoque loco, si tangeretur, dolebat non « leviter « (1). En alteram eiusdem observationem in haec verba: « Vir mihi in nosocomio se obtulit annos « natus duos et quinquaginta, mediocri statura atque « habitu, cuius dextrae superiorique anterioris colli « regionis parti cum manum quis, qua lapidem distrin- « gebat, iratus impegisset, tanta pressionem illam, « quanta in eo, de quo antea diximus, iuvene, de- « glutiendi difficultas consecuta est, anxietas plane non « tanta. Nihil difficultate post horas minimum tres re- « mittente nosocomium petiit « (2). Utrosque continuo

in integrum restituit, adhibita, quam mox ex eodem tradam, facili curationis ratione. Eandem ego quoque adhibui cuidam mulieri, quae a viginti iam horis nihil prorsus potuerat deglutire, nec ferme aliquid dicere. Praeter enim difficultatem deglutiendi, de qua querebatur, vocis etiam et loquendi potestatis non parum amiserat. A viatore manu vehementer iniecta compressae eidem fuerant fauces. Illico Valsalvae et Molinelli observationum recordatus, eam ab omni incommodo liberavi intra pauca minuta.

(1) *L. c. p.* 4.
(2) *Id. p.* 6.

§. CCCCXLVIII.

Curandi ratio.

Curatio autem sic instituitur: Ministro ad caput continendum delecto, dextrae manus index, si luxatio dextrorsum inclinet, si vero sinistrorsum, sinistrae index alte in fauces demittitur tonsillam inter et linguae basin ex eo latere, in quod luxatio videtur protuberare, vel quaquaversum modo in unam, modo in aliam faucium partem, si affecti loci sedes nequaquam perspecta satis sit. Eodem tempore index mediusque digitus sinistrae manus in primo indicato casu, dextrae vero in altero extrinsecus collo transversim admoventur, eo in loco, qui ossis hyoidis sedi respondeat. Indice, qui in fauces immissus est, os hyoides leniter promoveatur flectaturque secundum eius longitudinem vel in anteriorem partem, vel in posteriorem, prout luxatio introrsum aut extrorsum contigerit, pressionem una moderantibus ac dirigentibus digitis collo extrinsecus appositis. Idque interdum repeti bis vel ter oportet, donec deglutiendi potestas omnino redeat; quod momento fere temporis consequitur. Verum si ex luxatione inflammatio orta iam sit, haec discutienda prius est, quam ad ossis repositionem deveniatur, ut facilior evadat.

ALIAE ANGINAE SPECIES.

§. CCCCXLIX.

Memoratis addi possent anginae a veneno canis rabidi aut aliorum animalium, a semine daturae, ab inanitate atque exsolutione morbis gravioribus diuturnisque superveniente, ac demum a devoratis et circa fauces haerentibus (1). Quarum aliae tamen vel ad anginam *convulsivam* aut *paralyticam* referri commode possunt, vel ad morbos, quorum curatio chirurgis committenda est. Chirurgis quoque relinquuntur illae anginae, quae ab excrescentiis, fungis, verrucis, ossibus, calculis pharyngi vel oesophago innatis, a tumore glandulae thyreoideae, a thymo adaucto et indurato, ab abscessibus, a sarcomate, a polypo, a scirrho aliisque id genus causis difficilem deglutitionem aut respirationem reddentibus proficiscuntur; quanquam harum nonnullae opportunius a nobis pertractandae fortasse erunt, cum de *dysphagia* sermo habebitur.

(1) Corpora aliena in fauces delapsa, ibique infixa, si oculis pateant, vulsella aut unco idoneo educuntur, vel tenui ceti pinna, vel cereo in ventriculum detruduntur, vel oleosis, pinguibus et mucilaginosis sensim sorbillatis viae sic lubricantur, ut illa suum iter deorsum perficiant. Spinae defixae, aut alia acuta corpora, si extrahi aut deprimi nequeant, inflammationem inducunt, et sanguinis missionem exigunt. Facta demum suppuratione aut decidunt, aut sursum redeunt. Non desunt exempla eorum, qui moto vomitu corpora illapsa sursum eiecerunt. Sed si acuta fuerint et infixa, timendum est, ne vehementius et altius defigantur. Res difficilior est, quando in tracheam aut bronchia aliena ingrediuntur. Tunc enim vel continuo eliso spiritu occidunt, vel lentos pulmonum morbos afferunt. Rarum omnino est, ut tussis ope extundantur, et per os exeant. Puellam decem circiter aut duodecim annorum, gracilem tenuique habitu corporis praeditam vidi, cui dens primus molaris a chirurgo evulsus, malo fato e forcipe elapsus in fauces decidit, et in glottidem sese intrusit. Parum abfuit tunc, quin suffocaretur. Post aliquot vero horas, quibus cum morte colluctata est, dente laryngis angustias praeterlapso, altiusque in tracheam protruso, coepit melius habere, sola molestissima tussi et sibilo et stertore assiduo vexata. Casum miseratus consului, ut eclegma oleosum subinde cochleatim assumeret, decoctum emolliens tepidum saepe sorbillaret, et

vaporem bis saltem in die aquae calidae ore exciperet. Si quid incideret, uti dolor, sanguinis sputum, febris aut tussis vehementior, sanguinem sibi mitti curaret; quod utique necesse fuit post aliquot dies ob dolorem quasi pleuriticum febremque cum tussi asperiore obortum et sputum sanguine tinctum semel facere. Ceterum continuato, quod dixi, regimine, viisque laxatis, quodam mane experrecta puella, et tussi de more, sed atrociore correpta sensit sibi aliquid ad laryngem adscendere, monuitque matrem dentem proxime erupturum. Et reapse spem exitus comprobavit. Tussiendo enim dentem paulo post eiecit, et sic ab omni et tussi et stertore libera evasit. Scire autem oportet, inspectis pertrectatisque faucibus nihil iis deprehensum esse alieni, aut doloris unquam perceptum. Complures et medici et chirurgi non vulgares id tentarunt, testatumque faciunt. Tussis nunquam abfuit, saepe spirandi difficultas accessit, et quod animadversione in primis dignum est, interdiu quidem post primos dies sibilum et stertorem inter respirandum non raro siluisse, fortasse dente inferius, dum ipsa erecta staret, descendente; rediisse vero certissime et constantissime, simulac lectum peteret, et horizontaliter decumberet, dente tunc, ut videtur, altius provecto. Dies autem fausta, qua dens extussitus est, nonnisi post sesquimensem circiter ab extractione dentis elapsum, auspicato illuxit. En quomodo natura provide a medico adiuta se tanto discrimini eripuit.

EXPLICIT
VOLUMEN TERTIUM.

INDEX

CAPUT II.

DE HYDROCEPHALO ET SPINA BIFIDA, SIVE AQUEO SPINAE TUMORE.

CAPUT III.

DE AGRYPNIA SIVE PERVIGILIO.

CAPUT IV.

DE APOPLEXIA.

CAPUT V.

DE CATALEPSI, ECSTASI ET SOMNAMBULISMO.

CAPUT VI.

DE SPHACELISMO CEREBRI HIPPOCRATIS SIVE CEPHALITIDE.

Prognosis.

Curatio.

CAPUT VII.

DE DELIRIO VARIISQUE EIUS GENERIBUS.

Diagnosis

FATUITAS.

PARS ALTERA

CAPUT VIII.

DE NERVORUM DISTENTIONE ET RIGORE.

EPILEPSIA.

CAPUT IX.

DE VERTIGINE.

CAPUT X.

DE OPHTHALMIA ALIISQUE OCULORUM VITIIS.

PTERYGION SIVE UNGUIS.

ONYX ET HYPOPION.

CORNEAE MACULAE ET PUSTULAE.

SUFFUSIO.

GLAUCOMA.

AMAUROSIS SIVE GUTTA SERENA.

CAPUT XI.

DE GRAVEDINE, CORYZA ET PHLEGMATORRHAGIA.

CAPUT XII.

DE NARIUM HAEMORRHAGIA.

CURATIO.

CAPUT XIII.

DE DOLORE AURIUM ET QUIBUSDAM AUDITUS VITIIS.

CURATIO.

GRAVIS DIFFICILISQUE AUDITUS.

SURDITAS.

AUDITUS DEPRAVATUS.

CAPUT XIV.

DE ODONTALGIA.

CAPUT XV.

DE TUMORE GLANDULARUM, PAROTIDUM ET MAXILLARIUM VULGO ORECCHIONI.

CAPUT XVI.

DE GLOSSITE SIVE LINGUAE INFLAMMATIONE.

CAPUT XVII.

DE ANGINA.

ANGINA INFLAMMATORIA SIVE ANGINA VERA ET LEGITIMA.

ANGINA CATARRHALIS SIVE NOTHA.

ANGINA GANGRAENOSA MALIGNA.